

ਸਾਰੇ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ

ੴ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ
ਅਤੇ
ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ
ਮਾਲਵਾ ਦੇਸ਼ ਰਟਨ ਦੀ
ਸਾਖੀ ਪੋਥੀ

ਇਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਰਚਨਾ

ਜੋ

ਸਰ ਸਰਦਾਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਈਸ ਭਦੌੜ
ਦੀ ਲਿਖਤੀ ਪੋਥੀ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਕਰਕੇ ਸੰਪਾਦਨ
ਕੀਤੀ ਗਈ

ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ
ਹਾਲ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਦੂਜਾ ਛਾਪ]

ਜਨਵਰੀ ੧੯੬੮ ਈ:

[ਬਿਨਾ ਜਿਲਦ ੧)੨੫ ਤੇ
ਜਿਲਦ ਕਪੜਾ ੧)੭੫

ਪਹਿਲੀ ਛਾਪ
ਦੂਜੀ ਛਾਪ

ਨਵੰਬਰ ੧੯੫੦ ਈ:
ਜਨਵਰੀ ੧੯੬੮ ਈ:

Copy Rights Reserved

Printed by S. Sohan Singh, The Printer,
at the Hardas Printing Press, Situated at 123--Hussainpura,
Amritsar and Published by Gyani Mahan Singh Editor,
Khalsa Samachar, Amritsar.

੧ ਓ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਉਥਾਨਕਾ

ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਸਮੇਂ ਸੰਨ ੧੯੨੬ ਤੋਂ ੧੯੩੬ ਈ: ਤਕ, ਸਾਡੀ ਇਹ ਤੀਬ੍ਰ ਢੂੰਡ ਰਹੀ ਕਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪੁਰਾਣੇ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਲਿਖਤੀ ਨੁਸਖਾ, ਯਾ ਕਵੀ ਜੀ ਦਾ ਲਿਖਤੀ ਅਸਲ ਗ੍ਰੰਥ ਮਿਲੇ, ਤਥਾ ਕਵੀ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਦੇ ਸਵਿਸਥਾਰ ਹਾਲਾਤ ਮਿਲਨ ਤੇ ਫਿਰ ਓਹ ਗ੍ਰੰਥ ਬੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਜੋ ਇਸ ਅਮੋਲਕ ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਸੋਮਾਂ ਹਨ ਯਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥ ਰਚਨ ਸਮੇਂ ਲਾਭ ਉਠਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਢੂੰਡ ਤੇ ਖੋਜ ਵਿਚ ਚੋਖਾ ਸਮਾਂ ਖਰਚ ਹੋਇਆ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਹੋਈ ਓਹ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸੋਮਿਆਂ ਦੀ ਢੂੰਡ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਜੋ ਪੁਰਾਤਨ ਗ੍ਰੰਥ ਲੱਭੇ ਜਾ ਸਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ 'ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸੋਮੇ' ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਥੱਲੇ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਮਸਾਲੇ ਨੂੰ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂਰਜ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਮੇਲ ਕੇ, ਟਾਕਰੇ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਤੇ ਇਹ ਨਿਸਚੇ ਕਰ ਕਰਕੇ ਕਿ ਅਮਕੀ ਪੁਸਤਕ ਵੀ ਗ੍ਰੰਥ ਰਚਨਾ ਸਮੇਂ ਕਵੀ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਨਿਤਾਰਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਸੰਖੇਪ ਨੋਟਾਂ ਨਾਲ ਓਥੇ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

(ਓ)

ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੋਮਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਇਹ ਬੀ ਸੀ, ਜੋ ਇਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਦੇ ਕਰ ਕਵਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਸਫਰਾਂ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥ, ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰਾਸ ੧੧ ਤੇ ਐਨ ੧ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕਾਵਜ ਰਚਨਾਂ ਵਿਚ ਵਾਰਤਕ ਤੋਂ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਉਲਥਾਯਾ ਹੈ।

ਸਫਰਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਪੋਥੀ ਤੇ ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ

ਇਹ ਪੋਥੀ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੁਣ ਹੀ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਛਾਪੇ ਦਾ ਜਾਮਾਂ ਪਹਿਨ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤਰਜੁਮਾਂ ਅਜ ਤੋਂ ਲਗ ਪਗ ਪਉਣੀ ਸਦੀ ਪਹਿਲੇ ਛਪ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਰ ਸਰਦਾਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਈਸ ਭਦੌੜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਪੋਥੀ ਮਿਲੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤਰਜੁਮਾਂ ਕੀਤਾ ਤੇ ੧੮੭੬ ਈ: ਦੇ ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ 'ਇੰਡੀਅਨ ਪਬਲਿਕ ਉਪੀਨੀਅਨ ਪ੍ਰੈਸ' ਵਿਚ ਛਪਵਾਇਆ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਰਖਿਆ :—

The Travels of Guru Teg Bahadur and Guru Gobind Singh

ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੋਥੀ ਬੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੁਰਲਭ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਕਾਪੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੁ: ਗ੍ਰੰ: ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਵੇਲੇ ਮੌਜੂਦ ਹੈਸੀ।

ਸਾਨੂੰ ਅਸਲ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੋਥੀ ਕਿਥੋਂ ਮਿਲੀ

ਇਸ ਪੋਥੀ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤਰਜੁਮਾਂ ਸਰ ਸਰਦਾਰ ਅਤਰ

(ਅ)

ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲਾ ਭਾਵੇਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਤੇ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਮੇਂ ਉਸ ਤਰਜੁਮੇ ਤੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਸ਼ੱਕ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਪੋਥੀ ਦਾ ਅਸਲ ਗੁਰਮੁਖੀ ਨੁਸਖਾ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਮੇਂ ਕਵੀ ਜੀ ਪਾਸ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈਸੀ, ਪਰ ਜੇ ਲਾਭ ਤੇ ਟਾਕਰੇ ਦਾ ਸੌਖ ਅਸਲ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੋਥੀ ਤੋਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਓਹ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਤਰਜੁਮੇ ਤੋਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸੋ ਅਸਲ ਪੋਥੀ ਦੀ ਢੂੰਡ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਜਾਨੀ ਧਮਧਾਣ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤਸਰੀਫ ਲਿਆਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਇਹ ਖਾਹਸ਼ ਲਖਕੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਢੂੰਡ ਕਰਨ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਤੇ ਇਸ ਉਦਮ ਵਿਚ ਓਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਸੰ: ੧੯੩੫ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਓਹ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦਾ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਕਲਮੀ ਨੁਸਖਾ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲੈ ਆਏ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਓਹ ਮਾਂਗਵੀਂ ਲਿਆਏ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਅਸਾਂ ਉਸ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਝਟ ਪਟ ਹੀ ਕਰ ਲਿਆ ਜੋ ੩ ਫਰਵਰੀ ੧੯੩੫ ਈ: ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਇਆ ਤੇ ਅਸਲ ਪੋਥੀ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ ਪੋਥੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁਜਦੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ।

ਸਾਨੂੰ ਜਦ ਇਹ ਪੋਥੀ ਮਿਲੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਛਪ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ ਤੇ ਦੂਸਰੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀ ਛਪਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਸੀ, ਜੋ ਛਪਾਈ ਕਿ ੧੯੩੬ ਈ: ਦੇ ਅਖੀਰ ਸਮਾਪਤੀ ਨੂੰ ਪੁੱਜੀ। ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਸ ਪੋਥੀ ਤੋਂ ਲੋੜੀਂਦਾ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਿਆ ਪਰ ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਮੇਂ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਮੇਲ ਕੇ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਜੋ ਸਾਖੀਆਂ ਸਹੀ ਹੋਈਆਂ ਕਿ ਕਵੀ

(੮)

ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪੋਥੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਉਲਥਾਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਕਵੀ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਟੂਕਾਂ ਵਿਚ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਦੇ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਤੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸੋਮਿਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦਿਤੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਇਸਦਾ ਨਾਮ ਸੰਖਿਪਤ ਟੂਕ ਦੇਕੇ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜੋ ਟੂਕ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਵਿਚ ਛਪੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਉਤਾਰਾ ਇਹ ਹੈ:-

“ਸਾਖੀਆਂ ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ-ਇਸ ਵਿਚ ਨੌਵੇਂ ਅਤੇ ਦਸਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਸਫਰ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ, ਰਚਨਾਂ ਮਾਲਵੇ ਦੀ ਹੀ ਹੈ, ‘ਸੀ’ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ‘ਥੀ’, ‘ਲਾਗੇ’ ਯਾ ‘ਨੇੜੇ’ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਲਾਉਣੇ’ ਤੇ ‘ਬ’ ‘ਵ’ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਪਦ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਲਵੇ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੀ ਸਿਧ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਮੁਕੰਮਲ ਸਫਰ ਇਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਕੇਵਲ ਰਿਆਸਤ ਪਟਯਾਲਾ, ਜ਼ਿਲਾ ਕਰਨਾਲ ਲਾਗ ਦੇ ਗੁਰ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

“ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਸਫਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਜੋ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਹੈ ਉਹੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਕਈ ਇਕ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਪਦ ਜੋ ਉਸੇ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ, ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਵਿਚ ਬੀ ਉਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਬੀ ਕਵੀ ਜੀ ਪਾਸ ਹੋਸੀ। ਫਿਰ ਐਨ ੧ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਸਫਰ ਚਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰੰਚਕ ਭਰ ਭੀ ਸੰਸਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਇਹ ਪੋਥੀ ਕਵੀ ਜੀ ਪਾਸ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਸੀ।

“ਇਸ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਤੇ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੈ,

(ਸ)

ਤਰਤੀਬ ਭਾਵੇਂ ਓਹੋ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ (ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਵਿਚ) ਫਰਕ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਿਛੇ 'ਕਵੀ ਜੀ ਦੇ ਸਫਰ' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠਾਂ (ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾਂ ਵਿਚ) ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ ਤੇ ਕਈਆਂ ਬਾਬਤ ਆਪ ਨੇ ਪੱਕੀ ਇਤਬਾਰ ਯੋਗ ਸਾਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਓਥੋਂ ਜੋ ਰਵਾਇਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਉੱਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਸੋਧਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਗ੍ਰੰਥਨ ਕਰ ਲੀਤਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵੇਲੇ ਤਕ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਬੀ, ਜਿਥੇ ਯੋਗ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ, ਲਿਖ ਦਿਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਬਾਰਨੇ ਦੇ ਰਾਹਕ ਤੋਂ ਤੰਬਾਕੂ ਛੁੜਾਯਾ ਤੇ ਆਪ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਆਦਿ।"

[ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਗ੍ਰੰਥ (ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੂਜੀ) ਪੰਨਾ ੧੮੩.

ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਹੱਥੀਂ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੀ ਸੁਧਾਈ

ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੈਥਲ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਬੀ ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਇਕ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਪੋਥੀ ਬੀ ਮਾਲਵੇ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਹੀ ਹੈ। ਕਵੀ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਦੇਸ਼ਾਟਨ ਬੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਲਈ ਇਹ ਲਗਨ ਹੋਣੀ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੀ ਬੀ ਪੁੱਜਕੇ ਤੇ ਚਾਹ ਨਾਲ ਯਾਤ੍ਰਾ ਕਰੇ ਤੇ ਫਿਰ ਓਥੋਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਮਾਚਾਰ, ਰਵਾਇਤਾਂ ਤਥਾ ਲਿਖਤੀ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਢੂੰਡੇ ਤੇ ਖੋਜੇ। ਇਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਜਾਕੇ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ, ਓਥੋਂ ਦੇ ਰਵਾਇਤੀ ਸੀਨਾ ਬਸੀਨਾ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਸਮਾਚਾਰ ਸੁਣੇ, ਖੋਜੇ,

(ਹ)

ਨਿਤਾਰੇ ਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਸਮਾਚਾਰਾਂ
 ਨਾਲ ਹਾੜਿਆ। ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਫਰਕ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਆਪਣੀ
 ਖੋਜ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰੀ ਤੇ ਦੁਰੁਸਤ ਭਾਸੀ ਓਥੇ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਨੂੰ
 ਮੁੱਖਤਾ ਦਿਤੀ ਤੇ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੀ ਦਿਤੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਉਤਨਾ
 ਭਾਗ ਛੋੜ ਦਿਤਾ ਜੋ ਕਿ ਆਪਦੀ ਖੋਜ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।
 ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਈ ਥਾਈਂ ਆਪ ਨੇ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਕਾਵਜ ਵਿਚ
 ਉਲਥਨ ਸਮੇਂ ਕਾਵਜ ਭੂਸ਼ਣਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ ਬੀ ਹੈ ਤੇ
 ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਵਸਰਾਂ ਪਰ ਭਾਵ ਅਨੁਕੂਲ ਸੁਹਣੇ ਵੀਚਾਰਾਂ ਦਾ
 ਵਾਧਾ ਬੀ ਕਰਕੇ ਲਾਵੰਨਤਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਤਨਾ ਕੁਛ
 ਕਰਕੇ ਬੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਉਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੋਣਾ ਕਵੀ ਦੀ
 ਰਚਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੋਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਮਲਵਈ ਬੋਲੀ ਦੇ
 ਮਿੱਠੇ ਪਦ ਕਵੀ ਜੀ ਬੀ ਛੱਡ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਰਹੇ, ਓਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
 ਬੀ ਆਪਣੀ ਕਾਵਜ ਰਚਨਾਂ ਵਿਚ ਜਿਉਂ ਕੇ ਤਿਉਂ ਗੂੰਦ ਜਾਂਦੇ
 ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੀ ਜੜਤਕਾਰੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੇ ਸੋਮਾ ਹੋਣ
 ਦੀ ਦਮਕ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ
 ਓਸੇ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਕਿ ਇਸ
 ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਲਿਖਤ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਵੀ
 ਜੀ ਨੇ ਸੋਧਿਆ ਤੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ ਹੈ, ਓਹ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਾਸ
 ੧੧ ਤੇ ਐਨ ੧ ਦਾ ਇਸ ਪੋਥੀ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਕੇ ਪਾਠ ਕੀਤਿਆਂ
 ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾ

ਇਸ ਪੋਥੀ ਦਾ ਕਲਮੀ ਨੁਸਖਾ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ
 ਉਹ ਸਾਰਾ ਇਕੋ ਕਲਮ ਤੇ ਇਕੋ ਹੱਥ ਦੀ ਲਿਖਤ ਸੀ ਤੇ ਚੰਗਾ
 ਪੁਰਾਣਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਉਪਰ ਨਾਂ ਤਾਂ ਪੁਸਤਕ ਦੇ
 (ਕ)

ਰਚਨਹਾਰ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਕੋਈ ਸੰਮਤ ਸੀ ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ
 ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕੋਈ ਤ੍ਰੀਕ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਪੁਸਤਕ
 ਸਰ ਸਰਦਾਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੰਚੇ ਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਉਪਰ ਬੀ
 ਰਚਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਮਤ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੀ ਇਸ
 ਦਾ 'ਰਚਨਾਂ ਕਾਲ' ਕੋਈ ਨਿਸਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਪਰ ਇਹ
 ਗਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਤਰਜਮੇ ਦੇ ਪੁਸਤਕ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
 ਕਿ ਇਹ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਤਰਜੁਮਾ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੬ ਈ: ਵਿਚ ਛਪਿਆ
 ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਜੋ ਹੋਰ ਪਿਛੇ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਬੀ ਸਹੀ ਹੋ
 ਚੁਕਾ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ
 ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਉਲਥਾਯਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਗ੍ਰੰਥ ੧੯੦੦ ਬਿ:
 (੧੮੪੩ ਈ:) ਵਿਚ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਏਹ ਮਾਲਵੇ ਦੇ
 ਸਫਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਰਾਸ ੧੧ ਤੇ ਐਨ ੧ ਵਿਚ
 ਕਾਵਜ ਵਿਚ ਗੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਰਾਸ ੧੧ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਕਾਫੀ
 ਪਹਿਲੋਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਰਾਸ ੧੨, ੬ ਰੁਤਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਦੋ
 ਐਨ ਰਚੇ ਗਏ ਹਨ। ਸੋ ਅਨੁਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਤ੍ਰੈ
 ਸਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਪਹਿਲੋਂ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਰਾਸ ੧੧ ਰਚੀ ਹੋਸੀ। ਇਉਂ
 ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਰਚਨਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਆਖਰੀ ਹੱਦ ੧੮੯੭ ਬਿ:
 (੧੮੪੦ ਈ:) ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਹਰ ਹਾਲ ਇਹ ਪੋਥੀ
 ਪਹਿਲੇ ਰਚੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਮੇਂ ਦੀ ਹੱਦ ਦਾ ਪੁਰਾਣੇ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਦੂਸਰਾ ਕਿਨਾਰਾ ਜੋ
 ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਅਟਕਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ੧੭੬੨ ਬਿ: ਤੋਂ ਪਿਛੇ
 ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਹੈ ਜਦ ਕਿ
 ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਰਟਨ ਕੀਤਾ। ਇਉਂ
 ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਰਚਨਾਂ ਕਾਲ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਲਈ ੧੭੬੨ ਬਿ:
 ਤੋਂ ੧੮੯੭ ਬਿ: ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਮਹਿਦੂਦ
 ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(ਖ)

ਸਮੇਂ ਦਾ ਇਹ ਘੇਰਾ ੧੩੫ ਬਰਸ ਦਾ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਹੁਣ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਕਿਹੜੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਵਧੀਕ ਅੰਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇਹ ਘੇਰਾ ਅਸੀਂ ਕਿਥੋਂ ਕੁ ਤਕ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪਾਠ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਇਸ ਢੁੰਡ ਦੇ ਮਦਦਗਾਰ ਅੱਗੇ ਦਿਤੇ ਵੀਚਾਰ ਪੱਲੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ:—

੧. ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੀ ਪੰਜਵੀਂ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਹਢਿਆਏ, ਜਿਥੇ ਨੌਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਤਰੇ ਸਨ, ਉਥੇ ਮੰਜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣੀ ਹੋਈ, ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਹਰੀਕੇ ਨੇ ਜਾਕੇ ਪੁੱਛ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਨਗਰ ਵਿਚ ਇਕ ਚਮਿਆਰ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣਾ ਦਸਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਮਕੇ ਕਰੀਰ ਹੇਠ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਥੇ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਬਣਾਈ। ਇਸ ਜ਼ਿਕਰ ਤੋਂ ਬਹੁ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਹਢਿਆਏ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਬਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਪੋਥੀ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਬਣਨ ਦਾ ਸੰਮਤ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਤਨਾ ਬਹੁ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ ਆਦਮੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਖ ਭਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਮਕੇ ਟਿਕਾਣੇ ਵਿਰਾਜੇ ਸਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇਕ ਪੀਹੜੀ ਬੀਤ ਗਈ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਸਮਾਂ ਸੱਠ ਕੁ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦਾ ਨਾਂ ਗਿਣਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਦੇ ਸੰਮਤ ੧੭੩੨ ਤੋਂ ੬੦ ਬਰਸ ਬਾਦ ੧੭੯੨ ਬਿ: ਤੇ ਅਸੀਂ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਇਉਂ ਪੋਥੀ ੧੭੯੨ ਬਿ: ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸਹੀ ਹੋਈ।

੨. ਸਾਖੀ ੧੧੦ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਸਾਖ ਭਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੌਹਰ
(ਗ)

ਬਾਰੇ ਜੋ ਭਵਿਖਤ ਵਾਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 'ਗੁਰੂ ਕੀ ਮੋਹਰ ਲੁੱਟੇ ਖਾਲਸਾ' ਆਦਿ ਉਚਾਰੇ, ਓਹ ੧੮੧੧ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਏ ਤੇ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੀ ਇਸੇ ਸਾਖੀ ਦੇ ਉਲਥਾਉਣ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖਰਾਂ ਨੂੰ ਉਲਥਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ੧੮੧੧ ਦੇ ਵਾਕਿਆ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵੇਰਵਾ ਬੀ ਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ੧੮੧੧ ਦੀ ਘਟਨਾ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੇ ਰਚੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਪੋਥੀ ਦੇ ਰਚਨਾਂ ਕਾਲ ਦਾ ਘੇਰਾ ਹੋਰ ਤੰਗ ਹੋਕੇ ੧੮੧੧ ਤੋਂ ੧੮੯੭ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੩. ਪਹਿਲੀ ਸਾਖੀ ਸੈਫਾਬਾਦ ਦੀ ਵਿਚ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦਾ ਸੈਫਾਬਾਦ ਪਧਾਰਨਾ ਤੇ ਓਥੇ ਦੀ ਸਰਾਂ ਬਾਰੇ ਭਵਿਖਤ ਵਾਕ ਕਰਨੇ ਲਿਖੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਿਖ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਇਸ ਸਰਾਂ ਦਾ ਉਸਾਰ ਚਉੜੇਰਾ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਨਾਮ ਤੇ ਵਸਾਏਗਾ । ਜਿਸ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਪਟਿਆਲਾ ਪਤੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਬਹਾਦਰ ਗੜ੍ਹ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਬਣਨ ਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਕਿ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬਹਾਦਰ ਗੜ੍ਹ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਬਣ ਚੁਕਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਆ ਜਾਣਾ ਇਸ ਦਲੀਲ ਦੀ ਪ੍ਰਫੁੱਤਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਦਾ ਰਚਨਾਂ ਕਾਲ ੧੮੩੧ ਤੋਂ ਬੀ ਪਿਛੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ ਪਤੀ ਜੀ ਨੇ ੧੮੩੧ ਵਿਚ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕਿਲ੍ਹਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਪੁਰ੍ਹ ਮਹਾਰਾਜਾ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ੧੮੩੧ ਬਿ: (੧੭੭੪ ਈ:) ਵਿਚ ਬਣਾਕੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਬੀ ਪਿਛੇ ੧੮੪੪ ਤੋਂ ੧੯੦੨ ਬਿ: ਤਕ ਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਮ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਥਾਂ ਮ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੇਖਕ

(ਘ)

ਦੀ ਕਲਮ ਉਕਾਈ ਖਿਆਲੀਏ ਤਾਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਹੋਰ ਤੰਗ ਹੋ ਕੇ ੧੮੩੧ ਤੋਂ ੧੮੯੭ ਬਿ: ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੪. ਇਕ ਸੰਮਤ ਹੋਰ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸਾਖੀ ੩੯ ਵਿਚ ਰੁਖਾਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦਾ ਲੇਖਕ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:—‘ਜਲਾਲ ਕੇ ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਪੱਚੀਏ ਗੁਰੂ ਕੇ ਦਲ ਨੂੰ ਜਾਇ ਪਏ।’ ਗੁਰੂ ਕੇ ਦਲ ਤੋਂ ਲੇਖਕ ਦਾ ਭਾਵ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਦਲ ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਮਤ ਬੀ ਭਾਵੇਂ ਰਚਨਾ ਕਾਲ ਦੇ ਘੇਰੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰ ਉਪਰ ਅੰਕ ੩ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਸੰਮਤ ਦੀ ਪ੍ਰੋਢਤਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

੫. ੧੮੩੧ ਤੋਂ ੧੮੯੭ ਦਾ ਸਮਾਂ ਉਹ ਸਮਾਂ ਹੈ ਜੋ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਕਰਤਾ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਬੀ ਕੁਝ ਅਹਿਮੀਅਤ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਕੇ, ਚਾਹੇ ਸੁਤੰਤਰ ਤੇ ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਹਸਤੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੇ ਦੇ ਜ਼ੁੰਮੇ ਲਾ ਕੇ ਲਿਖਵਾਈ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੋਢਤਾ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਇਕ ਨਿਗਰ ਸਬੂਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਉਤਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਤੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਤੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀ। ਇਹ ਤਦੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਇਹ ਉਚੇਚੀ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਈ ਹੀ ਰਚੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਇਕ ਅੱਧ ਉਤਾਰਾ ਲੇਖਕ ਕੋਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੂਜਾ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ। ਤੇ ਉਚੇਚੀ ਰਚੀ ਗਈ ਰਚਨਾ ਦੇ ਉਤਾਰੇ ਕਰਨੇ ਹਰ ਇਕ ਲਈ ਸੁਲਭ ਨਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਣ।

ਜੇ ਇਹ ਗਲ ਤਸਲੀਮ ਕਰ ਲਈਏ ਤਾਂ ਇਕ ਗਲ ਹੋਰ

(੬)

ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਜੀ ਦੇ ਸੂ: ਪ੍ਰ: ਰਚਣ ਤੇ ਸਮਾਪਤੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਬਰਸ ਜ਼ਰੂਰ ਪਹਿਲੇ ਇਹ ਪੋਥੀ ਰਚੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵਿਚ ਪੋਥੀ ਵਿਚੋਂ ਸਾਮਾਨ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਖੀ ੧੭ ਵਿਚ ਦੇਸੂ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ, ਜੋ ਇਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੇ ਕਾਵਜ ਉਲਥੇ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਦੇਸੂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦਾ ਉਸ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਹਾਲ ਬੀ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਪੋਥੀ ਸੂ: ਪ੍ਰ: ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਬਰਸ ਪਹਿਲੇ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੋਵੇ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀ ੩੭ ਵਿਚ ਇਹ ਪੋਥੀ ਬਾਰਨੇ ਦੇ ਰਾਹਕ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਵੰਸ਼ ਦਾ ਮਗਰੋਂ ਦਾ ਹਾਲ ਬੀ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਤੰਬਾਕੂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤਜਾਗਣ ਤੇ ਗੁਰੂ ਹੁਕਮ ਪਾਲਣ ਪਰ ਵਧਣ ਫੁਲਣ ਦਾ ਸਮਾਚਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਅਪਣੇ ਵੇਲੇ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜ ਦਾ ਮੁੜ ਤੰਬਾਕੂ ਪੀਣ ਲਗ ਪੈਣਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕੰਗਾਲ ਹੋ ਜਾਣਾ ਬੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਬੀ ਸਾਖ ਭਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸਾਂ ਆਪ ਜਾਕੇ ਸਮਝਾਇਆ, ਤੰਬਾਕੂ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁਡਾਇਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਕੇ ਮੁੜ ਸਿੰਘ ਸਜਾਇਆ। ਇਹ ਬੀ ਇਹੋ ਇਸ਼ਾਰਾ ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਜੀ ਦੇ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਝ ਬਰਸ ਪਹਿਲੇ ਦੀ ਇਹ ਰਚਨਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲਗਨ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੋਂ ਸੌਖੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਲਗਨ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਇਕ ਵਡੇਰੀ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸੰਚਨ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜਸ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਇਹ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਓਹ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਮਸਾਲਾ ਖਿੰਡਿਆ

(ਚ)

ਫੁਟਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਇਕਤ੍ਰ ਕਰਨ ਦਾ ਉਦਮ ਆਪ
 ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ, ਪਰ ਆਪ ਉਸ ਦੇ ਇਕੱਤ੍ਰ ਕਰਨ ਦੇ
 ਉਦਮ ਵਿਚ ਬਰਸਾਂ ਬੱਧੀ ਲਗੇ ਰਹੇ ਤੇ ਅਖੀਰ ਜਦ ਮਹਾਰਾਜ
 ਕੈਥਲ ਪਾਸ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਅਸਰ ਰਸੂਖ ਸਹਾਯਤਾ ਤੇ ਖਰਚ
 ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਮਸਾਲਾ ਬੀ ਚੋਖਾ ਕੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ
 ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਮਸਾਲਾ ਇਕੱਤ੍ਰਨ ਦੇ ਬਰਸਾਂ
 ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਬੀ
 ਉਪਰਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਆਪ ਪਹਿਲੀ ਰਾਸ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:—

ਪੂਰਬ ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਕਥਾ। ਛੰਦਨ ਬਿਖੈ ਰਚੀ ਮਤਿ ਜਥਾ।
 ਰਹਜੋ ਚਾਹਤੇ ਗੁਰਨ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ। ਨਹਿੰ ਪਾਯੋ ਤਿਸਤੇ ਪਸ਼ਚਾਤ।
 ਪਰਾਲਬਧ ਕਰ ਕਿਤ ਕਿਤ ਰਹੇ। ਚਿਤ ਮਹਿ ਗੁਰਜਸ ਰਚਿਬੋ ਚਹੇ।
 ਕਰਮ ਕਾਲ ਤੇ ਕੈਥਲ ਆਏ। ਥਿਤ ਹੁਇ ਜਪੁਜੀ ਅਰਥ ਬਨਾਏ।
 ਪੁਨ ਸੰਯੋਗ ਹੋਇ ਅਸ ਗਯੋ। ਰਾਮ ਚਰਿਤ ਕੋ ਮਨ ਹੁਲਸਯੋ।
 ਬਾਲਮੀਕ ਕ੍ਰਿਤ ਕਥਾ ਸੁਨੀ ਜਬ। ਛੰਦਨ ਬਿਖੈ ਰਚੀ ਤਬ ਹਮ ਸਬ।
 ਬਹੁਤ ਬਰਸ ਬੀਤੇ ਜਬ ਲਹੇ। ਗੁਰ ਜਸ ਰਚਨ ਚਾਹਤੇ ਰਹੇ।
 ਉਰ ਅਭਿਲਾਖਾ ਨਿਤ ਕੀ ਮੇਰੀ। ਸਤਿਗੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਕਰ ਹੇਰੀ।
 ਭਯੋ ਅਚਾਨਕ ਸੰਚੈ ਆਈ। ਸਰਬ ਗੁਰਨ ਕੋ ਜਸੁ ਸਮੁਦਾਈ।
 ਚਾਹਤ ਭਏ ਆਪ ਗੁਰ ਜਬ ਹੂੰ। ਭਾ ਸੰਚਯ ਦਸ ਗੁਰ ਜਸ ਸਭ ਹੂੰ।
 ਹੇਰਿ ਉਮੰਗ ਮੋਹਿ ਮਨ ਆਈ। ਕਰਨ ਲਗਯੋ ਤਬ ਗ੍ਰੰਥ ਸੁਹਾਈ।

[ਰਾਸ ੧ ਅੰਸੂ ੫]

ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ੧੮੮੦ ਬਿ: ਵਿਚ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ
 ਮੁਕਾਯਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ
 ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਉਤਾਰੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤੇ ਕਥਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਇਸੇ
 ਸਮੇਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਜੀ ਦੀ ਗੁਰ ਜਸ ਦੀ
 ਚਮਤਕਾਰੀ ਘਾਲ ਤੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਕਵੀ ਜੀ ਦੀ

(ਛ)

ਇੱਛਾ ਲਖਕੇ ਯਾ ਕਿਸੇ ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੇ ਕਵੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਹਿਤ ਇਹ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਆਪ ਰਟਨ ਕਰਕੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਵਧੇ ਚਿਤ ਜ਼ੁਮਾ ਲੈ ਲਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ।

ਇਉਂ ਸਾਰੀ ਵੀਚਾਰ ਦੇ ਅਖੀਰ ਇਸ ਦਾ ਰਚਨਾ ਕਾਲ ੧੮੮੦ ਬਿ: ਦੇ ਲਾਗੇ ਚਾਗੇ ਸਾਨੂੰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪੋਥੀ ਕਿਸਨੇ ਲਿਖੀ ?

ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਲਾਗ ਦੀ ਮਲਵਈ ਬੋਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਆਏ ਪਦ: ਕਰੂੰਗਾ, ਬਣੂੰਗਾ, ਥੀ, ਐਸੇ, ਕਿਸੇ, ਕਰਦਾ ਥੀ, ਰਹਿੰਦਾ ਥੀ, ਆਦਿ ਪਦ ਲੇਖਕ ਦਾ ਮਲਵਈ ਹੋਣਾ ਸਿਧ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਲੇਖਕ ਹੈ ਚੰਗਾ ਵਿਦਵਾਨ ਜੋ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਸੰਖੇਪਤਾ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਤੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਗੁਫਤਗੂ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਮਾਹਰ ਹੈ। ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਇਹ ਬੀ ਗੁੱਝਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਲੇਖਕ ਕੋਈ ਸੈਲਾਨੀ ਜੀਉੜਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਆਪ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਮੀਲਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਹਾਲ ਬੀ ਐਸੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕੋਈ ਯਾਤਰੂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਹੋਰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਤੱਕੀਏ ਤਾਂ ਇਕ ਇਸ਼ਾਰਾ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਦੀ ਸੇਧ ਸੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਸਾਖੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਕਰਦਾ ਹੈ:—

(ਜ)

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥
 ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿਤਾ ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦਾ ਟਿੱਕਾ ॥
 ਜੀਉ ਪਿੰਡ ਜਿਨ ਦਿੱਤਾ ॥
 ਐਸਾ ਗੁਰ ਸਿਵਰੋ ਨਿਤ ਨਿੱਤਾ ॥

ਇਸ ਸਾਖੀ ਨਾਲ ਬਾਬੇ ਗੁਰਦਿਤੇ ਜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਐਸਾ ਯਾ ਕੋਈ ਮੰਗਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਾਖੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਏਹ ਸੁਭਾਵਕ ਲਿਖੇ ਗਏ ਅੱਖਰ ਸੁੰਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੇਖਕ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰ ਸਥਾਨੀ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿਤਾ ਜੀ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਟਿੱਕੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਮੰਗਣੇ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬੇ ਕਿਆਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਸਥਾਨੀ, ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਦਾ ਮੋਢੀ, ਥਾਪਿਆ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪਦਵੀ ਤੁੱਲ ਮੰਨਣਾ ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਨੁਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਲੇਖਕ ਕੋਈ ਵਿਦਵਾਨ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਹੈ।

ਆਖੇਪਕ

ਇਸ ਪੋਥੀ ਦਾ ਰਚਨਾਂ ਕਾਲ ਅਸੀਂ ਪਿਛੇ ੧੮੮੦ ਬਿ: ਦੇ ਆਨ ਮਾਨ ਅਟਕਲ ਆਏ ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਬੀ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਵਣ ੧੯੦੦ ਬਿ: ਵਿਚ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਉਲਥਾ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਰਾਸ ੧੧ ਤੇ ਐਨ ੧ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਐਨ ੧ ਤੇ ੨ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਅੰਤਮ ਭਾਗ ਹਨ ਜੋ ਨਿਰਸੰਸੇ ੧੯੦੦ ਬਿ: ਦੀ ਰਚਨਾਂ

(੩)

ਹਨ। ਇਉਂ ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਅਪਣੇ
 ਅਸਲ Original ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਸੀ ਤੇ ਕੋਈ ਉਸ ਵਿਚ ਵਾਧਾ
 ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਦੱਸ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਕਿ
 ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਪੁਸਤਕ ਅਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ
 ਉਲਥਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਕਵੀ ਜੀ ਦਾ ਤਰਜੁਮਾ ਤੇ ਜੋ ਲਿਖਤੀ ਪੋਥੀ
 ਸਾਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਉਹ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਤੇ ਦੋਨੋਂ ਇਕਸਾਰ ਚਲ
 ਰਹੇ ਸਹੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਰ ਜੋ ਕਲਮੀ ਨੁਸਖਾ ਸਰ ਸਰਦਾਰ ਅਤਰ
 ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਦੋੜ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ ਕਰਾਇਆ ਉਤਾਰਾ
 ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅਖੀਰ ਦੇ ਲਗਪਗ ਦੋ ਸਾਖੀਆਂ ਵਧੀਕ ਹਨ, ਤੇ ਉਹ
 ਦੋਵੇਂ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ ਬੀ ਉਹੋ ਹੀ ਜੋ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕ੍ਰਮ
 ਵਿਚ ਪਿਛੇ ਆ ਚੁਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਮਾਨੋਂ ਉਹ ਦੋਵੇਂ
 ਸਾਖੀਆਂ ਆ ਚੁਕੀਆਂ ਕੁਝ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਦੁਬਾਰਾ ਆਇਆ
 ਸਵਿਸਤਾਰ ਪੁਨਰ ਰੂਪ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਉਪਰ ਵਖਰੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹਨ,
 ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿ ਪਿਛੇ ਕਿਸੇ ਸਾਖੀ ਉਪਰ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ
 ਦੀ ਰਚਨਾ, ਬੋਲੀ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਸਾਫ ਦੱਸ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੋਨੋਂ
 ਸਾਖੀਆਂ ਪੋਥੀ ਦੇ ਅਸਲ ਲੇਖਕ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤੇ
 ਮਗਰੋਂ ਪਾਈਆਂ ਗਈਆਂ, ਜਾ ਆਖੇਪਕ ਹਨ। ਫਿਰ ਜਦ ਅਸੀਂ
 ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੇ ਕੀਤੇ ਉਲਥੇ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦੇ
 ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਤਰਜੁਮਾ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੁ: ਗ੍ਰੰਥ
 ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਉਥੇ ਕੇਵਲ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਜੋ ਪਹਿਲੇ
 ਸਾਖੀਆਂ ਆ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪਾਂਤਰ ਹੈ। ਇਹ ਬੀ
 ਇਹੋ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਾਖੀਆਂ ੧੯੦੦ ਬਿ: ਤੋਂ
 ਪਿਛੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਠੱਪਕੇ ਇਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਵਧਾਈਆਂ ਹਨ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਉਤਾਰੇ ਦੀ ਬੀ
 ਸ਼ੁੱਧ ਪਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਦੇ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਕ ਬੰਗੇ

(੬)

ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ । ੧੯੪੬ ਈ: ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੱਜ, ਜੋ ਤਦੋਂ ਜੁਡੀਸ਼ਲ ਕਮੇਟੀ ਫਰੀਦਕੋਟ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਪਧਾਰੇ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਪੋਥੀ ਦੇ ਦੇਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਪਰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਸਜਣ ਆਪਣੀ ਚਿਤਵੀ ਕਿਸੇ ਸ਼੍ਰਾਵ ਸਿਧੀ ਲਈ ਉਹ ਪੁਸਤਕ ਉਕਤ ਬੁੰਗੇ ਦੇ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵਧੀਕ ਸਾਖੀਆਂ ਬੀ ਹਨ ਤੇ ਦਮਦਮੇ ਨਿਵਾਸ ਦੀ ਇਕ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਦਮਦਮੀ ਬੀੜ ਰਚਣ ਦੀ ਸਾਖੀ ਬੀ ਦਿਤੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਮਦਮੀ ਬੀੜ ਦਾ ਭੋਗ ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਤੇ ਪਾਇਆ ।

ਦਮਦਮੇ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਸਾਖੀ, ਨਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਲਿਖਤੀ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਨਾ ਸਰ ਸਰਦਾਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਿਜੀ ਕਲਮੀ ਨੁਸਖੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤਰਜੁਮੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਨਿਰਸੰਸ਼ੇ ਸਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਐਸੀ ਸਾਖੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਸਲ ਲੇਖਕ ਦੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮਗਰੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵਧਾਈ ਹੈ ।

ਇਕ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟਤ ਸਜਣ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਕਤ ਪੋਥੀ ਉਸ ਸਜਣ ਪਾਸ ਦੇਖੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਕਤ ਬੁੰਗੇ ਤੋਂ ਲੈ ਆਏ ਹਨ, ਓਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਸਾਖੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਪੋਥੀ ਦੀ ਅਸਲ ਲਿਖਤ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰੀ ਹੈ ਤੇ ਪੱਤਰੇ ਮਗਰੋਂ ਵਧਾਏ ਗਏ ਸਪਸ਼ਟ ਹਨ । ਕੁਝ ਬੀ ਹੋਵੇ, ਹਰ ਹਾਲ ਇਹ ਗਲ ਯਕੀਨੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਮਗਰੋਂ ਵਾਧੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੀਤੇ ਹਨ

(੮)

ਤੇ ਉਸ ਪੋਥੀ ਦੀਆਂ ਜੋ ਸਾਖੀਆਂ ਵਧੀਕ ਹਨ ਓਹ ਅਸਲ ਲੇਖਕ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਆਖੇਪਕ ਹਨ ।

ਇਹ ਗਲ ਅਨਹੋਣੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਆਖਰੀ ਭੋਗ ਦੀ ਬਾਣੀ 'ਰਾਗਮਾਲਾ' ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਰੋਧੀ ਨੇ ਉਕਤ ਸਾਖੀ ਉਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਵਧਾ ਕੇ ਇਹ ਗਲ ਸਿਧ ਕਰਨ ਦਾ ਬਿਰਥਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਦਮਦਮੇ ਜੋ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਓਸ ਦਾ ਭੋਗ ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਤੇ ਪਾ ਦਿਤਾ ਸੀ ਤੇ ਰਾਗਮਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਖੀ । ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਯਤਨ ਸਫਲ ਕਿਵੇਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਦਮਦਮੇ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਜੋ ਬੀ ਉਤਾਰੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਰਾਗਮਾਲਾ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਇਹ ਕਦੇ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੋਈ ਬਾਣੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਜੇ ਨਾਂ ਚੜ੍ਹਾਵਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਿਖ ਇਤਨੀ ਦੀਦਾ ਦਲੇਰੀ ਕਰੇ ਕਿ ਓਹ ਬੀੜ ਵਿਚ ਆਪ ਚੜ੍ਹਾ ਦੇਵੇ ਤੇ ਨਾਂ ਨਿਰਾ ਇਕ ਬੀੜ ਵਿਚ ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਤਥਾ ਹਿੰਦ ਭਰ ਵਿਚ, ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਬੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਬੀੜਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਥਾਪਤ ਹੋਣ ਕਰਮਾਤ ਨਾਲ ਰਾਗਮਾਲਾ ਲਿਖ ਦੇਵੇ ਤੇ ਪੰਥ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਉਂਗਲ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ ਅਮਕਾ ਭੱਦ੍ਰ ਪੁਰਸ਼ ਇਹ ਅਨੁਚਿਤ ਕਾਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਤਿਹਾਸ ਉੱਕਾ ਚੁੱਪ ਹੈ, ਇਤਿਹਾਸ ਤਾਂ ਹੀ ਸਾਖ ਭਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਕੋਈ ਗਲ ਹਕੀਕਤ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ।

ਇਹ ਪੋਥੀ ਜੋ ਆਪ ਦੇ ਕਰ ਕਵਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਇਹ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਗਿਆਨੀ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਮਧਾਣ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਲਿਆਂਦੀ ਪੋਥੀ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਰ ਸਰਦਾਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਲਮੀ ਨੁਸਖੇ ਨਾਲ ਇਸਦਾ ਸਰਸਰੀ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਸ ਨੁਸਖੇ ਵਿਚ ਜੋ ਦੋ ਸਾਖੀਆਂ ਅੰਤ ਦੇ ਲਾਗ ਵੱਧ ਹਨ

(ਠ)

ਓਹ ਚੁੰਕਿ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਓਹ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਉਪ੍ਰੰਤ ਅੰਤਕਾ ੧ ਤੇ ਅੰਤਕਾ ੨ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਵੱਖਰੀਆਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਆਖੇਪਕਾਂ ਦਾ ਨਖੇੜਾ ਕੈਮ ਰਹੇ ਤੇ ਅਸਲ ਪੋਥੀ ਅਸਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਰਖਜਤ ਰਹੇ ।

ਅਸਾਂ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ?

ਅਸਲ ਲਿਖਤ ਪੋਥੀ ਪੁਰਾਤਨ ਜੁੜਵੀਂ ਲਿਖਤ ਦੇ ਢੰਗ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਛਾਪੇ ਦੇ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਸੁਸਜਿਤ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸੁਭੀਤੇ ਲਈ ਅਸਾਂ ਅਗੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਲਾਂ ਆਪ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ :—

੧. ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਸਰ ਸਰਦਾਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਣੀਸ ਭਦੌੜ ਦਾ ਜੋ ਲਿਖਤੀ ਉਤਾਰਾ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਜੋ ਮਾਮੂਲੀ ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ ਭੇਦ ਸਨ ਯਾ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀਆਂ ਐਸੀਆਂ ਬਦਲੀਆਂ ਸਨ ਜੋ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਓਹ ਭਾਵੇਂ ਹਨ ਬਹੁਤ ਘੱਟ, ਫੁਟ ਨੋਟਾਂ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿਤੇ ਹਨ ।

੨. ਕਠਨ ਪਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਬੀ ਟੂਕਾਂ ਵਿਚ ਦੇਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

੩. ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਰਾਮ, ਛੇਵੇ ਅਤੇ ਉਲਟਾਵੇਂ ਕਾਮੇ ਇਬਾਰਤ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨ ਤੇ ਸੌਖੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਲਈ ਅਸਾਂ ਲਾਏ ਹਨ, ਪੈਰਿਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਬੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਠਕ ਸਾਖੀ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸੁਖੈਨਤਾ ਨਾਲ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਦਾ ਚਲਾ ਜਾਏ ।

੪. ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਉਪਰ ਬ੍ਰੀਕ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਸਾਖੀ ਦਾ ਨਾਮ ਅਸਾਂ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਅਸਲ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ

(੩)

ਸਿਰਲੇਖ ਨਹੀਂ ਹਨ ।

੫. ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਕਰ ਕੇ ਹਰ ਸਾਖੀ ਹੇਠ ਇਹ ਪਤਾ ਦੇਣ ਦਾ ਬੀ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਾਖੀ ਦਾ ਉਲਥਾ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸ ਟਿਕਾਣੇ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

੬. ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਥਾਂਵ ਤੇ ਪਤੇ ਬੀ ਟੂਕਾਂ ਵਿਚ ਵਧਾਏ ਹਨ, ਇਤਰਾਜ਼ ਜੋਗ ਗਲਾਂ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨ ਉਚੇਚੇ ਦੇਣ ਵਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ । ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਇਤਰਾਜ਼ ਯੋਗ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਸਵਿਸਥਾਰ ਆ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਸ਼ੌਕ ਵਾਲੇ ਸਜਣ ਓਥੋਂ ਵਾਚ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਓਹ ਸਾਰੇ ਇਥੇ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਹੁਜਮ ਦੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਓਹ ਬਹੁਤ ਟੱਪ ਜਾਂਦੇ; ਇਸ ਲਈ ਸੰਕੋਚ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

੭. ਦੋ ਸਾਖੀਆਂ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਲਿਖਤੀ ਨੁਸਖੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤੇ ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਲਿਖਤੀ ਨੁਸਖੇ ਵਿਚ ਹਨ ਓਹ ਆਖੇਪਕ ਸਹੀ ਕਰ ਕੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਤ ਅੰਤਕਾ ੧ ਤੇ ਅੰਤਕਾ ੨ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਕੇ ਛਾਪ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ।

ਅੰਤਮ ਬੇਨਤੀ

ਜਦ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਮੇਂ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਮਿਲੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਪਠਨ ਪਾਠਨ ਤੋਂ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਨਾਲ ਟਾਕਰੇ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਬੜੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਹੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਚਾਹ ਤਦੋਂ ਹੀ ਹੋ ਆਈ ਸੀ ਕਿ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥ ਛਪ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਸੂ: ਪ੍ਰ: ਦੇ ਇਸ ਦੁਰਲਭ ਸੋਮੇ ਨੂੰ ਛਾਪ ਕੇ ਸੁਲਭ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਏ । ਪਰ ਇਸ

(੬)

ਚਾਹ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਚਿਰ ਕਾਲ ਬਾਦ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ
 ਸਕੇ ਹਾਂ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ
 ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਤੇ
 ਮਿਠੀ ਬੋਲੀ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਾਲੀ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਦਾ
 ਖਾਸ ਦਰਜਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਨੌਵੇਂ ਤੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ
 ਜੀ ਦੇ ਸਫਰਾਂ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਪੋਥੀ
 ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਬਣਾ ਲਵੇਗੀ।

ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੫੦]

[ਸੰਪਾਦਕ

ਦੂਜੀ ਛਾਪ ਬਾਰੇ

ਦੂਜੀ ਛਾਪ ਪਹਿਲੀ ਛਾਪ ਦਾ ਹੀ ਉਤਾਰਾ ਹੈ। ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ
 ਉਪਰਲੇ ਸਿਰਲੇਖ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਛਾਪ ਵਿਚ ਬ੍ਰੀਕ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ
 ਸਨ, ਉਹ ਇਸ ਦੂਜੀ ਛਾਪ ਵਿਚ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਨਾਲੋਂ
 ਮੁਟੇਰੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੬੭]

ਸੰਪਾਦਕ

—o—

(ਣ)

ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ

ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਸਫਰ—

	ਪੰਨਾ		ਪੰਨਾ
੧. ਸੈਫਾ ਬਾਦ ਸ਼ਰਫਦੀਨ ਕੋਲ	੧	੧੬. ਮੌੜਾਂ ਤੋਂ ਦੇਉ ਕੱਢਿਆ	੧੭
੨. ਮੂਲੋਵਾਲ ਖੂਹ ਮਿਠਾ ਕੀਤਾ	੫	੧੭. ਟਾਲੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਾਰ	੧੮
੩. ਰਾਹ ਵਿਚ ਡੇਰਾ	੬	੧੮. ਤਲਵੰਡੀ ਡੇਰਾ, ਭਵਿਖਤ ਵਾਕ	੨੦
੪. ਜਵੰਧਿਆਂ ਦੇ ਸੋਖੇ	੭	੧੯. ਗੁਰੂ ਸਰ ਦਾ ਟੱਕ	੨੧
੫. ਹਢਿਆਏ ਵਬਾ ਹਟਾਈ	੮	੨੦. ਦਮਦਮੇ ਬਾਰੇ ਭਵਿਖਤ	੨੧
੬. ਧੌਲੇ ਕੇ ਤੇ ਸੋਹੀਵਾਲ	੧੧	੨੧. ਬਠਿੰਡਾ	੨੨
੭. ਢਿੱਲਵੀਂ ਜੱਗ ਕੀਤਾ	੧੧	੨੨. ਸੂਲੀਸਰ	੨੩
੮. ਡਿੱਖੀ ਡੇਰਾ	੧੨	੨੩. ਬਰੇ ਚੁਮਾਸਾ ਰਹੇ	੨੪
੯. ਮਾਈਸਰ ਖਾਨੇ,	੧੨	੨੪. ਬਛੋਆਣੇ	੨੫
੧੦. ਅਲੀਸ਼ੇਰ	੧੨	੨੫. ਗੋਬਿੰਦਪੁਰੇ	੨੫
੧੧. ਜੋਗੇ ਕੇ ਤੇ ਭੂਪਾਲੀ	੧੩	੨੬. ਗਾਗੇ	੨੫
੧੨. ਖੀਵੇ ਦੇ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਦੋ ਵਰਤਾਰੇ	੧੪	੨੭. ਗੁਰਨੇ	੨੬
੧੩. ਵਣ ਹੇਠ ਡੇਰਾ	੧੪	੨੮. ਮਕਰੋੜ	੨੬
੧੪. ਭਿੱਖੀ, ਦੇਸੂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀਸ਼	੧੫	੨੯. ਧਮਧਾਣ	੨੭
੧੫. ਖਿਆਲੇ ਬ੍ਰਹਮਣ ਨੂੰ ਵਰ	੧੬	੩੦. ਭਾਈ ਫੇਰੂ ਨੂੰ ਵਰ	੨੮
		੩੧. ਇਕਾਦਸ਼ੀ	੨੯
		੩੨. ਬਾਂਗਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ	੩੦
		੩੩. ਦੱਗੋ ਮਸੰਦ	੩੧

(੩)

੩੪. ਖਨੌਰ	੩੨	੩੭. ਬਾਰਨੇ	੩੬
੩੫. ਬਹਿਰ ਜੱਖ	੩੨	੩੮. ਕਰਨ ਖੇੜੇ	੩੭
੩੬. ਕੈਥਲ	੩੪	-----	

ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਦੇ ਸਫਰ—

	ਪੰਨਾ		ਪੰਨਾ
੩੯. ਰਖਵਾਲਾ	੩੮	੫੭. ਨੌਬੇਹੇ ਡੇਰਾ	੬੦
੪੦. ਭਾਈ ਭਗਤੇ	੩੯	੫੮. ਡੋਗਰਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀਸ਼	੬੦
੪੧. ਘੁੰਘਣੀਆਂ ਸਿੰਘ	੪੧	੫੯. ਰੋਹੀ ਵਿਚ ਬੇਰ ਹੇਠ	੬੨
੪੨. ਵਾਂਦਰ	੪੧	੬੦. ਬਜੀਚ ਪੁਰ ਜ਼ਾਮਨੀ	੬੨
੪੩. ਬਨਗਾੜੀ	੪੨	੬੧. ਫੇਰ ਆਏ ਮੁਕਤਸਰ	੬੪
੪੪. ਬਹਿਬਲ ਤੇ ਸਰਾਵੀਂ	੪੨	੬੨. ਰੂਪਾਣੇ ਘੋਗੜ	੬੪
੪੫. ਸਰਾਵੀਂ	੪੩	੬੩. ਥੋਹੜੀ ਹੁਕਮ ਨਾਥ	੬੬
੪੬. ਕੋਟ ਕਪੂਰੇ	੪੬	੬੪. ਭੂੰਦੜ	੬੭
੪੭. ਜੈਤੋ	੪੭	੬੫. ਕਾਲ ਝਿਰਾਣੀ	੬੮
੪੮. ਮਲੂਕਾ ਦੀਵਾਨਾ	੪੮	੬੬. ਗੁਰੂ ਸਰ	੬੮
੪੯. ਸੁਨੀਅਰ, ਕਪੂਰਾ	੪੯	੬੭. ਛਤਿਆਣੇ,	
੫੦. ਰਾਮੇ ਆਣੇ	੫੦	ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ	੬੯
੫੧. ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ		੬੮. ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿੰਡ	੭੨
ਬਖਸ਼ਿਆ	੫੨	੬੯. ਗੁਪਤ ਸਰ, ਇਬ੍ਰਾਹੀਮ	
੫੨. ਖਾਨੇ ਪਾਣੀ ਵੇਚਿਆ	੫੩	ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ	੭੨
੫੩. ਮੁਕਤਸਰ ਯੁੱਧ	੫੪	੭੦. ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਦੀ ਮਾਲ	
੫੪. ਮਾਈ ਭਾਗੋ	੫੬	ਹੇਠ ਡੇਰਾ	੭੩
੫੫. ਮੁਕਤਿਆਂ ਦੇ ਸਸਕਾਰ	੫੭	੭੧. ਭਾਈ ਦੇ ਕੋਟ	੭੪
੫੬. ਚਿਰੰਜੀਵੀ ਤਾਰਿਆ	੫੮	੭੨. ਰੋਹਲੇ	੭੪

(ਬ)

	ਪੰਨਾ		ਪੰਨਾ
੭੩. ਬਾਜਕ	੭੪	੯੩. ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਕਾਲ	੯੭
੭੪. ਸੁਖੁ ਬੁਧੁ ਦੀਵਾਨੇ	੭੫	੯੪. ਝੂਲਣ ਸਿੰਘ	੧੦੦
੭੫. ਰੋਹੀ ਵਿਚ	੭੬	੯੫. ਤਲਵੰਡੀ ਵਿਖੇ	
੭੬. ਜੱਸੀ, ਸ੍ਰੋਤਸਰ	੭੬	ਦਮਦਮਾ	੧੦੨
੭੭. ਪੱਕੇ	੭੮	੯੬. ਦਮਦਮੇ ਬਾਰੇ	
੭੮. ਦਮਦਮੇ ਡੱਲੇ ਪਾਸ	੭੮	ਭਵਿਖਤ	੧੦੩
੭੯. ਵੈਸਾਖੀ ਮੇਲਾ	੮੦	੯੭. ਟਾਲੀ ਹੇਠ ਦੁਧ	
੮੦. ਮਹੱਲਾ ਚੜ੍ਹਿਆ	੮੨	ਛਕਿਆ	੧੦੩
੮੧. ਇਕ ਪੁਤ੍ਰ ਮੰਗਦੀ ਨੂੰ		੯੮. ਕਬੀਰ ਸਮੇਂ	
ਸਤ ਪੁਤ ਬਖਸ਼ੇ	੮੩	ਬਾਦਸ਼ਾਹ	੧੦੩
੮੨. ਕੰਘਾ ਕਰਕੇ ਸੁਚੇਤੀ		੯੯. ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਚੁਕਣ	
ਰਖਣ ਦੀ ਸਿਖਤਾ	੮੪	ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਹੈ ?	੧੦੪
੮੩. ਦਲਪਤ ਮੌੜਾਂ ਦਾ	੮੪	੧੦੦. ਪਰਾਯਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ	
੮੪. ਭਾਈ ਕੇ ਚੱਕ	੮੫	ਮਾਰਨਾ	੧੦੬
੮੫. ਦਜਾਲ ਸਿੰਘ ਬਖਸ਼ਿਆ,		੧੦੧. ਲਿਖਣ ਸਰ	੧੦੭
ਡੇਰਾ ਭਾਗੂ	੮੬	੧੦੨. ਦਮਦਮੇ ਨਿਵਾਸ	
੮੬. ਬਠਿੰਡੇ ਡੇਰਾ	੮੮	ਡੱਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ	੧੦੭
੮੭. ਸਮੀਰ ਪਾਸ ਡੇਰਾ	੯੦	੧੦੩. ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤਿਲੋਕ	
੮੮. ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ	੯੧	ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਰ	੧੧੧
੮੯. ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤ੍ਰਧਾਰੀ		੧੦੪. ਵੰਗੋਹਰੀਆਂ ਨੂੰ	
ਕੀਤਾ, ਜੁੱਧ ਸਿਖਾਯਾ	੯੨	ਬਖਸ਼ੀਸ਼	੧੧੩
੯੦. ਕੜਾਹ ਲੁਟਾਇਆ	੯੪	੧੦੫. ਦੱਖਣ ਨੂੰ ਟੁਰੇ	੧੧੪
੯੧. ਡਲੇ ਨੂੰ ਮੀਂਹ ਦਿਤਾ	੯੫	੧੦੬. ਡੇਰਾ ਕੇਵਲ	੧੧੬
੯੨. ਮੂਲੇ ਦਾ ਪੁਨਰ ਜਨਮ	੯੬	੧੦੭. ਝੋਰੜ ਡੇਰਾ	੧੧੬

(ਦ)

	ਪੰਨਾ		ਪੰਨਾ
੧੦੮. ਝੰਡੇ ਡੇਰਾ	੧੧੬	੧੧੪. ਡੇਰਾ ਚੂਰੂ	੧੨੦
੧੦੯. ਸਰਸੇ,		੧੧੫. ਦਾਦੂ ਦੁਆਰੇ	੧੨੦
ਡੱਲਾ ਨੱਸਿਆ	੧੧੬	੧੧੬. ਲਾਲੀ ਡੇਰਾ	੧੨੨
੧੧੦. ਨੌਹਰ ਡੇਰਾ	੧੧੭	੧੧੭. ਮਘਰੋਦੇ	੧੨੨
੧੧੧. ਸੁਹੇਵੇ ਡੇਰਾ	੧੧੯	੧੧੮. ਕੁਲਾਇਤ ਡੇਰਾ	੧੨੩
੧੧੨. ਮਧੂ ਸਿੰਘਾਣੇ	੧੧੯	ਅੰਤਕਾ ੧—	੧੨੪
੧੧੩. ਪੁਸ਼ਕਰ ਡੇਰਾ	੧੨੦	ਅੰਤਕਾ ੨—	੧੩੫

(ਧ)

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ
ਮਾਲਵਾ ਦੇਸ਼ਾਟਨ ਦੀ
ਸਾਖੀ ਪੋਥੀ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਜੰਗਲ ਦੇਸ਼ ਫੇਰੀ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਹਾਇ ॥ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ
ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਕੇ ਤਾਰਬੇ ਕੇ ਰਮਤ ਕੀਆ । ਜੋ ਜੋ
ਸਿਖ ਸਾਧੂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਅਰਾਧਦੇ ਓ, ਤਿਨਾਂ ਕੀ ਭਾਵਨੀ
ਪੂਰੀ ਕਰਨੇ ਕੇ ਬਹਾਨਾ ਤੀਰਥਾਂ ਕਾ ਚਰਨ ਪਧਾਰੇ ।
ਸੈਫਾਬਾਦ ਆਨ ਉਤਰੇ ਬਾਗ ਬੀਚ ।

੧. ਸੈਫਾ ਬਾਦ ਸ਼ਰਫ ਦੀਨ ਕੋਲ* ।

†ਕੁਏ ਕੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪੰਚਬਟੀ ਕੇ ਸਮਾਨ ਅਸਥਾਨ

*ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਕਰਤਾ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ
ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੈਫਾਬਾਦ ਪਧਾਰਨ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਸਫਰ ਵਿਚ ਇਥੇ
ਨਹੀਂ ਪਰ ਆਪ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਪਧਾਰਨ ਵੇਲੇ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਸਫਰ ਵਿਚ ਰਖਿਆ
ਹੈ, ਦੇਖੋ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਰਾਸ ੧੨ ਅੰਸੂ ੩੦ । †ਸਰ: ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ
ਲਿਖਤੀ ਨੁਸਖੇ ਵਿਚ ਏਥੇ ਦੋ ਚੋਪਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਇਹ ਹੈ :—

ਚੋਪਈ—ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰਨ । ਚਲੇ ਬਯਾਜ ਤੀਰਥ ਸਿਖ ਤਾਰਨ ।

ਚਲਿਕੈ ਸੈਫਾਵਾਦ ਮੇ ਆਏ । ਆਸਨ ਕੂਪ ਨਜੀਕ ਲਗਾਏ ॥ ॥

ਪੰਚਬਟੀ ਸਮ ਠੌਰ ਹੈ ਸੋਈ । ਤਿਸ ਕਸਬੇ ਕਾ ਮਾਲਕ ਜੋਈ ।

ਸ਼ਰਫ ਦੀਨ ਦਿਲ ਸਾਫੀ ਵਾਲਾ । ਨੇਕ-ਬਖਤ ਗੁਰ ਚਹਤ ਰਵਾਲਾ ॥੨॥

‡ਗੋਦਾਵਰੀ ਕੰਢੇ ਇਕ ਰਮਣੀਕ ਟਿਕਾਣਾ ਜਿਥੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ
ਬਨਬਾਸ ਸਮੇਂ ਰਹੇ ਸਨ । ਭਾਵ ਰਮਣੀਕਤਾ ਤੋਂ ਹੈ ।

ਦੇਖਾ, ਤਿਥੇ ਹੀ ਡੇਰਾ ਕੀਆ। ਤਿਸ ਕਸਬੇ ਕਾ ਮਾਲਕ
ਸਰਫ ਦੀਨ ਥਾ। ਬੜਾ ਨੇਕ ਮਰਦ ਹੈਸੀ, ਦਿਲ ਕਾ ਸਾਫ
ਹੈਸੀ। ਤਿਸਨੇ ਭੀ ਸੁਨਿਆ ਜੋ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਬਾਗ
ਬੀਚ ਉਤਰੇ ਹੈਨਿ। ਬਡਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਆ, ਬਾਰੇ* ਬੀਚ ਮਾਵੇ
ਨਹੀਂ। ਉਸੀ ਵਖਤ ਲੈ ਕਰਕੇ ਮੇਵਿਓਂ ਕੀ ਡਾਲੀਆਂ,
ਲੰਗਰ ਨੂੰ ਰਸਤ ਮੰਗਵਾਇ, ਆਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਇ ਮਥਾ
ਟੇਕਿਆ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ: 'ਗੁਰੂ ਜੀ! ਆਜ ਮੇਰਾ ਜਨਮੁ
ਸਫਲ ਹੁਆ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਆ: 'ਤੁਸਾਂ ਸਾਹਿਬ ਕੋ
ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੁਸਾਡੇ ਇਕੀ ਕੁਲਾਂ ਕਾ ਜਨਮ ਸਫਲਾ
ਕੀਆ'। ਫੇਰ ਸਰਫ ਦੀਨ ਕਹਾ: 'ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਜੀ
ਡੇਰਾ ਅੰਦਰ ਕਰੀਏ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਆ: 'ਡੇਰਾ ਇਸੀ
ਜਾਗਾ ਬਹੁਤ ਬੇਸਾਂ ਹੈ।' ਸਰਫ ਦੀਨ ਕਹਾ: 'ਭਲਾ ਗੁਰੂ
ਜੀ! ਭਲਾ।'

ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨੁਖ ਸਪੁਰਦ ਕੀਏ।
ਆਪ ਅੰਦਰ ਆਇਆ। ਆਇਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਨਮਿਤ
ਅਸਥਾਨੁ ਬਣਾਉਣੇ ਲਗਾ। ਕਿਤਨੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਅਸਥਾਨ
ਤਈਆਰ ਹੋਆ। ਵਡਾ ਉਜਲ ਅਸਥਾਨ ਬਣਿਆ। ਮਾਤਾ
ਜੀ ਕੇ ਰਹਿਣੇ ਕੀ ਜਾਗਾ ਬੀ ਬਣਾਈ। ਫੇਰ ਸਰਫ ਦੀਨ
ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸਿ ਮਥਾ ਆਣਿ ਟੇਕਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਡੀ ਖੁਸ਼ੀ
ਕੀਤੀ: 'ਆਉ ਸਰਫ ਦੀਨ ਬੈਠੋ।' ਸਰਫ ਦੀਨ ਕਹਾ:
'ਗੁਰੂ ਜੀ ਏਹਿ ਬਾਗ ਵਡੇ ਭਾਗ ਵਾਲਾ ਹੋਆ'।

*ਜਾਮੇ, ਪੁਸ਼ਾਕੇ ਵਿਚ।

†ਚੰਗਾ, ਠੀਕ। [ਫਾ:., ਬੇਸ਼=ਵਧੀਆ]।

ਬਚਨ ਕਹਾ: 'ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਆਪ ਅੰਦਰ ਚਰਨ ਪਾਵੋ, ਧਾਮ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰੋ ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਿਸਕਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇਖਕੇ ਚੜ੍ਹੇ ਘੋੜੇ ਪਰ, ਸਰਫ ਦੀਨ ਨੇ ਰਕਾਬ ਲਈ । ਮਾਤਾ ਜੀ ਡੋਲੇ ਬੀਚ ਬੈਠੇ । ਸਰਫ ਦੀਨ ਪੈਰੀ ਚਲਿਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਪੀਛੇ ਪੀਛੇ । ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵੜਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਹਿਜਤ* ਦੇਖੀ । ਤੈ ਸਰਫ ਦੀਨ ਕਹਾ: 'ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਕਾ ਅਸਥਾਨ ਆਗੇ ਹੈ । ਏਹ ਖੁਦਾ ਕਾ ਘਰ ਹੈ ਜੀ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੰਦਰ ਆਨ ਬੈਠੇ । ਸਰਫ ਦੀਨ ਮੁਹਰਾਂ ਭੇਟਾ ਆਨਿ ਧਰੀਆਂ, ਪੌਸਾਕ ਰੱਖੀ, ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ । ਤਿਸਕੀ ਸਮਾਣੀ† ਨੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਕੋ ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਭੂਖਨ ਬਸਤ੍ਰ ਦੀਏ ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਰਫ ਦੀਨ ਕੋ ਕਹਾ: 'ਤੁਸਾਂ ਕਜਾ ਜਾਣਕੇ ਜਾਗਾ ਬਣਾਈ ਹੈ ?' ਤਿਨ੍ਹੁ ਭਾਖਿਆ: 'ਜੀ ਮੈਂ ਅਸਪੜ ਅਸਵਾਰ ਹੂਆ ਚਲਿਆ ਜਾਤਾ ਥਾ ਜੀ, ਏਥੇ ਇਕ ਭੇਡ ਤੁਰਤ ਕੀ ਪ੍ਰਸੂਤੀ, ਤਿਸਨੋ ਦੋਇ ਬਘਿਆੜ ਪਏ ਮਾਰਨ, ਤਿਸ ਮਾਰ ਨਾ ਖਾਧੀ; ਹਾਰਿਕੇ ਛਡ ਗਏ । ਮੈਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਰਾਇੌ ਪਾਈ ਜੋ ਅਜੀਤ ਜਾਗਾ ਜਾਣਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ !' ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ:

*ਮਸੀਤ ।

†ਸੁਆਣੀ । ਇਸਤ੍ਰੀ ।

‡ਘੋੜੇ ਤੇ ।

○ਮੁਰਾਦ ਸੈਫਾ ਬਾਦ ਦੀ ਵਸੋਂ ਤੇ ਸਰਫ ਦੀਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਰਿਹੈਸ਼ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਕਿਲੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੀ ਸੀ । ਇਹੋ ਥਾਂ ਹੈ ਜੋ ਪਿਛੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਵਡਿਆਂ ਨੇ ਸਰਫ ਦੀਨ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਨੂੰ ਜਗੀਰ ਦੇ ਕੇ ਲੈ ਲਈ ਤੇ ਪੱਕਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਬਣਾਇਆ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਬਹਾਦਰ ਗੜ੍ਹ' ਰਖਿਆ । ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ੧੮੩੧ ਬਿ: ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਰਫ ਦੀਨ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੱਕਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਬਣਾਯਾ ।

‘ਸਰਫ ਦੀਨ ! ਦਿਵਾਲ ਕਾ ਉਸਾਰ ਛੋਟਾ ਹੈ ।’ ਤਿਨ ਭਾਖਿਆ: ‘ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਆਪ ਵਡਾ ਕਰੋ !’ ਬਚਨ ਹੋਆ: ‘ਸਾਡਾ ਸਿੰਘ ਹੋਵੇਗਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨਾਮ, ਓਹੁ ਵਡਾ ਕਰੇਗਾ, ਸਾਡਾ ਹੀ ਨਾਉਂ ਰਖੇਗਾ, ਅੰਦਰ ਬੀ ਸਾਡਾ ਅਸਥਾਨ ਬਣਾਵੇਗਾ ਤੇ ਬਾਹਰ ਭੀ ਬਣਾਵੇਗਾ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੇਰ ਬਾਗ ਬੀਚ ਉਸੀ ਜਾਗਾ ਬਾਹਰ ਆਨਿ ਉਤਰੇ । ਮਾਤਾ ਜੀ ਅੰਦਰ ਰਹੇ । ਸਾਥ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਾ ਭਾਈ ਰਹਿਆ ਭਾਈ ਕ੍ਰਿਪਾਲ; ਹੋਰ ਸਿਖ ਰਹੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜੀ ।

ਏਕ ਦਿਨ ਸਰਫ ਦੀਨ ਦਰਸਨ ਨੂੰ ਆਇਆ । ਆਨਿ ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: ‘ਚਤੁਰ ਮਾਸਾ* ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ, ਕੂਚ ਕਰਾਂਗੇ ।’ ਤਿਨ ਭਾਖਿਆ: ‘ਆਪ ਕੇ ਰਹਿਣੇ ਕਰ ਮੈਨੂੰ ਵਡਾ ਅਨੰਦ ਸੀ ।’ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: ‘ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹਰਦਮ ਯਾਦ ਰਖਣਾ, ਸਾਧ ਫਕੀਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨੀ; ਮਨ ਨੀਵਾਂ ਰਖਣਾਂ, ਤੁਸਾਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਅਨੰਦ ਰਹੇਗਾ ।’

ਉਸੀ ਦਿਨ ਤੇ ਚਿਪੀ ਪਿਆਲਾ ਰਖੇ, ਗਿਰਿਸਤ ਵਿਚ ਹੀ ਫਕੀਰੀ ਕਰੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਲੰਗਰ ਕੇ ਭਾਂਡੇ ਦੀਏ । ਤੰਬੂ ਛਾਇਆਵਾਨ ਦੀਆ । ਭਾਰ ਬਰਦਾਰੀ ਕੇ ਸੁਤਰਾਂ ਦੀਏ । ਅਸਵਾਰੀ ਕੇ ਵਡਾ ਉਮਦਾ ਘੋੜਾ ਦੀਆ । ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੀ ਅਸੁਵਾਰੀ ਕੇ ਰਥੁ ਦੀਆ । ਹਾਥ ਜੋੜ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀ:

*ਚੁਮਾਸਾ=ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਦਿਨ, ਅੱਧ ਹਾੜ ਤੋਂ ਅੱਧ ਕੱਤਕ ਤੱਕ । †ਉਠ ।

‘ਜੀ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਜੀ ! ਆਪਕੀ ਅਸਵਾਰੀ ਕੀ ਹਮਾਰੇ
ਕੋ ਜਾਹਰੀ ਹੋਵੈ* ।’ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ: ‘ਸਰਫ ਦੀਨ !
ਜੰਗਲੀ ਦੇਸ ਮੈਂ ਹਮਾਰੀ ਗੁਪਤਿ ਕਾਂਸੀ ਹੈ, ਉਹਾਂ ਜਾ ਕਰ
ਤਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਾਂਗੇ ।’ ਸਰਫ ਦੀਨ ਕਹਾ: ‘ਗਰੀਬ
ਨਿਵਾਜ ਜੀ ਫੇਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣਾ ਜੀ’ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਾ:
‘ਦੇਵਾਂਗੇ ਏਕ ਬਰ ।’ ਤਿਸ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇ ਕੇ ਆਪ
ਅਸਵਾਰ ਹੋਏ । ਤਿਸ ਨੇ ਰਕਾਬ ਪਕੜੀ । ਕੂਚ ਹੋਏ ਲੰਗੜ
ਕੀ ਤਰਫ ॥੧॥

੨. ਮੂਲੋਵਾਲ^੦ ਖੂਹ ਮਿੱਠਾ ਕੀਤਾ ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿਤਾ ॥
ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦਾ ਟਿਕਾ ॥ ਜੀਉ ਪਿੰਡ ਜਿਨ ਦਿਤਾ ॥
ਐਸਾ ਗੁਰ ਸਿਵਰੋ ਨਿਤ ਨਿਤਾ ॥

ਆਗੇ ਡੇਰਾ ਕੂਚ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਥੇ, ਮੂਲੋਵਾਲ^੦ ਕੇ
ਕੂਏ ਪਰ ਜਾ ਖੜੇ ਹੋਏ । ਬਚਨ ਹੋਇਆ: ‘ਜਲ ਲਿਆਵੇ
ਛਕਣ ਨੂੰ ।’ ਓਥੇ ਜਿਮੀਦਾਰ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਕਹਿੰਦੇ: ‘ਇਸ ਕਾ
ਜਲ ਖਾਰਾ ਹੈ ਜੀ । ਖੂਹ ਉਤੇ ਮੋੜੇ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ।’ ਗੁਰੂ

*ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੋ ਕਿ ਫੇਰ ਕਦ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓਗੇ ?

†ਮਾਲਵਾ । ‡ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ ੭ ਮੀਲ ਉੱਤਰ ਵਲ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ
ਲਹਿੰਦੇ ਵਲ ਨੇੜੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਯਾਦਗਾਰੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ । ○ਇਹ
ਸਾਖੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਰਾਸ ੧੧ ਅੰਸੂ ੩੪ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।

○ਇਹ ਨਗਰ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਚ ‘ਅਲਾਲ’ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਇਕ ਮੀਲ
ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਹੈ, ਓਥੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ ।

ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ : 'ਮੋੜੇ ਉਤੋਂ ਲਾਹਿਕੇ ਲਿਆਵੇ ਜਲੁ ।'
 ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਖੂਹ ਉਤੋਂ ਮੋੜੇ ਲਾਹ ਕੇ ਆਂਦਾ ਜਲ । ਗੁਰੂ
 ਜੀ ਨੇ ਚੁਲਾ ਕੀਤਾ, ਮੁਹੁ ਧੋਤਾ । ਬਚਨ ਕੀਤਾ : 'ਜਲ ਤਾਂ
 ਮਿਠਾ ਹੈ ।' ਜਲ ਮਿਠਾ ਹੋਇਆ । ਏਹਿ ਬਾਰਤਾ ਜਾਹਰ ਹੈ ।
 ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ : 'ਏਥੇ ਨੌ ਖੂਹ ਲਗਨਗੇ ।' ਜੇ ਤਾਂ
 ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਹੋਰ ਖੂਹ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਕ ਖੂਹ ਨਿਘਰ
 ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦਸਮਾਂ* ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਡੇਰਾ ਲਹਿੰਦੇ ਵਲ ਆਨਿ ਕੀਤਾ ।
 ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਆ : 'ਤੁਸਾਂ ਕੇ ਕੈ ਥਾਉਂ ਹਨਿ ਸੋਟੀ
 ਫੜਨ ਵਾਲੇ ? ਪਗਾਂ ਪੈਨ੍ਹਾਈਏ ।' ਗੋਇੰਦੇ ਚੌਧਰੀ ਕਹਿਆ:
 'ਥਾਉਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਤਿ ਹਨਿ, ਸੋਟੀ ਫੜਨਿ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਮੈਂ
 ਹੀ ਹਾਂ ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ; 'ਅਸੀਂ ਸਤਾਂ ਹੀ ਨੂੰ
 ਪਹਿਰਾਵਾਂਗੇ ਪੱਗਾਂ ।'

ਤਿਸ ਨਗਰੀ ਨੇ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ
 ਖੁਸੀ ਕਰੀ । ਨੌ ਦਿਨ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ ਤਿਥੇ ॥ ੨ ॥

੩. ਰਾਹ ਵਿਚ ਡੇਰਾ ।

ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਥੇ, ਰਸਤੇ ਬੀਚ ਘੋੜੇ ਨੂੰ
 ਸੂਲ ਹੋਇਆ, ਤਿਥੇ ਉਤਰ ਬੈਠੇ । ਓਥੇ ਬੀ ਗੁਰੂ ਕਾ
 ਅਸਥਾਨ ਬਣਿਆ ਹੈ ॥ ੩ ॥

*ਸੂ: ਪ੍ਰ: ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਇਕ ਖੂਹ ਇਹ ਤੇ
 ਨੌ ਹੋਰ ਲਗਣਗੇ, ਸਾਰੇ ਦਸ ਰਹਿਣਗੇ; ਗਿਆਰ੍ਹਵਾਂ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕੇਗਾ ।

੪. ਜੀਵੰਧਿਆਂ ਦੇ ਸੇਖੇ* ।

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੇਖੇ† ਕੀਤਾ। ਓਥੇ ਜੀਵੰਧਿਆਂ
ਕੇ ਬਾਈ ਪਿੰਡ ਸਨਿ ਬਸਦੇ । ਮਟਿ ਪਾਸ ਆਨਿ ਉਤਰੇ ।
ਬਾਹੀਏ ਕਾ ਸਰਦਾਰ ਸੀ, ਓਸ ਦਾ ਨਾਉ ਥੀ ਤਲੋਕਾ,
ਤਿਸ ਕੀ ਬੇਟੀ ਕਾ ਬੀਵਾਹ ਸੀ । ਓਸ ਬਾਈ ਦਿਨ ਜੰਵ
ਰਖੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਕੁਛ ਨਾ ਕੀਤੀ ।
ਦੁਰਗੁ ਹਰੀ ਕਾ ਤਿਸ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕਰੀ ਸਭ ਕਾਸੇ ਕੀ, ਤਿਸ
ਨੂੰ ਖੁਸੀ ਕੀਤੀ । ਜੀਵੰਧਿਆਂ ਉਤੇ ਕੋਪ ਹੋਏ ।

ਕੇਈ ਸਿਖ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ : ਗੁਰੂ ਦਸਮੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ
ਨਾਲਿ ਸਨਿ । ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਹਿਆ: ‘ਏ ਬਾਹੀਏ ਕਾ ਟਿੱਕਾ ਹੈ
ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਚਾਂਦੀ ਕੀਆ ਖੜਾਮਾਂ ਵਾਲਾ ।’ ਗੁਰੂ ਜੀ
ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ‘ਏਸ ਦਾ ਕੀ ਨਾਉਂ ਹੈ?’ ਓਸ ਕਹਿਆ :
‘ਏਸ ਕਾ ਨਾਉ ਤਲੋਕਾ ਹੈ ਜੀ ।’ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਇਹੁ
ਤਾਂ ਅਕਲ ਕਾ ਅੰਧਾ ਹੈ ।’ ਓਸ ਆਖਿਆ : ‘ਜੀ ! ਏਹੁ ਤਾਂ
ਬਾਹੀਏ ਕਾ ਸਰਦਾਰ ਹੈ ।’ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹਥ ਉਤੇ ਹਥ
ਮਾਰਕੇ ਕਹਿਆ : ‘ਬਾਹੀਆ ਨਾ ਤੇਹੀਆ’ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ।

ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਬੈਰਾਗੀ ਕੇ ਸੇਵਕ ਸਨ ਜਿਵੰਧੇ । ਓਥੇ
ਜੀਵੰਧਿਆਂ ਕਾ ਜਮਾਈ‡ ਸੀ ਵਸਦਾ । ਓਸ ਨੇ ਬੀ ਗੁਰੂ
ਕੀ ਟਹਿਲ ਕੀਤੀ ਹੈਸੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ : ‘ਸਿਖਾ ! ਤੈਂ

*ਇਹ ਸਾਖੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਰਾਸ ੧੧ ਅੰਸੂ ੩੪ ਵਿਚ ਕਵੀ
ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।

†ਇਹ ਟਿਕਾਣਾ ਮੂਲੋਵਾਲ ਤੋਂ ਪੰਜ ਕੋਹ ਪੱਛਮ ਵਲ ਹੈ । ਯਾਦਗਾਰੀ
ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਇਥੇ ਦੋ ਸੁਣੀਦੇ ਹਨ । ‡ਜੁਆਈ ।

ਗੁਰੂ ਕੀ ਟਹਿਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਐਥੋਂ ਉਠਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੁਆਬੇ ਜਾਇ ਬਸੁ। ਜਿਵੰਧਿਆਂ ਨਾਲਿ ਸੈਦ ਪੁਰ ਵਾਲੀ ਹੋਵੈਗੀ*।' ਓਹੁ ਸਿਖ ਆਪਣੇ ਟਬਰ ਸਮੇਤ ਹੀ ਉਠ ਗਇਆ ਦੁਆਬੇ ॥ ੪ ॥

੫. ਹਢਿਆਏ ਵਬਾ ਹਟਾਈ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਡੇਰਾ ਅਗੇ ਕੂਚ ਹੋਇਆ ਓਥੋਂ ਹਢਿਆਏ ਨੂੰ। ਪਿਛੇ ਤੇ ਜਿਵੰਧਿਆਂ ਨੂੰ ਖਬਰ ਹੋਈ, ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਆਨਿ ਮਿਲੇ: 'ਜੀ ਗਰੀਬ ਨਵਾਜ ਬਖਸ਼ੀਏ ਜੀ! ਅਸੀਂ ਭੁਲੇ ਹਾਂ ਜੀ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: 'ਥੇਹੁ ਤੁਸਾਡਾ ਬਸਦਾ ਨਹੀਂ, ਹੋਰ ਜਿਥੇ ਬਸੋਗੇ ਸਿਰ ਉਘਾੜ ਬਸੋਗੇ। ਗੁਜਰਾਨ ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸਿਰੇ ਹੋਊਗੀ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਹਢਿਆਏ ਆਨਿ ਉਤਰੇ ਟਾਲੀਆਂ ਕੀ ਝੰਗੀ ਹੇਠ। ਓਥੇ ਇਕ ਨਗਰੀ ਕੇ ਜਿਵੰਧੇ ਕੁੰਭੜਿਵਾਲ ਕੇ ਦਹੀ ਦੁਧ ਰਸਤ ਲੈ ਕੇ ਆਨਿ ਮਿਲੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਕੀਤੀ: 'ਤੁਮਾਰੀ ਨਗਰੀ ਵਸਦੀ ਰਹੇਗੀ।'

ਮਗਰ ਤੇ ਈਸੇ ਖਾਂ ਕੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਜੀਵੰਧੇ ਮਾਰੇ ਲੁਟੇ। ਕੁੰਭੜਿਵਾਲ ਘੋੜਾ ਲੈ ਕੇ ਮਿਲਿਆ ਈਸੇ ਖਾਂ ਨੂੰ;

*ਇਹ ਸੁਪ ਨਹੀਂ, ਅਗੰਮ ਵਾਚਣਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਗਲੀ ਸਾਖੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵੰਧੇ ਬਖਸ਼ਾਉਣ ਹਿਤ ਪੁਜੇ ਹਨ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰਥੇ ਜਾ ਵੱਸਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤੇ ਓਥੇ ਦੀ ਵਸੋਂ ਵਿਚ ਸਰਫ਼ਰਾਜ਼ੀ ਬਖਸ਼ੀ। ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਇਥੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਗਰ ਉਜੜ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਲੋਕੀ ਮੇਰਠ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਵਸੇ ਸਨ। ਉਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ 'ਜੀਵੰਧਿਆ ਕਾ ਜਟਵਾੜਾ' ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸੇਖਾ ਬੀ ਮਗਰੋਂ ਫਿਰ ਆਬਾਦ ਹੋਇਆ।

ਬਸਦੇ ਰਹੇ; ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਚਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਸੇਖੇ ਮਟ
ਵਾਲੀ ਜਾਗਾ ਤੇ ਕੋਸ ਭਰ ਉਗਣ*ਕੀ ਵਲ ਨਗਰੀ ਵਸੀ।

ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਹਰੀ ਕੇ ਨੇ ਕਹਿਆ : 'ਮੂਲੇ ਵਾਲ
ਗੁਰੂ ਕੇ ਉਤਰੇ ਸਨ, ਜਾਗਾ ਕਾ ਬਹੁ ਨਹੀਂ।' ਜਾਇ ਕੇ
ਮੂਲੇ ਵਾਲ ਕੇ ਜਿਮੀਦਾਰ ਪੁਛੇ ਬੇ: 'ਗੁਰੂ ਕੇ ਕਿਥੇ ਉਤਰੇ
ਸਨ?' ਓਦੋਂ ਦਾ ਇਕੁ ਚਮਿਆਰੁ ਸੀ, ਓਸ ਨੇ ਜਾਗਾ ਦੱਸੀ:
'ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਡੇ ਐਤਿ ਕਰੀਰ ਹੇਠਿ ਸੀ ਪਲੰਘ ਡਾਹਿਆ।'
ਓਸ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੰਜੀ ਬਣਾਈ, ਹਮੇਸਾਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਿ
ਜਾਵੇ। ਫੇਰ ਪਠਾਣਾਂ ਨਾਲ ਵੈਰੁ ਲਗ ਪਇਆ। ਓਸ ਕਾ ਨੇਮ
ਸੀ ਮਥਾ ਟੇਕਣਿ ਕਾ। ਸੇਖੇ ਉਨਾਂ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਹੈ। ਓਸਦੀ
ਉਲਾਦ ਬਸਦੀਹੈ ਹੁਣ ਤੀਕੁਪਿੰਡੋਂ ਚੜਦੇ ਵਲ ਮੰਜੀ ਬਣਾਈ।

ਹਢਿਆਏ ਭੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਟਹਲ ਨਾਂ ਕੀਤੀ ਜੱਟਾਂ
ਨੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁੱਸੇ ਹੋਏ। ਕੋਈ ਜਟ ਗੁਰੂ ਕੇ ਰਬਵਾਨ ਨੂੰ
ਬੈਲ ਚਾਰਦੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ: 'ਸਾਡੇ ਕੱਖ ਰਖੇ ਹੋਏ ਹਨ'; ਗਲ
ਵਿਚ ਕਪੜਾ ਪਾਇਕੇ ਘਸੀਟਿਆ। ਓਸ ਨੇ ਕਹਿਆ ਜੀ
ਜਟਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਘਸੀਟਿਆ। ਲਗੇ ਲੋਕ ਮਰਣ ਗਲ ਸੁਜ
ਜਾਇ ਜਟੁ ਮਰ ਜਾਇ।

*ਪੂਰਬ। ਚੜਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਕਰਤਾ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਗ੍ਰੰਥ ਨੇ ਇਹ ਨਗਰ ਆਪ
ਜਾ ਕੇ ਡਿਠਾ, ਇਹ ਸਾਖੀ ਰਵਾਯਤ ਨਾਲ ਸੰਧਕ ਰਾਸ ੨੧ ਅੰਸੂ ੩੫ ਵਿਚ ਦਿਤੀ
ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:—ਸੋ ਅਬ ਲੋ ਹਮ ਦੇਖਨ ਕਰਯੋ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਿਸ ਤੀਰ ਨਿਹਰਯੋ।
ਮਹਿਮਾ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ। ਪੁਰਿ ਹਢਿਆਏ ਮਹਿ ਅਬ ਤਾਈਂ। ਉਥੇ ਇਕ
ਸਿਖ ਨੂੰ ਗਲ ਵਿਚ ਕਪੜਾ ਪਾ ਕੇ ਘਸੀਟਣ ਤੇ ਇਸ ਕਾਰਨ ਮਰੀ ਪੈਣ ਵਾਲੀ
ਗਲ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ। ਤੇ ਇਹ ਹੈ ਬੀ ਅਪ੍ਰਸੰਗਕ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿੰਨੀ ਛੋਟੀ ਮਰੀ
ਪਈ ਤੇ ਫੇਰ ਹਟਾਈ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਘਟਦੇ ਨਹੀਂ। ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਪਈ ਹੋਈ
ਵਬਾ ਆ ਕੇ ਹਟਾਈ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂਸਰ ਸਰੋਵਰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਇਹ
ਸਾਖੀ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਦਸਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਟਿਕਾਣਾ ਬੀ ਪਟਿਆਲਾ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ
ਇਸੇ ਨਾਮ ਦਾ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਹੈ, ਯਾਦਗਾਰੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤੇ ਗੁਰੂਸਰ ਸਰੋਵਰ ਹੈ।

ਹਢਿਆਏ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਡੇਰਾ ਸੀ ਓਥੇ ਟਾਲੀਆਂ
ਕੀ ਝੰਗੀ ਸੀ, ਪਾਸ ਛਪੜੀ ਸੀ । ਇਕ ਜਿਮੀਦਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ
ਕੇ ਪਾਸ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਬੈਠਿ ਗਇਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਗਲਾਂ
ਕਰਨ ਲਗਿਆ । ‘ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਮਨੁਖ ਮਰਿ ਜਾਂਦੇ ਹੈਨਿ
ਗਲੁ ਸੁਜ ਕੇ ।’ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ‘ਕਸੀ ਸਿਖ ਨੂੰ ਦੁਖ
ਦਿਤਾ ਹੋਉਗੁ ।’

ਓਨ ਆਖਿਆ : ‘ਇਕੁ ਬਾਲਕੁ ਕਲ ਮੁਕਲਾਵਾ
ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਅਜੁ ਮਰ ਗਇਆ; ਮੌਤ ਵਡੀ ਪਈ ਹੈ ।’
ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਐਤ ਛਪੜੀ ਅਸ਼ਨਾਨੁ ਕਰੋ, ਸੁਖ ਹੋ
ਜਾਵੇਗੀ ।’ ਓਸ ਆਖਿਆ : ‘ਏਸ ਛਪੜੀ ਤਾਂ ਚਮਿਆਰ ਚੰਮ
ਦਬਦੇ ਹੈਨਿ, ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਿਕੂੰ ਕਰੀਏ ?’ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ
ਅਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ, ਆਪ ਕਾਰ ਕੱਢੀ । ਓਸ ਜਟ ਨੇ ਜਾਇਕੇ
ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕਹਿਆ : ‘ਜਬ ਲਗ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰਣਾ’ । ਤੀਮੀ
ਪੁਰਸ ਛਪੜੀ ਮਾਰ ਕੇ ਮੱਧ ਸਿਟੀ; ਗਾਰਾ ਗੂਰਾ ਲਗੇ ਸਿਰ
ਪਾਇ ਪਾਇ ਨਾਉਣ । ਸੁਖ ਹੋਇ ਗਈ ।

ਹੁਣ ਭੀ ਓਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਹੀਲਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ
ਗੁਰੂ ਸਰ ਦੀ ਕਾਰ ਕਢਦੇ ਹੈਨ, ਏਹ ਬਾਤ ਰੋਸਨ ਹੈ । ਲਗੇ
ਗੁਰੂ ਕੀ ਟਹਿਲ ਕਰਣ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ :
‘ਕੌਣ ਜਿਮੀਦਾਰ ਬਸਦੇ ਹੈਨਿ?’ ‘ਜੀ ਸਰਾਉ ਵਸਦੇ ਹੈਨਿ ਜੀ।’
ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ : ‘ਏਥੇ ਬਹੁਤ ਨਗਰੀ ਬਸੇਗੀ’ ।੫।

੬. ਧੌਲੇ ਕੇ ਤੇ ਸੋਹੀਵਾਲ* ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਕੂਚ ਕੀਤਾ । ਧੌਲੇ ਕੇ ਕੋਸ
ਭਰ ਪਾਸ ਆਏ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਘੋੜਾ ਅੜੀ ਕਰ ਖਲੋਤਾ ।
ਗੁਰੂ ਕੇ ਕਾਂਮਚੀਆ ਮਾਰਣ, ਅੱਡੀਆਂ ਮਾਰਣ, ਘੋੜਾ ਦੁਇ
ਕਦਮਾਂ ਪਿਛਾਂਹ ਜਾਇ, ਅਗਾਹਾਂ ਨਾਂ ਜਾਏ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ
ਕਹਿਆ : 'ਇਹ ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹਨ, ਘੋੜਾ ਤਦੀ ਨਹੀ
ਜਾਂਦਾ ਅਗਾਹਾਂ' । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੁੜ ਕੇ ਸੁਚੇਤਾ ਸੋਹੀਵਾਲੇ
ਕੀਤਾ ॥ ੬ ॥

੭. ਢਿੱਲਵੀਂ ਜੱਗ ਕੀਤਾ* ।

ਕੈਲੋਂ ਨਾਂ ਉਤਰੇ, ਭਾਉ ਨਾਂ ਕੀਤਾ । ਬਸੀਏ ਨਾਂ
ਉਤਰੇ । ਢਿੱਲਮਾਂ ਕੇ ਪਾਸ ਹੋਰ ਪਿੰਡ ਬਸਦਾ ਸੀ, ਓਦੋਂ ਢਿੱਲੋਂ
ਨਾਹੀ ਸਨਿ ਬਸਦੇ, ਓਥੇ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ । ਓਹੁ ਮੋਟੇ ਜਿਮੀਦਾਰ
ਸਨਿ ਬਸਦੇ । ਓਨਾਂ ਨੂੰ ਮੋਟੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਓਦੋਂ ਸੂਰਜ ਕਾ
ਗ੍ਰਹਣ ਥੀ, ਬਡਾ ਪੁਰਬ ਕੀਤਾ ਓਥੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਕੀਤਾ ।
ਸੰਗਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਡਾ ਜਗ
ਕੀਤਾ । ਅਕੋਤ੍ਰ ਸੈ ਕਪਲਾ ਗਊ ਪੁੰਨ ਕੀਤੀ । ਤਪੇਵਾਲੇ
ਗੁਜਰਾਤੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹਿੰਦੇ 'ਤੁਸਾਂ ਕਾ ਪੁੰਨ ਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਨਹੀ
ਲਈਦਾ' । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ 'ਸੰਗੋ ਨਾਹੀ' । ਫੇਰ ਲਇਆ ।
ਦੁਲਮੀ ਕੇ ਵਸਦੇ ਮੌੜਾਂ ਥੋ ਆਗੇ ਧਾਲੀਵਲ । ਗੁਰੂ

*ਇਹ ਸੰਖੇਪ ਸਾਖੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਰਾਸ ੧੧ ਅੰਸੂ ੩੫ ਦੇ ਅੰਕ
੨੬ ਤੋਂ ੨੯ ਤੱਕ ਵਿਚ ਵਰਣਿਤ ਹੈ ਤੇ ਅਗਲੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਜਗ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵੀ
ਇਸੇ ਅੰਸੂ ਵਿਚ ਹੈ । ਧੌਲਾ ਹਢਿਆਏ ਤੋਂ ੩ ਮੀਲ ਦੱਖਣ ਪੱਛਮ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ
ਨੇੜੇ ਹੀ ਸੋਹੀਵਾਲ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ ।

ਜੀ ਸੁਚੇਤਾ ਦੱਲਮੀ ਕੀ ਕਰਦੇ ਤੀਸਰ ਪਹਰ ਢਾਬਿ । ਜੋ ਕੋਈ
ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੇ ਦਿਨ ਪੰਨ ਕਰੇਗਾ ਤਿਥੇ ਹੀ ਫਲੇਗਾ ॥੭॥

੮. ਡਿਖੀ ਡੇਰਾ ।

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਡਿਖੀ* ਕੀਤਾ । ਫਿਰ ਸਿਖ ਨੇ ਕਹਾ :
'ਜੀ ਡੇਰਾ ਅੰਦਰ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਘਰ ਕਰੀਏ ।' ਭਾਉ
ਕਰਕੇ ਅੰਦਰ ਲੈ ਗਇਆ । ਉਸ ਦੇ ਉਲਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ।
ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਚਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਉਲਾਦ ਹੋਈ । ਗੁਰੂ ਕੇ
ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਰਖੇ । ਸਿਖ ਹੋਏ ॥ ੮ ॥

੯. ਮਾਈਸਰ ਖਾਨੇ, ਪਧੇਰੀ ।

ਇਕ ਡੇਰਾ ਮਾਈਸਰ ਵਾਲੇ ਖਾਨ ਹੋਇਆ । ਅਗੇ
ਪਧੇਰੀ ਜਾਇ ਖੜੋਤੇ । ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ : 'ਡੇਰਾ ਕਰਾਵੇ'
ਹਥਾਈ ਜਾਇ ਖੜੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਜਟ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਘੁਮਿਆਰ ਕੇ
ਡੇਰਾ, ਆਏ ਗਏ ਕਾ ਡੇਰਾ ਉਥੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ' । ਸਿਖ
ਕਹਿੰਦੇ: 'ਜੀ, ਏਹ ਤਾਂ ਲੋਕ ਮੋਟੇ ਜੇਹੇ ਹਨ ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਘੋੜੇ
ਕੀ ਵਾਗ ਭਮਾਈ । ਖੁਮਾਰੀ ਚੌਧਰੀ ਸੀ ਓਦੋਂ, ਕਹਿੰਦਾ :
'ਏਹ ਤਾਂ ਵਡੀ ਮਰੋੜ ਵਾਲੇ ਸਨ' ॥ ੯ ॥

੧੦. ਅਲੀਸ਼ੇਰ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਡੇਰਾ ਅਲੀ ਸ਼ੇਰ ਕੀਤਾ । ਫਿਰ
ਪਧੇਰਾਂ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਹੋਈ: 'ਭਾਈ, ਓਹ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ
ਹੈਸੀ । ਢਿਲਮੀ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਉਤਰੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਸੀ ਇਕ

*ਮੋੜ ਤੋਂ ਸਤ ਮੀਲ ਪਰ ਹੈ ਤੇ ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਯਾਦਗਾਰੀ
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ ।

ਦਿਨ ਭੀ ਨ ਉਤਰਨੇ ਦਿਤੇ, ਚਲੋ ਮਿਲੀਏ ।’ ਡਰਕੇ ਮਗਰ
ਚਲੇ । ਇਕ ਭੇਲੀ ਧੇਲੀ ਲੈਇਕੇ ਗਏ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ :
‘ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਦਾਰ ਕੀ ਪੂਜਾ ਲੈਇਕੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ?’ ਓਸ ਨੇ
ਕਹਿਆ: ‘ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕੁਹੁ ਲੈ ਜਾਇ, ਭਾਂਸੇ ਐਸੇ
ਆਇ ਕਰੇ, ਮੈਂ ਐਸੇ ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ ਹੈ ।’

ਆਉਂਦੇ ਪੈਂਚ ਭੇਲੀ ਖਾਇਆਏ, ਟਕੇ ਵੰਡ ਲੈ ਆਏ ।
ਫੇਰ ਅਲੀ ਸੇਰਾਂ ਨੂੰ ਖਬਰ ਹੋਈ । ਪੈਂਚਾ ਕਹਿਆ:
‘ਚਲੋ ਮਥਾ ਟੇਕੀਏ ।’ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਹਿਆ: ‘ਭਧੇਰਾਂ ਦੀ
ਪੈਂਚਾਇਤ ਕੀ ਮਥਾ ਟੇਕ ਗਈ ਹੈ ?’ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਹਿਆ:
‘ਓਹ ਤਾਂ ਖਾਲੀ ਹੀ ਮਥਾ ਟੇਕ ਗਈ’ । ਕਹਿੰਦੇ: ‘ਚਲੋ
ਆਪਾਂ ਭੀ ਐਸੇ ਕਿਸੇ ਮਥਾ ਟੇਕ ਆਈਏ’ । ਖਾਲੀ ਹਥ ਹੀ
ਮਥਾ ਟੇਕ ਆਏ ।

ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਮੰਜੀ ਹੈ ਓਥੇ ਬੇਰੀ ਥੀ ਵੱਢੀ ਹੋਈ ।
ਬੇਰੀ ਹਰੀ ਹੋਈ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ॥੧੦॥

੧੧. ਜੋਗੇ ਤੇ ਭੂਪਾਲੀ* ।

ਜੋਗੇ ਕੇ ਲਾਉਣੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ।
ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ: ‘ਏਸ ਜਾਗਾ ਕੋਈ ਬਸਦਾ ਹੈ ਕੇ
ਨਹੀਂ?’ ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ: ‘ਕੋਈ ਕੋਈ ਮਨੁਖ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਜੀ।’

ਅਗੇ ਕੂਚ ਹੋਇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨਿ, ਜੁਗਰਾਜ ਨੇ ਮਥਾ
ਆਣ ਟੇਕਿਆ । ਕਹਿਆ: ‘ਜੀ ! ਚਲੋ ਡੇਰਾ ਕਰੋ’ । ਗੁਰੂ ਜੀ

*ਭੰਦੇਰ, ਅਲੀਸ਼ੇਰ, ਜੋਗਾ, ਭੂਪਾਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਰਾਸ ੧੧
ਅੰਸੂ ੩੭ ਵਿਚ ਹਨ । †ਨੇੜੇ, ਲਾਗੇ ।

ਨੇ ਕਹਿਆ : 'ਐਤ ਬੇਹ ਪਿੰਡ ਵਸਾਇ ਲੈ ਅਜੀਤ ਕਲਰੀ*
 ਹੈ ।' ਓਥੇ ਜੋਗਾ ਵਸਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਡੇਰਾ ਭੂਪਾਲੀ ਕੀਤਾ।
 ਨਗਰੀ ਨੇ ਕੱਖ ਪੱਠੇ ਦੁੱਧ ਦਹੀਂ ਕੀ ਟਹਿਲ ਕੀਤੀ ।
 ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਦਾਣਾ ਦੀਆ ॥੧੧॥

੧੨. ਖੀਵੇ ਦੇ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਦੋ ਵਰਤਾਰੇ ।

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਖੀਵੇ ਕੀ ਹੋਇਆ । ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਾਂ
 ਮਿਲਿਆ, ਇਕ ਜਟੁ ਸਿੰਘਾ ਨਾਉ ਥੀ, ਜਾਇ ਬੈਠਾ ਗੁਰੂ ਜੀ
 ਕੇ ਪਾਸ । ਡੇਰਾ ਕਰਵਾਇਆ । ਘਾਸ ਪਠੇ ਕੀ, ਲਕੜੀ ਭਾਂਡੇ
 ਕੀ ਟਹਿਲ ਕੀਤੀ । ਫੇਰ ਉਠਿ ਚਲਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ:
 'ਕਿਉ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ, ਬੈਠ'। ਓਨਿ ਆਖਿਆ: 'ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਸਗਾਈ
 ਹੋਈ ਹੈ ਪਿੰਡ ਵਿਚ, ਸਕਰ ਵੰਡੀਦੀ ਹੈ; ਭਾਈਚਾਰੇ ਸਦਿਆ
 ਹੈ' । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ: 'ਤੂੰ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਟਹਿਲ ਵਿਚ ਹੈਂ;
 ਟਹਿਲ ਕਰ, ਤੇਰੇ ਦੋ ਵਰਤਾਰੇ ਹੋਏ ਅਜ ਤੇ' । ਜਿਚਰ ਤੀਕ
 ਓਹੁ ਰਹਿਆ ਓਸਨੂੰ ਦੋ ਵਰਤਾਰੇ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ ।੧੨।

੧੩. ਵਣ ਹੇਠ ਡੇਰਾ । ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਨੂੰ ਵਰ ।

ਫੇਰ ਕੂਚ ਕਰੀ ਆਉਂਦੇ ਬੇ ਸਮਾਉ ਦੀ ਹੱਦ ਵਿਚ
 ਕਾਬਲ ਕੀ ਸੰਗਤ ਮਿਲੀ, ਓਥੇ ਹੀ ਉਤਰ ਪਏ । ਬਣ ਹੇਠ
 ਸਤਰੰਜੀਆਂ ਬਿਛਾਇ ਦਿਤੀਆਂ । ਸਬਦ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਲਗੀ
 ਹੋਣਿ । ਕਾਰ ਭੇਟ ਲਗੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣੇ ਸਿਖ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਰਬਤ ਕੇ
 ਖੁਸ਼ੀ ਕਰੀ । ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਦਰਸਨ ਕਰਕੇ ਬਡਾ ਅਨੰਦ
 ਹੋਇਆ ।

*ਭਾਵ ਇਹ ਥਾਂ ਅਜਿਤ ਹੈ ।

†ਫੂਹੜੀਆਂ, ਤੱਪੜ ।

ਓਥੇ ਖੇਤ ਵਾਲਾ ਜਿਮੀਦਾਰ ਸੀ ਹਲ ਵਾਹੁੰਦਾ । ਓਸ
ਆਖਿਆ: 'ਏਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬਡੀ ਸਕਤਿ ਵਾਲਾ ਹੈ'। ਆਪਣੀ
ਰੋਟੀ ਲਸੀ ਲੈਕੇ ਅਗੇ ਜਾ ਰਖੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ : 'ਏਹੁ
ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹੈ, ਤੂੰ ਛਕਿ' । ਓਸ ਨੂੰ ਭੀ ਛਕਾਈ, ਸਿਖਾਂ
ਭੀ ਛਕੀ । ਓਸ ਨੂੰ ਬਚਨ ਹੋਇਆ : 'ਤੇਰੇ ਘਰ ਦੁਧ ਸਦਾ
ਹੋਵੇਗਾ।' ਓਸਕੇ ਸਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੧੩॥

੧੪. ਭਿਖੀ ਵਿਚ ਦੇਸੂ ਸੁਲਤਾਨੀਏ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀਸ਼

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਡੇਰਾ ਫਿਰ ਭਿਖੀ ਹੋਇਆ । ਭਿਖੀ
ਵਾਲਾ ਦੇਸੂ ਤੀਏ ਦਿਹ ਭੇਟ ਲੈ ਕੇ ਮਿਲਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ
ਕਹਿਆ : 'ਦੇਸ ਰਾਜ ਆਉ ਬੈਠ । ਸਿਖਾ ! ਇਹ ਤਰਗਸ*
ਵਿਚ ਖੂੰਡੀ ਕਿਉਂ ਪਾਈ ਹੈ?' ਕਹਿੰਦਾ 'ਅਸੀਂ ਸੁਲਤਾਨੀ ਹਾਂ,
ਰਖਿਆ ਦੀ ਪਾਈ ਹੈ ਜੀ' । ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : 'ਹਿੰਦੂ
ਹੋਇਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਾ ਸਿਖ ਹੋਇਆ ਹੈ ?'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੋਈ, ਹੋਰ ਬਚਨ ਹੋਏ । ਗੁਰੂ
ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ : 'ਤੈਨੂੰ ਰਾਜ ਬਖਸਿਆ ਇਹੁ ਸਰਵਰ ਦੀ
ਖੂੰਡੀ ਸਿਟਿ ਪਾਉ' । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਓਸ ਨੂੰ ਪੰਜ ਤੀਰ ਬੀਰਾਂ
ਬਵੰਜਾਂ ਵਿਚਹੁ ਬਖਸੇ । ਬਚਨ ਕਹਿਆ : 'ਤੈਨੂੰ ਸਰਦਾਰ
ਬੀਰ ਬਖਸੇ । ਜਿਸ ਤਰਫਿ ਮੁਹੁ ਕਰੇਂਗਾ ਤੇਰੀ ਜੀਤ
ਹੋਵੇਗੀ । ਸਿਖੀ ਰਖੇਂਗਾ ਤਾਂ ਰਾਜੁ ਕਰੇਂਗਾ । ਸਿਖੀ ਥੋਂ
ਭਰਮ ਕਰੇਂਗਾ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਕੁਹੁ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ।'

ਓਹੁ ਮਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਕਿਲੇ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ

*ਤਰਕਸ, ਭੱਥਾ । ਭਾਵ ਹੈ ਗਲੇ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਲਟਕਾਈ ਹੈ ।

ਰਹਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਡੇਰਾ ਖੀਆਲੇ ਕੀਤਾ । ਓਸ ਨੂੰ ਸੇਖਾਂ
ਕਹਿਆ: 'ਤੈ ਨੇ ਸਰਵਰ ਦੀ ਖੂੰਡੀ ਸਿਟੀ, ਬੁਰਾ ਕੀਤਾ ।
ਇਹ ਤਾਂ ਇਸਟੀ* ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਸੋਢੀ । ਅਜਾਂ ਕਹੁ ਮੈਂ
ਭੁਲਾ ਹਾਂ । ਤੀਰ ਸਿਟਿ ਪਾਉ, ਰੋਟ ਪਕਾਉ, ਖੂੰਡੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ
ਟੇਕ ਕੇ ਪਾਸ ਰਖੁ ।' ਓਸ ਨੇ ਤੀਰ ਸਿਟ ਪਾਏ, ਖੂੰਡੀ ਫੜ
ਲਈ । ਭਰਾਈ† ਨੇ ਤੀਰ ਨਿਕੇ ਨਿਕੇ ਕਰਕੇ ਵਢ ਕੇ ਚੁਲ੍ਹੇ
ਵਿਚ ਫੂਕ ਦਿਤੇ, ਐਸਾ ਕਾਰਨ ਕੀਤਾ । ਭਰਾਈ ਦੇ ਕਹੇ
ਆਪਣੀ ਜੜ ਪੁਟ ਲਈ‡ ॥੧੪॥

੧੫. ਖਿਆਲੇ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮਣ ਪਰ ਖੁਸ਼ੀ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਖਿਆਲੇ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮਣ ਆਇ ਮਿਲਿਆ ।
ਹਲ ਵਾਹ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਸੀ । ਆਇ ਖਲੋਤਾ ਫਿਰ ਉਠਿ
ਚਲਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ ਬ੍ਰਹਮਣ ਨੂੰ: 'ਬਸੰਤਰ੦
ਪਹੁੰਚਾਇ ਜਾਈਂ ।' ਓਸ ਬਸੰਤਰ ਭੀ ਮੂੰਡੇ ਪਾਸ ਫੜਾਇਕੇ
ਆਂਦਾ੦, ਦੁਧ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਰਖਕੇ ਆਣਿ ਹਥ ਜੋੜ
ਖਲੇ ਹੋਏ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਣ ਨੂੰ ਭੀ, ਬਾਲਕੇ ਨੂੰ ਵੀ ਦੁੱਧ
ਪਿਲਾਇਆ, ਹੋਰ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਭੀ ਪੀਤਾ । ਓਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ,
'ਤੇਰਾ ਛੰਨਾ ਭੀ ਵਿਆਹ ਕਾਰਜ ਪੂਰੀਦਾ ਰਹੁ । ਤੇਰੇ
ਭਾਂਡੇ ਦੁਧ ਭੀ ਰਹੁ ਸਦਾ ।'

*ਇਸਟੀ=ਜਿਸ ਨੇ ਮੰਤ੍ਰ ਸਿਧ ਕੀਤੇ ਹੋਣ । ਸ਼ੇਖ ਦਾ ਮਤਲਬ ਘ੍ਰਿਣਾਸੂਚਕ ਪਦ
ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਹੈ । †ਪਾ: ਧਾਈ । ‡ਸਾਖੀ ੧੨, ੩ ਤੇ ੧੪ ਦਾ

ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੂ: ਪ੍ਰ: ਵਿਚ ਰਾਸ ੧੧ ਅੰਸੂ ੩੭-੩੮ ਵਿਚ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

੦ਅੱਗ । ਪਾ:—ਬਿਸਤ੍ਰ । ੦ਖਾ: ਕਾ: ਵਾਲੇ ਨੁਸਖੇ ਵਿਚ ਇਥੇ
। ਇਕ ਸਤਰ ਵੱਧ ਹੈ:—'ਤੀਮੀ ਪਾਸਿ ਪਾਣੀ ਚੁਕਾਇਕੇ ਆਂਦਾ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ : 'ਏਥੇ ਖੂਹ ਲਗੇਗਾ । ਇਕ ਇਸ ਜਾਗਾ ਬੋਹੜ ਲਗੇਗਾ' । ਓਥੇ ਖੂਹ ਭੀ ਲਗਾ, ਬੋਹੜ ਭੀ ਲਗਾ । ਇਹ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਚਨ ਸੀ । ੧੫ ।

੧੬. ਮੌੜਾਂ ਤੋਂ ਦੇਉ ਕੱਢਿਆ, ਜੰਡ ਵਿਚ ਪਿਪਲ

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਖੀਆਲੇ ਥੋਂ ਮੌੜੀਂ ਹੋਇਆ । ਗੁਰੂ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲਾਉਣੇ* ਡੇਰੇ ਕੀ ਜਾਗਾ ਵੇਖਣਿ ਲਗੇ ਤਾਂ ਇਕੁ ਵਾੜਾ ਦੂਰ ਤੀਕੁ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਵਿਚ ਵਾੜੇ ਕੇ ਇਕੁ ਵਡਾ ਜੰਡੁ ਹੈਸੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ : 'ਏਸ ਵਾੜੇ ਕੀ ਮੋੜੀ ਖੋਲੋ, ਈਹਾਂ ਡੇਰਾ ਕਰਾਂਗੇ ।' ਪੈਚਾਂ ਨੇ ਹਥ ਜੋੜੇ : 'ਜੀ ! ਏਸ ਜੰਡ ਹੇਠ ਮਨੁਖ, ਘੋੜਾ, ਮਹਿੰ ਗਾਇ ਜਾਇ ਖਲੋਵੇ ਸਭ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਏਥੇ ਦੇਉ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ : 'ਦੇਉ, ਸਿਖੋ ! ਉਠਿ ਜਾਵੇਗਾ ।' ਓਨਾ ਆਖਿਆ : 'ਪਰਸੋਂ ਸਾਡਾ ਮੁੰਡਾ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਏਥੇ ਦੇਉ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : 'ਦੇਉ ਨੂੰ, ਸਿਖੋ ! ਕਢ ਦੇਵਾਂਗੇ, ਦੇਉਤੇ ਕਾ ਵਾਸਾ ਕਰਾਂਗੇ । ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਭੈ ਨਾਹੀਂ । ਅਸੀਂ ਐਸਾ ਅਗੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚੋਂ ਕਢਿਆ ਹੈ, ਸਹਿਤ ਕੁਟੰਬ ਦੇ ਏਸ ਨੂੰ ਭੀ ਕਢਾਂਗੇ ।'

ਰਾਤ ਨੂੰ ਦੇਉ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ : 'ਅਗੇ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕੱਢਿਆ ਸੀ ਗੋਇੰਦ ਵਾਲ ਤੇ; ਐਥੇ ਮੈਂ ਜੰਗਲ ਦੇਸ਼ ਮੈਂ ਰਹਿੰਦਾ ਥੀ । ਇਕ ਸੌ ਪੈਤਾਲੀ ਵਰਸ ਹੋਏ' । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ : 'ਏਥੋਂ ਚਲਿਆ ਜਾਹ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼

*ਨੇੜੇ, ਲਾਗੇ ।

ਜਾਇ ਰਹੁ। ਤਲਵੰਡੀ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਂਸੀ ਹੈ, ਤਿਸ ਤੇ ਬਾਰਾਂ
ਬਾਰਾਂ ਕੋਸ ਕੋਈ ਦੇਉ ਜਿੰਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾਂ ਪਾਉਗਾ।
ਮਾਨੁਖ ਵੀ ਦੇਉਤਾ ਸਰੂਪ ਹੋਣਗੇ। ਤੂੰ ਚਲਿਆ ਜਾਹ, ਤੈਨੂੰ
ਹਛਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਈਹਾਂ ਦੇਵਤਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੈਗਾ।’

ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਚਨ ਕਰਿ ਵਡਾ ਪਿਪਲੁ ਲਗਾ ਵਿਚਿ
ਜੰਡਕੇ, ਜੰਡ ਦੂਰ ਹੋਇਆ। ਵਡੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਆਈ ਦੇਉ
ਕੱਢੇ ਥੋਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਟਹਿਲ ਬਹੁਤ ਕੀਤੀ ਜਿਤਨੇ
ਦਿਨ ਰਹੇ*। ੧੬।

੧੭. ਟਾਲ੍ਹਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਾਰ, ਦੇਸੂ ਦੀ ਹੋਣੀ।

ਤਿਥੋਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਜਾਇ ਬੈਠਿਦੇ ਟਾਲੀਏਂ†। ਤਾਲ ਕੀ
ਮੋੜਾਂ ਥੋਂ ਕਾਰ ਕਢਵਾਉਂਦੇ। ਇਕ ਗੁਰਪੁਰਬ ਵਡਾ ਹੋਇਆ।
ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਸੰਗਤਾਂ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੇ ਆਈਆਂ।
ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਤੇ ਦਸ ਦਿਨ ਡੇਰਾ ਰਹਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ
ਕਹਿਆ : ‘ਡੇਰਾ ਸਿਖੋ ਕੂਚ ਕਰ ਦੇਹੇ।’

ਨਿਰੰਕਾਰ ਕੀ ਵਡੀ ਕੁਦਰਤ ਹੋਈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਕੁ
ਘੜੀ ਬਿਸਮਾਦ ਹੋਇ ਰਹੇ। ਨਗਰੀ ਨੈ ਹਥ ਜੋੜੇ, ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ
ਹਥ ਜੋੜੇ : ‘ਬਾਹਰੀ ਕਰੀਏ ਜੀ!’ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ :
‘ਦੇਸੂ ਨੂੰ ਬੀਰ ਬਖਸੇ ਸੇ, ਬੀਰਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦਿਤਾ, ਓਸ ਕੀ

*ਖਿਆਲੇ ਤੇ ਮੋੜ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੂ: ਪ੍ਰ: ਰਾਸ ੧੧ ਅੰਸੂ ੩੮ ਵਿਚ ਹੈ।

†ਸੂ: ਪ੍ਰ: ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਰੋਵਰ ਮੋੜਾਂ ਤੋਂ ਡੇਢ ਕੋਹ ਤੇ ਹੈ।
ਜਦੋਂ ਤਾਲ ਬਨਾਇਆ ਤਦੋਂ ਵਾਸ ਮੋੜਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ। ਦੇਸੂ ਦੇ ਅੰਤ ਦੀ ਸਾਖੀ
ਰਾਸ ੧੧ ਅੰਸੂ ੩੯ ਵਿਚ ਹੈ। ਤੇ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਦੇਸੂ ਦੇ ਖਨਦਾਨ ਦੇ ਪਿਛਲੇ
ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤ ਦਾ ਹਾਲ ਬੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜੜ ਪਟੀ ਬੀਰਾਂ ਨੇ ।’

ਮੌੜਾਂ ਨੇ ਕਹਿਆ : ‘ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਓਹ ਸਾਡਾ ਸਾਕ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਭਿਖੀ ਕੀ ਧੀ ਹੈ, ਬਿਆਹੀ ਹੋਈ ਹੈ ਬਗੇ ਸੁਖੀਏ ਰਾਇ ਕੇ ਪੁਤ ਨੂੰ । ਅਸੀਂ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਤੁਸਾਂ ਕੀ ਪੈਰੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ।’ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ : ‘ਤੁਮਾਰਾ ਕਹਿਆ ਮੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ; ਜਾਇ ਆਵੇ ਸਤਾਬੀ ।’

ਪੈਂਚ ਗਏ ਮੌੜਾਂ ਕੇ । ਬਹੁਤ ਕਹੀ । ਨਹੀਂ ਆਇਆ । ਭਾਵੀ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ, ਕੁਹ* ਚਾਰਾ ਨਾਹੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਦਾਤ ਨਾ ਰਖੀ ਗਈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ : ‘ਦੇਸੂ ਤੋਂ ਦੇਸ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਕੱਲਰਾਂ ਤੋਂ ਲੇਹੀ† ਕੀਤੀ ਸੀ, ਕੱਲਰ ਤੋਂ ਹੁਣ ਲੂਣ ਕੱਲਰ ਹੋਇ ਗਿਆ’ ।

ਇਕ ਸਿਖ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਮੌੜਾਂ ਕੇ ਨੇ । ਬਚਨ ਹੋਇਆ : ‘ਸਿਖਾ ਤੇਰਾ ਕੀ ਸੁਆਲ ਹੈ ? ਹਥ ਜੋੜੇ ਹਨ ?’

‘ਜੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ! ਇਕ ਪਿਛੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਚਾਹਿਲ ਮਾਰੇ ?’ ਬਚਨ ਹੋਆ : ‘ਹੋਰ ਤਲਕਾ ਵਸਦਾ ਰਹੇਗਾ । ਵਿਚ ਵਿਚ ਸਿਖ ਭੀ ਹੋਣਿਗੇ । ਹੋਈ ਤਾਂ ਐਸੀ ਹੀ ਥੀ, ਪਰ ਸਿਖ ਡਾਢੇ ਹਨਿ’ । ਬੀਰਾਂ ਨੇ ਓਸ ਕੀ ਜੜ ਮਾਰਕੇ ਪਟ ਸਿਟੀ ।੧੭।

*ਕੁਛ । †ਪਾ—ਥੋੜੀ । ਲੇਹੀ=ਜ਼ਰਖੇਜ਼ । ਸੂ: ਪ੍ਰ: ਵਿਚ ਬੀ ਪਾਠ ਹੈ:—ਕਲਰ ਤੇ ਹਮ ਕੀਨੋ ਲੇਹੀ । ਪੁਨਹੁ ਲੂਣ ਕੱਲਰ ਹੁਇ ਗਯੋ ।

੧੮. ਤਲਵੰਡੀ ਡੇਰਾ, ਦਸਮੇਂ ਜਾਮੇ ਬਾਰੇ ਭਵਿਖਜਤ ।

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਤਲਵੰਡੀ* ਹੋਇਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾਇ ਉਤਰੇ। ਇਕ ਬਡਾ ਬਰਮੀ ਕਾ ਬੁਰਜ ਥੀ, ਤਿਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ! ਸਿਖਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: 'ਜੀ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ! ਏਥੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਸਥਾਨ ਨਹੀਂ, ਆਪ ਨੇ ਕਾਸ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ?' ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : 'ਏਥੇ ਬਡਾ ਅਸਥਾਨ ਬਣੇਗਾ, ਨੌ ਨੌਜੇ ਉਚਾ ਦਮਦਮਾ ਹੋਊ, ਸੂਰਨ ਕੇ ਕਲਸ ਹੋਣਗੇ' ।

ਫਿਰ ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ : 'ਜੀ ਓਹ ਕੌਣ ਹੋਊਗਾ ?' ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: 'ਦਸਮਾ ਜਾਮਾ ਪਹਿਰੂਗਾ ਗੁਰੂ ਆਪਿ । ਵਡਾ ਕਲਾਧਾਰੀ ਹੋਊਗਾ । ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਵਾਲਾ ਹੋਊਗਾ । ਰਾਜ ਜੋਗ ਦੋਨੇ ਪਦ ਧਾਰੂਗਾ । ਫੇਰ ਬਡੇ ਜੋਗ ਕਰੂਗਾ, ਬਡੇ ਦਾਨ ਦੇਊਗਾ ਬਹੁਮਣਾਂ ਨੂੰ । ਫੇਰ ਆਦਿ ਸਕਤੀ ਭਗਵਤੀ ਕੇ ਪੂਜੇਗਾ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰੇਗਾ; ਤਿਸਤੇ ਬਰ ਲਊਗਾ ਜੀਤਨੇ ਕਾ* । ਫੇਰ ਆਪਣਾ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੇ ਤੀਸਰਾ ਪੰਥ ਸਾਜੇਗਾ । ਵਡੇ ਜੁੱਧ ਜੰਗ ਕਰੂਗਾ । ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਬਾਈਧਾਰ ਪਹਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਜੀਤੇਗਾ । ਫੇਰ ਤੁਰਕਾਂ ਸਾਥ ਜੁੱਧ ਕਰਕੇ ਦਸ ਲਾਖ ਘੋੜਾ ਜੀਤੇਗਾ । ਤਿਨਾ ਕੀ ਸਫਾ ਦੂਰ ਉਠਾਵੇਗਾ । ਫੇਰ

*ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦਮਦਮੇ ਡੇਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪਤਾ ਤਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ:—'ਪੁਨ ਦਮਦਮੇ ਪਹੁੰਚੇ ਜਾਇ' ਪਰ ਇਹ ੧੮, ਤੇ ੨੦ ਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਭਵਿਖਤ ਵਾਕ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ । ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਭਗਵਤੀ ਆਦਿ ਪੂਜਨ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਲਈ ਪੜ੍ਹੋ, 'ਦੇਵੀ ਪੂਜਨ ਪੜਤਾਲ' ਜੋ ਪੁਸਤਕ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਦੇ ਦਫਤਰੇਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇਵੇਗਾ । ਗਰੀਬ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਲੀ ਰਚੇਗਾ
ਨਵੀਨ ਹੀ । ਪੂਰਬ ਪਟਣੇ ਅੰਤਾਰ ਧਾਰੂਗਾ । ਪਹਾੜ ਕੀ
ਦੂਣ ਵਿਚ ਰਹੂਗਾ । ਫੇਰ ਪਛਮ ਕੀ ਤਰਫ ਐਥੋਂ ਚਾਲੀ
ਕੋਸ ਜੁਧ ਜੀਤ ਕੇ ਆਉਗਾ । ਇਸੀ ਬਰਮੀ ਉਤੇ ਕਮਰ
ਖੋਲਕੇ ਦਮ ਲਊਗਾ । ਅਸਾਂ ਤਿਸ ਪੁਰਖ ਕੇ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ
ਅਗੇ ਹੀ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਹੈ ।’

ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ‘ਜੀ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ !
ਆਪ ਤਾਂ ਬੈਠੇ ਹੋ ਏਸ ਜਾਗਾ ।’ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਏਸ
ਅਸਥਾਨ ਓਹੀ ਪੁਰਖ ਬੈਠੇਗਾ, ਬਡੀਆਂ ਬਖਸਾਂ ਬਖਸੂਗਾ,
ਬਰ ਦਊਗਾ । ਅਸਾਡਾ ਅਸਥਾਨ ਏਸ ਕੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋਊਗਾ,
ਚਰਨਾ ਪਾਸ’ ॥੧੮॥

੧੯. ਗੁਰੂਸਰ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਟੱਕ ਲਾਇਆ ।

ਫੇਰ ਅਗਲੇ ਦਿਹ ਬੇਰੀ ਹੇਠ ਜਾਇ ਬੈਠੇ । ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ
ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ‘ਕਹੀਆਂ ਲਿਆਵੋ’ । ਸਿਖ ਲੈ ਆਏ । ਆਪ
ਕਹੀ ਲੈਕੇ ਟੱਕ ਲਾਇਆ । ਆਪ ਕਾਰ ਕਢੀ, ਦੁਸਾਲੇ
ਨਾਲ, ਪੰਜ ਵਾਰੀ । ਸਿਖ, ਸੰਤ, ਮਾਈ, ਬੀਬੀ ਸਭ ਕੋਈ
ਲਗਾ ਕਾਰ ਕਢਣਿ ॥ ੧੯ ॥

੨੦. ਦਮਦਮੇ ਬਾਰੇ ਭਵਿਖਤ ।

ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ : ‘ਆਪ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਥੀ : ਸਾਡੀ
ਗੁਪਤ ਕਾਂਸੀ ਹੈ ? ਕਾਂਸੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬਿਸੇਸਰ ਨਾਥ ਹੈ, ਅੰਨ
ਪੂਰਨਾਂ ਦੇਵੀ ਹੈ, ਭਗੀਰਥੀ ਗੰਗਾ ਹੈ, ਮਣੀਕਰਨ ਤੀਰਥ
ਹੈ; ਏਥੇ ਕੀ ਕੀ ਹੈ, ਜੀ ! ਕਾਂਸੀ ਕਾ ਚਿਹਨ ?’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ‘ਏਹ ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਸਥਾਨ ਹੈ,
 “ਦਮਦਮਾ” ਏਹ ਬਸੇਸਰ ਨਾਥ ਹੈ । ਜੋ ਕੋਈ ਏਸ ਦੀ ਕਾਰ
 ਕਟੂਗਾ, ਓਸ ਨੂੰ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਮਿਲੂ, ਰਾਜ ਭਾਗ ਮਿਲੂ,
 ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਊ । ਓਥੇ ਅੰਨ ਪੂਰਨਾਂ ਦੇਵੀ ਹੈ, ਏਥੇ ਅੰਨ
 ਦੀ ਵੇਗ ਹੈ, ਜੋ ਕੋਈ ਆਵੇ ਸਭ ਕੋ । ਓਥੇ ਭਗੀਰਥੀ ਗੰਗਾ
 ਹੈ ਏਥੇ ਨਾਮ ਦੀ ਗੰਗਾ ਹੈ । ਓਥੇ ਮਣੀਕਰਨ ਤੀਰਥ ਹੈ ਏਥੇ
 ਗੁਰੂ ਸਰ ਤੀਰਥ ਹੈ । ਏਥੇ ਬਡ ਗੁਣੀ ਹੋਣਿਗੇ, ਗਿਆਨੀ
 ਹੋਣਿਗੇ, ਸਬਦ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੇ ਹੋਨਿਗੇ, ਬਿਗਿਆਨ ਕੇ
 ਸਮਝਣੇ ਵਾਲੇ ਹੋਨਿਗੇ, ਜੋਗ ਅਭਿਆਸੀ ਹੋਨਿਗੇ, ਤਪਸੀ
 ਹੋਨਿਗੇ, ਲਿਖਾਰੀ ਹੋਨਿਗੇ, ਬਿਦਿਆਰਥੀ ਹੋਨਿਗੇ, ਭਜਨਵਾਨ
 ਹੋਨਿਗੇ, ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਹੋਨਿਗੇ । ਅਸੀ ਇਸੀ ਕਾ
 ਦਰਸਨ ਕਰਨ ਆਏ ਥੇ ।’

ਮੰਜੀ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾਹੀ ਬਣੀ । ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਸੋਝੀ ਭੀ ਹੈ,
 ਬਣਾਈ ਨਹੀ ਮੰਜੀ* ॥੨੦॥

੨੧. ਬਠਿੰਡਾ

ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਚੜੇ ਸਨ । ਪੰਜਾਂ ਕੋਹਾ ਥੋਂ
 ਬਠਿੰਡਾ ਵੇਖਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ : ‘ਏਹੁ ਉਚੇ ਥਾਇ
 ਕਿਆ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ?’

ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ, ‘ਜੀ ਬਠਿੰਡਾ ਹੈ ।’

*ਹੁਣ ਇਥੇ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਰ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਦੱਖਣ
 ਵਲ ਬੀ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੁਸ਼ਾਲੇ ਵਿਚ ਕਾਰ
 ਕੱਢੀ ਸੀ ।

ਚਲੇ, ਖੇਡਦੇ ਖੇਡਦੇ ਜਾਇ ਪਹੁਤੇ। ਦੇਖ ਕੇ ਗੁਰੂ
ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਵਡੀ ਜਗਾ ਹੈ।' ਨੌ ਦਿਨ ਰਹੇ ॥੨੧॥

੨੨. ਸੂਲੀ ਸਰ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਫਿਰ ਤਲਵੰਡੀ ਥੋਂ ਕੂਚ ਕੀਤਾ।
ਸੂਲੀ ਸਰ ਡੇਰਾ ਹੋਇਆ। ਓਥੇ ਚਾਰ ਚੋਰ ਆਏ, ਦੁਇ
ਹਿੰਦੂ, ਦੁਇ ਮੁਸਲਮਾਨ। ਵੇਖਨਿ ਚੌਫੇਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ
ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਦੋਇ ਵਾਰੀ ਪ੍ਰਕਰਮਿਆਂ ਦਿਤੀ, ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ।
ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਕਹਿਆ : 'ਜਾਹਿਰਾ ਪੀਰ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਨਾਹੀ
ਏਸ ਕੀ ਚੋਰੀ ਕਰਦੇ, ਏਹੁ ਸਚਾ ਪੀਰੁ ਹੈ।'

ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਕਹਿੰਦਾ, 'ਅਸੀ ਚੋਰੀ ਕਰਾਂਗੇ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ
ਰੁਪਈਆਂ ਕੇ ਘੋੜੇ ਖੜੇ ਹੈਂ।'

ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਚੋਰੀ* ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਤੂੰ
ਕਰੇ ਤਾਂ ਅਧ ਛਡਦੇ ਨਹੀਂ।'

ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਘੋੜਾ ਚੁਰਾਇਆ। ਘੋੜਾ ਜੀਨ
ਪੋਸ ਪਾਏ ਕੋਤਲ ਖੜਾ ਸੀ। ਜਾਂ ਘੋੜਾ ਖੋਲਿਆ, ਹਿੰਦੂ
ਅੰਨੇ ਹੋਇ ਗਏ। ਦਿਹੁ ਚੜਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਕੀਕਤ
ਪੁੱਛੀ।

ਓਨੀ ਕਹਿਆ, 'ਜੀ ! ਗਰੀਬ ਨਵਾਜ ! ਅਸੀਂ ਘੋੜੇ
ਦੇਖਕੇ ਆਏ ਥੇ ਚੋਰੀ ਲਗਣਿ, ਦੋਇ ਹਿੰਦੂ ਦੋਇ ਮੁਸਲ-
ਮਾਨ। ਅਗੇ ਆਇਕੇ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਕੇ
ਸਿਜਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀ ਤਾਂ ਆਖਿਆ ਏਹੁ ਤਾਂ ਜਾਹਰਾ

*ਪਾ: — ਗੁਰੂ ਕੀ ਚੋਰੀ।

ਪੀਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੇਰ ਸਿਜਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹਟਿ ਰਹੇ, ਏਹ ਹਿੰਦੂ ਆਇ* ਘੋੜਾ ਖੋਲਿਆ, ਦੋਵੇਂ ਅੰਧੇ ਹੋਇ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਭੀ ਸਦੇ, ਜਾਂ ਅਸੀਂ ਆਉਣ ਲਗੇ ਅਸੀਂ ਭੀ ਅੰਧੇ ਹੋਇ ਗਏ। ਐਤਨੇ ਨੂੰ ਦਿਹੁ ਚੜਿਆ, ਸਿਖ ਸਾਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆਏ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ; ‘ਤੁਸੀਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਲੈਂਦੇ ਥੇ ਹੁਣ ਲੈ ਲਓ।’ ਤਾਂ ਓਨਾ ਕਹਿਆ, ‘ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਸਕਤਿ ਕਖ ਲੈਣ ਦੀ ਕੀ ਨਹੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਚੋਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਕਿਛ ਦੰਡ ਦੇਈਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਦੋਵੇ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ : ‘ਦੁਹਾਂ ਨੂੰ ਸੂਲੀ ਦੇਹੁ।’ ਦੋਮੇ ਜੰਡਿ ਉਤੇ ਦੀ ਚਾੜੇ, ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਜੰਡਿ ਦੀ ਕਿਸੀ ਲਗੀ ਸੂਲੀ ਆਈ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਚੇ ॥੨੨੫॥

੨੩. ਬਰੇ ਚੁਮਾਸਾ ਕੱਟਿਆ।

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਬਰੀ ਹੋਇਆ। ਬਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿਆ; ‘ਤੁਸੀਂ ਐਤ ਜਾਗਾ ਹੋਇ ਬਸੇ, ਤੁਮਾਰੀ ਫਤੇ ਹੋਵਗੀ। ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਿਤ ਨਹੀ ਸਕੇਗਾ।’ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਉਣ ਕਾ

*ਪਾ:—ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹਟਿ ਗਏ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ...

†ਵੈਰਾਗ ਮੂਰਤ ਦਿਆਲ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਇਹ ਵਾਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ; ਜੋ ਉਪਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਲੈਂਦੇ ਸਾਓ ਹੁਣ ਲੈ ਲਓ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਦੇ ਹੀ ਵਿਰੁੱਧ ਹਨ ਇਹ ਲਫਜ਼। ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਰਾਸ ੧੧ ਅੰਸੂ ੪੦) ਨੇ ਬੀ ਇਥੋਂ ਲੈਕੇ ਐਸੇ ਹੀ ਲਫਜ਼ ਲਿਖੇ ਹਨ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਚੋਰ ਚਾਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਦੋ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਤ੍ਰਾ: ਖਾਲਸਾ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੋਰ ਆਪੇ ਹੀ ਸੂਲੀ ਚੜਕੇ ਮਰ ਗਿਆ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋ ਪ੍ਰਸਚਿਤ ਵਜੋਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸੂਲੀ ਚੜਕੇ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ।

‡ਤਿੱਖੀ ਪਤਲੀ ਸੂਲੀ ਵਰਗੀ ਲਕੜੀ। [ਕ੍ਰਿਸ਼ ਤੋਂ ਕਿੱਸੀ=ਪਤਲੀ]

ਚਉਮਾਸਾ ਡੇਰਾ ਓਥੇ ਹੀ ਰਖਿਆ । ਘੋੜਿਆਂ ਰਥਾਂ ਕਿਆਂ
ਬੈਲਾਂ ਨੂੰ ਮੋਠ ਚਾਰੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਹਲ ਪਾਇਕੇ ਬਹੁਤ
ਬੀਜਾਏ ਸੇ ਮੋਠ ॥੨੩॥

੨੪. ਬਛੋਆਣੇ ।

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਬਛੋਆਣੇ ਹੋਇਆ । ਪਿਪਲੁ ਕੀ ਛਾਉਂ
ਡੇਰਾ ਹੋਇਆ ਤਲਾਉ ਕੇ ਕਿਨਾਰੇ । ਵਡੀ ਢਾਬ ਹੈਗੀ । ਗੁਰੂ
ਜੀ ਨੇ ਡੇਰਾ ਸਤ ਦਿਨ ਰਖਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ
ਸੰਗਤਾਂ ਸਨ ਜੀ । ਲਸੀ ਨੂੰ ਮਹੀ ਬਹੁਤ ਸਨ । ਇਕ ਬੂਰੀ
ਮਹਿ ਬਹੁਤ ਉਮਦੀ ਸੀ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਕਹਿਆ; ‘ਏਥੇ ਚੰਗੀ ਲੇਹੀ*
ਹੈ । ਮਹੀ ਨੇ ਦੁਧ ਬਹੁਤ ਦਿਤਾ ।’ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਹਿਆ;
‘ਇਹ ਲੇਹੀ ਸਦਾ ਲਵੇਰੀ ਹੈ ।’ ਓਦੋਂ ਓਥੇ ਰੰਘੜ ਸਨ
ਬਸਦੇ ॥੨੪॥

੨੫. ਗੋਬਿੰਦ ਪੁਰੇ ।

ਓਥੋਂ ਕੂਚ ਹੋਇਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਡੇਰਾ । ਗੋਬਿੰਦ ਪੁਰੇ
ਉਤਰੇ । ਟਹਿਲ ਜੇਹੀ ਕੁ ਸਿਖਾਂ ਥੋਂ ਸਰੀ ਤੇਹੀ ਕੁ
ਕੀਤੀ ॥੨੫॥

੨੬. ਗਾਗੇ ।

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਗਾਗੇ ਦੇ ਰਾਹਿ ਵਿਚਿ ਉਤਰਿਆ । ਫੇਰ
ਗਾਗੇ ਉਤਰੇ, ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਸਿਖ ਘਾਸ ਨੂੰ

*ਮਲਗੁਜ਼ਾਰ, ਚਰਾਗਾਹ, ਹਰਜਾਵਲ ।

†ਬਰੇ, ਗੋਬਿੰਦਪੁਰੇ, ਗਾਗੇ, ਗੁਰਨੇ, ਮਕਰੋੜ ਤੇ ਧਮਧਾਨ ਆਗਮਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ
ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਰਾਸ ੧੧ ਅੰਸੂ ੪੧ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਹਨ ।

ਗਏ । ਰੰਘੜਾਂ ਨੇ ਬਰਖੇਸੀਆਂ ਨੇ ਸਿਖ ਛੇਤੇ ਫਾਟੇ* । ਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਕੇ ਕੂਚ ਕਰ ਚਲੇ । ਓਨੀ ਹਥ ਜੋੜਕੇ ਟਿਕਾਏ, ਬਹੁਤ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਿਨਾ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾ ਹੋਏ ॥੨੬॥

੨੭. ਗੁਰਨੇ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਗੁਰਣੀ ਕੀਤਾ । ਗਾਗੇ ਕੇ ਜੱਟ ਮਗਰੇ ਗਏ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਓਨਾਂ ਕੋ ਆਦਰ ਨਾ ਕੀਆ ॥੨੭॥

੨੮. ਮਕਰੋੜ-ਗਾਗੇ ਦੇ ਜੱਟ ਬਖਸ਼ੇ ।

ਡੇਰਾ ਅਗੇ ਮਕੋਰੜ ਕੀਤਾ । ਗਾਗੇ ਵਾਲੇ ਓਥੇ ਭੀ ਮਗਰੇ ਗਏ । ਫੇਰ ਸਿਖਾਂ ਹਥ ਜੋੜੇ, ਕਹਿਆ : 'ਏਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਬੁਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਜੀ ! ਏਨਾਂ ਕੋ ਬਖਸ਼ੀਏ ਜੀ ।' ਫੇਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬਚਨ ਹੋਇਆ : 'ਏਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜਾਂ ਖਾਰੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਚ ਪਾਇ ਦਿਤੀਆਂ, ਸਨ ਪਟ ਕੇ, ਸੰਗਤ ਡਾਢੀ ਹੈ, ਬਰਖੇਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੁਧਕਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ, ਰੰਘੜਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ।'

ਗੁਲ ਗੁਲੀਆਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਹੋਈ; 'ਤੁਸੀਂ ਪੰਜ ਹੋਵੋਗੇ, ਤਾਂ ਭੀ ਸਿਧੂਆਂ ਨਾਲ ਅੜਦੇ ਰਹੋਗੇ ।' ਸਿਧੂਆਂ ਨੂੰ ਬਚਨ ਹੋਇਆ 'ਲੰਮੇ ਵਧਦੇ ਨਾਹੀ; ਆਪਣੇ ਮਰਾਤਬੇ ਵਿਚ ਹਛੇ ਰਹੋਗੇ ।'

*ਭਾਵ ਕੁੱਟੇ ਮਾਰੇ ।

†ਆਪਣੀ ਜੜ੍ਹ ਆਪ ਪੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ।

ਸਿਧੂ ਘਿਉ ਦੀਆਂ ਬਲਣੀਆਂ ਤੇ ਭੂਰੇ ਲਈ
ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਕੁਹ ਲੈਆ ਤੇ ਬਖਸ਼ੇ,
ਸਿਖ ਕੀਤੇ ॥੨੮॥

੨੯. ਧਮਧਾਣ ।

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਧਮਤਾਣ ਕੀਤਾ। ਓਥੇ ਇਕ
ਜਿਮੀਦਾਰ ਮਿਲਿਆ। ਦੌਰੋ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਥੀ, ਓਹ ਗੁਰੂ
ਕਾ ਮਸੰਦ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ : 'ਭਾਈ ਦੌਰੋ ! ਦੁਧ ਲੈ
ਕੇ ਮਿਲਿਆਂ ਹੈ, ਐਥੇ ਦੁਧ ਸਦੀਵ ਰਹੂਗਾ।' ਗੁਰੂ ਜੀ
ਕਹਿਆ; 'ਦੌਰੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਰ, ਜਿਤਨੇ ਦਿਨ
ਡੇਰਾ ਐਥੇ ਹੈ'। ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: 'ਸਾਡੀ ਪੌਸਾਕਿ
ਧੋਇ ਲਿਆਵੇ ? ਕਲਿ ਨਾਉ ਉਤੇ ਲਖੇ ਹਾਂ ਘਘਰਿ,
ਐਸ ਤੀਰਥ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਧੋਣਾਂ!' ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ : 'ਜੀ
ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ! ਏਹੁ ਕਿਸ ਦਾ ਤੀਰਥ ਹੈ ?' ਤਾਂ ਬਚਨ
ਹੋਇਆ : 'ਐਥੇ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਜੱਗ ਕੀਤਾ ਹੈ ਲਊ ਕੁਸੂ ਦੇ
ਜੁਧ ਵੇਲੇ । ਵਡਾ ਮਹਾਤਮ ਵਾਲਾ ਕੰਡ ਹੈ ਏਹੁ।'

ਇਕ ਨਥੂ ਮਲ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਓਸ ਨੇ ਏਸ ਦੀ
ਕਾਰ ਕਰਵਾਈ ਹੈ। ਘਾਟ ਬਣਵਾਇਆ ਹੈ। ਦੇਵਤਿਆਂ
ਕੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ਅਸਥਾਪਨ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਸੀ ਕਰਕੇ ਏਸ
ਦਾ ਨਾਉ ਨਬਵਾਣਾ ਹੈ। ਏਕ ਜਿਮੀਦਾਰ ਥਾ ਮੇਦਨੀਮਲ,
ਓਹ ਏਸ ਤਾਲ ਵਿਚ ਅਸਨਾਨ ਕਰਕੇ ਹਮੇਸਾ ਦੇਖ ਜਾਂਦਾ;
ਕੋਈ ਭੁਖਾ ਹੋਇ, ਰੋਟੀ ਦੇਂਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਸਮਾਣੀ ਨ੍ਹਾਂਉਂਦੀ
ਰਾਤ ਨੂੰ ਹਮੇਸਾ ਨੇਮ ਥੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਸੁਕਾ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ

ਓਸ ਕਹਿਆ; “ਜੇ ਤਾਂ ਸਤਿਆ ਦਾ ਤੀਰਥ ਹੈਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਨੇਮ ਰਖ” । ਜਾਂ ਡਲਾ ਪੁਟਿਆ, ਤਾਂ ਟੋਘਣਾਂ ਜਲ ਦਾ ਪੂਰਿ ਆਇਆ । ਤਿਸ ਨੇ ਅਸਨਾਨ ਕੀਤਾ, ਬਡਾ ਅਨੰਦ ਹੋਇਆ, ਤਿਸ ਦਿਨ ਤੇ ਕੋਈ ਬਸਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਧੋਂਦਾ।’ ਜਦੋਂ ਐਸਾ ਮਹਾਤਮ ਗੁਰੂ ਸਰ ਕਾ ਕਹਿਆ, ਸਭ ਕਿਸੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਈ* ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਪੌਸਾਕ ਜਿਸ ਛਪੜੀ ਵਿਚ ਧੋਤੀ, ਓਸ ਨੂੰ ‘ਧੋਬਾ’ ਆਂਹਦੇ ਹੈਨ ॥੨੯॥

੩੦. ਭਾਈ ਫੇਰੂ ਨੂੰ ਵਰ ।

ਭਾਈ ਫੇਰੂ† ਉਦਾਸੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਕੇ ਲੰਗਰ ਕਾ ਜਲੁ ਭਰਿਆ । ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੇ ਲੰਗਰ ਕਾ ਜਲ ਭਰਿਆ । ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਕੇ ਲੰਗਰ ਕਾ ਜਲ ਭਰਿਆ ਸੀ, ਐਤਨਾ ਚਿਰੁ ਮੰਡਾਸਾ ਨਹੀਂ ਖੋਲਿਆ । ਕੀੜੇ ਚਲ ਗਏ ਸੀਸ ਬਿਚ । ਇਕਸ ਦਿਨ ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ, ਤਾਂ ਕੀੜਾ ਸੀਸ ਵਿਚੋਂ ਡਿਗ ਪਇਆ । ਭਾਈ ਫੇਰੂ ਨੇ ਚੁੱਕਕੇ, ਸੀਸ ਬਿਚਿ ਪਾਇ ਲਇਆ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ‘ਭਾਈ ਫੇਰੂ ਏਹ ਕੀ?’ ਤਿਨ ਆਖਿਆ ‘ਜੀ ਗਰੀਬ-ਨਿਵਾਜ ! ਘਰ ਥੀ ਭੁਲ ਕੇ ਡਿਗਾ ਥੀ ।’ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ

*ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਇਹ ਵਰਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ । ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਵੀ ਜੀ ਨੂੰ ਜ਼ਾਤੀ ਖੋਜ ਸਮੇਂ ਇਹ ਸਾਖੀ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਇਸ ਲਈ ਸੂ: ਪ੍ਰ: ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਧਮਧਾਣ ਦੀ ਹੋਰ ਇਕ ਕਥਾ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਰਾਸ ੧੧ ਅੰਸੂ ੪੧ ।

†ਸੂ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਰਾਸ ੧੧ ਅੰਸੂ ੪੨) ਨੇ ਇਸ ਸਿਖ ਦਾ ਨਾਮ ਭਾਈ ਮੇਰਾ ਦਿਤਾ ਹੈ । ‘ਭਾਈ ਫੇਰੂ’ ਨਾਮ ਦੇਣਾ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਭੁੱਲ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦਾ ਭਾਵ ਇਸ ਸਾਖੀ ਤੋਂ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਤੀਬ੍ਰਤਾ ਦਿਖਾਉਣ ਦਾ ਹੈ ।

ਕੀਤਾ; 'ਭਾਈ ਫੇਰੂ ! ਮੰਗ ਜੋ ਚਾਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦਿਆਲ ਹੈ।' ਤਿਨ ਆਖਿਆ, 'ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਦਾਸੋਂ ਕਾ ਦਾਸ ਹਾਂ, ਇਹੀ ਬਰ ਦੇਵੋ ਜੋ ਚਾਹ ਨ ਹੋਵੇ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ: 'ਤੈਨੂੰ ਚਾਹ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੋਊ। ਤੈਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਟਹਿਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਲੰਗਰ ਭੀ ਚਲੂ, ਤੇ ਪੰਥ ਭੀ ਚਲੂ। ਹੋਰ ਕਾ ਅਬੀਰ ਤੇਰਾ ਫਕੀਰ। ਗੁਰੂ ਕੀ ਟਹਿਲ ਅਨਥੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ।

ਭਾਈ ਫੇਰੂ ਸਚੀ ਦਾੜੀ।
 ਭਾਈ ਫੇਰੂ ਕਰਣੀ ਸਾਰੀ।
 ਭਾਈ ਫੇਰੂ ਜਗ ਤੁਲਹਾ ਭਾਰੀ।
 ਭਾਈ ਫੇਰੂ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਬਲਿਹਾਰੀ' ॥੩੦॥

੩੧. ਇਕਾਦਸੀ ਝਾੜੂ ਦੇਂਦੀ ਗੁਰੂਦੁਆਰੇ।

ਇਕਸ ਦਿਨ ਇਕ ਸਕਤੀ ਝਾੜੂ ਦੇਂਦੀ ਦੇਖੀ ਤੰਬੂ ਕੇ ਆਗੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ 'ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ?' ਓਨ ਮਥਾ ਟੇਕਿ ਕੇ ਕਹਿਆ; 'ਜੀ ਮੈਂ ਇਕਾਦਸੀ ਹਾਂ। ਜੋ ਕੋਈ ਬਿਸਨ ਉਪਾਸਕ ਹੈ, ਸੋ ਸਭ ਕੋਈ ਮੇਰਾ ਬ੍ਰਤ ਕਰਦੇ ਹੈਨ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: 'ਅਸੀਂ ਉਪਾਸਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਕੇ ਨਾਮ ਕੇ ਹਾਂ। ਬ੍ਰਤ ਕਹਿਕੇ ਰਖਾਉਣਾਂ ਨਹੀਂ, ਰਖਦੇ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣਾਂ ਨਹੀਂ। ਨਿਮਾਣੀ ਇਕਾਦਸੀ ਨੂੰ ਬੜਾ ਪੁਰਬ ਹੋਊ ਏਥੇ। ਬਰਤ ਭੀ ਬਹੁਤ ਰਖਣਗੇ*' ॥੩੧॥

*ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਇਹ ਸਾਖੀ ਬੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ, ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਸਾਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ।

੩੨. ਬਾਂਗਰ ਦੇਸ ਵਿਚ ।

ਦੀਵਾਲੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਆਇਆ, ਬਹੁਤ ਸੰਗਤਾਂ
ਆਈਆਂ; ਬੜਾ ਜੋੜ ਮੇਲ ਹੋਇਆ । ਦੇਗ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹੋਇਆ,
ਕੜਾਹੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹੋਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : 'ਏਹ ਗੁਰੂ
ਅਸਥਾਨ ਬਾਂਗਰ ਦੇਸ ਬਿਚਿ ਹੈ । ਇਸ ਦੇਸ ਕਾ ਤਾਂ ਸਿਖ
ਬਿਰਲਾ ਬਾਂਝਾ ਹੋਊ, ਏਥੇ ਦੂਰ ਦੂਰ ਕੇ ਸਿਖ ਆਵਨਿਗੇ ।
ਸਦੀਵ ਮੇਲਾ ਹੋਊ । ਧੌਂਸੈ ਬਜਨਗੇ, ਪੋਥੀਆਂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ
ਪੜੀਅਨਿਗੇ, ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਹੋਊਗਾ, ਝੰਡੇ ਝੂਲਨਿਗੇ,
ਘੋੜੇ ਹਾਥੀ ਝੂਲਣਿਗੇ, ਲੰਗਰ ਬਰਤੂਗਾ ਧੌਂਸਾ ਬਜਕੇ
ਸਭ ਕਿਸੀ ਨੂੰ ।'

ਸਿਖਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: 'ਜੀ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ! ਜੰਗਲ
ਦੇਸ ਭੀ ਦੇਖਿਆ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਗੁਪਤ ਕਾਂਸੀ ਭੀ ਦੇਖੀ, ਬਾਂਗਰ
ਦੇਸ ਵੀ ਦੇਖਿਆ*, ਹੁਣ ਤਾਂ ਕੁਲਛੇਤ ਧਰਤੀ ਦਿਖਾਓ,
ਜਿਥੇ ਕੈਰੋ ਪਾਂਡੇ ਨੇ ਜੁਧ ਕੀਤੇ ਹੈਨਿ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : 'ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਦਿਹ ਏਥੇ ਹੋਰ
ਰਹਿਣਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਾ ਪੂਰਨਮਾਜ਼ ਕਾ ਪੁਰਬ
ਕਰਕੇ ਚੜਾਂਗੇ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲੰਗਰ ਦੇ ਚੁਲ੍ਹੇ ਆਪਣੇ ਤੰਬੂ ਦੇ ਪਾਸ
ਹੀ ਬਣਵਾਏ । ਫੇਰ ਇਕਸ ਦਿਨ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਪੰਡਤ ਕੋ :
'ਮਿਸਰ ਜਾਤੀ ਮੱਲੜ ! ਜਗ ਵਿਚ ਬਿਸੇਸ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਿਹੜਾ

*'ਗੁਰੂ ਕੀ ਗੁਪਤ ਕਾਂਸੀ ਥੀ ਦੇਖੀ, ਬਾਂਗਰ ਦੇਸ ਭੀ ਦੇਖਿਆ' ਖਾ: ਕਾ:
ਦੇ ਲਿਖਤੀ ਨੁਸਖੇ ਦਾ ਪਾਠ । ਚਿੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦਾ । ਡਾ:—ਤਾਜੀ ਮੱਲ ।

ਹੈ ?' ਓਨ ਆਖਿਆ: 'ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ! ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੋਜਨ ਖੀਰ
ਖੰਡ ਕਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕੜਾਹੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਹੈ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: 'ਏਥੇ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਜੱਗ
ਕੀਤਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਾ ਪੁਰਬ ਹੈ, ਦੋਸੈ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਰੇ;
ਤਸਮਈ ਭੀ ਤੇ ਕੜਾਹੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਭੀ; ਹੋਰ ਪੂਰੀ
ਕਚੌਰੀ ਭੀ।'

ਬਹੁਤਾ ਦੁਧ ਮੰਗਵਾਇਆ, ਤਸਮਈ ਹੋਈ। ਹੋਰ
ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਭੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਵਿਚ ਤਈਆਰ ਹੋਏ। ਦਿਹੁ ਚੜਦੇ
ਨੂੰ ਪੰਗਤਾਂ ਬਿਠਾਇ ਦਿਤੀਆਂ। ਸਿਖ ਸਾਧ ਬ੍ਰਹਮਣ ਫਕੀਰ
ਸਭਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਵਰਤਿਆ। ਸਾਰਾ ਦਿਹੁ ਜੇ ਕੋਈ ਚਲਕੇ
ਆਇਆ ਸਭਸ ਨੂੰ ਦੀਆ। ਪੂਰਨਮਾਂ ਕਾ ਜਗ ਪੂਰਾ
ਹੋਇਆ। ਤਿਸੀ ਦਿਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਤਿਸ ਦੇਸ ਮੈਂ ਜਸ
ਹੋਇ ਰਹਿਆ ਹੈ ॥੩੨॥

੩੩. ਦੱਗੋ ਮਸੰਦ ਦੀ ਪਹੇਮਾਨੀ ਤੇ ਨਾਸ਼।

ਦੱਗੋ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਕੌੜ ਸੈ ਮੁਹਰ ਦਿਤੀ, ਬਚਨ
ਕੀਤਾ: 'ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਮਸੰਦ ਹੈਂ, ਨਾਲੇ ਤੇਰਾ ਜਿਮੀਦਾਰਾ ਹੈ,
ਸਾਡਾ ਅਸਥਾਨ ਬਣਾਉਣਾ, ਕੂਆ ਲਾਉਣਾ, ਗੁਰੂਸਰ ਕੀ
ਕਾਰ ਕਢਾਉਣੀ। ਜੇ ਤਾਂ ਸਾਬਤੀ ਰਖੀ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਫੇਰ ਬੀ
ਖਬਰ ਲਿਆਂਗੇ, ਜੇ ਨਿਰਾ ਮਸੰਦ ਹੋਇ ਗਇਆ ਤਾਂ ਤੇਰੇ,
ਤੇਰੀ ਉਲਾਦ ਦੇ ਪੇਸ ਆਉ। ਏਹ ਪੂਜਾ ਕੀ ਬਿਰਾਟਿਕਾ*
ਹੈ, ਬਡਿਆਂ ਬਡਿਆਂ ਨੂੰ ਦਾਗ ਲਾਇਆ ਹੈ।'

*ਪੂਜਾ ਦੀ ਕੌਡੀ, ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ।

ਤਿਸਨੈ ਕੂਆ ਆਪਣੀ ਨਿਆਈਂ ਬਿਚਿ ਲਾਇਆ
 ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ; ਤਾਂ ਕੂਆ ਨਿਘਰਿ ਗਇਆ । ਦੂਜੀ ਬਾਰੀ ਫੇਰਿ
 ਚਿਣਿਆ ਤਾਂ ਵਿੰਗਾ ਹੋਇ ਗਇਆ । ਓਦੋਂ ਓਸ ਕੇ ਅਠਾਰਾਂ
 ਆਦਮੀ ਥੇ ਜਦੋਂ ਗੁਰਾਂ ਤੇ ਵੇਮੁਖ ਹੋਇਆ । ਉਲਾਦ ਮਾਰਿ
 ਹੋ ਗਈ, ਪਾਣੀ ਦੇਵਾ ਭੀ ਨਾ ਰਹਿਆ । ਚੁੱਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ
 ਅਕਿ ਜੰਮੇ । ਏਹ ਬਾਤ ਰੋਸਨ ਹੈ । ਸਭ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ
 ਦੌਰੋ ਦੀ* ।

ਆਪ ਚੜ੍ਹੇ । ਤਿਥੇ ਭਾਈ ਫੇਰੂ ਦਾ ਚੇਲਾ ਭਾਈ
 ਟਹਿਲ ਦਾਸ ਰਹਿਆ ॥੩੩॥

੩੪. ਖਨੌਰ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਡੇਰਾ, ਖਨੌਰੀ ਦੇ ਪਾਸ ਸੰਗਮ ਹੈ, ਓਥੇ
 ਕੀਤਾ । ਮਾਰਕੰਡਾ ਸੁਰਸ੍ਵਤੀ ਦੋਮੇ ਘਘਰਿ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹੈਨ ।
 ਮਤੰਗ ਰਿਖੀਸ਼੍ਵਰ ਨੇ ਤਿਥੇ ਤਪ ਕੀਤਾ । ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ ਕੇ ਸਮਾਨ
 ਅਸਥਾਨ ਹੈ ॥੩੪॥

੩੫. ਬਹਿਰ ਜੱਖ ।

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਬਹਿਰ ਜੱਖ ਕੀਤਾ, ਤਖਾਣ ਸਿਖ ਦੇ
 ਘਰਿ । ਬਡਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਥੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਨਮਿਤ ਅਗੇ ਹੀ ਤਖਤ
 ਬਣਾਇ ਰਖਿਆ ਥੀ, ਉਤੇ ਚੰਦੋਆ ਤਾਣਿਆ ਥੀ । ਧੂਪ ਦੇਂਦਾ,
 ਦੀਵਾ ਬਾਲਦਾ, ਮਥਾ ਟੇਕਦਾ ਕਹਿੰਦਾ: ‘ਘਰ ਛਡਕੇ ਜਾਊਂ
 ਤਾਂ ਪਿਛੋਂ ਚੋਰ ਲੁਟਿ ਲੈਨਿਗੇ । ਸਚਾ ਗੁਰੂ ਮੇਰੀ ਭਉਨੀ

*ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਰਾਸ ੧੧ ਅੰਸੂ ੪੩ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ
 ਧਮਧਾਣ ਦੇ ਰਾਹਕ ਦਾ ਆਇਆ ਹੈ । ਅਗਲੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ
 ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਪਧਾਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਬੀ ਇਸੇ ਅੰਸੂ ਵਿਚ ਹਨ ।

ਏਥੇ ਹੀ ਪੂਰੀ ਕਰੇ, ਦਰਸਨ ਦੇਵੇ।’ ਤਿਸ ਹੀ ਤਖਤ ਉਤੇ ਜਾਇ ਬੈਠੇ। ਤਿਸ ਨੇ ਚਰਨ ਧੋਇਕੇ ਚਰਨਾਂਮ੍ਰਿਤੁ ਲਇਆ। ਆਪਣੇ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਦਿੱਤਾ। ਤਨ ਮਨ ਤੇ ਸਿਖ ਦੇਖਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ, ਤਖਣੇਟਿਆਂ ਕੇ ਸਿਖੀ ਕਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋਊ।

ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ: ‘ਜੀ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ! ਜਖ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ ?’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ: ‘ਜਦੋਂ ਕੈਰੋਂ ਪਾਂਡੋ ਜੁੱਧ ਕੀਤਾ, ਓਦੋਂ ਚਾਰ ਜੋਧੇ ਖੜੇ ਕਰ ਲਏ ਥੇ, ਬਾਂਹਾਂ ਫੜਾਇਕੇ : ਬਹਿਰ ਜੱਖ, ਰਾਮ ਜੱਖ, ਰਤਨ ਜੱਖ, ਤਰਖੂ ਜੱਖ। ਏਨਾ ਥੀ ਕੋਈ ਬਾਹਰ ਨਾ ਜਾਇ ਭਜਕੇ।’

ਤਾਂ ਦਿਲਸੁਖ ਨੇ ਕਹਿਆ, ‘ਦੇਖੋ, ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ! ਮੇਰੀ ਮੂਰਖਤਾਈ; ਜੋ ਕੁਟੰਬ ਸਨਬੰਧ ਹੈ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਕਾ, ਤਿਸ ਕੇ ਸਾਥ ਮੈਂ ਪ੍ਰੀਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੋ ਧਨ ਪਦਾਰਥ, ਘਰਿ, ਬਾਰ, ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਵੰਡ ਲੈਂਦੇ ਹੈਨ ਤਿਸ ਕੀ ਮੈਂ ਰਾਖੀ ਰਖਦਾ ਰਹਿਆ ਹਾਂ। ਸਰੀਰ ਘਰ ਨੂੰ ਪੰਜੇ ਚੋਰ ਲੁਟੀ ਜਾਂਦੇ ਹੈਨ, ਦਿਨ ਰਾਤ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ‘ਦਿਲਸੁਖ ! ਦਿਲ ਵਿਚਿ ਬੀਚਾਰ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਸੁਖ ਹੋਂਦਾ ਹੈ। ਘਰ ਕੇ ਸਾਮਾਨ* ਤਿਆਗਣੇ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਸੁਖ ਹੋਂਦਾ:—ਜੋ ਪ੍ਰਾਨੀ ਨਿਸਿ ਦਿਨਿ ਭਜੇ ਰੂਪ ਰਾਮ ਤਿਹ ਜਾਨੁ॥ ਹਰਿ ਜਨ ਹਰਿ ਅੰਤਰੁ

*ਪਾ:-ਸਾਮਣੇ, ਭਾਵ ਸਾਮਾਨ ਤੋਂ ਹੀ ਹੈ।

ਨਹੀ ਨਾਨਕ ਸਾਚੀ ਮਾਨੁ ॥ ੧ ॥ ਤੁਸਾਂ ਭੀ ਦਿਨ ਰਾਤ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਚਿਤ ਕਰਨਾਂ । ਜੋ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਬਿਖੇ ਨਿਰਬਾਣ ਹੈਨ
ਸੋਈ ਸਿਝੇ ਹੈਨ ।’

ਤਿਨ ਆਖਿਆ, ‘ਆਪ ਕਾ ਦੀਦਾਰ ਫੇਰ ਕਦ ਹੋਊ?’
ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ‘ਇਕ ਬਾਰੀ ਫੇਰ ਆਮਾਂਗੇ
ਏਥੇ ਹੀ’ ॥੩੫॥

੩੬. ਕੈਂਥਲ

ਫੇਰ ਡੇਰਾ ਕੈਥਲ ਕੀਤਾ, ਢੰਡਾਰ ਤੀਰਥ ਉਤੇ ।
ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸਿਖ, ਜੋ ਕੋਈ ਥੀ, ਸਭਸ ਨੇ ਦਰਸਨ ਕੀਤਾ ।

ਤਾਂ ਇਕ ਸਿਖ ਤਖਣੇਟਾ ਥੀ, ਓਨ ਆਖਿਆ :
‘ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਮੇਰੇ ਘਰ ਚਲੋ, ਬਾਹਰ ਧਾੜਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨਿ ।’
ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ‘ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੈਨਿਗੀਆਂ ।’ ਓਨ
ਆਖਿਆ : ‘ਭਲਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਜੋ ਆਪ ਕੀ ਰਜਾਇ ।’ ਫੇਰ
ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ : ‘ਜੀ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ! ਗੁਰੂ ਕਾ ਪੁਰਬ
ਕਿਹੜਾ ਹੈ ਜੀ ?’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ : ‘ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਤਾ ਬਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਪੂਜਾ
ਕਾ ਦਿਨ ਹੈ । ਦੂਜਾ ਦਿਵਾਲੀ ਗੁਰ ਪੂਜਾ ਕਾ ਦਿਨ ਹੈ ।
ਸੰਗਾਂਦ ਮਾਘ ਦੀ । ਪੂਰਨਮਾਂ, ਦਸਮੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਾ
ਪੁਰਬ ਹੈ । ਜਿਸ ਦਿਨ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕਾ ਜੋੜ ਮੇਲ ਹੋਵੇ, ਓਸ
ਦਿਨ ਸਦੀਵ ਹੀ ਗੁਰ ਪੁਰਬ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਤੇ ਸੰਗਤ ਏਕ ਰੂਪ
ਹੈ, ਓਤ ਪੋਤ ਕਛੁ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ।’

ਤਿਸ ਸਿਖ ਨੇ, ਦਸਮੀ ਕੇ ਦਿਨ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੀ

ਤਿਆਰੀ ਕਰੀ। ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਥੀ ਆਦ ਲੈ ਸਭ ਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਕਰੇ, ਏਕ ਰਸਨਾਂ ਤਿਆ ਕੋਈ ਕਹਿ ਸਕੈ। ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ
ਅਗੇ ਆਨਿ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀ : ‘ਜੀ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ! ਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਤਿਆਰ ਹੈ, ਰੁਖਾ ਮਿਸਾ, ਦਾਸ ਕੇ ਘਰਿ ਚਰਨ ਪਾਵੇ ਜੀ
ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਿਸਕਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇਖ ਕੇ ਅੰਦਰ ਗਏ। ਮਾਤਾ
ਜੀ ਭੀ ਗਏ। ਸਰਬਤ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਭੀ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ
ਚੌਕੀ ਉਤੇ ਬੈਠਾਇਆ। ਹੇਠ ਰੇਸਮੀ ਵਸਤੂ ਵਿਛਾਇਆ। ਹੋਰ
ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੇਠ ਉਤੇ ਸਾਰੇ ਬੈਠਿ ਗਏ, ਬਡੀ ਭੀੜ ਹੋਈ।
ਭਾਈ ਗੁਰਦਿਤੇ ਰਮਦਾਸ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ, ਅਨੰਦ ਪੜ ਕੇ
ਅਰਦਾਸ ਕੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਥਾਲ ਰਖਿ ਪਰੋਸਕੇ, ਸਰਬਤ
ਨੂੰ ਬਰਤਾਇਆ ਪ੍ਰਸਾਦਿ। ਫੇਰ ਚੁਲ੍ਹਾ ਕਰਾਇਆ। ਜਥਾ-
ਸਕਤਿ ਭੇਟਾ ਰਖੀ, ਚਰਨਾਂ ਉਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਹਥ
ਜੋੜਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ : ‘ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਦਾਸ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਗਰੀਬ
ਨਿਵਾਜ਼ ਹੈਂ ਜੀ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ : ‘ਧੰਨ ਸਿਖੀ। ਏਥੇ ਸਿਖੀ ਦਾ
ਨਿਵਾਸ ਹੋਊ। ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਹੋਊ ਸਦਾ।’ ਫੇਰ ਢੰਢਾਰ
ਉਤੇ ਹੀ ਆਨਿ ਉਤਰੇ* ॥੩੬॥

*ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਨਗਰ ਕੈਥਲ ਵਿਚ ਚਿਰ ਕਾਲ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ
ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰਚਨਾ ਏਥੇ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

ਤਿਸ ਕੈਥਲ ਪੁਰਿ ਮਹਿ ਕਵਿ ਬਸੇ। ਗੁਰ ਜਸੁ ਕਰਤ ਰਹਯੋ ਆਪ ਨਸੇ।
ਇਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੋਜ ਤੋਂ ਜੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਆਪ ਨੇ ਸਹੀ ਕੀਤੇ ਉਹੀ ਅੰਸੂ ੪੩ ਵਿਚ
ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਸਾਖੀ ਦੀ ਇਹ ਕਥਾ ਗ੍ਰੰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ
ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਖੋਜ ਬੜੀ ਵਿਤ੍ਰੇਕਵੀਂ ਸੀ।

੩੭. ਬਾਰਨੇ ।

ਤਿਥੇ ਤੇ ਕੂਚ ਕਰ ਕੇ ਤੇਰਾ ਬਾਰਨੇ ਕੀਤਾ । ਇਕ ਸਿਖ ਥਾ ਪ੍ਰੇਮੀ, ਓਸ ਰਸਤ ਪੱਠੇ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ । ਤਿਨ ਆਖਿਆ : 'ਜੀ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ! ਕਾਛੂ ਆਇਆ ਹੈ ਸਾਡੇ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ; ਮੇਰਾ ਮਨ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਜੇ ਮੈਂ ਜਾਵਾਂ, ਕੁਛ ਰਿਆਇਤ ਕਰਵਾਵਾਂ ਕਹਿ ਸੁਣ ਕੇ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ : 'ਤੂੰ ਐਥੇ ਹੀ ਰਹੁ, ਤੇਰਾ ਖੇਤ ਕਛੂਨੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ' । ਉਸਦਾ ਖੇਤ ਨਹੀਂ ਕਛਿਆ ਗਇਆ ਬਥੇਰਾ ਜਤਨ ਕਰ ਰਹੇ । ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਸ ਕਾਛੂ ਨੇ ਓਸ ਸਿਖ ਨੂੰ ਸਦਿਆ । ਸਿਖ ਨੂੰ ਆਖਿਆ : 'ਸਿਖਾ ! ਤੇਰਾ ਖੇਤ ਕਿਤਨਾ ਹੈ ?' ਸਿਖ ਨੇ ਆਖਿਆ : 'ਜੀ ਮੇਰਾ ਖੇਤ ਸਵਾ ਸੌ ਬਿਘਾ ਹੈ ।'

ਓਸ ਆਖਿਆ : 'ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਕਛਿਆ ਪੰਝੀ ਵਿਘੇ ਹੋਇਆ, ਏਹ ਕੀ ਅਸਚਰਜ ਹੈ ? ਸਚ ਦੱਸੁ ? ਗੁਰੂ ਕੇ ਵਾਸਤੇ !'

ਸਿਖ ਆਖਿਆ : 'ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਵਚਨ ਥੀ, ਸੋ ਸਚਾ ਹੋਇਆ ।' ਓਨ ਆਖਿਆ : 'ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਦਰਸਨ ਕਰਵਾਉ ।' ਸਿਖ ਆਖਿਆ : 'ਚਲ ਮੈਂ ਦਰਸਨ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ।' ਕਾਛੂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਦਰਸਨ ਕੀਤਾ । ਅਰਜ ਕੀਤੀ : 'ਜੀ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ, ਸਿਖ ਕੀ ਜਮੀਨ ਕਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ ?'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ : 'ਮੁਹਰ ਦੇ ਅਖਰ ਪੁਠੇ ਹੋਂਦੇ ਹੈਨਿ, ਜਦੋਂ ਕੋਡੀ ਕਰਕੇ ਲਾਈਦੀ ਹੈ, ਅਖਰ ਸਿਧੇ ਹੋਇ

ਜਾਂਦੇ ਹੈਨ । ਤਿਸੀ ਤਰਾਂ ਸਿਖ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਥਾ ਟੇਕਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਭੀ ਭਾਗ ਉਘੜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।’

ਤਿਨ ਆਖਿਆ : ‘ਜੀ ਮੈਂ ਪੰਝੀ ਬਿਘੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਕਾ ਸਿਖ ਕਰੋ ਜੀ ।’ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਿਸ ਨੂੰ ਸਿਖ ਕੀਤਾ* ॥੩੭॥

੩੮. ਕਰਨ ਖੇੜੇ।

ਫੇਰ ਚੜੇ ਚੜੇ ਰਾਜੇ ਕਰਨ ਦੇ ਖੇੜੇ ਉਤੇ ਜਾਇ ਖੜੇ ਹੋਏ । ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ‘ਧੰਨ ਰਾਜਾ ਕਰਨ ਜਿਨ ਸਵਾ ਮਣ ਸੁਇਨਾ ਪੁੰਨ ਕੀਤਾ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ । ਆਪਣੀ ਖਲ ਭੀ ਉਤਾਰ ਦਿਤੀ ।’

ਡੇਰਾ ਥਾਨ ਤੀਰਥ ਕੀਤਾ । ਤਿਥੇ ਬਤਾ ਜਗੁ ਕੀਤਾ । ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਸਿਧ ਬਟੀ ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੇ ਅਸਥਾਨ । ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਕੇ ਅਸਥਾਨ ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ । ਫੇਰ ਸਰਬਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕਾਇਆ । ਬ੍ਰਹਿਮਣਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ : ‘ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ! ਐਸਾ ਦਾਨ ਦੇਵੇ ਸਾਡਾ ਪੁਤ ਪੋਤਾ ਭੀ ਖਾਇ ।’ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਨਾਮਾ ਦਿਤਾ ਤਾਮੇ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਉਤੇ ਲਿਖਾਇਕੇ ॥੩੮॥

*ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਇਸ ਸਾਖੀ ਨਾਲ ਬਾਰਨੇ ਦੇ ਇਸ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਤੋਂ ਤੰਬਾਕੂ ਛੁਡਾਉਣ ਦਾ ਬੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਤੰਬਾਕੂ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅੰਨ ਧਨ ਵਧਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵੰਸ਼ ਫੁਲਿਆ ਫੁਲਿਆ ਪਰ ਕਵੀ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੇ ਉਸ ਵੰਸ਼ ਦੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਤੰਬਾਕੂ ਪੀਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕੰਗਾਲ ਹੋ ਗਿਆ । ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਬੁਝਾ ਕੇ ਫਿਰ ਤੰਬਾਕੂ ਛੁਡਵਾਇਆ ਤੇ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ।

ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਜੰਗਲ ਦੇਸ਼ ਫੇਰੀ

੩੯. ਰਖਵਾਲਾ

ਗੁਰੂ ਜੀ ਡੇਰਾ ਆਗੇ ਇਕ ਨਗਰੀ ਕੀਤਾ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, 'ਏਸ ਨਗਰੀ ਕਾ ਕੀ ਨਾਉਂ ਹੈ ?' ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਕਹਿੰਦੇ, 'ਜੀ ਏਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਉਂ ਰੁਖਾਲਾ* ਹੈ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, 'ਰੁਖਾਲਾ* ਨਾ ਕਹੁ, ਰਖ-ਵਾਲਾ ਕਹੋ !'

ਓਥੇ ਜਲਾਲ† ਕੇ ਪੈਂਚ ਮਿਲੇ ਗੁੜ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਲੈ ਕੇ । ਦੁਇ ਤਾਉੜੇ ਦੁਧਕੇ, ਇਕ ਚੰਗੀ ਬਰਛੀ ਮਥਾ ਟੇਕੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਰਛੀ ਵੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ।

ਓਨਾਂ ਕਾ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਨਾਲ ਵੈਰੁ ਸੀ । ਓਨੀ ਕਹਿਆ, 'ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕਰੋ, ਸਾਡੀ ਫਤੇ ਹੋਵੇ' । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਗੁਰੂ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਨਿਮੋਂ ਰਹਿਣਾ, ਤੁਮਾਰੀ ਫਤੇ ਹੋਵੇਗੀ । ਤੁਮਾਰੇ ਉਤੇ ਚੜੀ ਆਵੇਗੀ, ਲਥੀ ਜਾਵੇਗੀ ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਕਰ ਭੀ ਰਖੇ, ਸਭਨਾਂ ਬੈਰਾੜਾ ਥੋਂ ।

ਜਲਾਲ ਕੇ ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਪਚੀਏ ਗੁਰੂ ਕੇ ਦਲ‡ ਨੂੰ

*ਪਾ:—ਖੁਰਾਲਾ । †'ਜਲਾਲ' ਰਜਾਸਤ ਨਾਭਾ ਵਿਚ ਇਕ ਪਿੰਡ ਹੈ, ਫੂਲ ਤੋਂ ਨੌਂ ਦਸ ਮੀਲ ਤੇ ਦੀਨੇ ਤੋਂ ਦੋ ਢਾਈ ਕੋਹ ਤੇ ਹੈ । ‡ਗੁਰੂ ਕੇ ਦਲ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਦਲ ਦੀ, ਯਾ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਦਲ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦੀ ਹੈ ।

ਜਾਇ ਪਏ ਰਾਤ ਨੂੰ । ਸਿਖਾਂ ਨੂ ਦੁਹ ਨੂ ਮਾਰਿ ਆਏ, ਘੋੜੇ
ਪੰਜ ਕਢ ਲਿਆਏ । ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦਲ ਨੇ ਜਲਾਲ ਕਾ
ਪਿੰਡੁ ਮਾਰਿ ਲਇਆ । ਫੇਰ ਪੈਂਚਾਂ ਨੇ ਕੜਾਹੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਕਰਵਾਇਆ । ਤਨਖਾਹ ਬਖਸਾਈ; 'ਜੀ ਅਸੀਂ ਭੁਲੇ ਹਾਂ
ਜੀ । ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਚਨ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਘਰ ਵਲ ਸਜੂਦ*
ਰਹਿਣਾਂ । ਸਾਥੋਂ ਮਨਮਤ ਹੋਈ ਹੈ ।'

ਗੁਰੂ ਕੀ ਜਾਗਾ ਪਾਸ ਫੇਰ ਪਿੰਡ ਵਸਾਇਆ ਓਨਾਂ
ਨੇ । ਓਸ ਕਾ ਨਾਂਉ 'ਗੁਰੂ ਸਰ' ਰਖਿਆ ।

ਦੀਨੇ ਕਿਆਂ ਥੋਂ ਡੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਏਹੁ ਹੋਇਆ । ੩੯।

੪੦. ਭਾਈ ਭਗਤੇ

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਕੂਚ ਹੋਇਆ, ਭਗਤੇ ਪਿਪਲ ਹੇਠਿ
ਜਾਇ ਬੈਠੇ, ਖੂਹ ਕੇ ਲਾਉਣੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਖੂਹ ਕਿਸ
ਕਾ ਲਗਦਾ ਹੈ?' ਕਹਿੰਦੇ: 'ਜੀ ! ਭਗਤੇ ਕਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਦੰਮ ਲਗਣ ਪਾਤਿਸਾਹਾਂ ਕੇ
ਸਾਬੁਣਿਗਰਾਂ ਕਾ ਨਾਉ ।'

ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ: 'ਜੀ, ਬਾਹਰੀ ਕਰੀਏ, ਏਹੁ ਕੀ
ਹਕੀਕਤ ਹੈ?'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: ਇਕੁ ਦੀਵਾਨ ਤੁਰਕਾਂ ਕਾ ਸੀ
ਰਾਮੂ, ਉਸਕੀ ਬੇਟੀ ਨੂੰ ਭੂਤ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ

*ਨਿਵੇਂ ਰਹਿਣਾ । †ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਵਿਚ ਇਹ ਤੇ ਅਗਲਾ
ਪ੍ਰਸੰਗ ਐਨ ੧ ਦੇ ਅੰਸੂ ੧ ਵਿਚ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪੌਥੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ
ਰਚਿਆ ਹੈ ।

ਹਜ਼ੂਰ ਜਾਇਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਜੀ ਬਾਲਕੀ ਨੂੰ ਭੂਤ ਹੈ ਲਗਾ ਹੋਇਆ।' ਓਥੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਭਗਤਾ ਸੀ ਬੈਠਾ; ਭਗਤੇ ਦੀ ਪੈਰੀ ਪਾਏ। ਭਗਤੇ ਕਹਿਆ: 'ਸਭ ਸੁਖ ਹੋਇ ਜਾਊਗਾ।' ਓਸ ਬਾਲਕੀ ਦਾ ਭੂਤ ਦੂਰ ਹੋਇਆ। ਓਸ ਭੂਤ ਕਹਿਆ: 'ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡੋ, ਕਿਤੇ ਆਪ ਦਾ ਕੋਈ ਐਥਾ ਕੰਮ ਹੋਊ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਣਾ।' ਭਗਤੇ ਓਹੁ ਕੈਦ ਥੋਂ ਛੱਡ ਦਿਤਾ। ਓਸ ਦੀਵਾਨ ਕੀ ਬੇਟੀ ਰਾਜੀ ਹੋਈ। ਦੀਵਾਨ ਕਹਿਆ; 'ਜੀ ਕਾਈ ਟਹਿਲ ਫੁਰਮਾਓ।' ਭਗਤੇ ਕਹਿਆ; ਖੂਹ ਭਗਤੇ ਲਵਾਇ ਦੇਹ।' ਖੂਹ ਓਹ ਲਵਾਉਣ ਲਗਾ। ਖੂਹ ਕਲਿਆਣ ਦਾਸ ਬੈਰਾਗੀ ਪਾੜ ਦਿਤਾ, ਕਰਾਮਾਤੀ ਹੈਸੀ। ਓਸ ਨੇ ਭੀ ਖੂਹ ਕਲਿਆਣ ਲਾਇਆ ਹੈਸੀ। ਭਗਤੇ ਨੇ ਫੇਰ ਭੂਤ ਉਹੋ ਹੀ ਯਾਦ ਕੀਤਾ। ਓਹੁ ਆਇਆ। ਖੂਹ ਫੇਰ ਨੀਉਂ ਧਰਕੇ ਮੁਢਹੁ ਅੰਦਰ ਵਾਰ ਤੇ ਭੂਤਾਂ ਨੇ ਇਕ ਰਾਤ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਦਿਲੀ ਤੇ ਪਥਰ ਆਂਦੇ, ਲਹੌਰ ਤੇ ਚੂਨਾ ਆਂਦਾ, ਕੂਆ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ।

ਭਾਈ ਭਗਤੇ ਆਖਿਆ: 'ਮੈਂ ਕਿਲਾ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਇਕੁ ਬਾਹੀ ਭੂਤਾਂ ਕੀ ਹੋਈ। ਪੰਜ ਮਣਿ ਛੋਲੇ ਪਵਾਇਆ ਕਰਨ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਕਰੜ ਕਰੜ ਚਬਿਆਂ ਕਰਨ, ਉਬਾਜ ਆਵੇ*। ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੁੰਜ ਰਖ ਦੇਣ, ਦਿਹ ਨੂੰ ਬਾਣ ਹੀ ਬਾਣ ਹੋਇ ਜਾਇ। ਬਾਤ ਏਹ ਰੋਸਨ ਹੈ, ਭਗਤੇ ਕੇ ਭੂਤਾਂ ਕੀ॥੪੦॥

*ਇਹ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਅਪਣੀ ਸਾਖ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿ ਭੂਤਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਪੰਜ ਮਣ ਛੋਲੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੀ ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੨ ਅੰਕ ੪੩ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

੪੧. ਘੁੰਘਣੀਆਂ ਸਿੰਘ ।

ਭਗਤੇ ਇਕੁ ਸਿੰਘ ਸਸਤ੍ਰਾਂ ਕੀ ਕਮਰ ਕਸਕੇ
ਮਿਲਿਆ ਸੀ । ਨਾਲ ਉਸਕਾ ਬੇਟਾ ਸੀ । ਬਕੁਲੀਆਂ ਕੀ
ਡਾਲੀ ਪੂਰ ਕੇ ਮਿਲਿਆ ਸੀ । ਸਿਖ ਨੇ ਆਖਿਆ, 'ਆਪਕੇ
ਬਚਨ ਕਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੀ ਬਾਲਕਾ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, 'ਏਸ ਨਿਕੇ ਕਾ ਕੀ ਨਾਉਂ ਹੈ ?'
ਸਿਖ ਕਹਿੰਦਾ: 'ਜੀ, ਰਖਿਆ ਨਹੀਂ ਨਾਉਂ । ਆਪ
ਰਖੀਏ ਨਾਉਂ !'

ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਇਸ ਕਾ ਨਾਉ ਘੁੰਘਣੀਆ
ਸਿੰਘ ਰਖੋ ।' ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭੀ ਛਕਵਾਇਆ ਸਿੰਘਾਂ ਪਾਸੋਂ ।

ਓਹ ਨਿਕਾ ਕਹਿੰਦਾ : 'ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਨਾਲ ਹੀ
ਜਾਊਂਗਾ ।' ਸਿਖ ਕਹਿੰਦਾ: 'ਅਜੇ ਤੂੰ ਬਾਲਕ ਹੈਂ, ਜਦੋਂ ਸੁਚੇਤ
ਹੋ ਜਾਇੰਗਾ, ਓਦੋਂ ਤੈਨੂੰ ਹਜ਼ੂਰ ਸੌਂਪ ਦਿਆਂਗੇ ।'

ਸਿਖ ਨੇ ਢਾਈ ਰੁਪਯੇ ਤਨਖਾਹ ਦਿੱਤੀ, ਮੱਥਾ
ਟੇਕਿਆ, ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ, ਘਰਿ ਨੂੰ ਆਇਆ ॥ ੪੧ ॥

੪੨. ਵਾਂਦਰ ।

ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਡੇਰਾ ਭਗਤੇ ਤੇ ਬਾਂਦਰੀਂ ਕੀਤਾ ।
ਸਿਖ ਕਹਿੰਦੇ 'ਇਸ ਨਗ੍ਰੀ ਕਾ ਕੀ ਨਾਉਂ ਹੈ ?'

ਜਿਮੀਦਾਰ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਜੀ, ਬਾਂਦਰ' ।

ਸਿਖ ਕਹਿੰਦੇ ਪਰਦੇਸੀ : 'ਜੀ ! ਏਹੁ ਬਾਂਦਰਾਂ ਕਾ
ਪਿੰਡੁ ਹੈ ?'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ; 'ਜਿਮੀਦਾਰ ਹਨ, ਗੋਤ
ਬਾਂਦਰ ਹੈਨ ।'

ਰਸਤ ਦਾਣਾਂ ਪੱਠਾ ਦੀਆ ॥ ੪੨ ॥

੪੩. ਬਨਗਾੜੀ ।

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਬਨਗਾੜੀ ਹੋਇਆ । ਨਗਰੀ ਨੇ ਟਹਿਲ
ਕੀਤੀ, ਰਸਤ ਦਿਤੀ । ਸਿਖਾਂ ਆਖਿਆ: 'ਜੀ, ਪਾਤਸਾਹ !
ਏਹ ਤਾਂ ਲੋਕ ਮੋਟੇ ਜੇਹੇ ਹੈਨ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਧਾੜਵੀ ਲੋਕ ਹੈਨ, ਕਿਸੇ ਦੀ
ਆਣ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ । ਏਸ ਨਗਰੀ ਏਨਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾੜਾਂ
ਕਠੀਆਂ ਹੋਂਦੀਆਂ ਹੈਨ । ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਕਾ ਚਰਨ ਪਇਆ ਹੈ,
ਹਛੇ ਹੋ ਜਾਨਿਗੇ । ਸੰਗਤਾਂ ਕੀਆਂ ਟਹਿਲਾਂ ਕਰਨਗੇ ।'
ਬਰਾੜ ਗੁਰੂ ਕੇ ਨਾਲ । ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕਰੇ ਨਿਹਾਲ ॥੪੩॥

੪੪. ਬਹਿਬਲ ਤੇ ਸਰਾਵੀਂ ।

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਬਹਿਬਲ ਤੇ ਸਿਉਰਾਮੀ ਹੋਇਆ । ਗੁਰੂ
ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ; 'ਵੇ ਬਰਾੜੋ ! ਬੀਰ ਸੂਰਮੇ ਹੋਵੋ, ਤੁਰਕ ਨੂੰ
ਮਾਰੀਏ । ਹਜ਼ੂਰ ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਭੀ ਲਵੇ ।'

ਓਨਾਂ ਆਖਿਆ: 'ਜੀ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ
ਹਜਾਰਾ ਰੁਪਯਾਂ ਕਾ ਧਾੜਾ ਮਾਰਕੇ ਆਥਣ ਨੂੰ ਘਰਿ
ਆਇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ: 'ਧਾੜਾ ਭੀ ਤੁਰਕਾਂ ਕਾ ਮਾਰੋ,

ਤੇ ਘਰ ਭੀ ਰਹੇ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਚਨ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਅਰ
ਬਰਤਾਰਾ ਭੀ ਲਵੇ*।’

ਬਰਾੜਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ, ‘ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਆਪ ਕੀ ਤਾਬਿਆ
ਸਾਡੇ ਮਨੁਖ ਰਹਿਣਗੇ। ਜੰਗ ਵੇਲੇ, ਅਸੀਂ ਸਭੇ ਆਨ
ਹਾਜਰਿ ਹੋਆਂਗੇ।’

ਇਸੀ ਤਰਾਂ ਇਕ ਬਰਾੜ ਆਉਂਦੇ ਇਕ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ,
ਹਜ਼ੂਰ ਪਾਸ ਮੇਲਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਬਰਾੜਾਂ ਦਾ ॥੪੪॥

੪੫. ਸਰਾਵੀਂ ਸਯਦ ਤੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਪੀਲੂੰ ਕੋਕੜਾਂ।

ਸਿਉਰਾਮੀ ਡੇਰਾ ਹੋਇਆ। ਦੋਦੇ ਵਾਲੇ ਤਲਾਉ
ਸੁਚੇਤੇ ਗਏ, ਓਥੇ ਮਿਲਿਆ ਸਈਅਦ, ਸਿਰੀਹ ਵਿਚ
ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਗੁਪਤ। ਓਸ ਨੇ ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਧੌਲੀ ਦਾੜੀ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, ‘ਰਾਜੀ ਹੈਂ ਮੀਆਂ !’

ਓਹੁ ਕਹਿੰਦਾ, ‘ਅਜੁ ਰਾਜੀ ਹਾਂ, ਖੁਦਾਇ ਦਾ
ਦੀਦਾਰ ਪਾਇਆ।’

ਚਿਟੇ ਬਸਤ੍ਰ ਸਨ ਓਸਕੇ।

ਫੇਰ ਡੇਰੇ ਆਏ। ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ : ‘ਜੀ ਏਹ
ਕੌਣ ਹੈਸੀ ?’ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ : ‘ਏਸ ਕੀ ਵਾਸਨਾਂ ਰਹੀ ਸੀ
ਸਰੀਹ ਵਿਚ, ਹੈਸੀ ਤਾਂ ਸਾਂਈ ਲੋਕ।’

*ਵਾਂਦਰ, ਬਰਗਾੜੀ, ਬਹਿਬਲ ਤੇ ਸਿਉਰਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ
ਐਨਾ ਦੇ ਅੰਸੂ ਤੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਓਥੇ ਬਰਾੜਾਂ ਦੇ ਧਾੜਵੀ ਹੋਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਤੁਰਕਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਮਾਰਣ ਦੀ ਖੁਲ ਦੇਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਵੀ
ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਰਵਾਇਤ ਨੂੰ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ। ਏਹ ਪਦ ਗੁਰੂ ਸੁਭਾਵ ਦੇ
ਅਨੁਕੂਲ ਬੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇ ਜਾ ਸਕਦੇ।

ਹੋਰ ਨਗਰੀ ਨੇ ਰਸਤ ਪਾਈ ਲੰਗਰ। ਲੰਗਰ
ਹੋਇਆ। ਜੋਹੜੇ ਸਿਖ ਸਹਿਜਧਾਰੀ ਖੁਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕਦੇ
ਸੇ, ਓਨਾਂ ਨੂੰ ਨਗਰੀ ਆਬਣ ਕੇ ਵੇਲੇ ਘਰੀਂ ਨਿਉਂਦੇ ਲਾਇ
ਦਿਤੇ। ਘਰ ਘਰ ਇਕੁ ਇਕੁ ਸਿਖੁ। ਇਕੁ ਸਿਖ ਘਰੋਂ
ਤੰਗ ਸੀ, ਸਰੀਕਾ ਬੁਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਓਸ ਨੂੰ ਭੀ ਕਹਿਆ,
‘ਭਾਈ ਇਕਿ ਤੂੰ ਛਕਾਉ, ਇਕਿ ਸਿਖ ਲੈਇ ਜਾਹਿ।’ ਘਰਿ
ਵਾਲਾ ਭੀ ਸਿਖ ਸੀ, ਜਾਣੇ ਵਾਲਾ ਭੀ ਸਿਖ ਸੀ। ਸਿਖ ਨੇ
ਕਹਿਆ ਇਕ ਸਿਖ ਨੂੰ : ‘ਚਲਿ ਜੀ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕਿ ਆਉ।
ਆਪ ਕਾ ਬਰਤਨ ਲੈ ਚਲੁ।’ ਓਹੁ ਸਿਖ ਬਰਤਨ ਲੈ ਕੇ ਦੁਰ
ਪਇਆ। ਸਿਖ ਨੇ ਘਰ ਜਾਇਕੇ ਆਪਣੇ ਉਤਿਓਂ
ਲਾਹਿਕੇ ਸਿਖ ਹੇਠ ਖੇਸ ਬਿਛਾਇ ਦਿਤਾ। ਸਿਖ
ਉਪਰਿ ਬੈਠਿ ਗਇਆ। ਸਿਖ ਦੇ ਚਰਣ ਧੋਤੇ ਤਤੇ ਜਲ
ਨਾਲਿ। ਪੀਲੂ ਦੀਆਂ ਕੋਕੜਾਂ ਤਤੇ ਜਲ ਵਿਚ ਪਾਇ ਕੇ
ਨਰਮੁ ਕਰਕੇ ਸਿਖ ਦੇ ਬਰਤਣਿ ਪਾਇ ਦਿਤੀਆਂ।
ਸਿਖ ਨੇ ਛਕ ਕੇ ਚੁਲਾ ਪੜਿਆ, ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ। ਸਿਖ ਦੇ
ਨਾਲ ਆਇਆ ਅਗੇ ਤੀਕੁ, ਸਿਖ ਨੂੰ ਫੇਰ ਸਿਖ ਨੇ
ਮੋੜਿਆ, ਮਥਾ ਟੇਕਕੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਣਿ ਲਗੇ, ‘ਤੈ ਨੇ ਕਿਆ
ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕਿਆ?’

ਕੋਈ ਕਹੇ, ‘ਭੱਲੇ ਨਾਲ’, ਕੋਈ ਕਹੇ ‘ਦਹੀ ਨਾਲ’,
ਕੋਈ ਕਹੇ ‘ਘੀ ਨਾਲ ਖਿਚੜੀ ਛਕੀ’, ਕੋਈ ਕਹੇ ‘ਤਸਮਝੀ
ਛਕੀ’, ਕੋਈ ਕਹੇ ‘ਬਹਿ ਪਈਆਂ ਦੋੜਾਂ ਘਾਠਿ ਕੀਆਂ’

ਨਾਲ ਛਕੀਆਂ।' ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁਹੁ ਕਹਿਆ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁਹੁ
ਕਹਿਆ ਛਕਿਆ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, 'ਤੈ ਨੇ ਕੀ ਛਕਿਆ ਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਮੈਲਾਗਰ ਸਿੰਘ ?'

ਕਹਿੰਦਾ: 'ਜੀ ਵਡਾ ਉਮਦਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕਿਆ,
ਐਸਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਅਸੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਛਕਿਆ ।'

ਨਗਰੀ ਕੇ ਜਿਮੀਦਾਰ ਓਥੇ ਬੈਠੇ ਸੇ, ਓਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ
ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, 'ਜਿਸ ਕੇ ਡੇਰੇ ਏਸ ਨੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕਿਆ ਹੈ,
ਓਸ ਸਿਖ ਨੂੰ ਬੁਲਾਵੇ ?' ਜਿਮੀਦਾਰ ਕਹਿੰਦੇ; 'ਓਸ ਕੇ ਤਾਂ
ਫਾਕੇ ਪਰ ਫਾਕਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।'

ਓਸ ਸਿਖ ਨੂੰ ਜਿਮੀਦਾਰ ਬੁਲਾਇ ਲਿਆਏ
ਹਜੂਰਿ ਪਾਸ । ਓਸ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ, 'ਤੈ ਏਸ ਸਿਖ ਨੂੰ ਕੀ
ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕਾਇਆ ਹੈ ?'

ਓਹੁ ਕਹਿੰਦਾ, 'ਜੀ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੁਹੁ ਨਾਹੀ ਛਕਾਇਆ ।
ਪਾਣੀ ਕਾ ਛੰਨਾਂ ਪੀ ਕੇ ਚਲਿਆ ਆਇਆ ਹੈ ।'

ਓਸ ਨੂੰ ਫੇਰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ, 'ਸਚੁ ਕਹੁ ਕੀ
ਛਕਾਇਆ ਹੈ ?'

ਓਸ ਨੇ ਕਹਿਆ, 'ਜੀ ਪੀਲੂ ਕੀਆਂ ਕੋਕੜਾਂ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, 'ਧੰਨ ਸਿਖੀ । ਐਸੇ ਭੀ ਹਨ :
ਸਤੀ ਦੇਇ ਸੰਤੋਖੀ ਖਾਇ । ਤਿਸ ਸਿਖ ਕੇ ਗੁਰ ਬਲ ਬਲ
ਜਾਇ । ਸਿਖ ਦੇ ਡੇਰੇ ਹੋਵੇ ਹਛਾ ਤੇ ਛਕਾਵੇ ਨਾਹੀ, ਤਾਂ

ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਛਕਾਵਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਔਗੁਣ ਹੈ । ਜੇ ਸਿਖ ਦੇ ਡੇਰੇ
ਹੋਵੇ ਨਾਹੀ ਤੇ ਸਿਖ ਕਹੇ ਕੇਹਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮਿੱਸਾ ਅਗੇ ਧਰਿਆ
ਹੈ, ਤਾਂ ਸਿਖ ਛਕਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹਛੀ ਨਾਹੀ* ॥੪੫॥

੪੬. ਕੋਟ ਕਪੂਰੇ

ਅਗੇ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ਕਪੂਰੇ ਕੀ । ਕਪੂਰੇ ਕੇ ਕੋਟ
ਡੇਰਾ ਹੋਇਆ । ਕਪੂਰੇ ਕੇ ਪਾਸ ਭਾਈ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ
ਭੇਜਿਆ । ਭਾਈ ਸਦਿ ਲਿਆਇਆ । ਕਪੂਰਾ ਚੰਗਾ ਘੋੜਾ
ਲੈਇ ਕੇ ਮਿਲਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਖੁਸੀ ਹੋਏ । ਫੇਰ ਤੀਏ ਦਿਹ
ਆਇਆ ਬਡਾ ਗਿਟਿਆਂ ਤੀਕੁ ਜਾਮਾਂ ।

ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਕਹਿਆ: ‘ਜਟ ਗਰਦ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਸਸਤ੍ਰਾਂ
ਉਤੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਰ’ । ਪੱਲਾ ਬੋਚਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ । ਗੁੱਸਾ
ਮੰਨ ਕੇ ਬੈਠ ਗਇਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ, ‘ਸਸਤ੍ਰਾਂ ਉਤੇ
ਚੌਰ ਢਾਲ ਸਿਖ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ?’ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ:
‘ਮਖੀ ਹੋਰ ਉਪਰ ਆਇ ਬੈਠਦੀ ਹੈ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਈਹਾਂ ਜੁੱਧ ਕਰੀਏ
ਤੁਰਕ ਨਾਲਿ ।’

ਕਪੂਰਾ ਕਹਿੰਦਾ: ‘ਜੀ, ਅਸੀਂ ਤੁਰਕਾਂ ਨਾਲ ਜੁੱਧ
ਕਰਨ ਜੋਗੇ ਕਦਿ ਹਾਂ ? ਤੁਰਕਾਂ ਸਾਥ ਜੁੱਧ ਕਰਣਾ ਥੀ ਤਾਂ
ਅਨੰਦਪੁਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਜੀਤ ਆਇਆ ? ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਤੁਰਕ
ਸਾਨੂੰ ਫਾਹੇ ਦੇ ਕੇ ਮਾਰ ਦੇਨ ।’

*ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੨ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਤੈਨੂੰ ਤੁਰਕ ਫਾਹੇ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਮਾਰੂ,
ਮੂਹ ਤੋਬਰੇ ਚਾੜ ਕੇ ਮੰਦੀ ਖੇਹਿਕੇ। ਤੇਰੀ ਓਲਾਦ ਮੰਗਦੀ
ਫਿਰੇਗੀ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਹੋਇ ਕੇ ਡੇਰਾ ਕੂਚ ਕਰ ਦੀਆ।

ਕੋਈ ਕੁ ਦਿਨ ਬੀਤੇ ਤਾਂ ਪਿਛੋਂ ਈਸੇ ਖਾਂ ਮੰਵ ਨੇ ਕੋਟ
ਮਾਰਿਆ। ਕਪੂਰਾ ਲੁਕਿ ਗਇਆ ਘਾਸ ਦੇ ਕੁੰਨੂੰ ਵਿਚ। ਈਸੇ
ਖਾਂ ਨੇ ਕਹਿਆ ਕਪੂਰੇ ਨੂੰ ਭਾਲ ਲਇਆਵੇ। ਕਪੂਰਾ ਭਾਲ
ਆਂਦਾ। ਪਠਾਣਾ ਨੇ ਕਹਿਆ 'ਲੁਕ ਗਇਆ ਸੀ। ਇਲਾਂ
ਕੁਕੜਾਂ ਵਾਲਿਆ* ਕਪੂਰਾ! ਬਾਜ ਰਖਦਾ।' ਤੁਰਕ ਕੂਚ
ਹੋਇਆ ਓਥੋਂ। ਇਕ ਜਾਗਾ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਢਾਬ ਦੇ ਪਾਸ ਰੋਹੀ
ਵਿਚ ਉਤਰੇ; ਤੁਰਕ ਕਹਿਆ: 'ਏਸ ਜੱਟ ਨੂੰ ਫਾਹੇ ਦੇਇ ਦਿਹੁ।'
ਫਾਹੇ ਦੇਣ ਲਗੇ ਤਾਂ ਕਪੂਰਾ ਕਹਿੰਦਾ, 'ਮੈਨੂੰ ਅਸਨਾਨ ਕਰ
ਲੈਇਣ ਦੇਹੁ, ਮੇਰੇ ਮੂਹ ਤੋਬਰਾ ਦੇਇਕੇ ਫਾਹੇ ਦੇਹੁ, ਮੇਰੇ
ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਬਚਨ ਹੈ। ਨਾਂਹੀ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਮਰਣਾ ਜੰਮਣਾਂ
ਪਊ।' ਤੁਰਕ ਨੇ ਖੋਹ ਪਾਇਕੇ ਤੋਬਰਾ ਚਾੜਕੇ ਫਾਹੇ ਦਿਤਾ।

ਕਪੂਰੇ ਕੇ ਭਾਈ ਹਮੀਰੇ ਪਰ ਖੁਸੀ ਸੀ। ਓਸ ਨੇ
ਕਹਿਆ ਸੀ, 'ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਲੈਅ, ਫੇਰ ਪੈਰੀਂ
ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਜਾਇ ਪੈਇੰਦੇ ਹਾਂ ਅਸੀਂ।' ਓਨਾ
ਪਾਸ ਤਲਕਾ ਹੈ, ਬਨਗਾੜੀ ਵਾਲਾ ਭੀ ਮਿਲਿਆ ॥੪੬॥

੪੭. ਜੈਤੋ ।

ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜੈਤੋਂ ਕੀ ਜੂਹ ਵਿਚ ਟਿਬੇ ਉਤੇ ਤੀਰ

*ਕਪੂਰੇ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਚਾ ਬੋਲ ਬੋਲਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਐਨ ੧ ਅੰਸ ੪
ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਈਸੇ ਖਾਂ ਮੰਝ ਹਥੋਂ ਮੌਤ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਇਸੇ ਐਨ ਦੇ ਅੰਸੂ ੩੦ ਵਿਚ।
†ਇਹ ਤੇ ਅਗਲਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੬ ਵਿਚ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਚਲਾਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ‘ਖਾਂਨਿਆਂ ! ਇਹੁ ਕਿਹੜਾ ਪਿੰਡੁ ਹੈ ?’

ਖਾਂਨਾਂ ਕਹਿੰਦਾ: ‘ਪਿੰਡੁ ਕੋਹੜਾ ਹੈ, ਚਾਰਕਿ ਝੁੰਗੀਆਂ ਹੈਨ ਜੈਤੋ ਖਾਂਨੇ ਕੀਆਂ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: ‘ਨਾ ਵੇ ਖਾਂਨਾਂ ! ਵਡਾ ਪਿੰਡੁ ਹੈ ।’

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜੈਤੋ ਕੀ ਕੀਤਾ। ਜੈਤੋ ਸ਼ਿਕਾਰ ਚੜੇ ਛੜੀ ਅਸਵਾਰੀ। ਖੇਡਦੇ ਖੇਡਦੇ ਕੋਠੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਕੇ ਮਲੂਕੇ ਕੇ ਵਿਚਾਲੇ ਆਇ ਉਤਰੇ, ਡੇਰਾ ਕਰ ਦੀਆ ॥੪੭॥

੪੮. ਮਲੂਕੇ ਦੀਵਾਨੇ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ।

ਤੰਬੂ ਲਾਇ ਦੀਆ। ਚਾਰ ਘੜੀ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਆਇਆ ਦੀਵਾਨਾ, ਸਿਰ ਮੁਹ ਕਾ ਭਦਣੁ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ; ਕਹਿੰਦਾ; ‘ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ।’ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਹਿਆ, ‘ਦਿਨ ਚੜੇ ਕਰੀ’ ਡੇਉਢੀ ਵਾਲੇ ਨੇ।

ਦੀਵਾਨੇ ਨੇ ਕਹਿਆ: ‘ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਅੰਦਰ ਜਾਨਾ ਹਾਂ।’

ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਹਿਆ: ‘ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਮਹਿ ਬੈਠੇ ਹਨਿ, ਹੁਣ ਨਾਂਹੀ ਹੁਕਮ ।’

ਦੀਵਾਨਾ, ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੁਹਲਾ ਚੁੱਕਕੇ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਵੜਨਿ ਲਗਾ, ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਮਾਰੀ। ਦਿਨ ਚੜੇ ਚਾਰ ਘੜੀ ਕਹਿੰਦਾ: ‘ਹੁਣ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਦਰਸਨ ਕਰਾਵੇ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਖੀ ਪੁਛਿਆ: ‘ਜੀ ! ਦੀਵਾਨਾ ਜਖਮੀ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਦਰਸਣੁ ਕਰਾਵੇ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਆਵਣਿ ਦੇਹੁ ।' ਦੀਵਾਨੇ ਮਥਾ
ਟੇਕਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਜੀਵਣ ਕੀ ਸੁਰਤਿ ਹੈ ?'
ਦੀਵਾਨਾ ਕਹਿੰਦਾ : 'ਜੀ ਹੁਣ ਖੁਸੀ ਕਰੋ, ਤੁਸਾਂ ਕੀ ਹਜ਼ੂਰ
ਪ੍ਰਾਣ ਮੇਰੇ ਛੁਟਣ, ਏਹੋ ਖੁਸੀ ਕਰੋ ।' ਫੇਰ ਪ੍ਰਾਣਿ ਛੁਟੇ ।
ਚੋਪਈ—ਮਲੂਕੇ ਕੀ ਮਾਰਿਆ ਇਕੁ ਦੀਵਾਨਾ ॥

ਜੰਗਲ ਕੇ ਭੂਪਤ ਸਭ ਭਏ ਹੈਰਾਨਾ ॥

ਇਕ ਬਿਚਲੇ ਇਕ ਸਾਬਤ ਰਹੇ ॥

ਇਕਨਾਂ ਦਿੜ ਕਰ ਚਰਨ ਗੁਰੂ ਕੇ ਗਹੇ ॥੧॥

ਬੈਰਾੜ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਏਹ ਭਲਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ
ਦੀਵਾਨਾ ਮਾਰਿਆ !' ਇਕ ਕਹਿੰਦੇ 'ਦੀਵਾਨਾ ਭੀ ਗੁਰੂ ਕਾ;
ਜਿਸਨੇ ਤਲਵਾਰ ਮਾਰੀ ਸਿਖ ਨੇ, ਓਹ ਭੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ।' ਫੇਰ
ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੌਤਰੇ ਵਿਚਦੀ ਜੈਤੋ ਆਇ ਉਤਰੇ । ਓਥੇ ਤਾਲ
ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਏਹੁ ਤਾਲ ਵਡਾ ਤੀਰਥ ਹੈ । ਗੰਗਾ
ਥੋਂ ਅਧਿਕ ਹੈ' ॥੪੮॥

੪੯. ਸੁਨੀਅਰ । ਕਪੂਰੇ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ।

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਸੁਨੀਅਰ ਹੋਇਆ । ਸਿਆਮੇ ਨੇ ਸਾਰੇ
ਖੰਧੇ ਕਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੁਧ ਚੁਆਇ ਦਿਤਾ; ਡੋਗਰ ਸੀ । ਓਥੇ
ਸਿਕਾਰ ਚੜਿਆ; ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਪੂਰੇ ਆਨਿ ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ: 'ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਰਾਜੀ ਹਹਿ ?'

ਕਹਿੰਦਾ: 'ਜੀ ਨਾਹੀ ਰਾਜੀ, ਤੁਸੀ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਚੜ੍ਹ
ਆਏ ਹਹੁ ਜੀ' ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਢਾਲਾ ਖੰਡਾ ਬਖਸਿਆ । ਲੈ ਕੇ ਕੋਟਿ

ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਿਆਇਆ । ਫੇਰ ਭੀ ਨਾ ਲੜਿਆ ਸਾਥ ਹੋਇ ਕੇ ।
ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਜਾਹਿ ਵੇ ਕਪੂਰਾ ਗੀਦੀ ਹੋਇ
ਗਇਆ’ ॥੪੯॥

੫੦. ਰਾਮੇ ਆਣੇ ।

ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਡੇਰਾ ਰਾਮੇਆਣੇ ਕੀਤਾ । ਓਥੇ ਇਕ
ਜੱਟ ਡੇਲੇ ਤੋੜਦਾ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ : ‘ਕੀ
ਕਰਦਾ ਹੈ ?’

ਜਿਮੀਦਾਰੁ ਕਹਿੰਦਾ : ‘ਜੀ, ਡੇਲੇ ਤੋੜਦਾ ਹਾਂ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, ‘ਕਾਸ ਨੂੰ ?’

ਕਹਿੰਦਾ : ‘ਜੀ, ਖਾਣ ਨੂੰ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਵੇਖਾਂ !’

ਜੱਟ ਨੇ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਕੇ ਦਿਤੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੁਹਿ
ਪਾਏ; ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਸਿਟ ਪਾਉ, ਕੜੂਏ ਹਨਿ ।’

ਜੱਟ ਨੇ ਚੌਥੇ ਹਿਸੇ ਕੇ ਸਿਟੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ :
‘ਵੇ ਸਭੇ ਹੀ ਸਿਟ ਦੇਹ !’ ਜੱਟ ਨੇ ਅੱਧੇ ਸਿਟ ਦਿਤੇ । ਗੁਰੂ
ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਵੇ ਸਭੇ ਹੀ ਸਿਟ ਦੇਹ !’ ਇਕ ਹਿਸੇ ਕੇ
ਹੋਰ ਸਿਟ ਦਿਤੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ, ‘ਸਭਿ ਹੀ ਸਿਟ ਦੇਹ !’

ਕਹਿੰਦਾ : ‘ਜੀ ਬਾਲ ਬਚਾ ਕੀ ਖਾਊ ?’ ਗੁਰੂ ਜੀ
ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਚੌਥੇ ਹਿਸੇ ਕਾ ਕਾਲ ਰਖਿਆ ਹੈ । ਜੇ ਸਭੇ ਹੀ
ਸਿਟ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਕਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਂਦਾ । ਕਾਲ ਹੀ ਦੂਰ
ਹੋਇ ਗਇਆ ਸੀ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਡੇਰਾ ਕੂਚ ਕੀਤਾ । ਰਾਮੇਆਣੇ ਹੀ ਵਸਦਾ

ਸੀ ਜੁਗਰਾਜ ਵਿੜੰਗ, ਰਾਹਿ ਵਿਚ ਖੜਾ ਸੀ। ਸਿਖਾਂ ਨੇ
ਕਹਿਆ: 'ਚੌਧਰੀ ਕਹੀਂ ਨਾਹੀ ਤੁਰਕ ਨੂੰ: ਐਥੋਂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਕੇ
ਗਏ ਹੈਨ !' ਕਹਿੰਦਾ : 'ਜੀ ਮੈਂ ਨਾਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ।'

ਮਗਰ ਤੇ ਤੁਰਕ ਆਇਆ ।

ਤੁਰਕ ਨੇ ਪੁਛਿਆ, 'ਵੇ ਜਾਟ, ਕਾਈ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੋਝੀ ?
ਕਿਧਰ ਕੋ ਗਏ ਹੈਨ ?'

ਜੱਟ ਕਹਿੰਦਾ : 'ਐਧਿਰ ਨੂੰ ਗਏ ਹੈਨ, ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ
ਸੇ ਜੇ ਮੁਸਲਿਆਂ ਕਾ ਲਸਕਰ ਏਧਰ ਆਵੇ ਤਾਂ ਦਸੀਂ ਨਾਹੀ,
ਭਈ ਗੁਰੂ ਕੇ ਐਧਰ ਕੀ ਗਏ ਹੈਨ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਨੇ ਕਹਿ ਦੀਆ; 'ਓਸ ਜੱਟ
ਨੇ ਤੁਰਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਆ, ਐਥੋਂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਗਏ ਹੈਨ ।' ਗੁਰੂ
ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, 'ਆਫਰਕੇ ਮਰੂ ।'

ਓਹ ਭੀ ਆਫਰਕੇ ਮਰਿਆ । ਓਸ ਕੀ ਓਲਾਦ
ਹੁਣ ਤੀਕ ਆਫਰਕੇ ਮਰਦੀ ਹੈ । ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਆਫਰੇ ਰਹਿੰਦੇ
ਹਨ ਫੇਰ ਮਰਦੇ ਹਨ । ਅਫਾਰਾ ਚਿਖਾ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਗੇ ਡੇਰਾ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰੂਪੇ ਖੜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਆ,
'ਡੇਰਾ ਕਰੀਏ ?' ਭੇਲੀ ਲੈਇ ਕੇ ਮਿਲਿਆ ਸੀ; ਕਹਿੰਦਾ 'ਨਾ
ਜੀ, ਸਾਨੂੰ, ਸਾਡੀ ਅਉਲਾਦ ਨੂੰ ਤੁਰਕ ਮਾਰੇ, ਡੇਰਾ ਨਾਹੀ
ਪੁਜਦਾ । ਸਾਨੂੰ ਉਜਾੜਦੇ ਹੋ ?'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ: 'ਤੂੰ ਨਾ ਤੇਰੀ ਉਲਾਦ, ਪਿੰਡ ਉਜੜਿ
ਕਰਿ ਕਈ ਬਾਰੀ ਬਸੂਗਾ ।'

ਪਿੰਡ ਉਜੜਕੇ ਕੇਤੀ ਹੀ ਬਾਰੀ ਫੇਰ ਬਸਿਆ*
ਉਸ ਦੀ ਉਲਾਦ ਕਾ ਕੋਈ ਨਾਹੀ† ॥੫੦॥

੫੧. ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁਤ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ ।

ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੜੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਬੈਰਾੜ ਦਾਨ ਸਿੰਘ
ਦੇ ਪੁਤ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਘੋੜੇ ਕੇ ਕੋਰੜਾ ਮਾਰਿਆ । ਕਹਿੰਦਾ:
‘ਸਕਤਿਆ ! ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਟਿਰੜੀਏ ਪਾਉ, ਮਗਰ ਤੁਰਕ
ਆਂਵਦਾ ਹੈ ।’ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, ‘ਤੇਰੀ ਉਲਾਦ ਮਾਰੀ ਜਾਇ !
ਜਾਨ ਭਾਈ‡ ਕੇ ਚਾਬਕ ਮਾਰਿਆ !’

ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਹਿਆ : ‘ਬਖਸੀਏ
ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਅਸੀਂ ਭੁੱਲਣੇ ਵਾਲੇ ਹਾਂ ਜੀ; ਤੂੰ ਬਖਸਣੇ ਜੋਗ
ਹੈਂ ਜੀ । ਅਸੀਂ ਬਰਾੜ ਲੋਕ ਅੜਬ ਹਾਂ ਜੀ । ਜੇ ਕਿਛੁ ਨਾਂਹੀ
ਬੋਲਣਾ ਸੋ ਬੋਲ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ ਜੀ ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਕਾਲਾ ਨਾਗ ਹੈਂ ਜੀ !
ਸਮੀਰ ਨੇ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਿਆ, ਓਸ ਨੂੰ ਕੋਪ ਦਾ
ਬਚਨ ਹੋਇਆ; ਕਪੂਰੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਿਆ,
ਅਗਿਓਂ ਉਤਰ ਦਿਤਾ, ਤਿਸ ਨੇ ਸਰਾਫ ਲਇਆ । ਮੈਂ ਤਾਂ
ਤੇਰੇ ਦਾਸੋਂ ਕਾ ਦਾਸ ਹਾਂ ਜੀ ! ਤੂੰ ਸਰਬ ਖਤੇ ਬਖਸਣੇ
ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਜੀ ! ਮੇਰੀ ਸਿਖੀ ਰਖੀਏ੼ ਜੀ ! ਤੂੰ ਰਖਣ ਜੋਗ
ਹਹਿ ਜੀ ! ਏਹੁ ਮੇਰਾ ਬੇਟਾ ਹੈ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ : ‘ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਬਖਸਿਆ, ਬਾਪ
ਬੇਟੇ ਕੀ ਗਾਲ ਲਗਦੀ ਨਾਹੀ ।’

*ਪਾ:-ਪਿੰਡ ਉਜੜ ਕੇ ਤੀਹੀ ਬਰਸੀ ਫੇਰ ਬਸਿਆ ।

†ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਾਖੀਆਂ ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੭ ਵਿਚ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਅਨੁਵਾਦੀਆਂ ਹਨ।

‡‘ਜਾਨ ਭਾਈ’ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਘੋੜੇ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ । ੳਪਾ: ਬਖਸੀਏ ।

ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਕਹਿਆ, 'ਜੀ, ਸਾਡਾ ਭਰਮੁ ਕਿਸ ਤਰਾਂ
ਜਾਇ ?' ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਬੇਲੇ ਵਿਚ ਭਾਹ
ਲਗਦੀ ਹੈ, ਸ਼ੇਰਣੀ ਬਚੇ ਨੂੰ ਮੁਹਿ ਵਿਚ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
ਆਖੀਏ ਖਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਦੰਦੁ ਨਹੀਂ ਚੁਭਾਉਂਦੀ।'।

ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਚਰਨਾਂ ਪਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ: 'ਭਲਾ ਗੁਰੂ
ਜੀ ਭਲਾ, ਸੁਖ ਕਰਣੀ ਜੀ' ॥੫੧॥

੫੨. ਖਾਨੇ ਨੇ ਪਾਣੀ ਵੇਚਿਆ ।

ਅਗੇ ਚੜਿਆਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਕਹਿਆ, 'ਜਲ ਛਕਾਵੇ',
ਰੋਹੀ ਵਿਚ । ਬੈਰਾੜ ਲਗੇ ਸਿਖਾਂ ਪਾਸੋਂ ਜਲੁ ਭਾਲਣਿ ।
ਰਾਇ ਖਾਨੇ ਪਾਸ ਜਲ ਲੱਭਿਆ ਛਾਗਲ ਵਿਚ । ਓਹ
ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਕਰਿਆ, ਕਹਿੰਦਾ : 'ਹੈ ਨਾਹੀ'; ਫੇਰ ਕਹਿੰਦਾ
'ਮੁਲਿ ਦੇਉ' ।

ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ, 'ਮੁਲ ਹੀ ਦੇਹਿ ।'

ਕਹਿੰਦਾ, 'ਰੁਪਈਆ ਲਉ' ।

ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ, 'ਰੁਪਈਆ ਹੀ ਲੈ ।'

ਫੇਰ ਕਹਿੰਦਾ, 'ਨਾਂਹੀ ਭਈ, ਕਟੋਰੇ ਕੀ ਮੁਹਰ ਲਉ' ।

ਖਜਾਨਚੀ ਨੇ ਕਹਿਆ, 'ਮੁਹਰ ਹੀ ਲੈ ।'

ਮੋਹਰ ਲਈ, ਪਾਣੀ ਕਾ ਕਟੋਰਾ ਦੀਆ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, 'ਜਾਹ ਵੇ ਖਾਨਾਂ ਪਾਣੀ ਤੇ
ਪਤਲਾ ਹੋਇ ਗਇਆ*' ॥੫੨॥

*ਸਾਖੀ ੫੧, ਤੇ ੫੨ ਐਨ ੧ ਦੇ ਅੰਸੂ ੮ ਵਿਚ ਹਨ ।

੫੩. ਮੁਕਤਸਰ ਯੁੱਧ ।

ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਕਤਸਰ ਕੀ ਢਾਬ ਕੇ ਪਾਸ ਕੀ ਚਲੇ ਗਏ; ਟਿਬੀ ਜਾ ਖੜੋਤੇ । ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਦੋ ਕੋਸ ਤੇ ਤੁਰਕਾਂ ਕੀ ਫੌਜ ਵੇਖੀ ਆਉਂਦੀ, ਮਾਲੂ ਉਤੇ ਚੜਕੇ । ‘ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਆਹ ਫੌਜ ਹੈ ਆਉਂਦੀ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ; ‘ਅਖੀ ਘੱਟਾ, ਮੁਹਿ ਦੱਟਾ । ਤਰ ਤਰ ਤੱਕੇ, ਵੇਖਿ ਨ ਸੱਕੇ ।’

ਮਾਝੇ ਤੇ ਚਾਲੀ ਸਿੰਘਾਂ ਕੀ ਚਉਕੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਮਗਰ ਮਗਰ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਲੂ ਉਤੇ ਚਾਦਰੇ ਪਾਇ ਦਿਤੇ; —ਤੁਰਕ ਐਧਰ ਆਵੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਮਗਰ ਨਾ ਜਾਵੇ— । ਤੁਰਕਾਂ ਨੇ ਏਧਰ ਹੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਆਇ ਟਾਕਰਾ ਕੀਆ । ਇਕ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਕਲਿਆ, ਮਾਲੂ ਹੇਠਿ ਤੇ ਸਸਤ੍ਰ ਮਾਰੇ । ਫੇਰ ਸਿੰਘ ਪੰਜ ਪੰਜ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਸਤ੍ਰ ਮਾਰਣਿ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਲੀਆਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸੀਸ ਲਾਏ, ਮੁਕਤੇ ਹੋਏ । ਇਕ ਸਿਖਣੀ ਸੀ ਓਸ ਨੇ ਭੀ ਲੈ ਕੇ ਨੇਜਾ ਮਾਰਿਆ । ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਢਾਈ ਸੈ ਤੁਰਕ ਮਾਰਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤੀਰ ਚਲਾਇਆ, ਧਰਤੀ ਕੰਬੀ, ਭੁੰਕਾਟ ਪੈਇਆ । ਤੁਰਕ ਭੀ ਮੁੜਿਆ । ਤੁਰਕ ਨੇ ਜਾਤਾ—ਗੁਰੂ ਜੀ ਭੀ ਵਿਚੇ ਮਾਰਿਆ— ।

ਤੁਰਕ ਨੇ ਕਹਿਆ: ‘ਪਾਨੀ, ਵੇ ਕਪੂਰਾ! ਕਹਾਂ ਪਾਨੀ ?’

ਕਪੂਰੇ ਕਹਿਆ, ‘ਖਾਂ ਜੀ, ਪਾਨੀ ਤਾਂ ਦਸਾਂ ਕੋਹਾਂ ਥੋਂ ਉਰੇ ਹੈਇ ਨਾਹੀਂ । ਅਗਾਹਾਂ ਤੀਹਾਂ ਕੋਹਾਂ ਤੇ ਉਰੇ ਹੈ ਨਹੀਂ ।’

ਤੁਰਕ ਨੇ ਕਹਿਆ; ‘ਆਜੁ* ਤਿਹਾਏ ਮੂਏ ।’

*ਪਾ:—ਲਾਜ਼ ।

ਕਪੂਰੇ ਕਹਾ : 'ਘੋੜੇ ਚਾਲ ਪਾਓ। ਪਿਛਾਹਾਂ ਮੁੜੋ।
ਤੁਰਕ ਨੇ ਕਹਿਆ, 'ਫੌਜ ਮਰੀ ਪਈ ਹੈ, ਏਸ ਕੀਆਂ ਕਬਰਾਂ
ਕਰਣੀਆਂ ਸਨਿ।'

ਕਪੂਰੇ ਕਹਿਆ, 'ਇਨ ਕੇ ਸਸਤ੍ਰ ਲਾਹੋ, ਜਮੀਨ ਹੀ
ਪਰ ਪਏ ਹਨ, ਕਬਰਾਂ ਹੀ ਵਿਚਿ ਹਨ। ਹਛਾ ਹੋਗੁ ਸਭੇ ਹੀ
ਤਿਹਾਏ ਮਰ ਜਾਹੁਗੇ! ਫਤੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ।'

ਤੁਰਕ ਕਹਿੰਦਾ, 'ਕਪੂਰਾ ਸਚੀ ਬਾਤ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।
ਸਿਆਣਾ ਹੈ। ਚਲੋ ਮੁੜੋ।'

ਤੁਰਕ ਪਿਛਾਂਹ ਨੂੰ ਮੁੜਿਆ। ਤੁਰਕ ਸੀਰੰਦ ਸਰਾਫੀ
ਕਾ ਸੂਬਾ ਸੀ। ਬੜਾ ਕੋਪ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਪੰਜੀਹ*
ਹਜ਼ਾਰ ਸਪਾਹਿ ਘੋੜੇ ਪੈਦਲ ਸਾਥ ਲੈ ਕੇ। ਢਾਈ ਸੈ ਕਾ
ਸੰਘਾਰ ਕਰਿਵਾਇਕੇ ਭੰਨਾ। ਕੋਟਿ ਪਾਣੀ ਆਣ ਪੀਤਾ
ਮੁੜਕੇ। ਤਿਸ ਦਿਨ ਤੇ ਫੇਰਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਗੈਲ ਨਾ
ਕੀਤਾ ਕਦੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਟਿਬੀ ਤੇ ਆਏ, ਸਿੰਘਾਂ ਕੇ ਮੁਹ ਝਾੜੇ।
ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿਆ: 'ਦਸ ਹਜ਼ਾਰੀ', ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿਆ: 'ਬੀਹ
ਹਜ਼ਾਰੀ' ਜਿਤਨੀਆਂ ਕਰਮਾਂ ਸਸਤ੍ਰ ਮਾਰਦੇ ਗਏ ਥੇ;
ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿਆ 'ਪੰਜਾਹ† ਹਜ਼ਾਰੀ।' ਇਕ ਸਿੰਘ
ਸਹਿਕਦਾ ਸੀ, ਬੁਲਾਇਆ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ: 'ਮਹਾਂ
ਸਿੰਘ! ਕੁਹੁਮੰਗੁ, ਹਮਾਰੀ ਖੁਸੀ ਹੈ।' ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਹਿਆ:
'ਤੁਸਾਂ ਕਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰਕੇ ਮੰਗਣਿ ਕੀ ਇਛਾ ਕਾਈ
ਨਹੀਂ ਰਹੀ।'

*ਪਾ:—ਪੰਜਾਹ

†ਪਾ:—ਪੰਜ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ: 'ਕੁਹੁ ਜਾਰੂਰਿ ਹ ਮੰਗੁ, ਸਾਡੀ
ਏਹਾ ਖੁਸੀ ਹੈ।' ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਕਹਾ: 'ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਟੁਟੀ ਮਿਲੇ।'

ਗੁਰੂ ਕਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ* : 'ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ! ਕੁਹੁ ਹੋਰ
ਮੰਗੁ, ਟੁਟੀ ਨਿਖੁਟੀ।'

ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਕਹਾ : 'ਜੇ ਪਾਤਿਸਾਹ ਦੇਂਦੇ ਹਹੁ ਤਾਂ
ਇਹੀ ਦਾਨ ਦੇਹੁ, ਟੁਟੀ ਮਿਲੇ।'

ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਵਾਹ ਵਾਹ, ਖਾਲਸਾ ਧੰਨ, ਖਾਲਸਾ
ਧੰਨ, ਟੁਟੀ ਮੇਲੀ ਖਾਲਸੇ ਨੇ।'

ਓਹੁ ਸਿੰਘੁ ਭੀ ਮਿਰਤ ਹੋਇ ਗਇਆ, ਓਦੋਂ ਹੀ॥੫੩॥

੫੪. ਮਾਈ ਭਾਗੋ ।

ਇਕ ਸਿਖਣੀ ਪੁਤਾਂ ਕੀ ਇਛਾ ਕਰਕੇ ਆਈ ਸੀ ।
ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਦਰਸਨੁ ਕਰਕੇ ਅਨ-ਇਛਤ ਹੋਇ ਗਈ ਸੀ ।
ਓਹੁ ਭੀ ਵਿਚੇ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਈ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਪੁਤਾਂ ਕਾਰਣਿ ਆਈ ਵੇ ਪੀਰੀ ।
ਸੁਥਣਿ ਲਾਹਿ ਲਈ ਫਕੀਰੀ।' ਫੇਰ ਜ਼ਖਮਾਂ ਥੋਂ ਰਾਜੀ
ਹੋਈ ਨਗਨ ਹੀ ਰਹੇ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ; 'ਮਾਈ ਭਾਗੋ ! ਕਛਹਿਰਾ ਪੇਚਾ
ਰਖਿਆ ਕਰੋ।'

ਫੇਰ ਕਛਹਿਰਾ ਪੇਚਾ ਰਖਣਿ ਲਗੀ । ਸਵਾ ਮਣ ਕੀ
ਸਾਂਗ ਰਖਦੀ, ਵਡੀ ਭਗਤਣੀ ਹੋਈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਵਡੀ
ਖੁਸੀ ਸੀ ਓਸ ਉਤੇ । ਤਿਸੀ ਦਿਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਬਹੀਰ

*ਪਾ:— ਹੁਕਮੁ ਹੈ ।

ਸਾਥ ਰਹਿੰਦੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਪਲੰਘ ਕਾ ਪਹਿਰਾ ਦੇਂਦੀ,
ਦਸਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ। ਸਭ ਕੋਈ ਤਿਸਕਾ ਅਦਬ ਕਰਦਾ,
ਦੇਵੀ ਜਾਣਕੇ। ਸਵਾ ਮਣ ਕੀ ਸਾਂਗ ਰਖਦੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ
ਵਡੇ ਖੁਸੀ ਹੋਏ। ਕਹਿੰਦੇ: 'ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੋਰੁ ਕੁਹੁ ਨਾਂ
ਮੰਗਿਆ, ਵਡਾ ਕੰਮ ਕੀਆ, ਟੁਟੀ ਮੇਲੀ।'

ਕੋਈ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:—ਭਾਗੋ ਹੀ ਸੀ ਮਾਈ—।
ਕੋਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—ਹੋਰ ਸਿਖਣੀ ਸੀ—।

ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੋਰ ਕੁਹੁ ਨਾ ਮੰਗਿਆ। ਏਹੀ ਮੰਗਿਆ
ਵਡਾ ਕੰਮ ਕੀਆ* ॥੫੪॥

੫੫. ਮੁਕਤਿਆਂ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਤੇ ਵਰ।

ਓਥੇ ਵਡੀਆਂ ਸੁਕੀਆਂ ਮਾਲਾਂ ਸਨ, ਵੈਰਾੜਾਂ ਨੂੰ, ਹੋਰ
ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ: 'ਚਿਖਾ ਕਰੋ ਇਕਠੀ।' ਇਕਠੇ
ਚਾਲੀ ਸਿੰਘ ਸਿਸਕਾਰੇ; ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ ਅਨਲਾਂ ਦਿਤੀ,
ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਆਪ ਮਾਲੁ ਹੇਠ ਆਣਿ ਬੈਠੇ।
ਤਿਥੇ ਹੀ ਦੀਵਾਨ ਲਾਇਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: 'ਏਹ ਚਾਲੀ ਹੀ ਮੁਕਤ ਹੋਏ।
ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੇ ਰਹਿਤ ਹੋਏ। ਉਚੀ ਪਦਮੀ ਪਾਈ। ਜੋ
ਪਦਮੀ ਰਿਖੀਸਰਾਂ, ਤਪੀਸਰਾਂ, ਸਿਧਾਂ, ਮੁਨੀਸਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਨਹੀਂ, ਸੋ ਪਦਮੀ ਮੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੀ।' ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ

*ਮੁਕਤਸਰ ਦਾ ਯੁਧ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਐਨ ੧ ਦੇ
ਅੰਸੂ ੯ ਤੋਂ ੧੩ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਆਧਾਰ
ਪ੍ਰਦਿਪਤ ਹੈ।
†ਅੱਗ।

ਆਰਤੀ ਸੋਹਿਲਾ ਪੜਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ, ਕੜਾਹੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਵਰਤਿਵਾਇਆ। ਬਚਨ ਕਰਿਆ : ‘ਏਹੁ ਸਾਡਾ ਦੀਵਾਨ
ਕਾ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਮੁਕਤਿਆਂ ਕਾ ਸਹੀਦਗੰਜ ਏਕ ਸਮਾਨ ਹੈ।
ਕੋਈ ਭਾਵਨੀ ਕਰੇ ਪੂਰੀ ਹੋਊ।’

ਸਹੀਦਗੰਜ ਬਣਿਆ। ਜਿਸ ਭਾਉਨੀ ਕੋਈ ਸਿਖ
ਮਥਾ ਟੇਕਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਗੁਰੂ ਪੂਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥੫੫॥

੫੬. ਚਿਰੰਜੀਵੀ ਸਾਧ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ।

ਅਗੇ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਤੁਰੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਰਾਂਇ ਜਾਇ
ਉਤਰੇ। ਓਥੇ ਸਾਧ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਕਹਿੰਦਾ, ‘ਕਉਣਿ ਉਤਰਿਆ
ਹੈ, ਤਾਲ ਕੇ ਪਰਲੇ ਕਿਨਾਰੇ?’

ਓਥੇ ਸਿਖ ਭੀ ਜਾਇ ਨਿਕਲੇ ਸਨ। ਓਸ ਕੇ ਸੇਵਕ
ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਗੁਰੂ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾ ਤੁਰਕਾਂ ਨਾਲ ਜੁਧ ਹੋਇਆ।’

ਕਹਿੰਦਾ : ‘ਗੁਰੂ ਕੀ ਕੋਤੀ ਕੁ ਉਮਰ ਹੈ?’

ਸਿਖ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਚਉਤੀ ਪੈਂਤੀ ਬਰਸ ਕੀ ਉਮਰ ਹੈ।’

ਕਹਿੰਦਾ : ‘ਓਸ ਤੇ ਕਿਆ ਲੈਣਾ ਹੈ?’

ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਕਹਿ ਦੀਆ : ‘ਸਾਧ ਕਹਿੰਦਾ
ਸੀ ਏਡੀ ਉਮਰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਸਾਧ ਉਮਰ ਕਾ ਗੁਮਾਨ ਕਰਦਾ
ਹੈ।’ ਸਿਖੀ ਕਹਿਆ : ‘ਜੀ ਏਸ ਕੀ ਕੈਡੀ ਕੁ ਉਮਰ ਹੈ?’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਇਸਕੀ ਉਮਰ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਬਰਸ ਕੀ ਤੇ
ਛੇ ਬੀਹਾਂ ਬਰਸ ਉਤੇ ਕੀ ਹੈਗੀ। ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈਗਾ।’

ਸਾਧ ਕੇ ਸੇਵਕ ਭੀ ਸੁਣਦੇ ਥੇ, ਸਾਧ ਨੂੰ ਜਾਇ ਕਹਿੰਦੇ
'ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, ਸਾਧ ਉਮਰ ਕਾ ਗੁਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।
ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਛੇ ਬੀਹਾਂ ਬਰਸ ਉਤੇ ਕੀ ਹੈ ਸਾਧ ਕੀ ਉਮਰ।'

ਸਾਧ ਕਹਿੰਦਾ : 'ਐਡੀ ਉਮਰ, ਸੋਝੀ ਐਡ !' ਸਾਧ
ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਦਰਸਨ ਕਰਣਿ ਆਇਆ ਸੋਟੀ ਹਥ ਫੜਕੇ।
ਅਗੇ ਰਹਿਰਾਸ ਪੜੀ ਦੀ ਸੀ। ਸਾਧ ਆਇਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ
ਸਾਮਣੇ ਖੜੋਇ ਰਹਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ; 'ਸਾਧਾ ਬੈਠ
ਜਾਹ।' ਸਾਧ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੈ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਰਹਿਰਾਸ ਨੂੰ
ਭੋਗ ਪਇਆ।

ਸਾਧ ਨੇ ਕਹਿਆ : 'ਜੀ ਆਪਣੀ ਚਰਣੀ ਲਾਓ;
ਸਿਖ ਕਰੋ !' ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ; 'ਤੂੰ ਤਾਂ ਅਗੇ ਹੀ ਸਿਖ ਹਹਿ,
ਪੰਥ ਬਧਾਉਣਾ ਹੈ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਧ ਉਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਏ। ਸਾਧ ਨੇ ਮੱਥਾ
ਟੇਕਿਆ। ਸਾਧ ਕਹਿੰਦਾ 'ਜੀ, ਉਮਰ ਏਹ, ਸੋਝੀ ਏਹ ?'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, 'ਤੁਸਾਂ ਪੁਰਾਣਾ ਗੋਦੜਾ ਰਖਿਆ ਹੈ,
ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਮੀ ਪੁਸਾਕੀ ਥਿਆਵੇ* ਉਹੁ ਨਮੀ ਲੈਇ
ਲੈਂਦਾ ਹੈ।'

ਸਾਧ ਨੂੰ ਸਿਖੀ ਪੁਛਿਆ; 'ਜੀ ਤੁਸਾਂ ਕੀ ਉਮਰ
ਵਿਚ ਕਈ ਕਾਲੁ ਪਏ ਹੋਨਿਗੇ ?'

ਸਾਧ ਕਹਿੰਦਾ; 'ਅਕੇਰਾਂ ਸਾਡੀ ਸਮਾਧਿ ਖੁਲੀ ਤਾਂ
ਮਾਨੁਖ ਕੋਈ ਨਾਂ ਦਿਸਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਇਕ ਦੁਇ ਤੀਸਰੀ

*ਪਾ:—ਹਥ ਆਵੇ। ਮਿਲੇ।

ਮਜਲ ਗਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮਨੁਖ ਦਿਸਾਇਆ । ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ, ਮਨੁਖਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਹਨ ਨਹੀਂ ? ਜੀ ਬਾਰਾਂ ਬਰਸ ਹੋਏ ਕਾਲੂ ਪਏ ਨੂੰ ਮਰ ਗਏ । ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ, ‘ਪੰਜ ਸੈ ਕੋਸ ਵਿਚ ਬਰਖਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਬਾਰਾਂ ਬਰਸ ਦੁਰਭਿਛ ਪਇਆ । ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਏ ਬਕਰੇ ਦੀ ਸਿਰੀ ਹੋਇ ਗਈ ।’

ਸਾਧ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ । ਸਾਧ ਡੇਰੇ ਗਇਆ* ॥੫੬॥

੫੭. ਨੌਬੇਹੇ ਡੇਰਾ ।

ਅਗੇ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ । ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਨੌਬੇਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਹੀ ਦਿਤਾ ਹਰੀਕਿਆਂ ਨੇ ॥੫੭॥

੫੮. ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਡੋਗਰਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ।

ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੱਤੇ ਸੰਮੂ ਦੇ ਡੇਰਾ ਜਾਇ ਕੀਤਾ । ਹਰੀਕੇ ਲੁੰਕੀ ਖੇਸ ਲੈਕੇ ਮਿਲੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਖੇਸ ਲੈਕੇ ਲਕ ਬੰਨਿਆ । ਲੁੰਕੀ ਮੋਢੇ ਧਰੀ । ਇਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਿਬੇਕ ਕੀਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ: ‘ਜੇਹਾ ਦੇਸੁ ਤੇਹਾ ਭੇਸੁ । ਮੋਢੇ ਲੁੰਕੀ ਤੇੜ ਖੇਸੁ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ ਹਰੀ ਕਿਆਂ ਨੂੰ: ‘ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣਾ !’ ਹਰੀਕੇ ਕਹਿੰਦੇ; ‘ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਨਾ ਕਰੇ, ਡਰ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ।’

*ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੧੩ ।

†ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੧੪ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ : 'ਜਰੂਰ ਦੇਹੁ ਪਹਿਰਾ !' ਫੇਰ
ਭੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਡਰ ਨਾਂ ਕਰੋ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਸਿੰਘ ਸੁਖਾ ਛਕਕੇ ਮਸਤਾਨੇ ਹੋਇ
ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਬੈਰਾੜ ਚਾਕਰ ਹਨ, ਧਾੜਵੀ ਜੇਹੇ
ਲੋਕ ਹੈਨਿ* ।'

ਹਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲਿ ਡੋਗਰ ਸਨ ਟਹਿਲੀਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਕਹਿਆ: 'ਗੁਰੂ ਕਾ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣਾ ਜਾਇਕੇ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ,
ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਪਹਿਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਣਾ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ, 'ਕੋਈ ਹਰੀ ਕਾ ਹੈ ਜਾਗਦਾ?'

'ਜੀ, ਡੋਗਰ ਹਾਂ ਜਾਗਦੇ ।'

ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ ਕਹਿਆ, 'ਕੋਈ ਹਰੀ
ਕਾ ਹੈ ਜਾਗਦਾ?'

'ਜੀ ਹਰੀ ਕੇ ਮਹੀਪਾਲ ਡੋਗਰ ਹਾਂ ਜਾਗਦੇ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਕਹਿਆ, 'ਕੋਈ ਹਰੀ ਕਾ ਹੈ
ਜਾਗਦਾ?'

'ਜੀ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਡੋਗਰ ਹਾਂ ਜਾਗਦੇ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, 'ਜਿਸਦੀ ਬਖਸ਼ ਹੋਦੀ ਹੈ
ਸੋਈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਹਰੀ ਕੇ ਸੁਤੇ ਰਹੇ ਡੋਗਰ ਲੈ ਗਏ । ਨੈਇ ਤੇ
ਬਸਦੇ ਰਹੇ ਤੁਮਾਰੀ ਚੌਧਰਾਈ ।'

*ਜਦ ਤੁਰਕ ਫੌਜ ਪਿਛੇ ਫਿਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸਿੰਘ
ਮਸਤਾਨੇ ਹੋਣ । ਥਕੇ ਹੋਏ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਆਰਾਮ ਦੀ ਲੋੜ ਚਾਹੇ ਕਾਰਣ ਹੋਵੇ ।
ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਸੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਭੇਤੀ ਤੇ ਜਾਣੂ
ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਵਧੇਰੇ ਸੁਖਦਾਈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਇਸ
ਬਹਾਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਮਿਹਰ ਕਰੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ।

ਡੋਗਰਾਂ ਨੇੜੇ ਆਇਕੇ ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ* ॥੫੮॥

੫੯. ਰੋਹੀ ਵਿਚ ਬੇਰ ਹੇਠ ਡੇਰਾ ।

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਰੋਹੀ ਵਿਚ ਬੇਰ ਹੈ ਵਡੀ, ਓਥੇ ਡੇਰਾ
ਹੋਇਆ* ॥੫੯॥

੬੦. ਬਜੀਦਪੁਰ ਜ਼ਾਮਨੀ ਤਾਰੀ ।

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਵਜੀਦ ਪੁਰ ਹੋਇਆ । ਸਿਖਾ ਕਹਿਆ,
'ਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਸੂਰ ਦੇ ਹੇਠ ਆਇ ਉਤਰੇ ਹਾਂ । ਜੀ
ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਬਾਈ ਨੌਬਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀਆਂ ਵਜਦੀਆਂ ਹਨ
ਕਸੂਰ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, 'ਹਮਾਰੇ ਕਾਨੇ ਕਾਛੇ
ਵਜਨਗੀਆਂ ਨੌਬਤਾਂ ।'

ਓਥੇ ਤਿਤਰ ਬੋਲਿਆ; ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ : 'ਜਾਂ
ਬੋਲਿਆ ਤਾਂ ਲਧਾ' । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ, 'ਲਿਆਵੇ ਰਾਕੀਂ
ਨੂੰ ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੜ੍ਹੇ, ਬਾਜ ਛਡਿਆ ਤਿਤਰ ਕੀ ਮਗਰ । ਬਾਜ
ਤਿਤਰ ਨੂੰ ਮਾਰੇ ਨਾਹੀਂ । ਕੁਤਿਆਂ ਥੋਂ ਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੜ
ਜਾਵੇ । ਏਸੇ ਤਰਾਂ ਹੇਠ ਉਤੇ ਹੁੰਦੇ ਪੰਝੀ ਕੋਹੀਂ ਤਿਤਰ ਘਰਕਾਇ
ਕੇ ਜਾਇ ਫੜਿਆ । ਫੜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਿਤਰ ਕੇ ਫੰਘ
ਖੋਹਾਇ ਸਿਟੇ, ਫੇਰ ਤਿਤਰ ਛਡਿਆ, ਲਗਾ ਤੋੜ ਤੋੜ ਖਾਣ
ਬਾਜ, ਜੀਉਂਦੇ ਨੂੰ ਹੀ ।

ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਅਸੁਪਾਲ ਬੋਲਿਆ : 'ਡਾਢਿਆ ਹੋਰ ਤਾਂ
ਕੋਈ ਕੁਹੁ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਪੰਝੀ ਕੋਹ ਘੋੜੇ ਤੋੜ ਸਿਟੇ,
ਕੋਹੜਾ ਸ਼ੇਰ ਸੀ, ਤਿਤਰ ਕੀ ਮਗਰ ! ਜਰਾ ਕੁ ਕਿਤੇ ਖੜੋ

*ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੧੪ ।

†ਇਰਾਕੀ=ਘੋੜਾ ।

ਜਾਂਦੇ ਤਿਤਰ ਸਹੇ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਮਾਰਿ ਲੈਂਦੇ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਦਾਨ ਸਿੰਘ ! ਸਿਕਾਰ ਕਾ ਕਾਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਾਡਾ ਏਸ ਤੀਕੁ ਕੰਮੁ ਸੀ ।’

ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਹੱਸਕੇ ਹਥ ਜੋੜਕੇ ਕਹਿਆ : ‘ਤੁਸਾਂ ਕਾ ਏਸ ਤੀਕ ਕੀ ਕੰਮ ਸੀ ? ਬਾਹਰੀ ਕਰੀਏ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ਿ !’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਏਹੁ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਤਿਤਰੁ ਜੱਟ ਸੀ । ਬਾਜੁ ਬਾਣੀਆਂ ਸੀ । ਜੱਟ ਨੇ ਬਾਣੀਏ ਕੇ ਰੁਪਏ ਦੇਣੇ ਸੇ । ਜੱਟ ਦਮੜੇ ਲੈਇਕੇ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਥੇ ਭੱਜਿ ਕੇ ਜਾਇ ਬਸਿਆ । ਫੇਰ ਕਿਤੇ ਦੂਏ ਤੀਏ ਬਰਸ ਜੱਟ ਕਿਤੇ ਕੰਮੁ ਆਇਆ, ਬਾਣੀਏਂ ਨੂੰ ਅਰੜਿ ਗਇਆ*, ਬਾਣੀਏ ਨੇ ਜੱਟ ਫੜ ਲਇਆ: “ਦੇਕੇ ਜਾਹ ਮੇਰਾ ਦੇਣਾ?” ਜੱਟ ਨੇ ਕਹਿਆ: “ਹੁਣ ਛਡਿ ਦੇਹ ਤੇਰੀ ਕੌਡੀ ਕੌਡੀ ਉਤਾਰ ਦੇਊਂ ।” ਬਾਣੀਏ ਕਹਿਆ, “ਜਾਮਨੁ ਦੇਇ ਜਾਹਿ ।” ਜੱਟ ਕਹਿਦਾ “ਜਾਮਨੁ ਮੇਰਾ ਕੌਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜਾਮਨੁ ਹੋਇਆ ।” ਬਾਣੀਏ ਕਹਿਆ: “ਗੁਰੂ ਹੀ ਸਹੀ, ਧਰਮ ਰਖੀਂ ।” ਬਾਣੀਆਂ ਨਾਂਹੀਂ ਖੱਤ੍ਰੀ ਸੀ । ਅਸੀਂ ਦਾਨ ਸਿੰਘ ! ਜਾਮਨੀ ਲਾਹੀ ਹੈ । ਬਾਜੁ ਤਾਂ ਨਾਂਹੀ ਸੀ ਮਗਰ ਲਗਦਾ, -ਜਾਮਨ ਪਾਸੋਂ ਲਊਂ;-ਕੁਹੁ ਗਿਆਤਾ ਸੀ ਪਿਛਲੀ ਬਾਜ ਨੂੰ । ਜੱਟ ਨੇ ਧਰਮ ਨਾ ਰਖਿਆ ਹੁਣ ਏਸ ਕੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਤੋੜ ਤੋੜ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ।’

ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਉਠਿਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਪਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ।
‘ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਸਾਮੁਣੇ ਬੋਲਿਆ ਹਾਂ, ਤਕਸੀਰ ਮਾਫ ਹੋਵੇ ।’

*ਅਚਾਨਕ ਮਿਲ ਪਿਆ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ: 'ਕੋਈ ਨਹੀ ਦਾਨ ਸਿੰਘ ! ਤੁਸੀਂ
ਤਾਂ ਉਤਰ ਹੀ ਪੁਛਿਆ ਹੈ ।'

ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ : 'ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਤੁਸਾਂ ਕੀ
ਖੁਸ਼ੀ ਚਾਂਹਦੇ ਹਾਂ ।'

ਜੰਡਾਂ ਕੀਆਂ ਮੇਖਾਂ ਲਾਈਆਂ, ਤਿੰਨ ਜੰਡ ਹਰੇ ਹਨ,
ਮੱਥਾ ਟੇਕੀਦਾ ਹੈ* ॥੬੦॥

੬੧. ਫੇਰ ਡੇਰਾ ਮੁਕਤਸਰ ।

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਮੁਕਤਸਰ ਹੋਇਆ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ
ਸਹਾਇ । ਮੋਰੀ ਕਰੋ ਸਹਾਇ । ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਰਾਇ !
ਭੋਜਲ ਪਾਰ ਲੰਘਾਇ ॥

ਫੇਰ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, 'ਜੁਧ ਭੂਮ ਜੋ ਹੈ ਸੋ ਕੁਲਛੇਤ੍ਰ ਕੇ
ਸਮਾਨ ਹੈ । ਜੈਸੇ ਕੁਲਛੇਤ੍ਰ ਭੂਮ ਫੁਲ ਨਹੀ ਚੁਣੀਦੇ ਤੈਸੇ
ਜੁਧ ਭੂਮ ਵਿਚੋਂ ਭੀ ਫੁਲ ਨਹੀ ਚੁਣੀਦੇ । ਐਥੇ ਜੋ ਮੁਕਤਿਆਂ
ਨੇ ਜੁਧ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੇ ਇਸੀ ਜਾਗਾ ਤੰਬੂ ਲਾਵੇ !'

ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਤਿਥੇ ਹੀ ਤੰਬੂ ਛਾਇਆਵਾਨ ਲਾਇਆ ।
ਗੁਰੂ ਜੀ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ ਤੰਬੂ ਕੇ ਬੀਚ ॥੬੧॥

੬੨. ਰੂਪਾਣੇ ਘੋਗੜ ਉਧਾਰ ।

ਅਗੇ ਰੂਪਾਣੇ ਆਏ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਖਾ ਛਕਿਆ । ਤੀਰ

*ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੧੪. ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਲੁਧਿਆਣੇ
ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਜਰਨੈਲੀ ਸੜਕ ਤੇ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰੋਂ ੪ ਮੀਲ ਤੇ 'ਗੁਰੂ ਸਰ ਬਾਜੀਦ ਪੁਰ'
ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ।

ਮਾਰਿਆ ਘੋਗੜ ਕੇ । ਜੋਰੈ ਸਿੰਘ ਪੁਛਿਆ : ਜੀ, ਘੋਗੜ
ਕਿਉਂ ਮਾਰਿਆ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, 'ਜੋਰਾ ਸਿੰਘ ! ਇਹੁ ਸੌ ਜਨਮ
ਘੋਗੜ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ।' ਕਹਿੰਦੇ, 'ਏਹੁ ਰਾਜਾ ਸੀ ਘੋਗੜ।
ਇਸ ਕੇ ਪਿੰਡ ਇਕੁ ਸਿਖ ਸੀ ਗਰੀਬੁ। ਰਾਜਾ ਭੀ ਸਿਖ ਸੀ।
ਸਿਖ ਨੇ ਕਹਿਆ ਰਾਜੇ ਨੂੰ :—ਜੀ, ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਰਣਾਂ
ਸੀ, ਤੁਸੀ ਚਰਣ ਪਾਓ ਡੇਰੇ—। ਰਾਜੇ ਨਿਉਂਦਾ ਮੰਨਿਆ। ਸਿਖ
ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਰਕੇ ਸਦਣ ਆਇਆ, ਰਾਜਾ ਸਿਖ ਦੇ ਘਰ
ਗਇਆ। ਸਿਖ ਦੀ ਬੇਟੀ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਈ।
ਰਾਤ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਿਖ ਦੇ ਘਰ ਪਿਆਦੇ ਭੇਜੇ—ਸਿਖ ਦੀ ਬੇਟੀ
ਲੈ ਆਵੇ—। ਸਿਖ ਪਿਆਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਤੰਗ ਹੋਇਆ। ਬੇਟੀ
ਕਹਿੰਦੀ : ਬਾਪ ਤੰਗ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚਲੁ। ਰਾਜੇ ਨੂੰ
ਕਹਿੰਦੀ ਸਿਖ ਦੀ ਬੇਟੀ :—ਮੈ ਕੱਲ ਨੂੰ ਆਵੈਂਗੀ। ਅਜੁ ਸਮਾਂ
ਨਹੀਂ ਮੇਰਾ ਰਹਿਣ ਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਸੱਦਣ ਨਾ ਕੋਈ ਆਵੇ, ਮੈ ਆਪੇ
ਆਵਾਂਗੀ ਜੀ—। ਰਾਜਾ ਕਹਿੰਦਾ : ਵੇਖੀਂ ਕੋਈ ਛਲਕਰਦੀ ? ਜੀਅ,
ਛਲ ਕੀ ਕਰਣਾ ਹੈ, ਭਲਕੇ ਮੈਂ ਰਹਿੰਦੀ ਨਾਹੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ
ਲੜਕੀ ਕੁਹੁ ਖਾਇਕੈ ਮਰ ਗਈ। ਅੰਤ ਕੇ ਸਮੇਂ ਲੜਕੀ
ਕਹਿੰਦੀ—ਰਾਜੇ ਕੀ ਮਤ ਮਾੜੀ ਹੈ, ਨਿਰਾ ਘੋਗੜ ਹੈ—। ਲੜਕੀ
ਕੇ ਸਰਾਫ* ਤੇ ਰਾਜਾ ਕੋਈ ਸੌ ਜਨਮ ਘੋਗੜ ਹੀ ਹੁੰਦਾ
ਆਇਆ ਹੈ।' ॥੬੨॥

*ਸੁਪ।

†ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੧੫, ਅਗਲੀ ਸਾਖੀ ਬੀ ਇਸੇ ਅੰਸੂ ਵਿਚ ਹੈ।

੬੩. ਬੇਹੜੀ, ਜੋਗੀ ਹੁਕਮ ਨਾਥ ।

ਜੋਗੀ ਪਿਛਲੇ ਡੇਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਆਇਆ ਸੀ ।
ਕਹਿੰਦਾ: ‘ਗੁਰੂ ਕਹਾਉਨਾਂ ਹੈ ਕਰਾਮਾਤ ਦੇਹੁ?’ ਗੁਰੂ ਜੀ
ਕਹਿੰਦੇ: ‘ਦੇਵਾਂਗੇ ।’

ਓਥੇ ਬੇਹੜੀ ਵਡਾ ਮਟੁ ਸੀ ਸੁੰਦਰ । ਵਿਚ ਗੋਰ ਸੀ
ਭੱਟੀ ਕਾਸਬ ਕੀ । ਓਥੇ ਜੋਗੀ ਬੈਠਾ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤੀਰ
ਜ਼ਮੀਨ ਉਤੇ ਲਾਇਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ । ‘ਹੁਕਮ ਨਾਥ
ਰਾਜੀ ਹਹੁ?’ ਕਹਿਆ ਸਾਹਿਬ ਨੇ । ਕਹਿੰਦਾ: ‘ਨਮਸਕਾਰ,
ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਰਾਜੀ ਹਾਂ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: ‘ਬੜੀ ਸੁੰਦਰ ਜਾਗਾ ਹੈ ।’

ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦਾ: ‘ਗੁਰੂ ਤਨਖਾਹੀਆ ਹੈ ।
ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੀ ਜਾਗਾ ਕੀ ਤਰੀਫ ਕਰੀ ਹੈ ।’ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ
ਤਨਖਾਹ ਲਾਈ ਸਵਾ ਪੱਚੀ ਦਮੜੇ ।

ਸਿਖ ਕਹਿੰਦੇ: ‘ਗੋਰ, ਮੜੀ, ਮਟ ਭੂਲ ਨ ਮਾਨੈ,
ਨਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਹੁ, ਨਾਲੇ ਤਨਖਾਹ ਲੁਵਾਈ?’

ਕਹਿੰਦੇ: ‘ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਸਿਖਾਲਦੇ ਹਾਂ ਤਨਖਾਹ ਦੇਣਿ
ਲੈਣਿ । ਏਹੁ ਜੋਗੀ ਦੀ ਤੀਰ ਨਾਲ ਸਕਤ ਖਿੱਚੀ ਹੈ । ਏਹੁ
ਦਿਲੀ ਤੇ ਲਹੌਰ ਭਿਛਿਆ ਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਥੋਂ
ਕਰਾਮਾਤ ਮੰਗਦਾ ਸੀ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: ‘ਹੁਕਮ ਨਾਥ! ਚੱਲ ਦਿੱਲੀ ਲਹੌਰ ।’

ਕਹਿੰਦਾ: ‘ਜੀ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਤੇ ਜਾਣ ਜੋਗੇ
ਛੱਡੇ ਨਾਹੀ ।’

ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤੇਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਓਥੇ ਇਕ ਮੁਢਿ
ਉਤੇ ਤਿੰਨ ਜੰਡ ਸਨ। ਓਥੇ ਓਸ ਜੰਡ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕੀਦਾ ਹੈ।
ਓਸ ਜੰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਝੁਲਾਏ ਸੇ ਕਮਰ ਖੋਲਕੇ।
ਸੁਖਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਓਸ ਜਾਗਾ ਕੀਆਂ। ਜੋਗੀ ਕਾ
ਪਾਲੀ ਟੋਰੀ* ਪੀਲੂੰ ਕੀ ਲਿਆਵਦਾ, ਸਭ ਹੀ ਅਘਾਇ ਜਾਂਦੇ।
ਓਦੋਂ ਉਹ ਭੀ ਬੁੜ ਗਈ। ਬਛੇ ਨਾਲ ਗਾਂਈ ਦੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ
ਰਹਿੰਦੇ ਚਰਦੇ ਚੁੰਘਦੇ ਨਾਂ, ਗਾਂਈ ਚੁੰਘਾਇ ਆਈਆਂ।
ਤਾਉੜੀ ਖਿਚੜੀ ਕੀ ਰਿੰਨੁਦਾ, ਫੇਰ ਲਾਹਿਕੇ ਭੰਨ ਦੇਂਦਾ।
ਜਿਤਨੇ ਸਰੀਰ ਹੁੰਦੇ ਓਨੇ ਹੀ ਠੀਕਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਫੇਰ ਭੰਨੀ
ਤਾਉੜੀ, ਦੋਇ ਠੀਕਰੇ ਹੋਏ। ਜੋਗੀ ਦੀ ਸਕਤਿ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ।
ਗੁਰੂਜੀ ਥੋਂ ਕਰਾਮਾਤ ਮੰਗੀ ਥੀ। ਜੋਗੀ ਓਥੋਂ ਉਠਕੇ ਸਤਾਬੀ
ਰਤੀਏ ਜਾਇ ਰਹਿਆ। ਗਾਂਈ ਵਛੇ ਲੈਇ ਗਇਆ, ਹੋਰ ਸਭ
ਕੁਹੁ ਛਡਿ ਗਇਆ : ਘੋੜੇ, ਬਸਤ੍ਰ, ਵਰਤਣ, ਭਾਂਡੇ, ਖਰਾਸ,
ਗੱਡਾ† ॥੬੩॥

੬੪. ਭੂੰਦੜ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਦੇ ਖੇਡਦੇ ਛੇਈਂ ਕੋਹੀਂ ਭੂੰਦੜ‡
ਗਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭੂੰਦੜਿ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਪੰਜ ਰੁਪੱਯੇ
ਇਕ ਬਾਨੁ। ਦੁਧ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਛਕਾਇਆ ਮਿਠਾ ਕਰਕੇ, ਹੋਰ
ਗੋਸਟ ਹੋਈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਭੂੰਦੜਾ ਅਸੀ ਚੜਦੇ ਹਾਂ।’

*ਕਾਨਿਆਂ ਦੀ ਬਣੀ ਲੰਬੋਤਰੀ ਪੱਛੀ ਯਾ ਟੋਕਰੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੀਲੂੰ
(ਵਣ ਬ੍ਰਿਛ ਦਾ ਫਲ) ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। †ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਐਨ ੧
ਅੰਸੂ ੧੫। ‡ਸੂ: ਪ੍ਰ: ਨੇ ਭੂੰਦੜ ਦੀਵਾਨਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਭੰਦੜ ਕਹਿੰਦਾ: ‘ਜੀ ਰਹੋ! ਕੋਈ ਟਹਿਲ ਫੁਰਮਾਓ!’
ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੜੇ ਥੋਹੜੀ ਵਿਚਦੀ* ॥੬੪॥

੬੫. ਕਾਲ ਝਿਰਾਣੀ ਡੋਡ ਕਾਂ ਤੇ ਸੱਪ ਉਧਾਰ ।

ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਡੇਰਾ ਕਾਲ-ਝਿਰਾਣੀ ਕੀਆ । ਅਗੇ
ਕਾਲ ਝਿਰਾਣੀ ਫੁਲਾਹੀ ਵਿਚ ਡੋਡ ਕਾਉਂ ਦੇ ਬਚੇ ਹੈਸਨਿ ।
ਗੁਰੂ ਕਹਿਆ : ‘ਧਰਮ ਸਿੰਘ ! ਤੈਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਬਚਾ ਮੁਹੁ
ਟਡਿ ਕੇ ਆਵੇ; ਓਸ ਕੀ ਧੌਣ ਤੋੜਿ ਆਉ ।’ ਧਰਮ ਸਿੰਘ
ਧੌਣ ਤੋੜ ਆਇਆ ਉਤੇ ਚੜਕੇ । ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਹੇਠ ਖੜੋਤਾ
ਸੀ । ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ: ‘ਜੀ ! ਬਾਹਰੀ ਕਰੀਏ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ!’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਏਹੁ ਸਾਡਾ ਲਾਂਗਰੀ ਸੀ, ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ
ਝਹੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਪੈਂਇਦਾ । ਸਿਖ ਕਹਿੰਦੇ:—ਕੀ ਕਾਉਂ ਵਾਂਗੂੰ
ਕਰਲ ਕਰਲ ਕਰਦਾ ਹਹਿ—। ਏਸ ਕੀ ਮੁਕਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ।’

ਸਿਖੀ ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ । ਪਿੰਡੋਂ ਉਗਣ ਕੀ ਵਲਿ
ਕਾਂਟਿਆਂ ਵਾਲੀ ਢਾਬ ਆਏ । ਓਥੇ ਸਪੁ ਵਡਾ ਫਣ ਚਕੀ
ਆਇਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤੀਰ ਮਾਰਿਆ । ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਪਿਛੇ
ਮਸੰਦ ਸੀ, ਸਿਰ ਨਾਂ ਸੀ ਨਿਵਾਂਵਦਾ ਕਿਸੇ ਕੋ’ ॥੬੫॥

੬੬. ਗੁਰੂ ਸਰ ।

ਫੇਰ ਡੇਰਾ ਗੁਰੂ ਸਰ ਹੋਇਆ । ਸੋਢੀਆਂ ਨੇ ਰਸਤ
ਦਿਤੀ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕੀਤਾ । ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਕੂਚ ਕੀਤਾ । ਸ਼ਿਕਾਰ
ਖੇਡਦੇ ਖੇਡਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹੈਸਨ ਆਪਣੀ ਮੌਜ ਨਾਲ । ਸਾਬ
ਬਰਾੜਾਂ ਦੀ ਬਡੀ ਭੀੜ ਹੈਸੀ । ਕੋਈ ਕੁਹੁ ਬੋਲਦਾ, ਕੋਈ

*ਇਹ ਤੇ ਅਗਲੇ ਦੋ ਤ੍ਰੈ ਪ੍ਰਸੰਗ ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੧੬ ਵਿਚ ਇਸੇ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਹਨ ।

ਕੁਹੁ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ॥ ੬੬ ॥

੬੭. ਛਤਿਆਣੇ, ਲਖੀ ਜੰਗਲ, ਬਰਾੜਾਂ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਸੂਮਾਂ ।

ਛਤਿਆਣੇ ਡੇਰਾ ਹੋਇਆ । ਚੜ੍ਹਦੇ ਵਲ ਬਹਿਮੀ
ਫਕੀਰ ਕੇ ਟਿਬੇ ਪਾਸ । ਬੈਰਾੜਾਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਘੋੜੇ ਕੀ ਬਾਗ
ਫੜੀ । ਕਹਿੰਦੇ : 'ਜੀ ! ਚਾਕਰੀ ਹੁਣ ਦੇਇ ਕੇ ਜਾਹੁ ਅਗਾਹਾਂ।'
ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਦੇਵਾਂਗੇ ।'

ਬਰਾੜ ਕਹਿੰਦੇ; 'ਕਈ ਦਿਨ ਹੋਏ ਹੈਨ, ਦੇਵਾਂਗੇ
ਦੇਵਾਂਗੇ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਨੂੰ, ਦਿੰਦੇ ਨਾਂਹੀ, ਹੁਣ ਦੇਵੇ । ਲੈ ਕੇ
ਅਗਾਂਹ ਜਾਣ ਦੇਵਾਂਗੇ । ਅਗੇ ਸਾਬੋ ਕੀ ਹਦ ਵੜਦੇ ਹਹੁ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ; 'ਅਕੇ ਸਿਖੀ ਰਖੋ, ਅਕੇ ਚਾਕਰੀ
ਲਹੋ ।' ਕਹਿੰਦੇ; ਚਾਕਰੀ ਦੇਹੁ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਧਨੁਖ ਸਾਬ ਬਾਨ ਚਲਾਇਆ ਤੇ ਅਕਾਸ਼
ਕੀ ਓਰ ਬਦਲ ਹੋਇ ਆਇਆ, ਘਟ ਹੋਇ ਆਈ, ਲਗਾ
ਗਲਿਆਂ* ਨਾਲ ਮੀਹੁ ਪਵਣਿ। ਵੈਰਾੜ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਮਾਲਾ ਹੇਠ
ਨੂੰ ਭੰਨਾ, ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਮਾਲ ਹੇਠ ਨੂੰ ਭੰਨਾਂ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਓਥੇ ਹੀ
ਘੋੜੇ ਚੜ੍ਹੇ ਖੜੇ ਰਹੇ । ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਘੋੜੇ ਉਤੋਂ ਦੀ
ਲੋਏ ਕਰ ਦਿਤੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੀਰ ਕਰ ਛੋਡਿਆ ਘੋੜੇ ਕੇ ਸਿਰ
ਪਰਕੀ। ਉਥੋਂ ਕੋਸ ਭਰ ਸਾਰੇ ਮੀਹੁ ਪਇਆ ਗਲਿਆਂ ਨਾਲ ।
ਗੁਰੂ ਜੀ ਓਥੇ ਹੀ ਡੇਰਾ ਕਰ ਦੀਆ । ਮਗਰਲਾ ਡੇਰਾ ਬਹੀਰੁ
ਸਰਵਤ ਆਇ ਮਿਲਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਦਿਸਟੀ ਗੁਪਤਾਂ

*ਗੜੇ, ਓਲੇ ।

†ਵਣ ਬ੍ਰਿਛ ।

ਉਤੇ ਹੋਈ, ਨਾਲ ਬਹੀਰ ਦੇ ਇਕ ਸਿਖ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ।
ਕਹਿੰਦਾ; 'ਜੀ, ਖਰਚ ਖਜਾਨੇ ਕੀ ਕਹਾਂ ਉਤਾਰੀਏ ?'

ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਹਜ਼ੂਰ ਢਾਲੋ, ਅਗੇ ਈਹਾਂ ਲਿਆਵੋ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਬਾਰ ਖੋਲੋ ਗੂਣ ਕਾ ।' ਜਾਂ ਬਾਰ
ਖੋਲਿਆ ਗੂਣ ਕਾ ਤਾਂ ਅੱਧੇ ਦਮੜੇ, ਅਧੀਆਂ ਮੁਹਿਰਾਂ । ਗੁਰੂ ਜੀ
ਕਹਿਆ: 'ਲਹੁ ਵੇ ਚਾਕਰੀ ਲੇਖਾ ਕਰਕੇ ਵੈਰਾੜੋ ! ਅਠਿ ਆਨੇ
ਅਸਵਾਰੁ, ਚਾਰ ਆਨੇ ਪਿਆਦਾ; ਇਹ ਨੌਕਰੀ ਵਰਤੇ ।'
ਪੰਜ ਸੈ ਅਸਵਾਰ ਸੀ, ਨੌ ਸੈ ਪਿਆਦਾ ਸੀ । ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਦੇਂਦੇ
ਗਏ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, 'ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਅਸੁਪਾਲੀ ! ਆ
ਚਾਕਰੀ ਲੈਅ, ਵਰਤਦੀ ਹੈ ।'

ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ: 'ਜੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ! ਮੈਨੂੰ ਸਿਖੀ
ਬਖਸ਼ੋ ਜੀ ! ਮੇਰੇ ਦੁਧ ਪੁਤ ਘੋੜੇ ਸਭ ਕੁਹੁ ਹੈ ਜੀ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ; 'ਤੈਥਿੰ ਦਾਨ ਸਿੰਘ ! ਸਿਖੀ ਕਾ
ਬੀਜੁ ਰਖਿਆ । ਬੀਜ ਤੇ ਵਧ ਜਾਵੇਗੀ । ਸਿਰ ਕੇਸ ਰਖ ਲੈ !'

ਕਹਿੰਦਾ : 'ਜੀ ਕੇਸ ਕਿਉਂ ਰਖਾਉਂਦੇ ਹਹੁ ?'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਜਿਸਦੇ ਸਿਰ ਕੇਸ ਹੁੰਦੇ ਹਹਿੰ,
ਜਪੁ ਪੜਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਜਮ ਦੀ ਪੁਰੀ ਨਾਹੀ ਜਾਂਦਾ । ਓਸ ਨੂੰ
ਅਸੀਂ ਭਉਜਲ ਕੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਫੜਕੇ ।'

ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲੰਮੀ ਦਾੜੀ ਸੀ, ਦਾੜੀ ਦਾ ਜੂੜਾ
ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ; ਕਹਿੰਦਾ : 'ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਦਾੜੀ ਥੋਂ ਫੜਕੇ
ਕਢ ਲੈਣਾ ਜੀ !'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਹੱਸੇ । ਕਹਿੰਦਾ : 'ਜੀ ! ਅਸੀਂ ਕੇਸ

ਭੀ ਰਖ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਬਚਨ ਮੰਨਿਆਂ, ਕੇਸ ਭੀ ਰਖੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ
ਕੀ ਪਾਹੁਲ ਭੀ ਲਈ, ਚਾਕਰੀ ਨਾਂ ਲਈ* ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: ‘ਦਾਨ ਸਿੰਘ, ਗੁਰੂ ਦਿਆਲ
ਹੈ ਕੁਹੁ ਮੰਗਿ ਲੈ ।’

ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਆਖਦਾ: ‘ਜੇ, ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ! ਆਪ
ਦਿਆਲ ਹੋ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਨਗਰੀ ਚਰਨ ਪਾਵੇ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੜੇ, ਤੀਸਰੇ ਪਹਿਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਦੇ ਖੇਡਦੇ
ਜੰਗਲ ਬੀਚ ਆਨ ਖੜੇ ਹੋਏ । ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ‘ਬਡੀ ਸੁੰਦਰ
ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ, ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇਰਾ ਨਗਰ ਕਿਤਨਾਂ ਹੈ ?’ ਓਨਿ
ਆਖਿਆ : ‘ਜੀ ਸਵਾ ਕੇਸ ।’

ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ : ‘ਹੁਣ ਤਾਂ ਸੋਦਰ ਵੇਲਾ ਹੈ, ਏਥੇ ਹੀ
ਡੇਰਾ ਕਰੋ ।’ ਓਨਿ ਆਖਿਆ : ‘ਬਹੁਤ ਅਛਾ ਗੁਰੂ ਜੀ !’

ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਰਸਤ ਆਂਦੀ, ਲੰਗਰ ਕਰਵਾਇਆ ।
ਸੂਮਾ ਬੂਰੀ ਮਾਲੀਂ ਕਾ ਦੁੱਧ ਲਿਆਇਆ । ਹਜ਼ੂਰ ਆਪ
ਛਕਿਆ, ਬਚਨ ਕੀਤਾ: ‘ਸੂਮਿਆਂ ਦੁੱਧ ਬੂਰੀ ਮਾਲੀ ਕਾ ਹੈ ?’

ਓਨ ਆਖਿਆ : ‘ਆਹੋ ਗੁਰੂ ਜੀ !’

ਅਗਲੇ ਦਿਹੁ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੀਆਂ
ਪਰਾਤਾਂ ਲਈਆਂ, ਤੇ ਇਕੁ ਚੰਗਾ ਬਛੇਰਾ ਲੀਆ, ਸਾਰੀ
ਨਗਰੀ ਹੁੰਮ ਹੁਮਾਇਕੇ ਦਰਸਨ ਨੂੰ ਆਈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ
ਦਰਸਨ ਕੀਤਾ, ਕੜਾਹੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਬਰਤਿਆ, ਘੋੜਾ ਭੀ

*ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੧੭ ਵਿਚ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਿਤਾ ਹੈ ।
ਮਿੱਝ ।

ਦੀਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ‘ਏਹੁ ਤਾਂ ਲਖੀ ਜੰਗਲ
ਹੈ।’ ਤਿੰਨ ਦਿਹ ਤਿਥੇ ਹੀ ਰਹੇ।

ਮਹਿਮੇ ਸੂਮੇ ਆਖਿਆ: ‘ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਦੇਖੀਏ’
ਫੇਰ ਕਾਲੀ ਮਾਲੀ ਕਾ ਦੁਧ ਲੈ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ :
‘ਸੂਮਿਆਂ ਕਰਾਮਾਤ ਮੰਗਦਾ ਹੈਂ ? ਅਗੇ ਬੂਰੀ ਮਾਲੀ ਕਾ
ਦੁਧ ਲਿਆਂਵਦਾ ਸੀ, ਅਜ ਕਾਲੀ ਮਾਲੀ ਕਾ ਆਂਦਾ ?’

ਸੂਮੇ ਆਖਿਆ: ‘ਜੀ ਤੀਮੀ ਨੇ ਬਦਲ ਦਿਤਾ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕ ਏ: ਕਰਾਮਾਤ ਚਾਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਕਰਾਮਾਤ
ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ ਹੋਊ’ ॥੬੭॥

੬੮. ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿੰਡ।

ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ
ਜੀ ਚੜ੍ਹੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪਾਸਿ ਆਏ। ਓਥੇ ਜੈਤੋ ਕੇ ਸਿਖ ਆਨਿ
ਮਿਲੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਿਥੇ ਹੀ ਉਤਰਿ ਪਏ। ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਲੋਏ
ਬਿਛਾ ਦਿਤੇ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਭੀ ਓਥੇ ਹੀ ਮੰਗਾਇਕੇ ਛਕਿਆ।
ਓਥੇ ਭੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ :
‘ਤੇਰੇ ਭੀ, ਤੇਰੀ ਨਗਰੀ ਭੀ ਸਿਖੀ ਕਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋਊ’ ॥੬੮॥

੬੯. ਗੁਪਤ ਸਰ। ਇਬ੍ਰਾਹੀਮ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ।

ਫੇਰ ਚੜ੍ਹੇ ਗੁਪਤਸਰ ਕੇ ਡੇਰੇ ਆਨਿ ਉਤਰੇ। ਓਥੇ
ਰਹਿੰਦੀ ਮਾਇਆ ਦਬਾਇ ਦਿਤੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ। ਓਸ ਜਗਾ
ਦਾ ਨਾਉਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ‘ਗੁਪਤ-ਸਰ’ ਰਖਿਆ। ਗੁਪਤਾਂ ਨੇ
ਮਾਇਆ ਆਣ ਮਥਾ ਟੇਕੀ ਸੀ। ਵੈਰਾੜ ਆਪ ਵਿਚ ਦੀ

ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ : ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਮਾਇਆ ਬਰਛੀ ਦੀ ਅਣੀ ਨਾਲਿ ਲਈ । ਇਕੁ ਸਿਖੁ ਸੁਣਦਾ ਸੀ । ਸਿਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਕਹਿਆ: 'ਜੀ ਬੈਰਾੜ ਏਸ ਤਰਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨਿ : ਬਰਛੀ ਕੀ ਅਣੀ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਲਈ : ਨਾਲੇ ਹਸਦੇ ਸਨਿ ਜੀ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, 'ਸਾਡਾ ਖਾਲਸਾ ਨੌਕਰੀ ਕੀ ਚੋਟ ਸਿਉਂ ਸਹੰਸਰ ਗੁਣੀ ਲੇਵੇਗਾ ।'

ਓਥੇ ਬਹਮੀ ਫਕੀਰ ਕੀ ਜਾਗਾ ਸੀ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੀ । ਓਸ ਨੇ ਓਥੇ ਗੋਰ* ਸੀ ਬਣਾਈ । ਉਗਣ ਆਬਣ ਨੂੰ ਹੈਸੀਂ । ਨੌ ਗਜ ਲੰਮੀ । ਰੇਖਤੇ ਕੀੜ ਜੀਉਂਦੇ ਨੇ ਹੀ ਬਣਾਈ ਸੀ । ਮਰਨ ਲਗਾ ਬੜ ਜਾਉਂ, ਮੋਰੀ ਰਖੀ ਸੀ ਨਿਕੀ ਜੇਹੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾਇ ਮਿਲਿਆ । ਰਸਤ ਦਿਤੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ : ਮਣ ਘੀਉ, ਮਣ ਮੈਇਦਾ, ਮਣ ਹੋਰ ਰਸਤ, ਦਾਣਾਂ ਪੱਠਾ ਦੀਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਮਿਲਿਆ, ਪਾਹੁਲ ਲਈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਾਉ ਰਖਿਆ:—ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ' । ਬਡਾ ਕਰਾਮਾਤੀ ਹੈਸੀ, ਦਿਲੀ ਲਹੌਰ ਕੀ ਭਿਛਾ ਕਰਦਾ ॥੬੯॥

੭੦. ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਦੀ ਮਾਲ ਹੇਠ ।

ਅਗੇ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੜ੍ਹੇ ਸੁਖਾ ਛਕਿਆ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਮਾਲੁ ਹੇਠ ਬੈਠਕੇ^A ॥੭੦॥

*ਕਬਰ । †ਭਾਵ ਪੂਰਬ ਪੱਛਮ ਦੇ ਬਣੀ ਹੈਸੀ । ‡ਚੂਨੇ ਗਚ ।

○ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਰੁਤ ੧ ਦੇ ਅੰਸੂ ੧੭ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ੧੮ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

Aਸਾਖੀ ਅੰਕ ੭੦ ਤੋਂ ੭੪ ਤਕ ਪੰਜੇ ਸਾਖੀਆਂ ਐਨ ੧ ਦੇ ਅੰਸੂ ੧੮ ਵਿਚ ਹਨ ।

੭੧. ਭਾਈ ਦੇ ਕੋਟ ।

ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੜੇ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ ਭਾਈ ਦੇ ਕੋਟ ।
ਬਾਣੀਏ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਟਹਿਲ ਕੀਤੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਰਸਤ ਦਿਤੀ
ਤਰਾ ਤਰੀ । ਪਾਹੁਲ ਲਈ । ਰੰਗੀ ਕਾ ਨਾਉ ਰਖਿਆ ਰੰਗੀ
ਸਿੰਘ, ਦੂਏ ਕਾ ਨਾਉ ਰਖਿਆ ਘੁੰਮੀ ਸਿੰਘ । ਝੋਰੜਿ ਗੁਰਬਖਸ਼
ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਾਹੁਲ ਲਈ । ਕੁੱਪ ਦੀਆ ਨੀਰੇ ਕਾ । ਗੁਰੂ ਜੀ
ਸ਼ਿਕਾਰ ਗਏ, ਸੁਨੀਅਰ ਉਤਰੇ ਭਾਈ ਦੇ ਕੋਟ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ
ਡੇਰਾ ਬਣਿ ਹੇਠ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਤੀਕੁ ਬਣ ਹੈ । ਹੇਠ ਮੰਜੀ
ਹੈ ਬਣ ਕੇ । ਓਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੀਹ ਦਿਨ ਰਹੇ ਹਹਿ ਜੀ ॥੭੧॥

੭੨. ਰੋਹਲੇ ।

ਅਗੇ ਰੋਹਲੇ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ । ਰੋਹਲਾ ਨਾਈ ਸੀ ਜੋਹੜਾ
ਤਿਲਕਰੇ ਕੇ ਨਾਲ ਸੀ ਮੁਇਆ । ਪੰਜੂ ਤਿਲਕਰੇ ਰੋਹਲੇ
ਬਾਬੀਹੇ ਕੇ ਪਾਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਿਨ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ॥੭੨॥

੭੩. ਬਾਜਕ ।

ਅਗੇ ਚੜੇ ਬਾਜਕ ਸੁਖਾ ਛਕਿਆ । ਸਿਖ ਨਗਰੀਆਂ
ਕੇ ਦੁਧਾਂ ਕੇ ਤਾਉੜੇ ਪਰ ਤਾਉੜੇ ਲਿਆਏ । ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਛਕਿਆ,
ਇਕ ਸਿਖ ਨੇ ਨਾ ਛਕਿਆ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਕਿਉ ਨਾਂਹੀ ਛਕਦਾ ?’

ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ : ‘ਜੀ ਬਕ੍ਰ ਦਾ ਝਟਕਾ
ਛਕਿਆ ਸੀ, ਬਕ੍ਰੀ ਕਾ, ਤਾਂ ਨਾਂਹੀ ਛਕਦਾ, ਗਊ ਕਾ ਨਾਂਹੀ
ਛਕਦਾ, ਭੈਸ ਕਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਛਕਦਾ ਹਾਂ ਜੀ ।’

ਇਕੁ ਸਿਖ ਕਹਿੰਦਾ : ‘ਜੀ ਭੈਸ ਕਾ ਹੀ ਆਂਦਾ ਹੈ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਰਜ ਕੇ ਛਕ ਲੈ ।'

ਕਹਿੰਦਾ : 'ਜੀ, ਸਤਿ ਵਚਨ ਜੀ ! ਸਤਿ ਵਚਨ' ।੭੬।

੭੪. ਸੁਖੁ ਬੁਧੁ ਦੀਵਾਨੇ ।

ਅਗੇ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ।

ਅਗੇ ਘੁੱਦੇ ਤੇ ਸੁਖੁ ਦਿਵਾਨੇ ਨੇ ਕਹਿਆ : 'ਗੁਰੂ ਨੇ ਦਿਵਾਨਾ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਵੈਰ ਲਈਏ ।' ਪੰਜਾਹ ਦਿਵਾਨੇ ਕੱਠੇ ਕੀਤੇ । ਜਾਂ ਰਾਹਿ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਪੱਚੀ ਹਟ ਗਏ । ਕਹਿੰਦੇ : 'ਗੁਰੂ ਨਾਲਿ ਨਾਹੀ ਲੜਦੇ' । ਜਾਂ ਅਗੇ ਆਏ ਤਾਂ ਤੇਰਾਂ ਹਟ ਗਏ । ਜਾਂ ਅਗੇ ਆਏ ਤਾਂ ਦਸ ਹਟ ਗਏ । ਕਹਿੰਦੇ, 'ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਨਾਹੀ ਲੜਦੇ' । ਸੁਖੁ ਤੇ ਬੁਧੁ ਰਹਿ ਗਏ । ਸਾਰੰਗੀ ਤੇ ਢੱਡ ਸੀ ਪਾਸ, ਡੇਰੇ ਧਰ ਗਏ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਥਾ ਜਾਇ ਟੇਕਿਆ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਜੇ ਕੁਹ ਡੇਰੇ ਲੁਕਾਇ ਆਏ ਹੁਹੁ ਓਹੁ ਲੈ ਆਵੇ !' ਓਹੁ ਢੱਡ ਸਾਰੰਗੀ ਲੈ ਆਏ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਗਾਓ ?'

ਓਨਾਂ ਸਾਰੰਗੀ ਸੁਰ ਕੀਤੀ, ਗਾਵਣ ਲਗੇ ।

'ਕਹਿੰਦਾ: ਕਚਾ ਕੋਠਾ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਜਾਨੀ ।

'ਸਦਾ ਨ ਮਾਪੇ ਨਿਤ ਨਾਹੀ ਜੁਆਨੀ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਫੇਰ ਕਹੁ'। ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਕਹਾਇਆ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੜਨ ਲਗੇ । ਸੁਖੁ ਕਹਿੰਦਾ : 'ਜੀ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਅਸਵਾਰੀ ਕਰੋ' । ਦੁਇ ਦਿਵਾਨੇ ਦੁਇ ਸਿਖ ਹੋਰ ਕੀਤੇ, ਚਾਰ ਪਾਏ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਚੜਾਕੇ ਚੱਕਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ

ਸੁਖੂ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਧੌਸੇ ਵਾਂਗੂ ਵਜਾਇੰਦੇ ਜਾਵਨ। ਸੁਖੂ ਦਾ ਸਿਰ ਰੋਡਾ, ਹੇਠ ਸੁਖੂ ਕਹਿੰਦਾ ਜਾਵੇ : ‘ਧਉਂ ਧਉਂ, ਧਉਂ ਧਉਂ’। ਅਗੇ ਕੋਸਕਿ ਥੋਂ ਗੁਰੂਜੀ ਘੋੜੇ ਉਤੇ ਅਸਵਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਓਸ ਕਾ ਭਾਉ ਕਰਕੇ ਚੜੇ ਸੇ ਪਲੰਘ ਉਪਰ। ਸੁਖੂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ, ‘ਜੋ ਸਾਂਗ ਆਪ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸੋ ਦਿਖਾਓ ਮੈਨੂੰ?’ ਮੰਜੇ ਉਤੇ ਚੜੇ, ਨੀਲੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਹਿਰੀ ਓਸਨੂੰ ਰਾਜੀ ਕੀਤਾ। ਡੇਰਾ ਹੋਇਆ। ਸੁਖੂ ਮੱਥਾ ਟੇਕਕੇ ਪਰਕੰਮਿਆ ਦੇਣ ਲਗਾ, ਨਾਲੇ ਕਹਿੰਦਾ ਫਿਰੇ, ‘ਉਂਘਾ ਉਂਘਾ,’ ਭੰਨਾਂ ਫਿਰੇ, ਫੇਰ ਹਾਰਕੇ ਡਿਗ ਪਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਸੁਖੂ ਨੂੰ ਕਹਿਆ: ‘ਏਸ ਕਾ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾਓ!’

ਫੇਰ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ, ਸੁਧਿ ਆਈ। ਸੁਖੂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਕਹਿੰਦਾ; ‘ਵਡਾ ਵੈਰਾਗੁ ਆਇਆ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਅਸ਼ਨਾਨ ਨਾਹੀ ਸੀ ਕਰਵਾਉਣਾ ਜੀ!’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰੁਪਈਆ ਦਿਤਾ ਚੌਖੂਟੀਆ, ਓਸਨੂੰ ਅਜਾਂ ਤੀਕੁ ਮਥਾ ਟੇਕਦੇ ਹਨ ਜੀ ॥੭੪॥

੭੫. ਰੋਹੀ ਵਿਚ।

ਸਾਖ ਹੋਰ ਚਲੀ।

ਬਾਜਕਿ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਇ ਡੇਰਾ ਹੋਇਆ, ਸੋਢੀਆਂ ਨੇ ਟਹਿਲ ਕੀਤੀ, ਰਾਤ ਰਹੇ ਰੋਹੀ ਵਿਚਿ ॥੭੫॥

੭੬. ਜੱਸੀ, ਸ੍ਰੇਤ ਸਰ।

ਆਗੇ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ। ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਜੱਸੀ ਹੋਇਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਣੇ ਘੋੜੇ ਸਸਤ੍ਰ ਬਸਤ੍ਰ ਸਮੇਤ ਤਲਾਉ ਵਿਚਿ ਠਿਲ
ਪਏ, ਅਗਲੇ ਸਿਰੇ ਜਾਇ ਨਿਕਸੇ । ਘੋੜਾ ਮੁਸਕੀ ਸੀ, ਸਿਰ
ਘੋੜੇ ਕਾ ਮੁਸਕੀ ਰਹਿਆ, ਹੋਰ ਚਿਟਾ ਹੋਇ ਗਇਆ । ਗੁਰੂ ਕੀ
ਸੁਰਮਈ ਪੌਸਾਕੀ ਸੀ, ਚਿਟੀ ਹੋਇ ਗਈ । ਦਸਤਾਰ ਸੁਰਮਈ
ਰਹੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਸੇ, ਹੋਰ ਪੌਸਾਕੀ ਪਹਿਰੀ ।

ਸਿਖੀ ਕਹਿਆ; ‘ਜੀ, ਏਹ ਕੀ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ?
ਘੋੜਾ ਪੌਸਾਕੀ ਚਿਟੀ ਹੋਈ । ਘੋੜੇ ਸਣੇ ਬੜੇ ਤਾਲ ਵਿਚ ?’

‘ਭਾਈ ਸਿਖੋ ! ਇਹੁ ਤੀਰਥ ਹੈ, ਪੁਰਬੀ ਕਾ ਬੇਲਾ ਸੀ,
ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਏਹੁ ਤੀਰਥ ਹੈ, ਏਥੇ ਰਾਮ ਤੀਰਥ ਥੋਂ
ਆਇ ਉਤਰੇ ਸਨ, ਰਾਮਾਂ ਅਉਤਾਰ, ਲਉ ਕੁਸੂ ਕੇ
ਜੁੱਧ ਸਮੇ ।’

ਸਿਖ ਲਗੇ ਅਸਨਾਨ ਕਰਨ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਓਦੋਂ ਪੁਰਬੀ ਕਾ ਬੇਲਾ ਸੀ ।’
ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਆ, ‘ਇਹੁ ਸ੍ਵਇਤ ਸਰ ਹੈ*, ਇਸ ਤਲਾਉ
ਕਾ ਨਾਉ ।’ ਇਹੁ ਸਾਖੀ ਸਾਰੇ ਮਾਲਵੇ ਪਰਧਾਨ ਹੈ ।

ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ :

‘ਜਸੀ ਆਇ ਚਲੇ । ਗੁੜ ਖਾਇ ਚਲੇ ।’

ਫੇਰ ਕੋਈ ਘੜੀ ਪਿਛੋਂ ਲਬਾਣਾ ਆਇ ਉਤਰਿਆ ।
ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁੜ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੀਹ ਮਣ । ਓਦੋਂ ਦੇਗ ਨਾਂ
ਬਰਤਾਈ, ਗੁੜ ਹੀ ਛਕਾਇਆ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ । ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ

*ਇਹ ਟਿਕਾਣਾ ਬਠਿੰਡੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ । ਸੂ: ਪ੍ਰ: ਨੇ
ਇਹ ਤੇ ਅਗਲੀ ਸਾਖੀ ਐਨ ੧ ਦੇ ਅੰਸੂ ੧੯ ਵਿਚ ਦਿਤੀ ਹੈ ।

ਨਿਹਾਰੀ ਗੁੜ ਹੀ ਵਰਤਿਆ । ਡੇਰਾ ਦਸ ਦਿਨ ਰਹਿਆ ।
 ਨਗਰੀ ਨੇ, ਹੋਰ ਨਗਰੀਆਂ ਨੇ ਟਹਿਲ ਕੀਤੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ
 ਚੜ੍ਹਨ ਲਗੇ, ਨਗਰੀ ਨੇ ਜਥਾ ਸ਼ਕਤਿ ਸੀ, ਸੋ ਮੱਥਾ
 ਟੇਕਿਆ ॥੭੬॥

੭੭. ਪੱਕੇ ।

ਅੱਗੇ ਡੇਰਾ ਕੂਚ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੱਕੇ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ ।
 ਜੰਡ ਕੇ ਕੀਲੇ ਕੀਤੇ, ਜੰਡ ਹਰੇ ਹੋਏ । ਘੋੜਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬੰਧਿਆ
 ਸੀ । ਹੁਣ ਤੀਕੁ ਓਥੇ ਮਥਾ ਟੇਕੀਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੰਜੀ
 ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੀ । ਜਾਗਾ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪੀਦਾ ਹੈ । ਬੋਲੇ
 ਭਾਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ । ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ॥੭੭॥

੭੮. ਦਮਦਮੇ, ਡੱਲੇ ਪਾਸ ।

ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੜ੍ਹੇ, ਦਮਦਮੇ ਜੀ ਆਏ । ਗੁਰੂ ਜੀ
 ਪ੍ਰਥਮੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਕੇ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ।
 ਫੇਰ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, 'ਐਸ ਬਰਮੀ ਨੂੰ ਏਕ ਬਰਾਬਰ ਕਰੋ ! ਏਸ
 ਉਤੇ ਕਮਰ ਕਸਾ ਖੋਲਾਂਗੇ ।' ਤਾਂ ਸਰਬਤ੍ਰ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਤਿਸ
 ਬਰਮੀ ਉਤੇ ਦਮਦਮਾ ਬਣਾਇ ਦਿਤਾ, ਬੜੇ ਬਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ।
 ਵਿਚਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਬੈਠਣੇ ਕੀ ਮੰਜੀ ਬਣਾਈ । ਗੁਰੂ ਜੀ
 ਕਹਿੰਦੇ: 'ਏਹੁ ਤਾਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਕਾ ਦਮਦਮਾ ਹੈ ।' ਤਿਸ ਮੰਜੀ
 ਉਤੇ ਕਮਰ ਖੋਲੀ, ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਰਖੇ, ਆਪ ਭੀ ਬੈਠੇ । ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ
 ਬਚਨ ਕੀਤਾ : 'ਜੀ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ! ਆਪ ਨੇ ਜੋ ਪ੍ਰਥਮੇ
 ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਸੀ, ਓਹ ਕਿਸਦਾ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਜੀ ?'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ

ਮਾਲਵੇ ਆਏ ਹੈਨ, ਓਦੋਂ ਇਸੀ ਅਸਥਾਨ ਰਹੇ ਹੈਨ ਨੌ
ਦਿਨ । ਏਹ ਬਡਾ ਅਸਥਾਨ ਉੱਤਮ ਹੈ । ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਇਸ
ਅਸਥਾਨ ਕੀਆਂ ਦਾਸੀਆਂ ਹੈਨ ।’

ਤਿਸ ਦਿਨ ਤੇ ਸਰਬਤ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਨਮਸਕਾਰ
ਕਰਦਾ ਹੈ । ਏਹ ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗਬਹਾਦਰ ਜੀ ਕੀ ਹਜ਼ੂਰ
ਨੇ ਸੁਣਾਈ ।

ਡੱਲੇ ਕਹਿਆ: ‘ਜੀ, ਡੇਰਾ ਅੰਦਰ ਕਰੋ ਕਿਲੇ ਵਿਚਿ।’
ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: ‘ਡੇਰਾ ਬਾਹਰ ਹੀ ਹੱਛਾ ਹੈ ।
ਅੰਦਰ ਜਨਾਨੇ ਹਨਿ ।’

ਡੱਲੇ ਕਹਿਆ: ‘ਜੀ ਜਨਾਨੇ ਇਕ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ
ਰਹਿਨਗੇ । ਅਕੇ ਜਨਾਨਿਆਂ ਕਾ ਡੇਰਾ ਸਹਰ ਕਰਾਇ
ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: ‘ਬਾਹਰ ਹੀ ਕਰਾਂਗੇ ।’

ਡੱਲੇ ਕਹਿਆ: ‘ਜੀ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਾ ਡੇਰਾ ਤਾਂ
ਅੰਦਰ ਹੋਵੇ !’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: ‘ਉਨ ਕੀ ਖੁਸ਼ੀ ।’

ਡੱਲੇ ਨੇ ਕਹਿਆ: ‘ਮਾਤਾ ਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਡੇਰਾ
ਅੰਦਰ ਕਰੋ ਜੀ ।’

ਮਾਤਾ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਆ: ‘ਹਜ਼ੂਰ ਕੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ
ਹੀ ਹੱਛਾ ਹੈ ।’

ਕਿਲੇ ਕੀ ਕੰਧ ਕੇ ਨਾਲ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ । ਲੰਗਰ ਡੱਲੇ
ਕੇ ਘਰ ਹੋਇਆ ਕਰੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਡੱਲੇ ਕੇ ਲੰਗਰ ਤੇ

ਬਾਹਰ ਮੰਗਾਇ ਲੈਂਦੇ, ਆਪ ਕੇ ਸੁਨਹਿਰੇ ਕਾ । ਹੋਰੁ ਖਾਲਸਾ
ਡੇਰੇ ਛਕ ਆਂਵਦਾ । ਪੰਜ ਦਿਹ ਲੰਗਰ ਡੱਲੇ ਕੇ ਘਰ
ਹੋਇਆ ।

ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਲੰਗਰ ਬਾਹਰ ਕਰੋ !’

ਡੱਲੇ ਕਹਿਆ, ‘ਜੀ ਜੇਹਾ ਰੁੱਖਾ ਮਿੱਸਾ ਕੁਣਕਾ ਹੈ
ਆਪ ਕਾ ਹੀ ਹੈ, ਲੰਗਰ ਹੋਈ ਜਾਣ ਦੇਹੇ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਸਾਡੀ ਬਾਹਰ ਹੀ ਕੀ ਖੁਸੀ ਹੈ ।
ਤੇਰਾ ਭਾਉ ਐਸਾ ਹੀ ਹੈ । ਸਤਿ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈਂ । ਲੰਗਰ ਬਾਹਰ
ਹੀ ਹੋਵੇ ।’ ਬੈਰਾੜ ਰੋਜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਹਜ਼ੂਰ ਤੇ ਚਾਕਰੀ ।

ਫੇਰ ਇਕ ਦਿਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ, ਸਾਰੇ ਬੈਰਾੜਾਂ ਨੂੰ, ਲੰਗਰ
ਡੱਲੇ ਨੇ ਕੀਤਾ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਡੇਰੇ ਲੈਇ ਗਇਆ । ਤਰਾ-
ਤਰੀ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਵਰਤਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਘੋੜਾ ਦੁਸਾਲਾ ਸੌ
ਦਮੜਾ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ । ਮਾਤਾ ਜੀ ਓਰਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਤੇਓਰ
ਪੱਚੀ ਪੱਚੀ ਰੁਪਏ ਮੱਥਾ ਟੇਕੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸੀ ਹੋਏ ।
ਫੇਰ ਭੀ ਕਈ ਬਾਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕੀਤਾ । ਦਾਣੇ ਪੱਠੇ ਕੀ ਬਹੁਤ
ਟਹਿਲ ਕੀਤੀ । ਰਸਤ ਭੀ ਕਈ ਬਾਰੀ ਲੰਗਰ ਪਾਇ
ਦਿਆ ਕਰੇ* ॥੭੮॥

੭੯. ਵੈਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ, ਸਿਖ ਸਿਖਣੀਆਂ ਦੇ ।

ਬੈਸਾਖੀ ਕਾ ਮੇਲਾ ਵੱਡਾ ਭਾਰੀ ਲੱਗਾ ਹੈਸੀ । ਸਿਖ

*ਸੂ: ਪ੍ਰ: ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਤਲਵੰਡੀ ਪਧਾਰਨ ਦਾ ਸਾਖੀ ਐਨ ੧ ਦੇ ਅੰਸੂ ੧੯,
੨੦ ਵਿਚ ਦਿਤੀ ਹੈ । ਉਪਰ ਦਿਤੀ ਸਾਖੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਬੀ
ਦਿਤਾ ਹੈ ਜੋ ਡੱਲੇ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਗੋਲੀ ਸਾਹਮਣੇ ਪਰਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ
ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ।

ਸਿਖਣੀਆਂ ਬਹੁਤ ਕਠੇ ਹੋਏ ਹੈਸਨ । ਕੋਈ ਵਾਰਾ ਪਾਰਿ
ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ ਮੇਲੇ ਕਾ । ਕੋਈ ਕੁਹੁ ਭਾਵਨੀ ਵਾਲਾ,
ਕੋਈ ਕੁਹੁ ਭਾਵਨੀ ਵਾਲਾ । ਕੋਈ ਮੇਲੇ ਕੇ ਤਮਾਸਗੀਰ;
ਬਹੁਤ ਕਠੇ ਹੋਏ, ਬਡੀ ਭੀੜ ਹੋਈ ਹੈਸੀ । ਅਰਦਾਸੀਏ
ਬਚਨ ਕੀਤਾ: 'ਜੀ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ! ਬਡੇ ਸਿਖ ਸਿਖਣੀਆਂ
ਦਰਸਨ ਨੂੰ ਆਏ ਹੈਨ ਜੀ !'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਭਾਈ ਪਿਆਰੇ ! ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ
ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਹੈਨ । ਕੋਈ ਸਿਖਣੀਆਂ ਦੇ ਸਿਖ ਹੈਨ, ਕੋਈ
ਸਿਖਣੀਆਂ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਹੈਨ । ਕੋਈ ਤਮਾਸਗੀਰ ਹੈਨ ।
ਸਿਦਕ ਦੇ ਸਿਖ ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਹੈਨ ।'

ਇਕ ਸਿਖ ਨੂੰ ਸਦਿਆ, ਬਚਨ ਕੀਤਾ : 'ਤੇਰੀ
ਸਿਖਣੀ ਕਿਥੇ ਹੈ ?'

ਓਹੁ ਕਹਿੰਦਾ : 'ਜੀ ਮੇਰੀ ਸਿਖਣੀ ਅਹੁ ਖੜੀ ਹੈ ।'

ਇਕ ਸਿਖਣੀ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ, ਬਚਨੁ ਕੀਤਾ :
'ਸਿਖਣੀਏ ! ਤੇਰਾ ਸਿਖੁ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ?'

ਓਨ ਆਖਿਆ : 'ਜੀ ਮੇਰਾ ਸਿਖ ਓਹ ਬੈਠਾ ਹੈ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਭਾਈ ਅਰਦਾਸੀਆ ! ਦੇਖਿਆ,
ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਕੋਈ ਬਿਰਲੇ ਹੈਨ ।'

ਫੇਰ ਇਕ ਸਿਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਦਿਆ, ਬਚਨ
ਕੀਤਾ : 'ਸਿਖਾ, ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਸਨਬੰਧੀ ਭੀ ਹੈ ?'

ਸਿਖ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਆਖਿਆ : 'ਜੀ ਗਰੀਬ
ਨਿਵਾਜ ! ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਕੇ ਹੈਨ, ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜੀ । ਮੇਰਾ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਇਸ ਲੋਕ ਕਾ ਭੀ, ਪਰਲੋਕ ਕਾ ਭੀ। ਤੈਥੋਂ
ਭੁੱਲਿਆਂ ਠੰਡ ਨ ਠਾਉਂ। ਇਹ ਮਤ ਭੀ ਤੇਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਂਦੀ ਹੈ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: ‘ਦੇਖ ਭਾਈ ਅਰਦਾਸੀਆ !
ਇਕੁ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਕੇ ਭਰੋਸੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਜਿਤਨੇ ਸਿਖ
ਸਿਖਣੀਆਂ ਸਭੇ ਤਮਾਸਗੀਰ ਹੈਨ। ਸਾਧ ਕੋਈ ਏਕੁ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ। ਜੁੱਧ ਭ੍ਰਮ ਮੈ ਸਭੇ ਚੜਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹੈਨ, ਪਰ ਸੂਰਮਾ ਕੋਈ
ਸਸਤ੍ਰ ਮਾਰਣ ਵਾਲਾ ਹੋਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਉ ਉਤੇ ਪੂਰ ਚੜਦਾ ਹੈ,
ਮਲਾਹੁ ਪਾਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਏਕ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।’

ਅਰਦਾਸੀਏ ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਕਹਿਆ : ‘ਜੀ, ਤੂੰ
ਸਭਨਾਂ ਘਟਾਂ ਕੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੈਂ ਜੀ, ਤੇਰੇ
ਤੇ ਕੀ ਕੋਈ ਛਪਾਉ ਕਰੇ?’ ॥੭੯॥

੮੦. ਮਹੱਲਾ ਚੜਿਆ।

ਫੇਰ ਅਗਲੇ ਦਿਹੁ ਮਹੱਲੇ ਚੜੇ। ਅਸਵਾਰ ਪੈਦਲ
ਕੱਠੇ। ਨਿਸਾਨੋਂ ਸਾਥ, ਸਬਦ ਕੀ ਚੌਕੀ ਹੋਂਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਸੁਮਾਰ
ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਅਗਾੜੀ ਪਛਾੜੀ ਕਾ। ਇਸੀ ਤਰਾਂ ਸੋਦਰ
ਆਨਿ ਪੜਿਆ। ਆਪ ਉਚੇ ਦਮਦਮੇ ਬੈਠਕੇ ਦੀਦਾਰ ਦੇਂਦੇ

ਜਿਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਲਿਖਤੀ ਨੁਸਖੇ ਵਿਚ ਏਥੇ ਇਕ ਸਤਰ ਵੱਧ ਹੈ ਜੋ
ਇਹ ਹੈ:—‘ਤੀਰਥ ਜਾਤ੍ਰਾ ਮੈਂ ਅਨੇਕ ਲੋਕ ਕਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹੈਨ।’

ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਾਖੀ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੇ ਉਲਥੇ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰਤਾ
ਵਿਚ ਐਨ ੧ ਦੇ ਇਸ ਟਿਕਾਣੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ। ਇਸ ਸਾਖੀ ਨਾਲ ਕੁਝ ਮਿਲਦੀ
ਜੁਲਦੀ ਸਾਖੀ ਸੌ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਦੀ ੩੫ਵੀਂ ਸਾਖੀ ਹੈ ਜੋ ਕਵੀ ਜੀ ਪਿਛੇ ਰੁਤ ੩ ਅੰਸੂ
੪੪ ਵਿਚ ਦੇ ਆਏ ਹਨ।

ਹੈਨ । ਜੋ ਕੋਈ ਜੈਸੀ ਭਾਵਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਿਸਕੀ ਪੂਰੀ ਕਰਦੇ ਹੈਨ ॥੮੩॥

੮੧. ਇਕ ਪੁਤ ਮੰਗਦੀ ਨੂੰ ਸੱਤ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਚੜੇ । ਇਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਸਦੁ ਕੀਤਾ:-

ਵੈਨੁ ਕਰੇਂਦੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਅੱਗੇ ।

ਸੋਹਣੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਬੀਬੀਏ ਪੱਗੇ ।

ਗੋਤ ਵੜਾਇਚ ਪਿੰਡ ਹੈ ਚੱਬੇ ।

ਖਾਲੀ ਚਲੀ ਜੇ ਇਕੁ ਫਲ ਲੱਗੇ ।

ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ, 'ਫੇਰ ਕਹੁ, ਫੇਰ ਕਹੁ !'

ਫੇਰ ਕਹਿੰਦੀ :-

ਵੈਨੁ ਕਰੇਂਦੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਅੱਗੇ ।

ਸੋਹਣੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਬੀਬੀਏ ਪੱਗੇ ।

ਗੋਤ ਵੜਾਇਚ ਪਿੰਡ ਹੈ ਚੱਬੇ ।

ਖਾਲੀ ਚਲੀ ਜੇ ਇਕੁ ਫਲ ਲੱਗੇ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਕਿਥੋਂ ਆਈ ਹਹਿ ।'

'ਜੀ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ, ਮਾਝੇ ਥੋਂ ਆਈ ਹਾਂ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਲਿਆਵੇ ਕਲਮ ਦੁਆਤ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖ ਦਿਤਾ 'ਇਕੁ ਬੇਟਾ' । ਸਿਖ ਨੂੰ ਕਹਿਆ, 'ਲੈ ਫੜਾਇ ਦੇਹ !'

ਸਿਖ ਨੇ ਕਹਿਆ, 'ਜੀ ਕਿਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ?'

ਕਹਿੰਦੇ: 'ਇਕੁ ਬੇਟਾ !'

ਸਿਖ ਕਹਿੰਦਾ, 'ਪਾਤਿਸਾਹ ਜੀ ! ਸਾਤਾ ਹੈ !'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਸਤ ਹੀ ਹੋਣਗੇ*' ॥ ੮੧ ॥

੮੨. ਕੰਘਾ ਕਰਕੇ ਤੇ ਸੁਚੇਤ ਹੋਕੇ ਚੜਨ ਦੀ ਸਿਖਿਆ

ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਚੜੇ, ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾਂ ਹਥ ਆਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੰਘਾ ਸੁਚੇਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ?'

ਇਕ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ: 'ਕੰਘਾ ਮੈਂ ਨਾਹੀ ਕੀਤਾ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ: 'ਹੁਣ ਕਰੁ।'

ਓਸਨੇ ਓਥੇ ਹੀ ਕੰਘਾ ਕੀਆ। ਅੱਗੇ ਚੜੇ, ਸ਼ਿਕਾਰ ਕੇਤੇ ਹੀ ਹਥ ਆਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਸੁਚੇਤਾ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਚੜੀਏ' ॥ ੮੨ ॥

੮੩. ਦਲਪਤ ਮੌੜਾਂ ਦਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਸਿਖ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਦਹੀਂ ਕਾ ਤੌਲਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋ। ਕਹਿੰਦੇ: 'ਕਿਹੜੇ ਪਿੰਡ ਥੋਂ ਹਹਿ?'

'ਜੀ ਪਾਤਿਸਾਹ ਮੌੜਾ ਥੋਂ!'

'ਕਿਆ ਨਾਮ ਹੈ ਤੇਰਾ?'

'ਜੀ ਨਾਮ ਦਲਪਤ ਹੈ!'

'ਕਿਸਕਾ ਬੇਟਾ ਹੈ?'

'ਜੀ ਭੀਉਂ ਕਾ ਬੇਟਾ ਹਾਂ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ: 'ਤਦੇ ਦਲਾਂ ਕੀ ਪਤ ਹੈਂ, ਭੀਉਂ ਕਾ ਬੇਟਾ ਹਹਿ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਏ, ਪਗ ਪੈਨਾਈ।

*ਸੂ:ਪ੍ਰ: ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੨੧, ਤੇ ਅਗਲੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਸਾਖੀਆਂ ਬੀ ਇਸੇ ਅੰਸੂ ਵਿਚ ਹਨ।

ਘਰਿ ਆਇ ਮਹੀਨੇ ਥੋਂ ਮਗਰੋਂ ਡੂੰਮ ਆਏ ਗਾਉਣ
ਵਾਲੇ, ਸਾਰੀ ਪੌਸਾਕੀ ਪਗ ਸਮੇਤ ਦੇਇ ਦਿਤੀ ॥੮੩॥

੮੪. ਭਾਈਕੇ ਚੱਕ, ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚਾਚੀ ਦੀ ਭੇਟਾ

ਇਕ ਦਿਨ ਡੇਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਲਵੰਡੀਓਂ ਚੱਕੀਂ ਜਾਇ
ਕੀਤਾ* । ਇਕ ਰਾਤ ਡੇਰਾ ਬਾਹਰ ਕੀਤਾ । ਫੇਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ
ਨੇ ਕਹਿਆ : ‘ਜੀ ਡੇਰਾ ਅੰਦਰ ਕਰੋ ।’ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ :
‘ਬਾਹਰ ਹੀ ਏਸੀ ਹੈ ।’ ਫੇਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਕਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ
ਘਰ ਲੈ ਗਇਆ । ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਘੋੜੇ ਦੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜਾਵੇ ।

ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚਾਚੀ ਕਹਿਆ, ‘ਜੇ ਗੁਰੂ ਮੇਰੇ ਘਰਿ
ਆਵੇ ਮੇਰੀ ਭਾਵਨੀ ਹੈ’ । ਬੱਗਾ ਮਹੀਨੁ ਖੇਸ ਲੈ ਕੇ ਬਾਂਹ ਹੇਠ
ਲੁਕਾਈ ਖੜੀ ਸੀ ਸਾਮੁਣੇ । ‘ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਨਾਹੀ
ਮੈਂ ਜਾਣਾਂ ।’

ਅਗੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਕਨਾਤ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ।
ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੁੱਢੀ ਦੇ ਘਰ ਜਾਇ ਖਲੋਤੇ । ਓਸ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ।
ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ, ‘ਏਧਰ, ਜੀ ਏਧਰ ਆਵੇ !’
ਕਹਿੰਦੇ, ‘ਆਂਵਦੇ ਹਾਂ ।’

ਡੇਰਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕੇ ਘਰ ਕੀਤਾ । ਥਾਲ ਕਾ ਸੀਤ
ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਛਕਿਆ । ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਕਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਭਇਆਣੀਆਂ ਛਕਿਆ । ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾਂ ਕੇ ਥਾਲ
ਕਾ ਭਇਆਣੀਆਂ ਕੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਲੈਇਕੇ । ਮਾਤਾ

*ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੨੩ । †ਭਾਈ ਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ।

ਜੀ ਨੇ ਗੁੱਸਾ ਮੰਨਿਆ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਕਹਿ ਦਿਤਾ,
'ਜੀ, ਸੁੰਦਰੀ ਕਾ ਸੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕਿਆ ਮੰਗਾਇ ਕੇ, ਸਾਡਾ
ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਇਆ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਹਿਆ ਨਹੀਂ
ਸੀ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਲਹੋ, ਓਨੀ ਆਪ ਆਇਕੇ ਮੰਗਿਆ ਸੀ
ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੀਆ ਥੀ।'

ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹਿਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ : 'ਇਹ ਕੀ
ਕੀਆ ? ਇਨ ਕਾ ਕਜੇਂ ਨਾਂ ਛਕਿਆ ?'

ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਪੁਛ ਕੇ ਆਇਆ : 'ਜੀ, ਕਹਿੰਦੀਆਂ
ਹਨ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਛਕਿਆ—ਇਨਕਾ ਗੋਤ ਕੁਨਾਲਾ
ਨਹੀਂ ਕੀਆ। ਜੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਅੰਗੁ ਨਾਹੀ ਲਗਾ—।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ : 'ਦੇਵ* ਕਾ ਪੂਜਨ ਕਰਕੇ ਅਸਾਂ
ਏਹੁ ਬ੍ਰਤ ਧਾਰਿਆ। ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਅੰਗ
ਨਹੀਂ ਭੇਟੇ, ਤਦੀ ਨਹੀਂ ਛਕਿਆ ਰਾਮ ਸਿੰਘ' ॥੮੪॥

੮੫. ਦਯਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਡੇਰਾ ਭਾਗੂ।

ਫੇਰ ਭਾਈ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਆਇਆ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ
ਨਾਲ ਲੈਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੁਪ ਕਰ
ਰਹੇ। ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਹਿਆ : 'ਜੀ, ਏਹੁ ਤਾਂ ਏਸੇ
ਬਾੜੀ ਕਾ ਹੈ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੇਰ ਵੀ ਨਾ ਬੋਲੇ। ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ
ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਕਹਿਆ: ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ! ਸਾਹਿਬ ਨੇ
ਬਠਿੰਡੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਚੜ੍ਹੋ ਭੁੱਚੋ ਨੂੰ। ਰਾਤ ਰਾਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

*ਦੋਹਾਂ ਲਿਖਤੀ ਨੁਸਖਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਠ 'ਦੇਵ' ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ
ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਫਿਕਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ (ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੨੩) ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀਕਾਰ
ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਤੀਆਰ ਕਰੋ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਿਹ ਚੜਦੇ ਨੂੰ ਭੁਚੋ ਕੀ ਆਵਨਿਗੇ ।’

ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਘੋੜਾ ਦੁਸਾਲਾ ਮੱਥਾ
ਟੇਕਿਆ । ਦੋਹਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਤੇਉਰ ਦਿਤੇ ਇਕੋ ਜੇਹੇ ।

ਦਿਹੁ ਘੜੀ ਚੜਦੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਭੁਚੋ ਕੀ ਪਹੁਚੇ ।
ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਕਹਿਆ, ‘ਗੁਰੂ ਜੀ
ਡੇਰਾ ਕਰਾਈਏ ।’ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: ‘ਅਸੀ ਭਾਗੂ ਉਤਰਾਂਗੇ ।’
‘ਜੀ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੀਆਰੁ ਹੈ ।’

ਅਗੇ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹਿਆ ਸੀ: — ਅੰਮ੍ਰਿਤ
ਛਕਲੈ । ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਕਹਿੰਦੇ
‘ਹੁਣਿ ਤਾਂ ਨਹੀ ਛਕਦਾ, ਸਾਡਿਆਂ ਰੰਘੜੇਟਿਆਂ ਥੋਂ
ਛਕੇਂਗਾ ।’ ਫੇਰਿ (ਜਦ) ਛਕਣ ਲਗਾ ਚਾਰ ਸਿੰਘ ਹਥਿ
ਆਏ, ਪੰਜਵੇਂ ਰੰਘੜੇਟੇ ਸੂਯੇ ਪੜੇ ਦੂਰੋਂ । ✕

ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਹਿਆ: ‘ਜੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਵੇ ।’

ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਅਸਾਂ ਜਾਰੂਰਿ ਜਾਣਾ ਹੈ ਅਜੁ ।’

ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਓਥੇ ਹੀ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਗਡਿਆਂ ਉਤੇ
ਪਾਇਕੇ ਲੈ ਗਇਆ । ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਵਰਤਿਆ । ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ
ਨੇ ਘੋੜਾ ਦੁਸਾਲਾ ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਨਾਲੇ ਸਉ ਦਮੜਾ ।
ਕਿਤੇ ਰਹੇ ਸਨ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਸਿੰਘ, ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਜੀ, ਸਾਡੇ ਤਾਂਈ
ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਖੜੇ ਘੋੜੇ ਵੇਖਦੇ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ
ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਕਾ ਪੱਲਾ ਫੜਕੇ: ‘ਏਸ ਪਾਸੋਂ ਲਹੋ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ।’

ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਛਾਪਿ ਲਾਹ ਦਿਤੀ, ਕਹਿੰਦਾ :

‘ਇਸ ਕਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਰਸਤ ਲੈਕੇ ਬਣਾਇ ਲਹੋ।’ ਓਨੀ
ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਾਪ ਵੇਚਿਕੇ ਬਣਾਇ ਲਇਆ* ॥੮੫॥

੮੬. ਬਠਿੰਡੇ ਡੇਰਾ ।

ਡੇਰਾ ਭਾਗੂ ਸੀ ਹੋਇਆ । ਅਗੇ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੜੇ, ਬਠਿੰਡੇ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਨਾਲ
ਪੰਡਤੁ ਸੀ, ਵਡਾ ਬੁਧਿਵਾਨੁ । ਕਹਿੰਦਾ: ‘ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਨੈਪਾਲ
ਕੀ ਤਲਾਕਾ ਹੈ । ਜੇਹੜਾ ਕੋਈ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਏਥੇ ਬਠਿੰਡੇ
ਵੜੇ, ਹਾਥੀ ਬਲੀ ਦੇਕੇ ਵੜੇ, ਨਾਲੇ ਏਥੇ ਦੇਤੁ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: ‘ਹਾਥੀ ਏਥੇ ਕਹਾਂ ਹੈ?’

ਪੰਡਤੁ ਕਹਿੰਦਾ: ‘ਝੋਟਾ ਦੇਵੇ ਵਲਿ । ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ
ਤੇ ਮੰਗਾਇ ਲਹੁ।’

ਵੰਗੇਹਰ ਸਿੰਘ ਭੇਜੇ ਪੰਜ ਮਹੇਂ ਨੂੰ । ਸਿੰਘੀਂ ਕਹਿਆ
ਜਾਇਕੇ ਵੰਗੇਹਰੀਆਂ ਨੂੰ : ‘ਗੁਰੂ ਜੀ ਝੋਟਾ ਮੰਗਿਆ ਹੈ
ਵਲੀ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ।’

ਓਨੀ ਕਹਿਆ: ‘ਲੈ ਜਾਹੁ, ਅਹੁ ਖੜਾ ਜੰਡੜ ਨਾਲ
ਖਹਿੰਦਾ ਹੈ।’ ਠਠਾ ਕੀਤਾ ਮਾਰਖੰਡ ਸੀ ਮਹਿਆਂ ।

ਸਿਖੀਂ ਕਹਿਆ ਜਾਇ ਕੇ: ‘ਚਲੁ ਭਾਈ ਮਾਲੀਆ !
ਗੁਰੂ ਜੀ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹਹਿ, ਸੀਸੁ ਲੈਂਦੇ ਹਨਿ।’

ਮਹਿਆਂ ਤੁਰ ਪਇਆ ਜਾਂ ਸਿਖਾਂ ਸੋਟੀ ਲਾਈ ।

*ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੨੩ ਤੇ ੨੪ । ਅੰਸੂ ੨੪ ਵਿਚ ਬਠਿੰਡੇ ਤੋਂ ਕਾਣਾ ਦੇਉ
ਕੱਢਣ ਦੀ ਸਾਖੀ ਹੈ ਜੋ ਏਥੇ ਅਗਲੀ ੮੬ਵੀਂ ਸਾਖੀ ਹੈ ।

†ਬੱਧੀ ਹੋਈ ਸ਼ਰਤ । ‡ਸੂ: ਪ੍ਰ: ਨੇ ਬੇਰੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ।

ਮਾਰਖੰਡ ਸੀ ਮਹਿਆਂ, ਤੁਰ ਪਇਆ । ਵੰਗੋਹਰੀਏ ਹੈਰਾਨ
ਹੋਇ ਗਏ, ਕਹਿੰਦੇ : 'ਗੁਰੂ ਕਲਾ ਵਾਲਾ ਹੈ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਲਿ ਦੀਆ ਮਹਿਆਂ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਮਹੇਂ ਨੂੰ ਸਿਟਿ ਪਾਓ ਹੇਠਿ ।'

ਗੋਦੜੀਆ ਕਹਿੰਦਾ : 'ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ
ਸਿਟ ਦੇਵਾਂ ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਸਿਟਿ ਦੇਹ !'

ਭਾਈ ਗੋਦੜੀਏ ਦੇਇ ਕੇ ਖਣਤੇ* ਕਾ ਅੜਿੱਕਾ
ਕਿਲੇ ਹੇਠਿ ਸਿਟਿ ਦੀਆ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਵਡਾ ਬਲਕਾਰੀ ਹੈ ਸਾਧ ।'

ਮੁਨਾਰੇ ਓਦੋਂ ਕਿਤੇ ਸਨ, ਕਿਤੇ ਨਾਹੀ ਸਨ । ਗੋਰੀਆ
ਉਤਿਓਂ ਢਾਹਿ ਗਇਆ ਸੀ । ਭਾਈ ਗੋਦੜੀਆ ਉਤੇ ਗੋਦੜੀ
ਰਖਦਾ, ਤਾਂ ਕਰ ਗੋਦੜੀਆ ਕਹਿੰਦੇ। ਹਥਿ ਵਡਾ ਖਣਤਾ ਰਖਦਾ।
ਵਡੇ ਬੋਹੜ ਲਾਏ ਸਨ ਗੋਦੜੀਏ ਨੇ । ਵਡਾ ਭਗਤ ਸੀ ।
ਕੁਹੁ ਮੁਹੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਇ ਬਚਨ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਇ ਸੋਈ
ਹੋਇ ਜਾਂਦਾ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਕਹਿਆ ਹੈ ਦਖਨ ਜਾਇ ਕੇ :
'ਮਾਲਵੇ ਮਹਿ ਦੇਖਿਆ ਮਾਇਆ ਕਾ ਤਿਆਗੀ ਭਾਈ
ਗੋਦੜੀਆ ।' ਭੁਚੇ ਕਿਆਂ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਹੀਰ ਨਾਲ ਹੀ
ਟੁਰ ਆਇਆ ਸੀ ।

ਫੇਰ ਚਿਤਾਂ ਗੁਪਤਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ : 'ਏਸ ਦੇਵ
ਨੂੰ ਐਥੋਂ ਕਢੋ ਪਕੜਕੇ' । ਓਨੀਂ ਕਹਿਆ ਦੇਵ ਨੂੰ : 'ਨਿਕਲ
ਜਾਹਿ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ।'

*ਜ਼ਮੀਨ ਖਣਨ ਵਾਲਾ, ਕੁਦਾਲਾ ਜਾ ਗਦਾਲਾ ।

ਦੇਵ ਕਹਿੰਦਾ : 'ਮੈਨੂੰ ਕਿਧਰ ਕਢਦੇ ਹਨ ?'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, —ਸਰਾਫੀ ਹੋਈ ਜਾਹੁ ਬਾਉਨੀ—*।
ਸਿਖ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਸਰਹੰਦ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ !' ਕਹਿੰਦਾ; 'ਜੀ
ਅਜੁ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭੁਖਾ ਹਾਂ।'

ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਕਹਿਆ : 'ਅਗੇ ਕੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈਂ ?'

'ਸਵਾ ਲਖ ਮਣ ਕਾ ਮੇਰਾ ਅਹਾਰੁ ਹੈ, ਅਜੁ ਭੁਖਾ
ਹੀ ਹਾਂ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਦੁਪਹਿਰਾ ਮਸੂਰ ਪੁਰ ਕਟ ਕੇ
ਚਲਿਆ ਜਾਂਈ'।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਵਡੀ ਜਗਾ ਬਣਾਈ ਹੈ।'

ਬਰਾੜ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਏਥੋਂ ਕਾ ਰਾਜਾ ਬਿਨੈ ਪਾਲ
ਸਿਕਾਰ ਚੜਿਆ ਸੀ, ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ ਤੋਂ ਬਕੀ ਅੜੀ ਖੜੀ ਹੈ।
ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਹਲਾਇ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਸ਼ੇਰੁ ਨੇੜੇ ਢੁਕਦਾ ਹੈ। ਬਿਨੈ
ਪਾਲ ਨੇ ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਓਡਿ ਹੋਰੁ ਮਿਹਨਤੀ ਲਾਇ ਦਿਤੇ;
—ਗੜ੍ਹਾਂ ਪਾਓਂ ਈਹਾਂ—।ਦਾਣਿਆਂਕੇ ਹਿਸਾਬ ਕਰਕੇ ਭਾਉਲੀ
ਕੇ, ਉਸ ਕੀ ਭੀ ਮਿਟੀ ਹੀ ਸਿਟਾਉਂਦਾ। ਇਸ ਕੀ ਸੁਰੰਗ
ਭਟਨੇਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਵਡੀ ਚਉੜੀ ਹੈ' ॥੮੬॥

੮੭. ਸਮੀਰ ਡੇਰਾ।

ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੜੇ ਸਮੀਰ ਆਇ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ।

*ਸਰਾਧੇ ਹੋਏ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜਾਹ, ਭਾਵ ਸਰਹੰਦ ਦਾ ਹੈ। ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼
ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :—ਫਿਟਕੀ ਪੁਰੀ 'ਸਰਹੰਦ' ਉਜਾਰਹੁ।

†ਅੰਨ ੧ ਅੰਸੂ ੨੪। ਅਗਲੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਅਗਲੇ ਅੰਸੂ ੨੫ ਦੇ
ਅੰਕ ੧੨ ਤੋਂ ੧੮ ਤੱਕ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ‡ਕਿਲ੍ਹਾ।

ਰਾਤ ਰਹੇ ਨਗਰੀ। ਡੱਲਾ ਤਿਥੇ ਹੀ ਆਨਿ ਮਿਲਿਆ।
ਜਿਮੀਦਾਰ ਡੱਲੇ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਲੈਕੇ ਆਏ। ਦੇਣ ਲਗੇ ਤਾਂ ਡੱਲੇ
ਨੇ ਆਖਿਆ; 'ਭੇਟਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋ ਦੇਵੇ ! ਭੇਟਾ ਕੀ ਲਾਇਕ
ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੈਨ। ਏਨਾਂ ਕੇ ਅਗੇ ਮੇਰੀ ਕੀ ਤਾਗਤ ਹੈ ਭੇਟਾ
ਲੈਣੇ ਕੀ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ; 'ਡੱਲ ਸਿੰਘ ! ਕਰਾਮਾਤ ਨਾਲੋਂ
ਮੁਲਾਕਾਤ ਬਡੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਕਰਾਮਾਤ ਸਭੇ ਹੈ, ਜਦੋਂ
ਲਾਵਾਂਗੇ ਤਦੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਜਾਣੂਗਾ। ਤੇਰੀ ਰਈਯਤ ਹੈ, ਏਹ
ਸਚੇ ਹੈਨ' ॥੮੭॥

੮੮. ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਖੇਡਾ ਦੇਖਿਆ।

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਲਵੰਡੀ ਫੇਰ ਕੀਤਾ। ਦਸਾਂ
ਸਿੰਘਾਂ ਕਾ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਹਿਰਾ ਵਾਰੇ ਵਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈਸੀ ਹਜ਼ੂਰ
ਕਾ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਖੇਡਾ* ਪਇਆ ਤਲਵੰਡੀ। ਸਿਖ ਕਹਿੰਦੇ :
'ਚਲੋ ਵੇਖ ਆਈਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਥਕੇ ਪਏ ਹਨ, ਕੋਈ
ਡਰ ਤਾਂ ਨਾਂਹੀ; ਜਾਗਿਆਂ ਥੋਂ ਅਗੇ ਹੀ ਆਇ ਜਾਹਿੰਗੇ।'
ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਨਾ ਗਏ, ਪੰਜ ਗਏ। ਜਿਹੜੇ ਵੇਖਣ ਗਏ
ਕਹਿੰਦੇ : 'ਕਿਉਂ ਆਏ, ਕੀ ਲਇਆ ਆਇਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ
ਗੁੱਸਾ ਮੰਨਨਗੇ, ਚਲੋ ਚਲੀਏ।' ਡਰਦੇ ਡਰਦੇ ਆਇ ਕੇ
ਖਲੇ ਰਹੇ, ਵਡੇ ਡਰੇ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਸੁਤੇ ਭੀ ਜਾਗਦੇ
ਹਨ। ਜਾਗਦੇ ਭੀ ਜਾਗਦੇ ਹਨ।'

ਜੇਹੜੇ ਨਾਂਹੀ ਸਨ ਗਏ—'ਤੁਸੀਂ ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ

*ਖੇਲ, ਤਮਾਸ਼ਾ। †ਪਾ: 'ਛਕੇ' ਥੀ ਹੈ, ਮੁਰਾਦ ਗਾੜੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਹੈ।

ਨਾ ਗਏ' ਕਹਿੰਦੇ। 'ਇਹ ਸਿਖ ਵੇਖਕੇ ਆਇ ਹੀ ਗਏ;
ਸਤਾਬੀ ਹੀ ਆਇ ਜਾਂਦੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਸੁੱਤੇ ਹੀ ਪਏ ਸਨ।'
ਓਇ ਭੀ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਗਏ ਦਿਨ ਚੜਦੇ, ਦੀਵਾਨ ਲਗੇ
ਥੋਂ ਸਭੇ ਕਠੇ ਹੋਏ।

ਗੁਰੂਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਤੁਮ ਖੇਡੇ ਮਹਿ ਗਏ ਸੇ ! ਇਹ ਕਿਆ
ਕੀਆ ?' ਜੇਹੜੇ ਨਾਂਹੀ ਸਨ ਗਏ ਓਨਾਂ ਕੋ ਕਹਿਆ। ਓਨੀਂ
ਕਹਿਆ : 'ਜੀ ਅਸੀਂ ਨਾਹੀ ਗਏ, ਏਹ ਗਏ ਸਨ।'

'ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਹਿਆ ਸੀ ਗਇਆਂ ਕੇ ਮਗਰੋਂ ? ਏਨਾਂ
ਕੀ ਕਹਿਆ ਜਾਇਕੇ ?'

ਦੋਹੀਂ ਧਿਰੀ ਸਚੁ ਕਹਿ ਦਿਤਾ, ਜੇਹੀ ਜੇਹੀ ਮਨ ਮਹਿ
ਆਈ ਸੀ। 'ਜੇਹੜੇ ਨਾਂਹੀ ਸੇ ਗਏ, ਇਨ ਕਾ ਰਿਦਾ ਊਹਾਂ
ਸੀ ਤਮਾਸੇ ਬੀਚ। ਜੇਹੜੇ ਗਏ ਸੇ ਓਨਾਂ ਕਾ ਰਿਦਾ ਹਮਾਰੇ
ਪਾਸ ਸੀ*' ॥੮੮॥

੮੮. ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ਕੀਤਾ। ਜੁੱਧ ਸਿਖਾਯਾ।

ਏਕ ਬੇਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜੰਗਲ ਦੇਸ ਥੇ, ਤਾਂ ਕਿਸੀ
ਸਿਖ ਆਨ ਕਹਿਆ : 'ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਜੀ ! ਸੰਗਤਿ
ਆਂਵਦੀ ਸੀ ਤੇ ਅਮਕੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਖੋਸ ਲੀਨੀ ਹੈ।' ਤਾਂ ਗੁਰੂ
ਜੀ ਚੁਪ ਕਰ ਰਹੇ। ਤਾਂ ਫੇਰਿ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਭੀ ਕਿਸੀ ਆਨ
ਕਹਿਆ : 'ਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਗਤ ਆਂਵਦੀ ਸੀ ਦਰਸਨ ਕੋ, ਤੇ
ਅਮਕੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਖੋਹ ਲੀਨੀ ਹੈ।'

ਹੁਕਮ ਹੋਆ : 'ਭਾਈ ! ਇਉਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਜੋ

*ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੨੬ ਦਾ ਅਖੀਰ।

ਸੂਬਾਦਾਰ ਕੋ ਸੰਗਤ ਖੋਹ ਲਿਆਈ ਹੈ। ਹਭੋ ਕੋਈ ਇਉਂ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸੰਗਤ ਕੋ ਸੂਬਾਦਾਰ ਖੋਹ ਲੀਨਾ ਹੈ।

ਫੇਰ ਹੁਕਮੁ ਹੋਆ : 'ਭਾਈ ! ਸੰਗਤ ਸਚੀ ਹੈ, ਨਵਾਂ ਪਾਤਿਸਾਹੀਆਂ ਤੀਕੁ ਸੰਗਤ ਸਿਮਰਣੀਆਂ ਫੜੀਆਂ ਹਨਿ, ਅਬ ਮੈਂ ਸੰਗਤ ਕੋ ਭਗੌਤੀ ਫੜਾਵੇਂਗਾ, ਅਰ ਚਿੜੀਆਂ ਥੋਂ ਬਾਜ ਤੁੜਾਵੇਂਗਾ।' ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਹਾਂ ਹੀ ਹੁਕਮ ਹੋਆ : 'ਜੋ ਮੇਰਾ ਸਿਖ ਹੋਵੇਗਾ, ਸੋ ਸਸਤ੍ਰ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਰਹੇਗਾ।' ਤਾਂ ਸਿਖ ਸਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ਹੋਇ ਗਏ। ਫੇਰ ਕੇਸਾਂ ਕਾ ਹੁਕਮੁ ਹੋਇਆ, 'ਜੋ ਕੇਸਾਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁਖ ਅੱਧਾ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਮਨੁਖ ਤਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਬ ਕੇਸ ਹੋਹਿ, ਬਹੁੜ ਸਸਤ੍ਰ ਹੋਹਿ।'

ਫੇਰ ਹੁਕਮ ਹੋਆ : 'ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਕੋ ਜੁਧਯ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਲਦੇ ਹਾਂ।' ਤਬ ਡੱਲਾ ਬੈਰਾੜ ਬੁਲਾਇਆ। ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ : 'ਡਲਿਆ ! ਆਪਣੀ ਸੈਨਾ ਸਾਥ ਲੈਕੇ, ਲਾਠੀਆਂ ਹਾਥ ਕਰਕੇ ਸੰਗਤ ਕੋ ਖੋਹ ਲਿਆਵੇ, ਪਰ ਮਾਰਣਾਂ ਕਿਸੀ ਕੋ ਨਹੀਂ, ਅਰ ਵਸਤੂ ਭੀ ਕਿਸੇ ਕੀ ਗਵਾਵਣੀ ਨਾਹੀ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਫੇਰਣੀ ਹੋਗੁ, ਸੰਗਤ ਕੋ ਜੁਧ ਕਰਨੇ ਸਿਖਾਲਨੇ ਹਾਂ।'

ਤਾਂ ਡਲਾ ਬੈਰਾੜ ਸੈਨਾਂ ਸਹਿਤ ਜਾਇ ਸੰਗਤ ਕੋ ਪਇਆ। ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਕੋ ਇਉਂ ਕਹਿ ਭੇਜਿਆ : 'ਜੋ ਏਥੇ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਜੇਹੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਤੇ ਜਟ ਆਪ-ਜੋਰੇ ਹਨ, ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਖੋਹਣ ਆਂਵਦੇ ਹੋਨ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਖੁਹਾਵਣਾਂ ਨਹੀਂ, ਭਲੀ ਵਜੇ ਤਕੜੇ ਹੋਣਾ, ਤੇ ਭਲੀ ਵਜੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋਣਾ, ਹਾਰਨਾ ਨਹੀਂ।'

ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਚਨ ਪਾਇ ਕਰ ਸੰਗਤ ਤਕੜੀ ਹੋਈ ।
 ਓਹ ਖੋਹਣ ਤੇ ਸੰਗਤ ਖੋਹਾਵੇ ਨਾਹੀ । ਵਡਾ ਸੋਰੁ ਪਇਆ
 ਓਸ ਜੁਧ ਕਾ । ਕਈ ਕੋਹ ਸੁਣਿਆ ਸੋਰ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਣਿਆ
 ਸੋਰ । ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚੇ ਅਸਥਾਨ ਬੈਠਕੇ ਤਮਾਸਾ ਦੇਖ ਕਰ
 ਅਰੁ ਸੋਰ ਸੁਣ ਕਰਕੇ ਬਿਗਸੇ । ਹੁਕਮ ਹੋਆ: 'ਸੰਗਤਾਂ ਕੋ
 ਜੁਧ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਲਨੇ ਹਾਂ। ਇਸੀ ਹੀ ਵਜਹੁ ਹੋਨਗੇ*' ॥੮੯॥

੯੦. ਕੜਾਹੁ ਲੁਟਾਇਆ ।

ਅਗੇ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ।

ਤਾਂ ਫੇਰਿ ਕੜਾਹੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਰਾਇਆ ਬਹੁਤੀ ਬੇਰ ।
 ਜਬ ਕੜਾਹੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹੋਇਆ ਤਬ ਹੁਕਮ ਹੋਆ, 'ਜੋ ਲੁਟਿ
 ਲੇਵਹੁ !' ਤਬ ਬਹੁਤੇ ਸਿਖ ਲੁਟਣ ਗਏ ਕੜਾਹੁ ਤੇ ਕਿਤਨੇ
 ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰ ਬੈਠੇ ਰਹੇ । ਓਹੁ ਲੁਟਣਿ ਨਾਂ ਗਏ ।
 ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ : 'ਕੜਾਹੁ ਲੁਟਣੇ ਨਾ ਗਏ ?'

ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ, 'ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹ ਜੇਹਾ ਬਾਂਡਾਂ
 ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤੇਹਾ ਖਾਇ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ; ਅਸੀਂ ਲੁਟਣ
 ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਾਹੀਂ ।'

ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ : 'ਨਿਹਾਲ ! ਖਾਲਸੇ ਵਿਚਿ ਲੁਟ
 ਭੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਨਾਲੇ ਸਿਖੀ ਭੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਦੋਵੇਂ ਬਾਤਾਂ
 ਹੋਵੇਂਗੀਆਂ ।' ਬਹੁੜ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਸਤ੍ਰ ਕਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਵੇਂ,
 ਸਸਤ੍ਰਾਂ ਕੀ ਪੂਜਾ ਕਰਹਿ । ਜੋ ਕੋਈ ਮਾਇਆ ਲਿਆਵੇ ਐਸੀ
 ਖੁਸੀ ਨਾ ਮਿਲੈ ਜੈਸੀ ਸਸਤ੍ਰ ਵਾਲੇ ਕੋ ਮਿਲੇ‡ ॥੯੦॥

*ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੨੮ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਖੀ ਹੈ ।

‡ਵੰਡਾ, ਛਾਂਦਾ ।

‡ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੨੮, ਅੰਕ ੧੫ ਤੋਂ ੨੦ ।

੯੧. ਡਲੇ ਨੂੰ ਮੀਂਹ ਦਿਤਾ

ਅਗੇ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ।

ਤਾਂ ਫੇਰ ਡੱਲੇ ਬੈਰਾੜ ਕੇ ਹੁਕਮ ਹੋਆ, ਜੋ
'ਡਲਿਆ ! ਤੂੰ ਰੋਜ ਲਿਆ ਕਰ ਸਰਕਾਰੇਂ ।'

ਡੱਲੇ ਕਹਿਆ : 'ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਜੀ ! ਮੁਝੇ
ਮੀਂਹੁ ਮਿਲੈ ।' ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ, 'ਡਲਿਆ ! ਰੋਜ ਲੈ ਜੋ ਸਾਡੇ
ਪਾਸ ਹੈ । ਮੀਂਹੁ ਤਾਂ ਅਸਾਡੀ ਬਗਲ ਵਿਚ ਨਾਹੀਂ ਕਿਉਂ
ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਕਢ ਦੇਈਏ ।'

ਤਾਂ ਕਿਸੀ ਦਿਨ ਫੇਰ ਰੋਜ ਖੁਲ੍ਹਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ
ਕਹਿਆ : 'ਭਾਈ ਡਲਿਆ ! ਰੋਜ ਲਿਆ ਕਰੇ ।' ਤਾਂ ਫੇਰ
ਡਲੇ ਕਹਿਆ: 'ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਜੀ ! ਮੈਨੂੰ ਮੀਂਹੁ ਮਿਲੈ ।'
ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੇਰ ਅਣਸੁਣਿਆ ਕੀਤਾ । ਓਥੇ ਜੰਗਲ
ਵਿਚ ਚਿਰੰਕਾਲ ਕੀ ਔੜ ਸੀ ।

ਤਾਂ ਫੇਰ ਰੋਜ ਖੁਲਿਆ ਤੇ ਡੱਲਾ ਹਜ਼ੂਰ ਬੈਠਾ ਸੀ,
ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ: 'ਡਲਿਆ ਰੋਜ ਲਿਆ ਕਰੇ ਸਰਕਾਰੇਂ ।'
ਤਾਂ ਫੇਰ ਡਲੇ ਕਹਿਆ, 'ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਜੀ ! ਮੈਨੂੰ
ਮੀਂਹੁ ਮਿਲੇ !' ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ: 'ਜਟੁ ਪਿੰਨੇ ਤਾਂ ਕੰਧ ਥੀਂ
ਘਿੰਨੇ । ਜਾਹਿ, ਛੱਪੜ ਹਛੇ ਕਰਾਇ ।'

ਤਾਂ ਡੱਲੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇ ਕਰ ਲੋਕ ਕਠੇ ਕੀਏ, ਨਾਲੇ
ਢੋਲ ਇਕਠੇ ਕੀਏ । ਕਿਤਨੇ ਦਿਨ ਛਪੜ ਹਛੇ ਹੋਏ । ਫੇਰ
ਜਟਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੀਂਹੁ ਦਿਤਾ, ਪਰੁ ਵਡਾ ਦੀਰਘ ਮੇਘ
ਦਿਤਾ । ਜਟ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਇ ਰਹੇ । ਤਾਂ ਜਟਾਂ ਥਕ ਕੇ ਆਨ

ਕਹਿਆ : 'ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਜੀ ਮੇਘ ਥੀਂ ਬਸ ਕਰਾਈਏ ।'
ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੇਘ ਥੀਂ ਬਸ ਕਰਾਇਆ; ਤਾਂ ਹੀ
ਰਹਿਆ* ॥੯੧॥

੯੨. ਮੂਲੇ ਦਾ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ।

ਅਗੇ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ।

ਇਕ ਸਿਖ ਨੇ ਕਹਿਆ : 'ਜੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀ
ਮੂਲੇ ਵਡੀ ਟਹਿਲ ਕੀਤੀ ਥੀ ਫੇਰ ਸੱਪ ਨੇ ਮਾਰਿਆ, ਅਧੇ
ਗਤਿ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੋਇਆ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਮੁਹੁ ਫੇਰਿ ਗਿਆ ਸੀ । ਹੁਣ
ਫੇਰ ਭਗਤਿ ਕਰੂ ਜਨਮ ਧਾਰਕੇ, ਵਠਿੰਡੇ ਕੀ ਧਰਤੀ
ਤੁਗਲ ਖਤ੍ਰੀ ਕੇ ਜਨਮੇਗਾ ।'

ਸਿਖ ਨੇ ਕਹਿਆ : 'ਜੀ ਕੀ ਨਿਸਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ?'

ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਬਗੀ ਬੋਦੀ ਹੋਗੁ, ਜਨਮ ਤੇ ਹੀ
ਨਾਉਂ ਭੀ ਮੂਲਾ ਹੋਗੁ, ਟਹਿਲ ਬਿਰਥੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ।
ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਤੇ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਊ ਭਗਤੀ ਤੇ' ॥੯੨॥

*ਸੂ: ਪ੍ਰ: ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਇਹ ਸਾਖੀ ਤੇ ਸੋ ਸਾਖੀ ਦੀ ੪੫ਵੀਂ ਤੇ ੪੮ਵੀਂ
ਸਾਖੀ ਏਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਾਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੨੬ ਵਿਚ ਦਿਤਾ
ਹੈ । ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਜਿਸ ਖੂਬੀ ਨਾਲ ਮੇਲਿਆ ਹੈ ਉਹ ਸਾਖੀ ਦੇ ਪਾਠ ਤੋਂ
ਪੂਰਾ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

†ਸੂ: ਪ੍ਰ: ਨੇ ਇਸ ਟਿਕਾਣੇ ਇਹ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ।

੯੩. ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਕਾਲ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਿਨੈਪਾਲ ਰਾਜੇ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ।

ਅਗੇ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ-ਪਹਿਰਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਰਹਿੰਦੇ,
ਸਿਖ ਕਹਿੰਦੇ ਪਹਿਰੇ ਵਾਲੇ ਇਕ ਦਿਨ: 'ਇਕ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਰਾਤ
ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈਸੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਅਜੁ ਹਥ ਜੋੜੀ ਖੜੀ
ਰਹੀ ਸੀ । ਫੇਰ ਲੋਹੀਵਾੜੇ* ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਉਠ ਗਈ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਹੋਗੁ' ।

ਫਿਰਿ ਪੰਜ ਰਾਤੀਂ ਏਸੇ ਤਰਾਂ ਆਂਵਦੀ ਰਹੀ । ਫੇਰ
ਇਕ ਦਿਨ ਮੱਥਾ ਟੇਕਕੇ ਨਾਂ ਆਈ । ਫੇਰ ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ,
'ਜੀ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ! ਬਾਹਰੀ ਕਰੀਏ, ਕੌਣ ਸੀ ਓਹੁ ਜੀ ?'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : 'ਏਹ ਧਰਤੀ ਹੈ ਮਾਲਵੇ ਕੀ ।
ਏਸ ਤੇ ਭਾਰੀ ਮਨਮਤ ਹੋਈ ਹੈ । ਤਾਂ ਹੀ ਹਮੇਸਾਂ ਆਨ ਕੇ
ਹਥ ਜੋੜਦੀ ਹੈ ।'

ਚੌਕੀ ਵਾਲਿਆਂ ਸਿੰਘਾਂ ਆਖਿਆ : 'ਜੀ, ਏਸਤੇ
ਕੇਹੜੀ ਮਨਮਤ ਹੋਈ ਹੈ ?'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : 'ਭਾਈ ਪਿਆਰਿਓ ! ਇਕ
ਰਾਜਾ ਥੀ ਬਿਨਾ-ਪਾਲ, ਤਿਸਨੇ ਬਠਿੰਡਾ ਬਸਾਇਆ ਸੀ ।
ਬਡਾ ਧਰਮਗ ਹੈਸੀ । ਤਿਸਕੇ ਰਾਜ ਬਿਚ ਨੰਗਾ ਭੁਖਾ ਨਹੀਂ
ਸੀ ਕੋਈ ਰਹਿੰਦਾ । ਕਦੇ ਕਾਲ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦਾ । ਚੋਰ
ਜਾਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈਸੀ । ਐਸਾ ਧਰਮ ਕਾ ਰਾਜ ਸੀ ।
ਨਦੀਆਂ ਕੂਏ ਬਹੁਤ ਸਨਿ, ਕੁਮੇਰ ਕੇ ਸਮਾਨ ਹੈਸੀ

*ਭਾਵ ਲੋ ਹੋਣ ਵੇਲੇ, ਪਹੁ ਫਟੀ ਤੇ ।

ਖਜਾਨਾਂ ਤਿਸ ਕੇ ।’

ਤਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਕਹਿਆ : ‘ਜੀ, ਓਸਨੂੰ ਕਿਤਨਾਂ ਚਿਰੁ
ਹੋਇਆ ?’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: ‘ਓਸ ਨੂੰ ਚੌਦਾਂ ਸੌ ਬਰਸ ਹੋਇਆ ।
ਓਸ ਨੇ ਕੋਠੀਆਂ ਗਾਲ ਕੇ ਸਤਲੁਜ ਬਿਚ ਕਿਲੇ ਕੀ ਨੀਉ
ਰਖੀ ਹੈਸੀ !’

ਤਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਆਖਿਆ : ‘ਜੀ ਪਾਤਿਸਾਹਿ, ਓਦੋਂ ਦਾ
ਇਟਾਂ ਦਾ ਕਿਲਾ ਕਿਕੂੰ ਰਹਿਆ ?’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ‘ਜਿਦੋਂ ਕੱਤੇ ਦਾ ਮਹੀਨਾ
ਆਉਂਦਾ; ਗੱਦਰ ਤਿਲ ਪਾਉਂਦਾ ਆਵਿਆਂ ਵਿਚਿ, ਇਸ
ਕਰਕੇ ਰੋਹੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ । ਤਿਸ ਰਾਜਾ ਕੇ ਸਹਰ ਵਿਚ
ਇਕ ਬ੍ਰਹਮਣੀ ਹੈਸੀ, ਤਿਸ ਘਰ ਪਰਾਹੁਣੇ ਆਏ ।
ਤਿਸਨੇ ਭੋਜਨ ਕੀਤਾ ਸੁਚ ਪਵਿਤ੍ਰੁ ਹੋਇਕੇ । ਜਦੋਂ ਭੋਜਨ
ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ, ਓਦੋਂ ਓਸ ਦਾ ਬਾਲਕ ਰੋਦਨ ਕਰਨੇ
ਲਗਾ । ਤਾਂ ਓਹੁ ਕੁਛੜ ਲੈ ਕੇ ਚੂਚੀ ਦੇਣੇ ਲਗੀ । ਓਸ
ਬਾਲਕ ਨੇ ਬਿਸਟਾ ਕਰ ਦਿਤੀ ਚੌਕੇ ਬੀਚ । ਤਾਂ ਓਸ
ਬ੍ਰਹਮਣੀ ਐਸਾ ਨੀਚ ਕਰਮ ਕੀਤਾ ਜੈਸਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ।
ਬਿਸਟਾ ਉਤੇ ਆਟਾ ਬਰੂਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ
ਖੁਵਾਇਆ । ਅਨਾਜ ਦੇਵਤਾ ਨੇ ਬਿਸਨ ਦੇਵ ਪਾਸਿ ਜਾਇ
ਫਰਿਆਦ ਕੀਤੀ । ਬਿਸਨ ਦੇਵ ਆਖਿਆ, ਤੇਰੀ ਅਵਗਿਆ
ਕਿਸ ਕੀਤੀ ? ਐਸਾ ਕੌਣ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਦੁਖਾਇਆ ?
ਤੇਰਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭੀ ਅਦਬ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਮੇਰੇ ਤੇ ਕੌਣ ਬਲੀ ਹੈ ?

ਤਾਂ ਅਨਾਜ ਦੇਵਤੇ ਆਖਿਆ, ਤੇਰੇ ਤੇ ਬਲੀ ਓਹੁ ਜਿਸਦੇ
 ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਨਾਂ ਪਾਇ। ਕੋਈ ਨੰਗਾ ਭੁਖਾ ਨਾ ਰਹੇ ਐਸਾ
 ਰਾਜਾ ਬਿਨਾਂਪਾਲ ਤਿਸਦੇ ਸਹਿਰ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਮੁਹਿ ਬਿਸਟਾ
 ਦਿਤੀ। ਤਿਸ ਕੀ ਅਵਗਿਆ ਸੁਣਕੇ ਸਰਬ ਦੇਵਤਾ ਕੋਪ
 ਹੋਏ। ਬਿਸਨਦੇਵ ਛਨਿਛਰ ਦੇਵਤਾ ਕੋ ਆਗਿਆ ਕਰੀ ਜੋ
 ਬਾਰਾਂ ਬਰਸ ਕਾ ਕਾਲ ਪਾਓ। ਕੂਇਆਂ ਕਾ ਪਾਣੀ ਸੁਕਿ
 ਜਾਇ। ਖਾਤਿਆਂ ਕਾ ਅਨਾਜ ਮੁਕ ਜਾਇ। ਨਦੀ ਨਾਲਾ
 ਬੰਦ ਹੋਇ ਜਾਇ। ਧਰਤੀ ਖਾਰੀ ਕਰ ਦੇਹਿ ਸਤਾਂ ਦਿਹਾਂ
 ਵਿਚ। ਤਾਂ ਛਨਿਛਰ ਦੇਵਤੇ ਤਿਸ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਖਿਆ:—ਤੂੰ
 ਚਲਿਆ ਜਾਹਿ, ਤੇਰੇ ਰਾਜ ਉਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਕੀ ਕਰੋਪੀ ਹੋਈ
 ਹੈ। ਤੂੰ ਧਰਮੰਗ ਰਾਜਾ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਤਾ, ਐਥੇ
 ਸਤਾਂ ਦਿਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਰਹੂ—। ਤਾਂ ਓਹੁ ਰਾਜਾ ਉਜੈਨ
 ਬਿਕ੍ਰਮਾਜੀਤ ਕੇ ਸਹਿਰ ਜਾਇ ਰਹਿਆ। ਓਸ ਨੂੰ ਭੀ
 ਮਾਲਵਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹੈਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: ‘ਧਰਤੀ ਸੀ, ਹੁਣ
 ਬਖਸੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਮਾਂ ਪਾਇਕੇ ਸਭ ਪਦਾਰਥ ਹੋਣਗੇ।’
 ਬਰਾੜ ਸੁਣਕੇ ਵਡੇ ਖੁਸੀ ਹੋਏ* ॥੯੩॥

*ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਾਲਵੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਇਕ ਕੰਨਯਾਂ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿਚ
 ਗੁਰੂ ਕੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਧਨ ਉਪਜਾਊ ਕਰਨ ਹਿਤ
 ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੇ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਪ੍ਰਸੰਗ ਐਨ ੧ ਦੇ ਅੰਸੂ ੨੪ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ
 ਹੈ ਤੇ ਮਾਲਵੇ ਨੂੰ ਵਰ ਮਿਲਨੇ ਅੰਸੂ ੨੯ ਦੇ ਅਖੀਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ
 ਅੰਨ ਅਵਗਿਆ ਦੀ ਪੁਰਾਣਕ ਕਥਾ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਸੁੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

—੯੯—

੯੪. ਝੂਲਣ ਸਿੰਘ ।

ਅਗੇ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿਕਾਰ ਚੜੇ ਸਨ । ਝੂਲਣ ਸਿੰਘ ਦੁਤਾਰਾ
ਵਜਾਇੰਦਾ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਮਹਿਲਾਂ ਕੀ
ਟਹਿਲਣ ਕਹਿੰਦੀ: ‘ਮਹਿਲਾਂ ਪਾਸ ਵਜਾਇ ! ਐਥੇ ਬੈਠਾ ਕੀ
ਵਜਾਇੰਦਾ ਹਰਿ ?’

ਕਹਿੰਦਾ: ‘ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੈਨ ਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ?’

‘ਕਹਿੰਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਗੁੱਸੇ ਨਾਂਹੀ ਹੋਣ ਦਿੰਦੀ,
ਤੂੰ ਚਲੁ ।’

‘ਝੂਲਣ ਸਿੰਘ ਦੁਤਾਰਾ ਵਜਾਉਣ ਆਇਆ ਹੈ ।’

ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਹਿਆ : ‘ਸਬਦੁ ਪੜੇਗਾ ?’

ਟਹਿਲਣ ਕਹਿੰਦੀ : ‘ਦੁਤਾਰਾ ਵਜਾਇੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ;
ਕਹੋ ਤਾਂ ਵਜਾਏ ।’

ਝੂਲਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਜਾਇਆ ਦੁਤਾਰਾ ਠਠਈ ।
ਵਜਾਇਕੇ ਡੇਰੇ ਉਠਿ ਗਇਆ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿਕਾਰ ਤੇ ਆਏ । ਫੇਰ ਝੂਲਣ ਸਿੰਘ ਦੇ
ਮਨ ਵਿਚ ਵਡੀ ਗ਼ੌਰਤ ਆਈ । ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਵਡੀ ਮਨਮਤ
ਹੋਈ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਮਾਈ ਭੈਣ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਹੀ ਵਜਾਵਾਂ?
ਮਨ ਵਿਚ ਤੰਗ ਹੋਇਕੇ ਇੰਦ੍ਰੀ ਕਟ ਦਿਤੀ, ਬੋਲਣ ਕਾ
ਤਿਆਗੁ ਕਰ ਦੀਆ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਖ ਨੇ ਕਹਿਆ : ‘ਜੀ ਝੂਲਣ ਸਿੰਘ ਨੇ

ਇੰਦ੍ਰੀ ਕਟਿ ਸਿਟੀ ਹੈ । ਬੋਲਣ ਕਾ ਤਿਆਗੁ ਕਰ ਦੀਆ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਹਿਰਸ ਨਾ ਜਾਵੇਗੀ।'

ਜ਼ਖਮ ਰਾਜੀ ਹੋਇਆ । ਰਹਿਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ
ਕੋਈ ਕਾਲ । ਫੇਰ ਮੌੜਾਂ ਬਸਿਆਂ ਥੋਂ; ਅਗੇ ਜੀਉਂਦਾਂ
(ਜੀਵੰਧਿਆਂ) ਦੀ ਚੱਕ ਸੀ ਫੇਰ ਉਠਿ ਗਈ, ਦੁਲਮੀਕੇ ਭੀ
ਬਸਦੇ ਸਨ ਓਇ ਭੀ ਉਠਿ ਗਏ । ਫੇਰ ਮੌੜਾਂ ਬਸਿਆਂ ਥੋਂ
ਅਗੇ ਹੀ ਝੂਲਣ ਸਿੰਘ ਆਇ ਰਹਿਆ ਸੀ । ਤਪੇ ਥੋਂ ਸਿਖ
ਟਹਿਲ ਕਰ ਜਾਂਦਾ । ਮੌੜੀਂ ਸੁ ਨਾਹਰ ਉਤੇ ਝੁੰਬੀ ਸੀ ਓਸਦੀ।
ਓਦੋਂ ਫੇਰ ਮੌੜ ਓਥੇ ਬਸੇ। ਝੂਲਣ ਸਿੰਘ ਕਾ ਨਾਉਂ 'ਅਕੂਆ'
ਕਹਿਣ ਲਗੇ । ਓਦੋਂ ਬੇਰੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਨ । ਫੇਰ ਸਾਬੋ ਕਿਆਂ
ਥੋਂ ਮੌੜ ਏਥੇ ਆਇ ਬਸੇ । ਓਦੋਂ ਐਥੇ ਮੌੜਾਂ ਥੋਂ ਅਗੇ ਵਡੀ
ਰੋਹੀ ਸੀ । ਇਕ ਤਪਾ ਧੌਲਾ ਰਾਇ ਸਰ ਥਾ, ਫੇੜ ਮੌੜ ਆਇ
ਬਸੇ । ਝੂਲਣ ਸਿੰਘ ਕੀ ਟਹਿਲ ਕਰਨ ਲਗੇ । ਪਰੁ ਵਡਾ
ਭਗਤ ਸੀ । ਜੋ ਕੁਹੁ ਮੂਹੋਂ ਕਢੇ, ਬਚਨ ਕਰੇ, ਸੋਈ ਹੋਵੇ ।

ਫੇਰ ਸਾਬੋਕੇ ਆਏ ਦੌੜੇ ਮੌੜੀਂ । ਝੂਲਣ ਸਿੰਘ ਮਾਲ
ਨੂੰ ਛੇੜਨ ਨਾਂ ਦੇਵੇ, ਗਾਂਈਂ ਮਹੀਂ ਨੂੰ ਤਪੇ ਵਲ ਛੇੜਨ ਨਾਂ
ਦੇਵੇ । ਲਾਠੀਆਂ ਮਾਰੇ ਗਾਂਈਂ ਨੂੰ, ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵਾੜੇ, ਛੇੜਨ
ਨਾਂ ਦੇਵੇ । ਲੋਕ ਕਹਿਨ : 'ਅਜ ਅਕੂਆ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ !'
ਮੁਹੋ ਬੋਲਦਾ ਨਾਂਹੀ ਸੀ, ਓਸ ਕਾ ਨਾ ਬੋਲਣ ਕਾ ਪ੍ਰਣ ਸੀ
ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ । ਲੋਕਾਂ ਮਾਲ ਛੇੜ ਦਿਤਾ, ਉਸਕਾ ਆਸਾ
ਨਾਂ ਸਮਝੇ । ਸਾਬੋਕੇ ਕਟਕ ਨੇ ਮਾਲੁ ਤਾਹਿ ਲਿਆ, ਫੇਰ
ਮਲੂਮ ਹੋਈ:-ਤਾਂਹੀ ਅਕੂਆਂ ਮਾਲ ਨੂੰ ਮੋੜਦਾ ਸੀ । ਫੇਰ

ਢਿਡ ਨੂੰ ਵਜਾਵੇ ਹਥ ਕਰੇ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ । ਫੇਰ ਲੋਕ ਸਮਝੇ,
ਭਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੁਮਾਰੀ ਫਤੇ ਹੋਵੇਗੀ । ਵਾਹਰ ਮਿਲੀ,
ਮਾਲ ਛਡਾਇਆ । ਵਡਾ ਭਗਤ ਹੋਇਆ ।

ਓਹੁ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ ਸੀ-ਹਿਰਸ ਨਾਹੀ ਜਾਉ;
ਜਦੋਂ ਬਹੁ ਬਿਆਹੀ ਆਵੇ ਵੇਖਣ ਜਾਇ । ਓਸ ਕੀ ਜਾਗਾ
ਨੂੰ ਹੁਣ ਭੀ ਮੰਨੀਦਾ ਹੈ* ॥੯੪॥

੯੫. ਤਲਵੰਡੀ ਵਿਖੇ ਦਮਦਮਾ ।

ਅਗੇ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਲਵੰਡੀ ਬਹੁਤ ਰਹੇ । ਜਾਗਾ ਕਾ ਨਾਉਂ
ਦਮਦਮਾ ਰਖਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, ਏਥੇ ਅਸੀਂ ਦਮੁ
ਲਇਆ ਹੈ ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਮਰ ਏਥੇ ਖੋਲੀ ਹੈ । ਅਗੇ ਕਮਰ
ਅਸਨਾਨ ਕਰਕੇ ਸੁਚੇਤਾ ਕਰਕੇ ਖੋਲਦੇ ਨਾਂ, ਜਿਉਂ ਛਕਾਉਂਦੇ
ਛਕਾਈ ਰਖਦੇ ਅਸਨਾਨ ਸੁਚੇਤੇ ਤੀਕ । ਏਥੇ ਖੋਲੀ ਹੈ
ਕਮਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ॥੯੫॥

*ਇਸ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਝੂਲਣ ਸਿੰਘ ਬੜਾ ਭਗਤ ਹੋਇਆ ਹੈ,
ਪਰ ਇਸ ਸਾਖੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ । ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ
ਅਕੂਆ ਸਿੰਘ ਕਰਨੀ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਚੇਲੇ ਬਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਲੋਂ
ਇਹ ਇਕ ਸਾਜਨਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਬੜੀ ਅਟਪਟੀ
ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਕਿ 'ਹਿਰਸ ਨਹੀਂ ਮਿਟੂ' ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਕੂਆ
ਸਿੰਘ ਦਾ ਆਪਣੇ ਤੇ ਜੁਲਮੀ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੀ । ਸੂ: ਪ੍ਰ: ਨੇ
ਇਥੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਸਾਖੀ ਐਨ ੧ ਦੇ ਅੰਸੂ ੨੭ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।

†ਕੱਸੀ ਰੱਖਦੇ, ਖਿੱਚੀ ਰੱਖਦੇ ।

੯੬. ਦਮਦਮੇ ਬਾਰੇ ਭਵਿਖਜਤ ।

ਅਗੇ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਕੜਾਹੇ ਕਰਾਉਂਦੇ ਫੇਰ ਭੁੰਮ
ਪਰ ਡੁਲ੍ਹਾਇ ਦੇਂਦੇ । ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ : ‘ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ! ਏਹੁ ਕੀ
ਹੁਕਮ ਹੈ, ਬਾਹਰੀ ਕਰੀਏ ਜੀ ?’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਏਥੇ ਸੁਮਣਿਮਾਣੀ ਖਾਲਸਾ
ਹੋਵੇਗਾ । ਸਾਡੀ ਕਾਸੀ ਹੈ ਏਹੁ । ਏਥੇ ਸਿਖ ਅਖਰ ਬਹੁਤ
ਸਿਖਨਗੇ । ਬਿਦਯਾਵਾਨ ਹੋਣਗੇ*’ ॥੯੬॥

੯੭. ਟਾਲੀ ਹੇਠ ਦੁੱਧ ਛਕਿਆ ।

ਅਗੇ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿਕਾਰ ਚੜੇ, ਟਾਲੀ ਹੇਠ ਜਾਇ ਉਤਰੇ ।
ਓਸ ਟਾਲੀ ਕਾ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਹਥ ਕਾ ਗੇੜ ਹੈ । ਸਤੀ ਕੋਹੀ ਹੈ
ਡੇਰੇ ਥੋਂ । ਮੋੜਾਂ ਕੇ ਲੋਕ ਓਥੇ ਦੁੱਧ ਦੀਆਂ ਕੜਾਉਣੀਆਂ
ਲੈਕੇ ਜਾਇ ਮਿਲੇ । ਦੁੱਧ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਛਕਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਖੁਸ਼ੀ
ਕੀਤੀ ਆਪ ਚੜੇ ॥੯੭॥

੯੮. ਕਬੀਰ ਸਮੇਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ।

ਅਗੇ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ।

ਏਕ ਬੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿਖੋਂ ਕੀ ਓਰ ਮੁਖ ਕਰਕੇ

*ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੨੮ ਅੰਕ ੨੦ ਤੋਂ ੨੪ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਖੀ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਹੈ ।
ਤੇ ਅਗਲੀ ੯੭ ਸਾਖੀ ਬੀ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ । ‘ਸੁਮਣਮਾਣੀ’ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ
‘ਉਮਾਹੂ ਸੋਮੇ ਵਾਂਗ’ ।

†ਦੁੱਧਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾੜੂਨੀਆਂ । ਓਹ ਬਰਤਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੁੱਧ ਕਾੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ।
ਭਾਵ ਕੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਦੁੱਧ ਦੇ ਭਰੇ ਭਰਾਏ ਭਾਂਡੇ ਲਿਆਏ ।

ਪੁਛਿਆ ਥਾ, ਜੋ 'ਜਿਸ ਸਮੇ ਕਬੀਰ ਭਗਤ ਹੋਇਆ ਸੀ
ਤਿਸ ਸਮੇ ਬਾਦਸਾਹ ਕਉਣ ਥੀ?' ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ :
'ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਜੀ ! ਅਸੀਂ ਤੋਂ ਨਾਹੀਂ ਜਾਣਤੇ ।'

ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਹੋਯਾ : 'ਭਾਈ ਬਾਦਸਾਹ ਸਾਥ ਦਸ ਲਾਖ
ਘੋੜਾ ਚੜਦਾ ਥਾ, ਤਿਸਕੋ ਕੋਈ ਨਾਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਅਰ ਕਬੀਰ
ਭਗਤ ਕੋ ਸਭ ਕੋਈ ਜਾਨਤਾ ਹੈ । ਸੋ ਤਿਸ ਕੋ ਸਭ ਕੋਈ
ਇਸ ਕਰ ਜਾਨਤਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਭਜਨ
ਕਰਤਾ ਸਾ । ਅਰ ਸੰਤੋਂ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰਤਾ ਥਾ । ਜੋ ਸੰਤੋਂ ਕੀ
ਸੇਵਾ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਅਰ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਭਜਨ ਕਰਤੇ ਹੈਂ
ਤਿਨ ਕਾ ਨਾਮ ਜੁਗ ਜੁਗ ਮੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈ, ਨਉਤਨ
ਹੈ । ਅਰ ਸਾਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਪਰਮੇਸਰ ਕੇ । ਭਜਨ
ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਹੈਂ । ਔਰ ਦੇਸੋਂ ਕੇ ਬਾਦਸਾਹ ਕੂੜੇ ਹੈਂ । ਕਬੀਰ
ਭਗਤ ਕੋ ਰਾਮ ਕਬੀਰ ਕਹਿਕੇ ਬੁਲਾਵਣਾ ਆਇਆ ਹੈ ।
ਰਾਮ ਮਹਿ ਅਰੁ ਕਬੀਰ ਮਹਿ ਭੇਦ ਕਛੁ ਨ ਥਾ ।'

ਸਿਖਾਂ ਆਖਿਆ : 'ਜੀ, ਓਹੁ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਕੇੜਾ ਥੀ?'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਸਕੰਦਰ ਸਾਹ ਸੀ ਨਾਉ*' ॥੯੮॥

੯੮. ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਕੌਣ ਉਠਾਈ ਖੜਾ ਹੈ ?

ਅਗੇ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਤੁਰੀ ।

ਇਕ ਬੇਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿਖੋਂ ਕੀ ਓਰ ਮੁਖ ਕਰਕੇ

*ਹੁਬਹੂ ਇਹੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੋ ਸਾਖੀ ਦੀ ੩੦ਵੀਂ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਹੈ ਜੋ ਕਵੀ ਜੀ ਰੁਤ
੩ ਦੇ ਅੰਸੂ ੪੩ ਵਿਚ ਉਲਥਾ ਆਏ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਪੱਥੀ ਦੀ ਇਹ ਸਾਖੀ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਏਥੇ ਐਨ ੧ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ।

ਪੁੱਛਿਆ: 'ਜੋ ਭਾਈ ਧਰਤੀ ਕਉ ਕਉਨ ਉਠਾਈ ਖੜਾ ਹੈ?'

ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ: 'ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਜੀ! ਆਪ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਕਹੀਏ ਜੀ?'

ਤਾਂ ਫੇਰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ: 'ਨਾ ਭਾਈ, ਕਛੁ ਜੋ ਕਿਸੀ ਸੁਨਿਆ ਹੋਇ ਸੋ ਕਹੋ!'

ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ: 'ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਜੀ! ਕੋਈ ਕਹਿਤਾ ਹੈ ਧਰਤੀ ਕੋ ਬਲਦੁ ਉਠਾਈ ਖੜਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਕਹਿਤਾ ਹੈ ਧਰਤੀ ਕੋ ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਉਠਾਈ ਖੜਾ ਹੈ।'

ਹੁਕਮ ਹੋਯਾ: 'ਭਾਈ ਦੋਵੇਂ ਪਰਵਾਨ, ਪਰ ਬਲਦ ਅਰੁ ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਕਿਸ ਕੇ ਅਧਾਰ ਖੜੇ ਹੈ?'

ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ: 'ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਜੀ! ਏਹੁ ਆਪ ਕਹੀਏ ਜੀ!'

ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ: 'ਓਹੁ ਸਚ ਕੇ ਆਸਰੇ ਖੜੇ ਹੈ। ਜਿਤਨੇ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਹੈ, ਸਮੁੰਦ੍ਰ, ਧਰਤੀ, ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਅਰੁ ਸੂਰਜ ਸਭ ਸਚ ਕੇ ਆਸਰੇ ਖੜੇ ਹਨ। ਅਰ ਜੋ ਕੂੜ ਚਲਤਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਸੋ ਭੀ ਸਚ ਕੇ ਸਾਥ ਮਿਲਿਆ ਚਲਿਆ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਸੁਧਾ ਕੂੜ ਚਲਿਆ ਨਾਹੀ ਪਾਵਤਾ। ਜੈਸੇ ਸੁਧਾ ਲੋਹਾ ਨਾਹੀ ਤਰਤਾ, ਪਰ ਨਾਉ ਸਾਥ ਮਿਲਿਆ ਲੋਹਾ ਭੀ ਤਰਤਾ ਫਿਰਤਾ ਹੈ; ਤੈਸੇ ਕੂੜ ਭੀ ਸਚ ਸਾਥ ਮਿਲਿਆ ਚਲਿਆ ਜਾਤਾ ਹੈ।'

ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ: 'ਸਤਿ ਜੀ ਸਤਿ, ਜੋ ਤੁਮਾਰੇ ਮੁਖ ਵਾਕ ਤੇ ਬਚਨ ਨਿਕਸੈ ਹੈ ਸੋ ਸਤਿ ਹੈ*' ॥੯੯॥

*ਦਮਦਮੇ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਅਖੀਰ ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੩੦ ਦੇ ਅੰਕ ੩੭ ਤੋਂ ਅਖੀਰ ਤਕ ਇਹ ਸਾਖੀ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਗ੍ਰੰ: ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

੧੦੦. ਪਰਾਇਆ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨਾ ।

ਅਗੇ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਤੁਰੀ ।

ਇਕ ਬੇਰ ਕਿਸੀ ਸਿਖ ਪਾਸ ਕਿਸੇ ਕਾ ਲਹਿਣਾ
ਥਾ । ਓਹੁ ਮੰਗੇ, ਓਹੁ ਦੇਵੇ ਨਾਂਹੀ । ਤਾਂ ਲਹਿਣੇ ਵਾਲੇ ਸਿਖ
ਕਹਿਆ : 'ਸਿਖਾ ਜੇਤੂ ਹੁਣਿ ਨਾ ਦੇਵਹਿਗਾ, ਤਾਂ ਦਰਗਾਹਿ
ਲੇਖਾ ਦੇਣਾ ਆਵੀਗਾ । ਓਥੇ ਫੜੀਅਹਿਗਾ ।' ਤਾਂ ਅਗੇ
ਦੇਵਨ ਵਾਲੇ ਸਿਖ ਇਹ ਤੁਕ ਪੜੀ :-

ਜੋ ਲੇਖਾ ਕੋਇ ਨ ਪੁਛਈ ਜਾਂ ਗੁਰ ਬਖਸਿੰਦਾ* ।

ਤਦ ਇਹ ਸਭ ਬਾਰਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਭੀ ਸੁਣੀਆਂ
ਉਨਹੁਂ ਕੀਆਂ । ਜਬ ਸਿਖ ਇਹ ਤੁਕ ਪੜੀ । 'ਜੋ ਲੇਖਾ ਕੋਇ
ਨ ਪੁਛਈ ਜਾਂ ਗੁਰ ਬਖਸਿੰਦਾ' ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਆਪ
ਤੁਕ ਪੜੀ:-

‘ਹਕੁ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ ਉਸੁ ਸੁਅਰ ਉਸੁ ਗਾਇ ॥

ਗੁਰੁ ਪੀਰੁ ਹਾਮਾ ਤਾਂ ਭਰੇ ਜਾ ਮੁਰਦਾਰੁ ਨ ਖਾਇ ॥’

ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ : ‘ਸੁਣ ਸਿਖਾ ! ਗੁਰੂ ਤਬ ਹੀ
ਬਖਸੇਗਾ ਜਬ ਮੁਰਦਾਰੁ ਤਿਆਗੇਗਾ । ਸੋ ਮੁਰਦਾਰੁ
ਪਰਾਇਆ ਹੱਕ ਹੈ । ਜਬ ਐਸਾ ਲੇਖਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਬ ਸਭ
ਸ੍ਰਿਸਟ ਇਉਂ ਹੀ ਉਧਰ ਜਾਵੇ । ਕਿਸੀ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕ
ਕਿਉਂ ਤਿਆਗਣੇ ਹੈਂ, ਅਰ ਮਨ ਕੇ ਕਿਉਂ ਮਾਰਣਾ ਹੈ ।
ਤਾਂਤੇ ਇਉਂ ਬਾਤ ਹੈ:-

‘ਜੋ ਨਾਨਕ ਛੁਟਣ ਕੂੜ ਬਾਝਹੁ ਸੁਭ ਕਰਣੀਆਂ ॥੧੦੦॥

*ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਹੈ: ਲੇਖਾ ਕੋਇ ਨ ਪੁਛਈ ਜਾ ਹਰਿ ਬਖਸਿੰਦਾ ॥[ਮਾ:ਵਾ:ਡ:ਮ:ਪ
ਇਹ ਸਾਖੀ ਸੌ ਸਾਖੀ ਦੀ ਸੱਤਵੀਂ ਸਾਖੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ
ਰਤ ੩ ਦੇ ਅੰਸੂ ੪੯ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਓਥੇ ਦੋਹਾਂ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਮਾਲਾ ਸਿੰਘ ਤੇ
ਲਾਹੌਰਾ ਸਿੰਘ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ।

੧੦੧. ਲਿਖਣ ਸਰ ।

ਅਗੇ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਤੁਰੀ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਡਲੇ ਹੁਜੂਰ ਹਥ ਜੋੜਕੇ ਕਹਿਆ :
'ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਜੀ ! ਕੀ ਹੁਕਮ ਹੈ ? ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਲਿਖਣ
ਘੜੀਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਸਿਟੀ ਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹੈਨ । ਜੀ
ਪਾਤਿਸਾਹਿ ! ਇਹ ਕੀ ਸੁਭਾਉ ਪਇਆ ਹੈ ?'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਡਲ ਸਿੰਘ ਏਥੇ ਸਿਖ ਸਿਖਾਇਤ
ਪੜੇਂਗੇ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ । ਹੁਣਿ ਤਾਂ ਨਾਹੀਂ ਕੋਈ ਪੜਦਾ, ਜਦੋਂ
ਪੜਨਗੇ, ਓਦੋਂ ਬਣਾਇ ਲੈਣਗੇ । ਇਹ ਹਮਾਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਹੈ ।
ਚੌਪਈ ॥ ਇਹ ਹੈ ਪ੍ਰਗਟ ਹਮਾਰੀ ਕਾਂਸੀ ।

ਪੜ ਹੈਂ ਇਹਾਂ ਢੇਰ ਮਤਿ ਨਾਸੀ ।

ਲੇਖਕ ਗੁਨੀ ਕਵਿੰਦ ਗਿਆਨੀ ।

ਬੁਧਿ ਵਡੀ ਹੁਇ ਹੈਂ ਅਤਿ ਗਿਆਨੀ ॥੧॥

ਡਲੇ ਕਹਿਆ : 'ਭਲਾ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਤੁਸਾਂ ਕਾ
ਕਹਿਣਾ ਸਤਿ ਹੋਵੈਗਾ*' ॥੧੦੧॥

੧੦੨. ਦਮਦਮੇ ਨਿਵਾਸ। ਡੱਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ।

ਅਗੇ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ।

ਚੌਪਈ ॥ ਉਚ ਦਮਦਮਾਂ ਅਧਿਕ ਕਰਾਯੋ ।

ਜਿਹ ਸਮ ਉਪਮਾ ਅਵਰ ਨ ਗਾਯੋ ।

ਬੈਠਤਿ ਆਪ ਤਹਾਂ ਜਬਿ ਆਈ ।

*ਪਿਛੇ ੯੬ ਅੰਕ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਸਾਂਝਾ ਹੈ, ਕਵੀ
ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੨੮ ਵਿਚ ਕੱਠਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਸਭ ਸੰਗਤ ਦਰਸੈ ਤਬ ਜਾਈ ॥੧॥
 ਬਹੁਰੇ ਆਪਿ ਗੁਰੂ ਸਰਿ ਆਵੈ ।
 ਬੋਲ ਸੰਗਤੀ ਕਾਰ ਕਢਾਵੈ ।
 ਅਨਿਕ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਰੈ ਉਹ ਥਾਨੈ ।
 ਕੌਨ ਕਵਿੰਦ ਸੁ ਸਕਤ ਬਖਾਨੈ ॥੨॥
 ਸਾਯੰਕਾਲ ਜੰਡਾਣੈ* ਆਈ ।
 ਰੋਜਦਾਰ ਸਭ ਲੇਹਿ ਬੁਲਾਈ ।
 ਸਭ ਕੇ ਰੋਜ ਦੇਤ ਉਹ ਥਾਨੈ ।
 ਮੁਹਰ ਰੁਪਯਾ ਪੈਸਾ ਜਾਨੈ ॥੩॥
 ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ । ਤਬੈ ਆਲ ਆਨੈ । ਬਿਠੈ ਤੋਨ ਥਾਨੈ ।
 ਤਬੈ ਲਾਗ ਲੱਛਾ । ਸੁ ਠਾਢੀ ਪ੍ਰਤੱਛਾ ॥੪॥
 ਝੂਲਨਾ । ਆਨਿ ਬੈਰਾੜ ਸਭ ਡੱਲ ਤੇ ਆਦਿ ਲੈ ਮਿਲੇ
 ਪਗ ਕੰਜ ਕੇ ਆਨ ਤੀਰਾਜ । ਸਿਖ ਅਰੁ ਸੰਤ ਆਨੰਤ
 ਮਿਲ ਆਵਈ ਪ੍ਰਭੂ ਕੇ ਹੋਤ ਮਨੁ ਮੋਦ ਪਾਈ ।
 ਹੋਤ ਕਈ ਖਾਲਸਾ ਝੂਠ ਤਜਿ ਲਾਲਸਾ ਮਿਲਜੇ
 ਤਿਹ ਆਨ ਸਭ ਸੰਗ ਭਾਈ । ਪੁਰੀ ਆਨੰਦ ਤੇ
 ਚੌਗੁਨੋ ਜਾਨਿਯੋ ਵਾਰ ਪੁਨ ਪਾਰ ਨਿਰਖਯੋ ਨ ਜਾਈ ।
 ਹੋਤ ਆਨੰਦ ਧੁਨ ਕੀਰਤਨ ਜਾਨਿਯੋ ਬਜਤ ਸੰਗੀਤ
 ਕੀ ਤਾਰ ਗਾਈ ॥੫॥ ਭਾਵਨੀ ਧਾਰ ਇਕ ਸੇਵਹੀਂ
 ਨਾਥ ਕੋ, ਚਾਕਰੀ ਦਾਮ ਇਕ ਰੋਜ ਲੇਹੀਂ । ਪੁਤ੍ਰ
 ਕਲਿਤ੍ਰ ਇਕ ਧਾਰਿ ਹਿਤ ਪੂਜਹੀਂ, ਦੂਧ ਔ ਮਾਲ

*ਪਾ:—ਜੰਡਿਆਣੈ ।

ਇਹ ਇਕ ਤੁਕ ਅਗੇ ਦਿਤੇ ਝੂਲਨੇ ਦੇ ਦੋ ਛੰਦਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਹੈ ।

ਕੀ ਆਸ ਕੇਹੀ । ਇਕ ਜੋ ਦਾਸ ਉਦਾਸਹੈ ਜਗਤ ਤੇ ਸ੍ਰੀ
 ਘਨ ਸਜਾਮ ਕੇ ਆਸਨੇਹੀ । ਰੈਨ ਦਿਨ ਆਵਹੀਂ
 ਚਲੀ ਬਹੁ ਸੰਗਤਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪਾਦਾਰਥ ਨਾਥ ਦੇਹੀਂ ॥੬॥
 ਦੋਹਰਾ । ਰੋਜ ਅਸਰਫੀ ਮੁੰਦ੍ਰਕਾ ਦੇਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਿੱਤ ।
 ਜੋ ਬਤੀਆਂ ਸੁਨਿ ਕਰ ਚਲੇ ਆਵਤ ਬੀਰ ਅਨਿੱਤ ॥੭॥
 ਦੁੰਦਭਿ ਨਾਦ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਧੁਨਿ ਆਵਜ ਤੂਰ ਅਪਾਰ ।
 ਜਲਧ ਮੇਘ ਜਿਮ ਗਾਜਹੀ ਸਦ ਸਾਚੈ ਦਰਬਾਰ ॥੮॥
 ਆਧ ਜਾਮ ਦਿਨ ਚੜੇ ਲਗ ਹੋਇ ਨ ਕਿਸੇ ਦਿਦਾਰ ।
 ਫਿਰ ਬੈਠੇ ਸੁਖ ਮਹਲ ਜਬ ਸਭ ਦਰਸੈ ਹਿਤ ਧਾਰ ॥੯॥

ਰਸਾਵਲ । ਤਹਾ ਤੇ ਜੁ ਆਵੈ । ਸੁ ਡੇਰੇ ਸਿਧਾਵੈ ।

ਸੁਨਜੇ ਐਸ ਪਾਈ । ਚਲਜੇ ਦੇਸੁ ਆਈ ॥੧੦॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਿਧਾਨਾ । ਰਖੈ ਚਾਕਰਾਨਾ ।

ਧਨੰ ਜੋ ਬਸਾਵੈ । ਮਨੋ ਮੇਘ ਆਵੈ ॥੧੧॥

ਜਹਾਂ ਬੈਠਿ ਆਈ । ਸੁ ਦੇਤਾ ਹੀਂ ਜਾਈਂ ।

ਉਰੂ ਪਾਟ ਨੀਚੇ । ਦਿਵੈਂ ਬਿੱਤ ਸੀਚੇ ॥੧੨॥

ਕਿਤੇ ਜੋ ਬਰਾਰਾ । ਕਰੈਂ ਐਸ ਕਾਰਾ ।

ਨਿਸੰ ਮਧਜ ਆਈ । ਖੁਦੈਂ ਤੋਨ ਜਾਈ ॥੧੩॥

ਜਹਾਂ ਆਪ ਤੇਈ । ਗੁਰੂ ਰੋਜ ਦੇਈਂ ।

ਕਛੂ ਥਾਂ ਨ ਪਾਵੈਂ । ਅਗਾਧੀ ਠਰਾਵੈਂ ॥੧੪॥

ਲਜਾ ਸੋ ਲਜਾਈ । ਰਹੇ ਮੋਨਤਾਈ ।

ਜਿਤੇ ਐ ਨਰੇਸਾ । ਹੁਤੇ ਮੱਧਿ ਦੇਸ਼ਾ ॥੧੫॥

ਸਭੈ ਤੋਨ ਜਾਈ । ਮਿਲੇ ਖਾਸ ਆਈ ।

ਸਬੂਹੰ ਬਿਚਾਰੀ । ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰੀ ॥੧੬॥
 ਇਕੰ ਰੈਨ ਡੱਲਾ । ਇਤੈ ਆਨ ਕੱਲਾ ।
 ਅਸੰ ਢਾਲ ਧਾਰੇ । ਰਹਜੇ ਠਾਂਢ ਦੁਆਰੇ ॥੧੭॥
 ਸੁ ਚੌਕੀ ਦਿਆਲਾ । ਕਰੀ ਤਾਂ ਬਿਸਾਲਾ ।
 ਰਹੇ ਆਪ ਗਾਈ : 'ਸਵੈਂ ਡਰ ਜਾਈ' ॥੧੮॥
 ਗਯੋ ਸੋ ਨ ਧਾਂਮਾ । ਜਗਜੋ ਚਾਰ ਜਾਂਮਾ ।
 ਪੁਨੰ ਹੋਇ ਦਜਾਲਾ । ਕਹਾ ਯੋ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ ॥੧੯॥
 'ਜਿਸ ਇਛ ਹੋਈ । ਲਵੇ ਮਾਂਗ ਸੋਈ ।
 ਗੁਰੂ ਹੈ ਸਹਾਈ । ਮੰਗੋ ਇੱਛ ਕਾਈ' ॥੨੦॥
 ਤਿਨੈ ਹਾਥ ਜੋਰੀ । 'ਬਿਨੈ ਹੈ ਸੁ ਮੋਰੀ ।
 'ਹੁਰੰ ਇਛ ਨਾਂਹੀ । ਰਖੋ ਚਰਨ ਮਾਂਹੀ' ॥੨੧॥

ਜਿਥੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਆਪ ਹੋਵੇ ਓਥੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਪੀੜੀ
ਕਾ ਥਾਉਂ ਰਖਣਾ ।

'ਡੱਲ ਸਿੰਘ ! ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕੁ, ਸਿੰਘ ਛਕਦੇ ਹਨਿ !'
 ਡਲਾ ਕਹਿੰਦਾ : 'ਜੀ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਛਕਿਆ ਹੈ !'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਤੈਂ ਕਦ ਛਕਿਆ ਹੈ ?'

ਕਹਿੰਦਾ : 'ਪਾਤਿਸਾਹ ! ਜੋ ਸੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਆਪ ਕੇ
 ਥਾਲ ਕਾ ਹੈ, ਸੋਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ ।'

'ਡਲ ਸਿੰਘ ! ਖੰਡੇ ਕਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕੁ !'

ਪਾਤਿਸਾਹਿ ! ਓਹ ਭੀ ਤਾਂ ਖੰਡੇ ਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਤੁਸੀ
 ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਰਦ ਭੇਟ ਕਰਕੇ ਛਕਦੇ ਹਹੁ ।'

ਸਾਹਿਬ ਬਹੁਤ ਬਿਗਸੇ । ਫੇਰ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਡਲ ਸਿੰਘ !

ਏਹੁ ਹਮਾਰੀ ਖੁਸੀ ਹੈ !' ਡਲ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ : 'ਸਤਿ ਬਚਨ ਜੀ, ਸਤਿ ਬਚਨ' । ਉਠਕੇ ਪੈਰੀ ਪਇਆ ।

ਅਗਲੇ ਭਲਕ ਕੜਾਹੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕੀਤਾ, ਅੰਮ੍ਰਤ ਛਕਿਆ, ਸੌ ਸਿੰਘ ਸੁਨਹਿਰੀਆ ਹੋਇਆ ।

ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ, ਢਾਲਾ, ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਕੀ ਜੜਾਉ ਕੰਢਣਾਂ ਕੀ ਜੋੜੀ ਬਖਸੀ । ਗਲੋਂ ਲਾਹਿਕੇ ਚੋਲਾ ਬਖਸਿਆ । ਕਹਿੰਦਾ : 'ਜੀ ! ਚੋਲਾ ਗਲ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ, ਏਸ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਾਂਗੇ ।' ਡਲ ਸਿੰਘ ਪਰ ਬਹੁਤ ਖੁਸੀ ਹੋਈ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਭਜਾਊ* ਆਇਆ : 'ਤੁਰਕ ਆਂਵਦਾ ਹੈ ਡਲ ਸਿੰਘ !' 'ਦੂਰ ਬਾਹਰ ਜੰਡ ਹੇਠ ਜਾਇ ਕੇ ਡੇਰਾ ਕਰ ਦੇਇ ਕਮਰਕਸੀ ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਨਾਲ' । ਕਹਿੰਦਾ : 'ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਜੇ ਕਿਤੇ ਤੁਰਕ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਭੀ ਹੋਇ ਗਇਆ, ਬਰਾੜਾਂ ਕੀ ਤਲਵਾਰ ਵੇਖੋਗੇ ਜੀ ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸੀ ਹੋਏ॥੧੦੨॥

੧੦੩. ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਰ ।

ਅਗੇ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਤੁਰੀ ।

ਇਕ ਬੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਰਾਮਾ ਸਿੰਘ ਤਿਲੋਕਾ ਸਿੰਘ ਰਸਤ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਗਡਿਆਂ ਉਤੇ, ਫੂਲ ਤੇ ਦਮਦਮੇ ਗੁਰੂ ਜੀ

*ਸੁੰਹੀਆਂ ਯਾ ਟਾਂਗੂ; ਨੱਸ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਖਬਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ।

†ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੨੮ ਦੇ ਅੰਕ ੨੭ ਤੋਂ ਅਖੀਰ ਤਕ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤਿਲੋਕਾ ਸਿੰਘ ! ਰਸਤ ਘਰ ਥੋਂ ਆਂਦੀ ਹੈ ?’

‘ਜੀ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ! ਘਰਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਸਭੇ ਭਾਈਆਂ ਦੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਭਾਈਆਂ ਕੀ ਭੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਕੀ ਮਣ, ਕਿਸੇ ਕੀ ਦੋਇ ਮਣ।’

ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ: ‘ਜੀ, ਰਾਮਾ ਸਿੰਘ ਤਿਲੋਕਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਕਾ ਭੀ ਸਿਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਆਪਣਾ ਜਾਣ ਕੇ ਸਰੀਰ ਕਮਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।’

ਇਕ ਸਿਖ ਕਹਿੰਦਾ : ‘ਜੀ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਜੀ ! ਏਹੁ ਤਾਂ ਕਾਂਗੜ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਗਏ ਸੇ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਕੁਹ ਮਾਂਗੋ, ਜੋ ਇਛਿਆ ਹੈ ਗੁਰੂ ਪੂਰੀ ਕਰੇਗਾ।’

‘ਚਕਰ ਬਸਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ ਅਗੇ, ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ! ਜਦੋਂ ਦੇ ਐਤ ਭੂਮ ਆਏ ਹਾਂ, ਤਦੋਂ ਕਾ ਐਤ ਭੂਮ ਹਛੂੰ ਪੈਰੁ ਨਾਹੀ ਗਡਿਆ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ‘ਰਾਮਾ ਸਿੰਘ, ਤਿਲੋਕਾ ਸਿੰਘ ! ਤੁਮਾਰਾ ਪੈਰ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਟਿਕ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੁਮਾਰਾ ਹੀ ਰਾਜ ਕੁਰਸੀ ਬਕੁਰਸੀ ਰਹੇਗਾ ! ਦਿਲੀ, ਲਾਹੌਰ ਕੇ ਬੀਚ।’ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤਿ ਉਤੇ ਖੁਸੀ ਹੋਈ। ਸਭ ਸੰਗਤ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਰਾਮਾ ਸਿੰਘ ਤਿਲੋਕਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੱਗਾਂ ਪੈਨਾਈਆਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਤੁਮਾਰਾ ਰਾਜ ਪਹਾੜਿ ਅਟਕ ਤੀਕੁ ਹੋਵੇਗਾ।’

ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜੇ । ਸਤਿ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਦੀਦਾਰੁ
ਕਰਦੇ ਰਹੇ* ॥੧੦੩॥

੧੦੪. ਵੰਗੇਹਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ।

ਅਗੇ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ।

ਜਦੋਂ ਬਠਿੰਡੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੰਗੇਹਰੀਆਂ ਬੋਂ ਮਹਿਆਂ
ਸੀ ਮੰਗਾਇਆ, ਓਨੀ ਕਹਿਆ ਸੀ ਮਹਿਆਂ ਮਾਰ ਖੰਡ-ਆਪਿ
ਵਿਚਿ ਦੀ ਗਲ ਕਰਕੇ-ਦਸੋ ! ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਿਖ ਜਾਣਗੇ
ਲਾਉਣੇ, ਤਦੋਂ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰੂ, ਤਮਾਸਾ ਵੇਖਾਂਗੇ ।-ਕਹਿਆ
ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ-ਜੀ ਅਹੁ ਖੜਾ ਹੈ ਮਹਿਆਂ, ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਨੂੰ ਜੇ
ਲੋੜੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੈ ਜਾਹੁ, ਜੰਡ ਨਾਲ ਖਹਿੰਦਾ ਹੈ ਖੜਾ- ।
ਜਾਇਕੇ ਸਿਖਾਂ ਹੱਕਿਆ, -ਚਲੁ ਭਾਈ ਦੇਵਤਾ ਤੇਰੀ ਮੁਕਤ
ਕਰੀਏ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਦਿਆ ਹਹਿੰ- ਮਹਿਆਂ ਤੁਰ ਪਇਆ ।
ਫੇਰ ਵੰਗੇਹਰੀਏ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਚਾ ਗੁਰੂ ਹੈ । ਏਹੁ
ਤਨਖਾਹ ਬਖਸਾਈਏ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਚਲਕੇ ।' ਦੁਇ ਬੰਦੂਕਾਂ
ਲਈਆਂ, ਕੁਹ ਰਸਤ ਲਈ, ਕੁਹਕ ਰੂਪਰਸੁ ਲਇਆ ।
ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੰਦੂਕਾਂ ਉਤੇ ਰੂਪਰਸ ਉਤੇ ਖੁਸੀ ਹੋਏ ।

ਜਾਇ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਜੀ, ਅਸੀਂ ਮਹੇਂ ਵਾਲੀ ਗਲ ਕਪਟ
ਕੀਤਾ ਸੀ । ਤੁਸੀਂ ਸਾਡਾ ਪੜਦਾ ਢਕਿਆ ਹੈ ।' ਗੁਰੂ ਜੀ
ਖੁਸੀ ਕੀਤੀ ।

*ਨਾਭੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਵਡਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਐਨ ੧
ਅੰਸੂ ੨੯ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਇਥੋਂ ਹੀ ਲੈਕੇ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਤੇ ਅਗਲਾ 'ਵੰਗੇਹਰੀਆਂ ਨੂੰ
ਬਖਸ਼ੀਸ਼' ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਬੀ ਇਸੇ ਅੰਸੂ ਵਿਚ ਹੈ ।
†ਲੂਣ ।

ਓਨੀ ਕਹਿਆ : 'ਜੀ, ਰਾਮੇ ਤਲੋਕੇ ਨੂੰ ਰਾਜੁ
ਬਖਸਿਆ ਹੈ; ਸਾਨੂੰ ਭੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੋਵੇ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ : 'ਤੁਸੀਂ ਆਇ ਮਿਲੇ ਹਹੁ । ਤੁਸਾਂ
ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ ਕਾਲ ਏਤਨੀ ਕੁ ਜਗਾ ਟਿਕੀ ਰਹੇਗੀ, ਜਿਤਨੀ
ਕੁ ਹੁਣਿ ਹੈ' ॥੧੦੪॥

੧੦੫. ਦੱਖਣ ਨੂੰ ਟੁਰੇ ਦਮਦਮਿਓਂ ।

ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਖਣ ਜਾਣੇ ਕੀ
ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ । ਏਹੁ ਸੱਦ ਦਸ ਦਿਹ ਅਗੋਂ ਦੀ ਕੀਤੀ :—

ਮਾਝਿ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ੧੦ ॥ ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ ਖਾਲਸਾ
ਦੀਦਾਰੁ ਆਨਿ ਲਗਾ । ਤਬ ਉਚਾਰ ਹੋਇਆ—

ਸੁਣ ਕੈ ਸਦੁ ਮਾਹੀ ਦਾ ਮੋਹੀ ਪਾਣੀ ਘਾਹੁ ਮੁਤੋ ਨੇ ।

ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨ ਰਲੀਆ ਕਾਈ ਕੋਹੋ ਸੌਕ ਪਿਓ ਨੇ ।

ਗਇਓ ਫਿਰਾਕ ਮਿਲਿਓ ਮਿਤ੍ਰਮਾਹੀ ਤਾਹੀ ਸੁਕਰ ਕੀਤੋਨੇ।੧।

ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਬਾਕ ਸਰਬਤ੍ਰ ਖਾਲਸੇ ਨੇੜੇ
ਦੂਰ ਤੇ ਹੁਮ ਹੁਮਾਇ ਕੇ ਆਏ ਦਰਸਨਾਂ ਨੂੰ । ਭਾਈ ਰੂਪੇ
ਤੇ ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਆਇਆ । ਬੁਧੂ ਸੁਧੂ ਦੀਵਾਨੇ ਆਏ ।
ਅਭੈ ਰਾਮ ਸੋਢੀ ਆਇਆ ਕੋਠੇ ਤੇ । ਅਬਲੂ ਮਹਿਮੇ ਤੇ । ਦਾਨ
ਸਿੰਘ ਆਇਆ, ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਕੇ ਸਾਥ
ਲੈਕੇ । ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਏ, ਸੰਗਤ
ਕੇ ਸਾਥ ਲੈ ਕੇ । ਰਮਦਾਸੋਂ ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਏ
ਸੰਗਤਿ ਕੇ ਸਾਥ ਲੈਕੇ । ਚੱਕਾ ਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਭਾਈ
ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਆਏ।ਫੂਲ ਤੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਆਏ ।

ਭੁਚੋ ਤੇ ਭਾਈ ਗੋਦੜੀਆ ਆਇਆ । ਸਰਬਤ੍ਰ ਨੇ ਆਨਿ
ਹਜ਼ੂਰ ਦਰਸਨ ਕੀਤਾ । ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਭੇਟਾ ਰਖੀ
ਸਰਬਤ੍ਰ ਨੇ । ਦਰਬਾਰੀ ਘਰਬਾਰੀ ਦੀਵਾਨੇ ਸੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ।
ਓਨਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ : ‘ਜੀ ਪਾਤਿਸਾਹ, ਆਪ ਮਾਲਵੇ ਦੇਸ
ਵਿਚਿ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਂਸੀ ਬੈਠੇ ਹੋ, ਦਰਸਨ ਦੇਂਦੇ ਹੋ । ਸਿਖ
ਸਖਾ ਸਭ ਕੋਈ ਚਲਿਆ ਆਂਵਦਾ ਹੈ । ਦਖਣ ਭੱਠ ਪਈ
ਕਾ ਕੀ ਨਾਉਂ ਲੈਂਦੇ ਹੋ !’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ‘ਨਾ ਵੇ ! ਸਾਡਾ ਕਾਰਜ ਹੀ
ਹੈ । ਅਸਾਨੂੰ ਜਰੂਰ ਜਾਣਾ ਹੀ ਹੈ । ਦਮਦਮੇ ਕੇ ਸਮਾਨ
ਅਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਹੋਰੁ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਜਾਣਾ ਹੀ ਹੈ ।’ ਰਾਮੇ
ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਲੋਕੇ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖੁਸੀ ਕੀਤੀ, ਸਿਰੇ ਪਾਉ ਦੀਏ ।
ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਕੋ ਖੁਸੀ ਕੀਤੀ, ਸਿਰੇਪਾਉ ਦੀਏ ।
ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਮਨੀਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਧਰਮਸਿੰਘ,
ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਕਾ ਬੇਟਾ ਗੁਰਬਖਸ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ
ਏਹ ਪੰਜੇ ਨਾਮਦਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ, ਸਾਥ ਹੀ ਚੜੇ, ਚਰਨ
ਕਮਲੋਂ ਕੇ । ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਦਰਬਾਰੀ ਘਰਬਾਰੀ ਭਜੇ ਰਾਤ, ਪਾੜਕੇ
ਬਰਾੜਾਂ ਨੂੰ ਸਾਥ ਲੈਕੇ । ਸੋਢੀ ਅਭੈ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ
ਹੁੰਦੇ:ਇਹ ਭਾਂਡਾ ਸੁਧ ਹੈ, ਵਸਤੂ ਪਾਵਨ ਵਾਲਾ। ਤਿਸਨੂੰ ਦੀਵਾਨੇ
ਸੁਧੁ ਬੁਧੁ ਰਸਤੇ ਵਿਚੋਂ ਸੁਤੇ ਨੂੰ ਮੰਜਾ ਚੁਕ ਲਿਆਏ ।

ਆਪ ਚੜੇ, ਨੌਮੀ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਕੇ ਅਸਥਾਨ ਅਰਦਾਸ
ਕਰਵਾਈ । ਨੌ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਰਹੇ । ਨੌ
ਮਹੀਨੇ, ਨੌ ਦਿਨ, ਨੌ ਪਹਿਰ, ਨੌ ਘੜੀਆਂ, ਨੌ ਪਲ ਗੁਰੂ

ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਹੇ । ਚੜ੍ਹੇ ਕਤਕ ਕੀ ਸੁਦੀ ਤਿਥਿ ਪੰਚਮੀ
ਦਿਨ ਵੀਰਵਾਰ, ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਕੂਚ ਕੀਆ
ਦਖਣ ਕੋ* ॥੧੦੫॥

੧੦੬. ਡੇਰਾ ਕੇਵਲ ।

ਦਮਦਮੇ ਤੇ ਡੇਰਾ ਸਤ ਕੋਹ, ਕੇਵਲ ਕੀਆ ॥੧੦੬॥

੧੦੭. ਝੋਰੜ ਡੇਰਾ ।

ਅਗੇ ਝੋਰੜੀ ਦੁਪਹਿਰੇ ਡੇਰਾ ਕੀਆ ॥੧੦੭॥

੧੦੮. ਝੰਡੇ ਡੇਰਾ ।

ਝੰਡੇ ਡੇਰਾ ਕੀਆ ਅਠਾਰਾਂ ਕੋਸ ॥੧੦੮॥

੧੦੯. ਸਰਸੇ ਡੇਰਾ, ਡੱਲਾ ਨਸਿਆ ।

ਸਰਸੇ ਡੇਰਾ ਕੀਆ ਬਾਰਾਂ ਕੋਸ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਲੰਘ ਪਰ
ਬੈਠੇ ਸੇ, ਡਲ ਸਿੰਘ ਭੀ ਪਲੰਘ ਕੇ ਪਾਸ ਬੈਠਾ ਸੀ । ਗੁਰੂ
ਜੀ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹੇ ਪਜਾਵੇਂ ਕੇ । ਕਹਿੰਦੇ: ‘ਡਲ ਸਿੰਘ ! ਆਉ,
ਤੈਨੂੰ ਜੇਹੜਾ ਮੁਲਖ ਦੇਣਾ ਹੈ ਵਿਖਾਈਏ !’ ਕਹਿੰਦਾ : ‘ਜੀ
ਜਦੋਂ ਚਲਾਂਗੇ ਓਦੋਂ ਵੇਖ ਲਵਾਂਗੇ, ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਜੀ !’

ਡਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਪਲੰਘ ਉਪਰ ਕੰਕਣ
ਤੇ ਖੰਡਾ ਬਿਛਾਉਣੇ ਕੇ ਹੇਠ ਕੀ ਧਰ ਦਿਤੇ । ਫੇਰ ਰਾਤ ਨੂੰ

*ਦਮਦਮੇ ਤੋਂ ਦਖਣ ਨੂੰ ਟੁਰਨ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਸਵਿਸਥਾਰ
ਐਨ ੧ ਦੇ ਅੰਸੂ ੩੨, ੩੩ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਦਮਦਮਿਓਂ ਚੱਲਕੇ ਕੇਵਲ, ਝੋਰੜ,
ਝੰਡੇ ਤੇ ਸਰਸੇ ਡੇਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਵੀ ਇਸੇ ਅੰਸੂ ੩੩ ਵਿਚ ਹੈ । †ਆਵੇ ਉਤੇ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਦੁਇ ਬਾਰੀ ਪਰਕੰਮਿਆਂ ਦੇ ਕੇ ਭਜ
ਗਇਆ । ਬੇਨਵਾ ਫਕੀਰ ਫਿਰਦਾ ਸੀ ਪਰਕੰਮਿਆਂ ਦੇਂਦਾ,
ਓਸਨੇ ਓਦੋਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਜਾਂਦਾ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਬੁਲਾਵੇ, ਡੱਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ !'

ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ ਕੀ ਰਾਤ ਕਾ ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਕਾ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਬੇਨਵਾ ਰਹਿੰਦਾ: 'ਡੱਲਾ ਨ ਮੱਲਾ,
ਏਕੁ ਅੱਲਾ ਹੀ ਅੱਲਾ ।' ਕਹਿੰਦਾ: 'ਜੀ ਡੱਲਾ ਭਾਗ ਗਇਆ
ਹੈ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਤਿੰਨ ਜਨਮ ਮਿਲਦਾ ਆਇਆ ਸੀ ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲਣ ਨਾਂਹੀ ਚੁਪ ਕਰ ਰਹੇ । ਡੱਲਾ
ਕਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ—ਜੀ, ਜਿਥੇ ਆਪ ਕਾ ਥਾਉਂ ਰਹਿਣੇ ਕਾ ਹੋਵੇ
ਓਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਪੀੜੀ ਕਾ ਥਾਂਉਂ ਦਾਸ ਕੇ ਰਖਣਾਂ ਜੀ—।

ਗੁਰੂਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਆਪ ਹੀ ਉਠ ਗਇਆ ਹੈਂ—ਵੇ ਡੱਲਾ!'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ : 'ਡੱਲ ਸਿੰਘ ਦਖਣ ਨੂੰ ਹਮ
ਜਾਵਣਾਂ ਹੈ ਸਭ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇ ।' ਡੱਲ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ :
'ਜੀ, ਏਥੇ ਹੀ ਰਹੇ ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਤੁਮ ਭੀ ਚੜ੍ਹੋ ।'
ਡੱਲ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ: 'ਜੀ ਏਨਾਂ ਝਾੜਾਂ ਕਾ ਰਾਖਾ ਕੋਈ
ਨਹੀਂ ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ : 'ਤੈਂ ਹੀ ਨਾਂਹੀ ਹੋਣਾ, ਝਾੜਾਂ
ਕੇ ਰਾਖੇ ਕੇਤੇ ਹੀ ਹੋਏ ਹਨ, ਹੋਣਗੇ ਅਗੇ ਕੇਤੇ* ॥'੧੦੯॥

੧੧੦. ਨੌਹਰ ਡੇਰਾ ।

ਚੜ੍ਹੇ ਗੁਰੂਜੀ, ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਬਾਰੀਂ ਕੋਹੀਂ ਨੌਹਰ ਕੀਤਾ ।
ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਨੌਹਰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਮੁਹਰ ਲੁਟੇਗਾ ਖਾਲਸਾ ।'

*ਐਨ ੧ ਅੰਸੂ ੩੩ ।

—੧੧੭—

ਵਡਾ ਉਚਾ ਚਬੂਤਰਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਘੋੜੇ ਸਮੇਤ ਪੌੜੀਏ ਪੌੜੀਏ
ਸਿਖਰ ਚਬੂਤਰੇ ਕੇ ਚੜ ਗਏ। ਓਥੇ ਮਹਿਲ ਕੇ ਕਬੂਤਰ ਸੇ
ਬਹੁਤ; ਇਕੁ ਸਿਖ ਸੁਰਾਹੀ ਦਾਰ ਹੇਠੋਂ ਭੰਨਾਂ ਆਇਆ ਗੁਰੂ
ਕੇ ਪਾਸ ਨੂੰ। ਇਕ ਕਬੂਤਰ ਹੇਠ ਸੀ ਬੈਠਾ। ਸਿਖ ਕੇ ਪੈਰਾਂ
ਹੇਠ ਆਇਕੇ ਮਰਿ ਗਿਆ। ਜੇਹੜੇ ਬੈਠੇ ਸੇ ਚਬੂਤਰੇ ਉਪਰ,
ਓਨੀ ਗੁਸਾ ਮੰਨਿਆ, ਕਹਿੰਦੇ, 'ਸਿਖ ਨੇ ਕਬੂਤ੍ਰ ਮਾਰਿ
ਦੀਆ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ਕਿਆ ਹੋਇਆ ! ਸਭਨੀ ਹੀ
ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੈ ?'

ਓਇ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਸਭ ਹੀ ਮਾਰ ਦੇਹੁ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ਸਭ ਹੀ ਮਰ ਜਾਨਗੇ !'

ਕਬੂਤਰ ਲਗੇ ਮਹਿਲ ਉਤਿਓਂ ਮਰ ਮਰ ਡਿਗਣ।
ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕਬੂਤਰ ਸਨ, ਮਰ ਗਏ।

ਓਨੀਲੋਕੀਂ ਕਹਿਆ: 'ਗੁਰੂ ਜੀ, ਏਨਾਕੋ ਜੀਵਾਵੇ ਜੀ !'
ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, 'ਚੋਗ ਪਾਵੇ ਜੀਵਨਗੇ !'

ਓਨੀ ਚੋਗ ਪਾਈ ਮੋਠਾਂ ਕੀ, ਸਭਨੀਂ ਚੁਗੀ। ਜੇਹੜਾ
ਸਿਖ ਬੋਂ ਮੁਇਆ ਸੀ, ਓਹ ਨਾਂ ਜੀਵਿਆ।

ਸਿਖ ਨੇ ਕਹਿਆ: 'ਜੀ, ਏਹੁ ਭੀ ਜੀਵਾਈਏ ਜੀ !'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਏਸ ਨੂੰ ਚੋਗ ਪਾਓ ਜੀਵੇਗਾ।'

ਸਿਖ ਨੇ ਚੋਗ ਪਾਈ, ਉਹ ਵੀ ਜੀਵਿਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੌਹਰ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ ਤਾਲ ਕੇ ਬੀਚ, ਛੀਨ
ਤਲਾਈ।

ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਗਿਆਰੇ ਖਾਲਸੇ ਲੁਟੀ, ਮਾਰੀ, ਮੁਹਿਰਾਂ
ਲੁਟੀਆਂ* ।

ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਡੇਰਾ ਕੂਚ ਕੀਤਾ ਭਾਦਰਾ, ਅਠਾਰੀਂ
ਕੋਹੀਂ ਹੋਇਆ ॥੧੧੦॥

੧੧੧. ਸੁਹੇਵੇ ਡੇਰਾ ।

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਸੁਹੇਵੇ ਸਤੀਂ ਕੋਹੀਂ । ਓਥੇ ਜੰਡ ਸੀ ਵਡਾ ।
ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਇਸ ਜੰਡ ਕੇ ਵੀਚ ਜਿਸ ਦਿਨ ਪਿਪਲੁ
ਲਗੂ, ਆਪ ਪਿਪਲ ਮੱਲ ਗਇਆ, ਜੰਡ ਮਰ ਗਇਆ,
ਓਦੋਂ ਖਾਲਸੇ ਕਾ ਰਾਜ ਹੋਉ' ॥੧੧੧॥

੧੧੨. ਮਧੂ ਸਿੰਘਾਣੇ ਡੇਰਾ ।

ਅਗੇ ਮਧੂ ਸਿੰਘਾਣੇ ਡੇਰਾ ਅਠਾਰੀਂ ਕੋਹੀਂ ਕੀਤਾ
॥੧੧੨॥

*ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਐਨ ੧ ਦੇ ਅੰਸੂ ੩੪ ਵਿਚ
ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਉਲਟਾਯਾ ਹੈ ਤੇ ੧੮੧੧ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਦਾ ਭੀ ਥੋੜਾ ਵਧੀਕ ਹਾਲ
ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਏਥੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

†ਸੁਹੇਵੇ ਦੀ ਇਹ ਸੰਖੇਪ ਸਾਖੀ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਐਨ ੧ ਦੇ ਅੰਸੂ ੪ ਵਿਚ
ਇੰਨੀ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਪਰ ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਭਦੋੜ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਪੋਥੀ ਵਿਚ
ਇਸ ਸਾਖੀ ਤੋਂ ਅਗੇ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਸੁਹੇਵੇ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਸਾਖੀ ਬੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ
ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤਿ ਕੁਛ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤੇ ਕੁਝ ਅਗੋਂ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਆ
ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਡਲੇ ਦੀ ਭਾਬੀ ਦਾ ਧੀ ਮਾਰਨ ਦੇ ਅਪ੍ਰਾਧ ਦੀ ਭੁੱਲ
ਬਖਸ਼ਾਉਣ ਦਾ ਤੇ ਸੁਹੇਵੇ ਦੀ ਜੰਡ ਪਿਪਲ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਲੰਮਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੈ ਜੋ
ਆਪਣੇ ਅਟਪਟੇ ਪਨ ਤੇ ਪਿਛਲੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਪੁਨਰੁਕਤਿ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ
ਆਖਯੋਪਕ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਗ੍ਰੰ: ਵਿਚ
ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਸਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਖੀ ਮਗਰੋਂ ਦੀ ਰਚਨਾ
ਹੈ । ਇਹ ਸਾਖੀ ਅਸੀਂ ਅੰਤਕਾ ੧ ਵਿਚ ਅਖੀਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ।

੧੧੩. ਪੁਸ਼ਕਰ ਡੇਰਾ ।

ਅਗੇ ਪੁਸ਼ਕਰ ਡੇਰਾ ਅਠਾਰੀਂ ਕੋਹੀਂ ਕੀਤਾ॥੧੧੩॥

੧੧੪. ਡੇਰਾ ਚੂਰੂ ।

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਚੂਰੂ ਕੀਤਾ ॥੧੧੪॥

੧੧੫. ਦਾਦੂ ਦੁਆਰੇ ।

ਨਰਾਇਣੇ ਡੇਰਾ ਅਗੇ ਦਾਦੂ ਦੁਆਰੇ ਹੋਇਆ । ਗੁਰੂ
ਜੀ ਤੀਰ ਨਾਲ ਦਾਦੂ ਕੀ ਜਾਗਾ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੀ ।
ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਕਹਿਆ: ‘ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਨਖਾਹ ਦੇਹੁ, ਦਾਦੂ ਕੀ ਜਾਗਾ
ਕੋ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੀ ਹੈ !’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਦੇ: ‘ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਲਹੋ ਤਨਖਾਹ !’

ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਪੰਜ ਹਜਾਰ ਦਮੜਾ ਲਾਇਆ ।

ਫੇਰ ਇਕੁ ਸਿਖ ਕਹਿੰਦਾ: ‘ਖਾਲਸਾ ਜੀ ! ਪੰਜ
ਹਜਾਰ ਬਹੁਤਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸੈ ਕੀ ਅਵਾਜ ਕਹੁ ।’

ਫੇਰ ਇਕ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ: ‘ਪੰਜ ਸੈ ਭੀ ਬਹੁਤਾ ਹੈ!’

ਫੇਰ ਇਕੁ ਕਹਿੰਦਾ: ‘ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਖਜਾਨੇ ਕੀ
ਪਰਵਾਹ ਹੈ ?’

ਫੇਰ ਇਕੁ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ: ‘ਪੰਜ ਲਖ ਲਵਾਂਗੇ ।’

ਫੇਰ ਇਕੁ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ: ‘ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਏਤਾ ਹੀ
ਦੇਇ ਦੇਣਗੇ । ਫੇਰ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਭੀ ਤਨਖਾਹ ਤਕੜੀ ਲਗਿਆ
ਕਰੇਗੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਸਵਾ ਸੌ ਦਮੜਾ, ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਖਾਲਸਾ!’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਵਾ ਸੌ ਦਮੜਾ ਦੀਆ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ।

ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਨੇ ਲੈ ਕੇ ਦਮੜੇ ਲੰਗਰ ਕਾ ਤੰਬੂ ਬਣਾਇ ਦੀਆ।
ਓਦੋਂ ਦਾਦੂ ਜੀ ਕਾ ਪੋਤਾ ਚੇਲਾ ਸੀ। ਤਿਥੇ ਸਿਖ ਭੀ
ਜਾਇ ਬੈਠੇ, ਸਾਧ ਆਖਦੇ : 'ਇਹ ਕੌਣ ਹੈਨ ?'

ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਇਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਹੈਨ।
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਗਦੀ ਉਪਰ। ਪਾਤਸ਼ਾਹਿ ਕੇ ਸਾਬ
ਇਨੋ ਨੇ ਹੀ ਜੁਧ ਕੀਆ। ਆਠ ਮਹੀਨੇ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਹੋਤਾ ਰਹਿਆ
ਹੈ। ਤਿਸਕਾ ਦਸ ਲਾਖ ਘੋੜਾ ਜੀਤਾ। ਫੇਰਿ ਆਪ ਨਿਕਸੇ।
ਦੂਸਰਾ ਜੁਧ ਮਾਲਵੇ ਬੀਚ ਕੀਆ। ਤਿਥੇ ਭੀ ਜੀਤ ਹੋਈ।'

ਮਹੰਤ ਆਪ ਦਰਸਨ ਨੂੰ ਤਈਆਰ ਹੋਆ। ਸਾਧਾਂ
ਕਹਿਆ : 'ਏਥੇ ਹੀ ਸੱਦ ਲਹੋ !' ਤਾਂ ਮਹੰਤ ਆਖਿਆ : 'ਸਾਨੂੰ
ਹੀ ਜਾਣਾ ਜੋਗ ਹੈ ਐਸੇ ਮਹਾਤਮਾਂ ਪਾਸ, ਫੇਰ ਸਾਡੇ ਅਸਥਾਨ
ਆਏ ਹੈਨ।'

ਬਾਲ ਪਤਾਸਿਆਂ ਕਾ ਲੀਆ। ਹੋਰ ਸਾਧ ਭੀ ਦਰਸਨ
ਕੇ ਆਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਹੜ ਕੇ ਥੜੇ ਉਤੇ ਬੈਠੇ ਥੇ; ਆਨਿ
ਸਾਧੋਂ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : 'ਆਵੇ ਦਾਦੂ ਦੇ ਸਿਖੋ ! ਬੈਠੋ।'

ਮਹੰਤ ਆਖਿਆ : 'ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਤੁਸਾਂ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ
ਐਤਨੇ ਜੁਧ ਜੰਗ ਹੋਏ। ਇਹ ਤੋ ਗਦੀ ਨਿਰਦਾਵੇ ਵਾਲੀ ਥੀ ?'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : 'ਨਾ ਵੇ ਦਾਦੂ ਦਿਆ ਸਿਖਾ !
ਇਉਂ ਨਹੀਂ। ਇਟ ਚੁਕਦੇ ਨੂੰ ਪਥਰ ਚੁਕੀਏ ਤਾਂ ਵਾਰੇ

ਆਈਦਾ ਹੈ । ਏਨਾਂ ਤੁਰਕਾਂ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਤ, ਗੁਰੂ ਬ੍ਰਹਮਣ ਕੋ
ਬਡਾ ਦੁਖ ਦੀਆ ਥਾ, ਅਬ ਇਨਾਂ ਕੀ ਸਫਾ ਉਠਾ ਦੇਵਾਂਗੇ ।’

ਸਾਧਾਂ ਨੇ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ-ਦਾਦੂ ਕਿਆ ਨੇ, ਲੰਗਰ ਨੂੰ
ਰਸਤ ਦਿੱਤੀ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: ‘ਸਾਡੇ ਬਾਜਾਂ ਕੋ ਤਾਂਬਾ* ਦੇਹੁ !’

ਸਾਧ ਕਹਿੰਦੇ: ‘ਜੀ ਅਜ ਚੋਗ ਹੀ ਪਾਇ ਦੇਹੁ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਚੋਗ ਚੁਗਦੇ ਹਨਿ ਤਾਂ ਚੋਗ
ਪਾਇ ਦੇਹੁ ।’ ਸਾਧੀਂ ਜੁਆਰ ਕੀ ਚੋਗ ਪਾਈ । ਬਾਜੀਂ ਚੋਗ
ਹੀ ਚੁਗ ਲਈਂ ॥੧੧੫॥

੧੧੬. ਲਾਲੀ ਡੇਰਾ ।

ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਡੇਰਾ ਕੂਚ ਕੀਤਾ ਲਾਲੀ, ਪਚੀ ਕੋਹੀਂ
ਹੋਇਆ ॥੧੧੬॥

੧੧੭. ਮਘਰੋਦੇ ।

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੂਚ ਕੀਤਾ, ਮਘਰੋਦੇ ਕੀਤਾ,
ਪਚੀ ਕੋਹੀਂ ॥੧੧੭॥

*ਤਾਮਾ, ਮਾਸ, ਬਾਜਾਂ ਦਾ ਖਾਜਾ ।

†ਇਹ ਸਾਖੀ ਸਵਿਸਥਾਰ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਐਨ ੧ ਦੇ ਅੰਸੂ ੩੬ ਤੇ ੩੭ ਵਿਚ
ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤੇ ਅਗਲੇ ਤਿੰਨਾਂ ਮੁਕਾਮਾਂ: ਲਾਲੀ, ਮਘਰੋਦੇ ਤੇ ਕੁਲਾਯਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ
ਬੀ ਅੰਸੂ ੩੭ ਵਿਚ ਅੰਕ ੧੩ ਤੋਂ ੨੦ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

੧੧੮. ਕੁਲਾਇਤ ।

ਕੁਲਾਇਤ ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀਤਾ ਬਾਰੀਂ ਕੋਹੀਂ
ਦਸ ਦਿਨ ਡੇਰਾ ਓਥੇ ਹੀ ਰਖਿਆ* ॥੧੧੮॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥

—ਇਤਿ—

*ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖੇ ਵਿਚ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਆਖੇਪਕ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ 'ਸੁਏਤ ਸਰ ਦੀ ਸਾਖੀ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਖੀ ਪਿਛੇ ਅੰਕ ੭੬ ਵਿਚ ਉਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਬੀ ਆ ਚੁਕੀ ਹੈ ਪਰ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਤੇ ਫੈਲਾ ਕੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਠੀਕ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਤਰਜਮੇ ਵਿਚ ਬੀ ਇਹ ਸਾਖੀ ਉਲਥਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਪਰ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ੭੬ ਸਾਖੀ ਤੋਂ ਛੁਟ ਸੁਏਤ ਸਰ ਦੀ ਹੋਰ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਬੀ ਸਾਖ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਆਖੇਪਕ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੋਣ ਦੀ । ਇਹ ਸਾਖੀ ਅੰਤ ਵਿਚ ਅੰਤਕਾ ੨ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ।

—੧੨੩—

ਅੰਤਕਾ ੧.

੧ ਓ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫਤਹਿ ॥

ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ॥ ਸਾਖੀ ਸੁਹੇਵੇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੀ ।
ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜੀ ਕੀ* ।

ਇਕ ਦਿਨ ਦੌਲਤ ਰਾਮ ਨੂੰ ਕਾਢ ਦੀਆ ਥੀ ਸੁਹੇਵੇ
ਤੇ ਰਾਜੇ ਕਰਨ ਸਿੰਘ ਨੈ; ਗੁੜੀ ਆਇ ਰਹਿਆ ਸੀ । ਜੋ ਸਚੇ
ਪਾਤਸ਼ਾਹਿ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਆਏ ਹੈਨ, ਬਡੇ ਪੂਰਨ
ਪੁਰਖ ਹੈਨ, ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਹੈਨ, ਔਤਾਰੀ ਲੋਕ ਹੈਨ । ਸੇਭਾ
ਸੁਣ ਕੇ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਆਇਆ । ਆਇ ਹਜ਼ੂਰ ਮਥਾ
ਟੇਕਿਆ, ਹਥ ਜੋੜਿ ਆਇ ਖੜਾ ਹੋਇਆ । ਤਾਂ ਬਚਨ
ਹੋਇਆ, 'ਦੌਲਤ ਰਾਮ ਤੂੰ ਕਿਸ ਮਨੋਰਥ ਆਇਆ ਹੈਂ ?'

ਕਹਿੰਦਾ : 'ਜੀ ਮੈਂ ਘਰਾਂ ਤੇ ਕਾਢ ਦਿਤਾ ਹਾਂ ਰਾਜੇ
ਕਰਨ ਸਿੰਘ ਨੈ, ਤੁਸਾਡੀ ਸਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ ।'

ਬਚਨ ਹੋਇਆ : 'ਦੌਲਤ ਰਾਮ ! ਤੂੰ ਚਲੁ ਘਰਾਂ ਨੂੰ,
ਅਸੀਂ ਭੀ ਆਵਾਂਗੇ ।' ਦੌਲਤ ਰਾਮ ਚੜਿ ਆਇਆ ।

*ਪਿਛੇ ਆ ਚੁਕੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਆਖੇਪਕ ਰੂਪ ਹੈ ਇਹ ਸਾਖੀ ।
ਦੇਖੋ ਟੁਕ ਪਿਛੇ ਪੰਨਾ ੧੧੯ ਦੇ ਹੇਠ ।

ਇਤਨੇ ਡਲੇ ਬਰਾੜ ਕੀ ਭਾਬੀ ਹਥਿ ਜੋੜ ਕਰਿ
ਖੜੀ ਹੋਈ ਬਹੁਤ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀ । ਬਚਨ ਹੋਇਆ :
'ਸਿਖਣੀਏਂ ! ਤੂੰ ਕਿਸ ਮਨੋਰਥ ਆਈ ਹੈਂ ?'

ਕਹਿਆ : 'ਜੀ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ! ਮੈਨੂੰ ਬੇਟੀ ਮਾਰੀ
ਕਾ ਸਰਾਪ ਲਗਾ ਹੈ ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ੋ ਜੀ, ਮੈਂ ਅਨੇਕ ਜਨਮ
ਨਹੀਂ ਛੁਟਾਂਗੀ, ਤੁਸੀਂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ ਬਖਸ਼ੋ ਜੀ ।'

ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਚੁਪ ਕਰ ਗਏ ।

ਸਿਖਣੀ ਪੁਛਿਆ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ : 'ਸਿਖੋ ! ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ
ਕਿਹੜੀ ਟਹਿਲ ਪਰ ਦਿਆਲ ਹੁੰਦੇ ਹੈਨ ?' ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ :
'ਘੋੜਿਆਂ ਕੀ ਟਹਿਲ ਪਰ ਦਿਆਲ ਹੁੰਦੇ ਹੈਨ ।'

ਲਗੀ ਘੋੜਿਆਂ ਕੀ ਟਹਿਲ ਕਰਣ ।

ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਕੂਚ ਕੀਆ ਦਮਦਮੇ ਤੇ; ਸੁਖਾ
ਛਕਿਆ ਕੇਵਲ, ਸਰਸੇ ਮੁਕਾਮ ਕੀਆ । ਖੇਡਣੇ ਚੜ੍ਹੇ, ਖੇਡਦੇ
ਖੇਡਦੇ ਇਕ ਪੰਜਾਵੇ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹ ਗਏ । ਬਚਨ ਹੋਇਆ
ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ, ਸਿਖੋ ! 'ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਦਖਣ ਕਿਥੇ ਕੁ ਹੈ ?' ਆਪੇ ਹੀ
ਬਾਂਹਿ ਪਸਾਰ ਕਹਿਆ : 'ਆਹਿ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੈ* !'

ਇਤਨੇ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਕਾ ਧਿਆਨ ਘੋੜਿਆਂ ਵਲ
ਹੋਇ ਗਇਆ । ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਘੋੜਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿਖਣੀ ਫਿਰਦੀ
ਹੈ । ਬਚਨ ਹੋਇਆ : 'ਸਿਖੋ ! ਘੋੜਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿਖਣੀ
ਕੌਣ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ? ਬੁਲਾਵੋ !'

*ਆਵੇ ਦੇ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕਹੇ, ਪਿਛੇ ਪੰਨਾ ੧੧੬ ਪਰ
ਆ ਚੁਕੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਵਾਕਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਜੋ ਥੀ ਇਸ ਸਾਖੀ ਨੂੰ
ਆਖੇਪਕ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਬੁਲਾਈ, ਆਣ ਹਜ਼ੂਰ ਹੱਥ ਜੋੜ ਖੜੀ ਹੋਈ ।
ਬਚਨ ਹੋਇਆ : ‘ਸਿਖਣੀਏ ਤੂੰ ਕਿਸ ਮਨੋਰਥ
ਫਿਰਦੀ ਹੈਂ ?’

ਕਹਿਆ : ‘ਜੀ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ, ਮੈਨੂੰ ਬੇਟੀ ਮਾਰੀ
ਕਾ ਸਰਾਪੁ ਲਗਿਆ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਬਖਸ਼ੋ ਜੀ ।’
ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਚੁਪ ਕਰ ਗਏ ।

ਕੋਈ ਕੁ ਦਿਨ ਬਸੇ ਸਰਸੇ । ਸਰਸੇ ਤੇ ਕੂਚ ਕੀਆ,
ਮੁਕਾਮ ਨੌਹਰ ਕੀਆ । ਕੋਈ ਦਿਨ ਬਸੇ ਨੌਹਰ ਤੇ ਕੂਚ
ਕੀਆ । ਸੁਖਾ ਛਕਿਆ, ਸੂਰ ਪੁਰ ਸੁਹੇਵੇ ਮੁਕਾਮ ਕੀਆ ।
ਦੌਲਤ ਰਾਮ ਚਾਰ ਬੇਟੇ ਲੈ ਕਰਿ ਆਣ ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ ਹਜ਼ੂਰ ।

ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋਇਆ : ‘ਦੌਲਤ ਰਾਮ ਤੇਰੇ ਕੈ ਬੇਟੇ ਹੈਨ?’

ਕਹਿਆ : ‘ਜੀ ਪੰਜ ਬੇਟੇ ਹੈਨ !’

ਬਚਨ ਹੋਇਆ, ‘ਪੰਜਵਾਂ ਕਹਾਂ ਹੈ ?’

‘ਜੀ, ਏਥੇ ਫਿਰਦਾ ਹੋਇਗਾ, ਬਾਉਲਾ ਹੈ ।’

ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋਇਆ : ‘ਓਹੁ ਬਾਵਲਾ ਨਹੀਂ ਸਿਆਣਾ
ਹੈ, ਓਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾਵੇ ।’ ਬੁਲਾਇਆ, ਆਣ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਮੱਥਾ
ਟੇਕਿਆ ।

ਬਚਨ ਹੋਇਆ : ‘ਇਸ ਕਾ ਨਾਉਂ ਕਿਆ ਹੈ ?’

ਕਹਿਆ : ‘ਜੀ ਇਸ ਕਾ ਨਾਉਂ ਬੁਲਾ ਹੈ ਜੀ ।’

‘ਇਨੂੰ ਬੁਲਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ! ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਲ ਸਿੰਘ
ਕਹਿਣਾ ! ਏਹੁ ਤੇਰੇ ਘਰ ਮੈਂ ਲਾਲ ਹੈ । ਏਹੋ ਇਸ ਦੇਸ ਕਾ
ਰਾਜਾ ਹੋਵੈਗਾ । ਅਰੁ ਇਹ ਚਾਰੋਂ ਇਸ ਕੀ ਕਮਾਈ

ਖਾਵੈਂਗੇ ।’

ਦੌਲਤ ਰਾਮ ਪੰਜੋ ਬੇਟੇ ਲੈ ਕਰਿ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਗਇਆ ।

ਇਤਨੇ ਭਾਈ ਰੂਪੇ ਕਿਆਂ ਨੇ ਪਲਘੁ ਬੁਣਕੇ ਮੰਜੀ
ਸਾਹਿਬ ਹਜ਼ੂਰ ਕੀਆ । ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਦਿਆਲ ਹੋਏ ।
ਚੌਹਟਿ ਸਾਖੀਆਂ ਕੀ ਪੌਥੀ ਬਖਸੀ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਪਰਮ
ਸਿੰਘ ਨੂੰ ।

ਇਤਨੇ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਕਾ ਧਿਆਨੁ ਘੋੜਿਆਂ
ਵਲੁ ਹੋਇ ਗਇਆ । ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਇਕੁ ਸਿਖਣੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ।
ਬਚਨ ਹੋਇਆ, ‘ਸਿਖੋ ! ਘੋੜਿਆਂ ਬਿਚਿ ਸਿਖਣੀ ਕੌਣ
ਫਿਰਦੀ ਹੈ ? ਬੁਲਾਵੋ ।’ ਬੁਲਾਈ, ‘ਜੀ’ ਆਣ ਹਜ਼ੂਰ
ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀ । ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋਇਆ: ‘ਸਿਖਣੀਏ
ਤੂੰ ਕਿਸ ਮਨੋਰਥ ਫਿਰਦੀ ਹੈਂ ?’

ਕਹਿਆ: ‘ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਬੇਟੀ ਮਾਰੀ ਕਾ ਸਰਾਪ ਲਗਾ
ਹੈ, ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ, ਬਖਸ਼ੋ ਜੀ, ਫੇਰ ਮੈਂ ਅਨੇਕ
ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਛੁੱਟਾਂਗੀ ।’

ਸੱਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਚੁਪ ਕਰ ਗਏ । ਚੁਪ ਕਰ ਬਚਨ
ਹੋਇਆ: ‘ਸਿਖਣੀਏ ! ਇਸ ਤਲਾਉ ਵਿਚ ਬੜ ਜਾਹ
ਸੁਧਾ ਜੋੜੀਂ, ਸੁਧਾ ਕਪੜੀਂ, ਸੁਧਾ ਜੋੜੀ ।’

ਸਿਖਣੀ ਤਲਾਉ ਵਿਚਿ ਵੜ ਗਈ । ਜਾਂ ਮੁਹਿ ਜਲੁ
ਪੈਣ ਲਗਾ, ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋਇਆ: ‘ਸਿਖਣੀਏ ਮੁੜ ਆਉ,
ਤੇਰਾ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਗਇਆ ।’ ਤਾਂ ਸਿਖਣੀ ਮੁੜ ਆਈ ।
ਤਾਂ ਫੇਰ ਬਚਨ ਹੋਇਆ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ: ‘ਸਿਖੋ ! ਜੇ ਸਿਖ

ਸਿਖਣੀ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਲਗੇਗਾ ਬੇਟੀ ਮਾਰੀ ਕਾ, ਸੁਧਾ ਕਪੜੀਂ
ਸੁਧਾ ਜੋੜੀਂ ਐਸ ਤਲਾਉ ਵਿਚਿ ਗੋਤੇ ਮਾਰੇਗਾ, ਤਨਖਾਹ
ਬਖਸਾਵੈਗਾ, ਉਸਕਾ ਪਾਪ ਜਾਵੈਗਾ* ।’

ਇਤਨੇ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਨੇ ਕਮਰਕਸਾ ਖੋਲਿਆ ।
ਛੈ ਉਂਗਲਾਂ ਕਾ ਸਪੋਲੀਆ ਨਿਕਲਕੇ ਢਹਿ ਪਇਆ ।
ਸਿਖ ਲਗੇ ਮਾਰਨੇ । ਭਜ ਕੇ ਜੰਡ ਵਿਚਿ ਵੜ ਗਿਆ ।
ਸਿਖਾਂ ਪੁਛਿਆ : ‘ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ, ਇਹਿ ਕੀ
ਭਾਣਾਂ ਵਰਤਿਆ ?’

ਬਚਨ ਹੋਇਆ : ‘ਸਿਖੋ ! ਇਹਿ ਕਾਲ ਥੀ, ਹਮ ਨੇ
ਪਕੜਿਆ ਥੀ, ਇਸ ਮਾਲਵੇ ਮਾਂਹਿ ਤੇ ਉਸ ਮਾਲਵੇ ਮਾਂਹਿ
ਛੋਡਾਂਗੇ-ਉਜੈਨ ਕੀ ਧਰਤੀ । ਸਾਥੋਂ ਏਥੇ ਹੀ ਛੁਟਿ ਗਇਆ।’

ਫੇਰ ਬਚਨ ਹੋਇਆ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ : ‘ਸਿਖੋ ! ਏਥੇ ਕਿਤੇ
ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਬੀ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਸਿਖੋ !’

ਸਿਖ ਲਗੇ ਦੇਖਣ, ਸਾਰੇ ਫਿਰੇ, ਜੰਡਾਂ ਵਿਚਿ ਕਿਤੇ
ਨਜਰ ਨਾਂ ਆਇਆ । ਕਹਿਆ : ‘ਜੀ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਕਿਤੇ
ਤਾਂ ਨਜਰ ਨਾਹੀਂ ਆਇਆ ।’

ਤਾਂ ਫੇਰ ਬਚਨ ਹੋਇਆ ਇਕ ਸਿਖ ਨੂੰ : ‘ਸਿਖਾਂ !
ਇਸ ਜੰਡ ਉਪਰ ਚੜ !’

ਤਾਂ ਸਿਖ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ । ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਇਕੁ ਛੈ ਉਂਗਲ
ਕਾ ਪਿਪਲ ਖੜਾ ਹੈ । ਕਹਿਆ : ‘ਜੀ, ਇਕੁ ਛੈ ਉਂਗਲ

*ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਕਿ ਲੋਕ ਧੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ
ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਤਲਾਉ ਵਿਚਿ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲੈਣ ਤਾਂ ਓਹ ਦੋਸ਼ੀ ਜਾਂ ਪਾਪੀ
ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੇ ।

ਕਾ ਪਿਪਲੁ ਖੜਾ ਹੈ ।’

‘ਸਿਖੋ ! ਇਹੁ ਪਿਪਲ ਨਾਂਹੀ, ਇਹੁ ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਹੈ ।
ਬ੍ਰਹਮੇ ਕਾ ਰੂਪ ਸਭ ਪਿਪਲੁ ਹੈਨ । ਪਰੁ ਇਸ ਸੇ
ਬ੍ਰਹਿਮਾਂ ਕੀ ਜੋਤਿ ਬਹੁਤੀ ਹੈ । ਕੈਸੇ ਕਰਕੇ ?
ਜੈਸੇ ਔਤਾਰ ਤਾਂ ਸਭੀ ਬਿਸਨ ਭਗਵਾਨ ਕੇ ਹੂਏ
ਹੈਂ । ਪਰੁ ਕਿਸਨਾ ਔਤਾਰ ਹੂਆ ਹੈ, ਉਸ ਮਹਿ ਬਿਸਨ
ਭਗਵਾਨ ਕੀ ਜੋਤਿ ਬਹੁਤੀ ਥੀ । ਤੈਸੇ ਕਰਕੇ ਇਸ ਮੈ ਬ੍ਰਹਮੇ
ਕੀ ਜੋਤ ਬਹੁਤੀ ਹੈ । ਅਰੁ ਏਹੁ ਜੰਡ ਰਾਖਸ ਹੈ, ਪਿਪਲ
ਦੇਵਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਰਾਖਸ ਨੂੰ ਦੇਵਤਾ ਅਲੋਪ ਕਰ ਲਵੇਗਾ ।
ਜਬ ਹਮ ਪੰਜਾਬ ਧਰਤੀ ਮਹਿ ਆਵਾਂਗੇ । ਖਾਲਸੇ ਕੀ ਤੇਗ
ਖੜੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਪਲੀ ਪਲ ਖਾਲਸੇ ਕਾ ਤੇਜ ਬਧੈਗਾ । ਚਾਰ
ਖੂਟ ਮੈ ਹੋਵੇਗਾ ਖਾਲਸਾ ।’

ਇਤਨੇ ਦੌਲਤ ਰਾਮ, ਫਤੇ, ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਆਣ ਹਜ਼ੂਰ
ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ । ‘ਸੋਚੇ ਪਾਤਸਾਹਿ ਸਖਾ ਰਗੜਿਆ ਪਜ਼ਾਲਾ
ਕੀਤਾ ਹੈ ।’ ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋਇਆ: ‘ਫੱਤੇ ਤੂੰ ਪਜ਼ਾਲਾ ਪੀਉ !’

ਕਹਿੰਦਾ : ‘ਜੀ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦਾ !’

‘ਨਾਂ ਓਇ ਫੱਤੇ ਤੂੰ ਪਜ਼ਾਲਾ ਪੀਉ !’

‘ਜੀ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦਾ ।’

‘ਨ ਓਇ ਫਤੇ ਤੂੰ ਪਜ਼ਾਲਾ ਪੀਉ !’

‘ਜੀ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦਾ ! ਮੈਂ ਕਮਲਾ ਹੋਇ ਜਾਵਾਂਗਾ।’

ਫੇਰ ਬਚਨ ਹੋਇਆ ਦੌਲਤ ਰਾਮ ਨੂੰ, ਦੌਲਤ ਰਾਮ
ਨੇ ਪੀਆ। ਪੀ ਕਰ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਗਏ।

ਇਤਨੇ ਭਾਗਲੀ ਬੁਢੀ ਦੂਧ ਕਾ ਗੜਵਾ ਲੈ ਕਰ ਆਣ
ਹਜ਼ੂਰ ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਬੁਢੀ ਦੀ ਗੋਦੀ ਬਾਲਕੀ ਥੀ।

ਬਚਨ ਹੋਇਆ: 'ਸਿਖਣੀਏ! ਏਹੁ ਬਾਲਕੀ ਤੇਰੀ
ਕੀ ਲਗਦੀ ਹੈ?'

ਕਹਿਆ: 'ਜੀ, ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ! ਏਹੁ ਮੇਰੀ ਬੇਟੀ ਹੈ।'

ਬਚਨ ਹੋਇਆ: 'ਸਿਖਣੀਏ! ਇਸ ਕਾ ਦੋਹਤਾ
ਹਮਾਰਾ ਸਿਖੁ ਹੋਵੇਗਾ। ਬਡਾ ਸੂਰ ਬੀਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਫੌਜਾਂ
ਕਾ ਮੁਹਰੀਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਗੇ ਕੋਈ ਖੜਾ ਰਹਿ
ਸਕੇਗਾ ਨਾਹੀ।'

ਇਤਨੇ ਦੌਲਤ ਰਾਮ, ਫੱਤੇ, ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਘਰੀਂ ਪਹੁੰਚੇ।
ਲੋਕਾਂ ਕਹਿਆ: 'ਦੌਲਤ ਰਾਮ ਪਜਾਲਾ ਪੀ ਆਇਆ, ਫਤੇ
ਪਜਾਲਾ ਕੋਈ ਪੀਤਾ ਨਾਂਹੀ, ਫਤੇ ਤੈਂ ਪਜਾਲਾ ਕਜੋਂ
ਪੀਤਾ ਨਾਹੀ?'

ਫਤੇ ਕਹਿਆ: 'ਮੈਂ ਹੁਣ ਪੀ ਆਂਵਦਾ ਹਾਂ ਜੀ!'

ਆਣਿ ਹਜ਼ੂਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ: 'ਜੀ ਪਜਾਲਾ ਕੁਛ
ਮੈਨੂੰ ਬੀ ਦੇਹੁ! ਪਜਾਲਾ ਦੌਲਤ ਰਾਮ ਪੀ ਗਇਆ।'

ਤਾਂ ਕਹਿਆ: 'ਭੰਗ ਪਈ ਹੈ ਤੂੰ ਪੀ ਲੈ!'

ਕਹਿਆ: 'ਜੀ ਭੰਗ ਹੀ ਦੇਹੁ!'

ਲੋਟਾ ਸੁਨਹਿਰਾ ਸਾਫਾ ਧੋਇ ਕੇ ਨੁਗਦਾ ਪਾਇਕੇ

ਪਿਆਇ ਦਿਤਾ, ਪੀ ਕਰ ਕਮਲਾ ਹੋਇ ਗਇਆ* ।

ਇਤਨੇ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਦਿਆਲ ਹੋਇ ਡੱਲੇ ਬਰਾੜ
ਉਪਰ । 'ਆਉ ਡਲਿਆ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਚਲ ਤੂੰ ਦਖਣ ਨੂੰ,
ਤੈਨੂੰ ਦੱਖਣ ਦਾ ਰਾਜ ਦਿਆਂਗੇ ।'

ਕਹਿਆ: 'ਜੀ ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੁਲਖ ਦਾ ਰਾਖਾ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ
ਏਥੇ ਹੀ ਛੱਡੋ ।'

'ਨਾਂ ਓਇ ਡਲਿਆ, ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਚਲੁ ਨੁਰੰਗਾ
ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ । ਦਿਲੀ ਦਾ ਤਖਤ ਸੁੰਨਾ ਪਇਆ ਹੈ,
ਤੈਨੂੰ ਓਹ ਭੀ ਦੇਵਾਂਗੇ । ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਚਲੁ* ।'

ਕਹਿਆ: 'ਜੀ ਮੈਂ ਤਾਂ ਗਊਆਂ ਦਾ ਰਾਖਾ ਹਾਂ,
ਮੈਨੂੰ ਏਥੇ ਹੀ ਛੱਡੋ !'

'ਨਾਂ ਓਇ ਡਲਿਆ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਚਲੁ, ਜਿਥੇ
ਸਾਡਾ ਮੰਜੀ ਦਾ ਥਾਂਉ ਹੋਵੇਗਾ, ਓਥੇ ਪੀੜੀ ਕਾ ਤੈਨੂੰ
ਭੀ ਦੇਵਾਂਗੇ ਥਾਉਂ ।'

'ਜੀ ਰਾਠ ਪੈਕੇ ਮਾਰ ਲੇਵੇਂਗੇ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੁਲਖ ਦਾ
ਰਾਖਾ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਇਥੇ ਹੀ ਛੱਡੋ ।'

'ਜਾਹਿ ਓਇ ਡਲਿਆ ! ਮੁਲਖ ਬਾਦਸਾਹੀ ਰਹੂਗਾ,
ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਂਗਾ !'

ਇਤਨੇ ਰਾਮਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਤਲੋਕਾ ਸਿੰਘ ਹਥ ਬੰਨ

*ਇਸ ਸਾਖੀ ਦੇ ਆਖੇਪਕਾਰ ਦੀਆਂ ਏਹ ਅਟਪਟੀਆਂ, ਤੇ ਸੁਖੇ ਦੇ ਪਿਆਲੇ
ਦੀਆਂ ਬਨਾਉਟਾਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹਾਸੇ ਯੋਗ ਹਨ ।

ਬੇਨਤੀ ਕਰੀ : ‘ਜੀ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਸਾਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ,
ਅਸੀਂ ਨਾਲ ਚਲਾਂਗੇ ਦਖਣ ਨੂੰ ।’

ਬਚਨ ਹੋਇਆ : ‘ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਤਲੋਕ ਸਿੰਘ !
ਬੁਆਨੂੰ ਇਥੇ ਦਾ ਹੀ ਰਾਜ ਬਖਸਿਆ ਹੈ ।’

ਇਤਨੇ ਰਾਤ ਪੈ ਗਈ । ਡਲਾ ਮਲਾ ਦਰਬਾਰੀ
ਘਰਬਾਰੀ ਭਜ ਗਏ । ਸਵੇਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਬਚਨੁ ਹੋਇਆ : ‘ਏਥੇ
ਦਰਬਾਰੀ ਘਰਬਾਰੀ ਡੱਲਾ ਮੱਲਾ ਭੀ ਹੈ ?’

ਇਕ ਮਲੰਗ ਫਕੀਰ ਥੀ, ਸੰਗਤ ਸੇਤੀ ਉਸ ਨੇ
ਕਹਿਆ : ‘ਨਾ ਦਰਬਾਰੀ ਨਾਂ ਘਰਬਾਰੀ, ਨਾਂ ਡਲਾ ਨਾ
ਮਲਾ, ਸਾਡਾ ਏਕ ਅੱਲਾ ਹੂ ਅਲਾਹ ।’

ਇਤਨੇ ਦੌਲਤ ਰਾਮ ਖੋਸ ਲੈ ਕਰਿ ਆਣ ਹਜ਼ੂਰ
ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ । ਤਾਂ ਬਚਨੁ ਹੋਇਆ : ‘ਦੌਲਤ ਰਾਮ ! ਜਿਨਾ
ਦੇ ਖੋਸ ਤਿਨਾ ਦਾ ਦੇਸ । ਜਾਓ ! ਪੰਜ ਪੀੜੀਆਂ ਤੇਰਾ ਰਾਜੁ
ਹੋਵੈਗਾ । ਛੀਵੀਂ ਪੀੜੀ ਮੇਰਾ ਖਾਲਸਾ ਹੋਵੈਗਾ ।’

ਫੇਰ ਬਚਨੁ ਹੋਇਆ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ : ‘ਜਾਓ ! ਖਾਲਸਾ ਜੀ
ਸੌਦਾ ਲੈ ਆਓ ! ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਦਾ । ਸਵਾ
ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਲੈ ਜਾਵੋ । ਚਾਰ ਆਨੇ ਸਾਹੂਕਾਰ ਨੂੰ ਬਡਿਆਈ
ਦੇਂਦੇ ਆਵੋ !’ ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ : ‘ਜੀ, ! ਲੈ ਆਂਵਦੇ ਹਾਂ ।’

ਜਾਇ ਸਾਹੂਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿਆ : ‘ਸਾਹੂਕਾਰ ! ਸਾਨੂੰ
ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਦਾ ਸੌਦਾ ਪਾਇ ਦੇਹਿ ! ਚਾਰ
ਆਨੇ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਦੇ ਰਖਿ ਲੈ ।’

ਓਸਨੇ ਕਹਿਆ: 'ਜੀ ਮੈਂ ਪਾਇ ਦਿਨਾਂ ਹਾਂ'। ਚੌਹਾਂ ਦਾ ਪਾਇ ਦਿਤਾ । ਕਹਿਆ : 'ਜੀ ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਂ ਰੁਪਈਆਂ ਦਾ ਸੌਦਾ ਪਾਇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਚਾਰ ਆਨੇ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਦੇ ਰਖ ਲਏ ਹੈਨ !'

ਸਿਖ ਲੈਕੇ ਹਜ਼ੂਰ ਆਏ ! ਬਚਨ ਹੋਇਆ : 'ਸਿਖੋ' ਕੈ ਰੁਪਏ ਦਾ ਸੌਦਾ ਆਂਦਾ ਹੈ !'

ਸਿਖ ਕਹਿਆ : 'ਜੀ ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਂ ਰੁਪਈਆਂ ਦਾ ਸੌਦਾ ਆਂਦਾ ਹੈ । ਚਾਰ ਆਨੇ ਸਾਹੂਕਾਰ ਨੂੰ ਬਡਿਆਈ ਦੇ ਦੇ ਆਏ ਹਾਂ !'

ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋਇਆ : 'ਚੌਹਾਂ ਕਾ ਕਿਉਂ ਆਂਦਾ ਹੈ ? ਬੁਲਾਵੇ ਸਾਹੂਕਾਰ ਨੂੰ !' ਬੁਲਾਇਆ, ਆਣ ਹਜ਼ੂਰ ਖੜਾ ਹੋਇਆ । ਪੁਛਿਆ : 'ਸਾਹੂਕਾਰ ! ਤੈਂ ਕੈ ਰੁਪੈਆਂ ਦਾ ਸੌਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ?'

ਸਾਹੂਕਾਰ ਕਹਿਆ, 'ਜੀ ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਂ ਰੁਪੈਆਂ ਦਾ ਸੌਦਾ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਚਾਰ ਆਨੇ ਆਪਣੀ ਬਡਿਆਈ ਦੇ ਰਖ ਲਏ ਹੈਨ ।'

ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋਇਆ : 'ਚਹੁੰ ਕਾ ਕਜੇਂ ਦਿਤਾ ਹੈ ?'

ਸਾਹੂਕਾਰ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਇਆ । ਤਨਖਾਹ ਲਾਈ ਗਿਆਰਾਂ ਗੁਣੀ, ਸਿਖ ਬਣਾਇਆ, ਕੜਾਹੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਬਣਾਇ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਦਿਤੀ : 'ਪੰਜਾਬ ਧਰਤੀ ਕੇ ਜਾਓ ! ਅਪਣੇ ਬਾਲ ਬਚੇ ਵਿਚਿ ਰਹਿਣਾਂ, ਸਿਖੀ

ਮੈਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਾ ।’

ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਦੱਖਣ ਕੋ ਸਿਧਾਰੇ । ਕਤਕ ਕੇ
ਪਿਛਲੇ ਪਖ ਕੀ ਪੰਚਮੀ ਨੂੰ । ਬੋਲੋ ਭਾਈ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ।
ਸਾਖੀ ਪੂਰੀ ਹੋਈ; ਸਤਿ ਕਰ ਮੰਨਣਾਂ*। ਜੋ ਪੜੇ ਸੁਣੇਗਾ, ਪ੍ਰੇਮ
ਕਰਕੈ ਸੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਣਗੇ ॥੧੧੨॥

*ਪੋਥੀ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਬੀ ਇਹ ਪਦ ਨਹੀਂ
ਆਏ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਸਾਖੀ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰ ਦਾ ਅਸਲ ਪੋਥੀ ਦੇ ਲੇਖਕ ਤੋਂ
ਵੱਖਰਾ ਹੋਣਾ ਗੁੱਝਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ।

ਅੰਤਕਾ ੨.

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥੧॥

ਸਾਖੀ ਸੁਇਤ ਸਰ ਕੀ*

ਅਗੇ ਡੇਰਾ ਜਸੀ ਹੋਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਣੇ ਘੋੜੇ
ਸਸੜ ਬਸੜ ਸਮੇਤ ਤਲਾਉ ਵਿਚਿ ਠਿਲ ਪਏ। ਅਗਲੇ
ਸਿਰੇ ਜਾਇ ਨਿਕਲੇ। ਘੋੜਾ ਮੁਸਕੀ ਸੀ। ਸਿਰ ਘੋੜੇ ਕਾ
ਮੁਸਕੀ ਰਹਿਆ, ਹੋਰ ਚਿਟਾ ਹੋਇ ਗਇਆ। ਗੁਰੂਕੀ ਸੁਰਮਈ
ਪੌਸਾਕ ਸੀ, ਚਿਟੀ ਹੋਇ ਗਈ। ਦਸਤਾਰ ਸੁਰਮਈ ਰਹੀ।
ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਸੇ; ਹੋਰ ਪੌਸਾਕੀ ਪਹਿਰੀ।

ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ: 'ਜੀ ਏਹੁ ਕੀ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ। ਘੋੜਾ
ਪੌਸਾਕੀ ਚਿਟੀ ਹੋਈ। ਘੋੜੇ ਸਣੇ ਵੜੇ ਤਾਲ ਵਿਚਿ?'

'ਭਾਈ ਸਿਖੋ! ਇਹੁ ਤੀਰਥ ਹੈ। ਪੁਰਬੀ ਕਾ ਬੇਲਾ
ਸੀ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਏਹੁ ਤੀਰਥ ਹੈ। ਏਥੇ ਰਾਮ ਤੀਰਥੋਂ
ਆਇ ਉਤਰੇ ਹਨ, ਰਾਮਾ ਅੰਤਾਰ ਲਊ ਕੁਸੂ ਕੇ ਜੁਧ ਸਮੇ।'

ਸਿਖ ਲਗੇ ਅਸਨਾਨ ਕਰਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ: 'ਓਵੋਂ ਪੁਰਬੀ ਕਾ ਵੇਲਾ ਸੀ।
ਅਭੀ ਨਛਤ੍ਰੁ ਸੀ।'

ਸਿਖਾਂ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ: 'ਜੀ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ,

*ਪਿਛੇ ਆ ਚੁਕੀ ਸਾਖੀ ੭੬ ਦਾ ਦੁਬਾਰਾ ਕਥਿਆ ਮਗਰੋਂ ਪਾਇਆ
ਆਖੇਪਕ ਰੂਪ ਹੈ ਇਹ ਸਾਖੀ। ਦੇਖੋ ਟੂਕ ਪੰਨਾ ੧੨੩ ਦੇ ਹੇਠਲੀ।

ਏਹੁ ਕੀ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ! ਆਪ ਕੀ ਦਸਤਾਰ ਚਿਟੀ ਕਜੋਂ
ਨਾ ਹੋਈ? ਘੋੜੇ ਕਾ ਸੀਸ ਚਿਟਾ ਕਜੋਂ ਨਾ ਹੋਇਆ?

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ: 'ਏਹੁ ਤੀਰਥ ਐਸਾ ਹੈ, ਜੇਹੜਾ
ਅਸਨਾਨ ਕਰੇਗਾ, ਪਾਪਾਂ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਘੋੜੇ ਦੇ
ਸਿਰ ਦੀ ਨਿਸਾਨੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਦਖਣ ਨੂੰ ਜਾਵਾਂਗੇ; ਸਿਖ
ਕਹਿਣਗੇ ਐਸਾ ਤੀਰਥ ਆਇਆ ਸੀ, ਘੋੜਾ ਚਿਟਾ
ਹੋਇਆ। ਅਗੇ ਸਿਖ ਪੁਛਨਗੇ ਕੇਹਾ ਜੇਹਾ ਸੀ? ਜੈਸੇ
ਸੀਸ ਕੰਨਜ ਹੈਨ, ਐਸਾ ਸੀ। ਸੁਰਮਈ ਦਸਤਾਰ ਨਿਹੰਗਾਂ
ਸਿੰਘਾਂ ਵਾਸਤੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਏਥੇ ਹੀ ਰਾਮਾ ਨੰਦ ਨੇ
ਤਪ ਕੀਆ ਹੈ।'

ਸਿਖਾਂ ਪੁਛਿਆ: 'ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਿ ਜੀ ਰਾਮਾ ਨੰਦ
ਤਾਂ ਕਾਂਸੀ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹੈਨ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ: 'ਰਾਮਾ ਨੰਦ ਦੋ ਹੋਏ ਹੈਨ। ਕਾਂਸੀ
ਬਿਖੇ ਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਏਹੁ ਰਾਮਾ ਨੰਦ
ਨਾਰਦ ਦਾ ਸਿਖ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗਊਆਂ ਚਾਰਦਾ ਸੀ। ਨਾਉ
ਆਲੀ ਸੀ। ਵਹਿਮਣ ਬਠਿੰਡੇ ਵਲ ਦੇ ਪਾਸੇ ਬੀੜ ਹੈ। ਬੀੜ
ਵਿਚ ਬੇਹੁ ਹੈ। ਓਹੁ ਵਡਾ ਨਗਰ ਸੀ। ਨਾਰਦ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ
ਹੋਈ। ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ, ਸੀਸ ਉਤੇ ਹਥ ਧਰਿਆ ਦਿਸਟ
ਖੁਲੀ। ਓਸ ਵੇਲੇ ਬਚਨ ਕਰਿਆ: "ਜੋ ਕਹੂ ਆਲੀ ਸੋ ਰਹੂ
ਖਾਲੀ। ਜੋ ਆਖੂ ਰਾਮਾ ਨੰਦ ਸੋ ਹੋ ਜਾਊ ਅਨੰਦ।" ਜਿਸ
ਵੇਲੇ ਦਿਸਟ ਖੁਲ ਗਈ। ਆਪ ਤੀਰਥ ਵਲ ਚਲਿ ਆਇਆ,
ਗਊਆਂ ਨਗਰ ਨੂੰ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਏਸ ਤੀਰਥ ਉਤੇ

ਤਪਿ ਆਂਣ ਕੀਤਾ । ਏਥੇ ਹੀ ਸਮਾਧ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਹਿ
ਤੀਰਥ ਦੇ ਉਤਰ ਵਲ ।’

ਸਿਖਾਂ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ : ‘ਜੀ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ !
ਅਸਨਾਨ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਵਿਸੇਖ ਕੇਹੜੇ ਦਿਨ ਦਾ ਹੈ ਜੀ ?’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਅ: ‘ਵਿਸੇਖ ਮਾਘ ਦੀ ਸੰਗ੍ਰਾਹ ਕਾ ਹੈ ।’

ਤੀਰਥ ਦੇ ਆਬਣ ਵਲ ਬੜੇ ਫੁਲਾਹ ਹੇਠ ਉਤਰੇ
ਹੈਨ । ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਆ ‘ਇਹ ਸ੍ਵਇਤ ਸਰ ਹੈ, ਇਸ
ਤਲਾਉ ਕਾ ਨਾਉ ।’

ਏਹ ਸਾਖੀ ਸਾਰੇ ਮਾਲਵੇ ਪਰਧਾਨ ਹੈ ।

ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ : ‘ਜਸੀ ਆਇ ਚਲੇ ਗੁੜ
ਖਾਇ ਚਲੇ’ । ਏਤਨੇ ਫੁਲੇ ਸੰਗਤ ਵਲ ਗਰਦੋਨਾ ਦਿਸਿਆ ।
ਸਿਖਾਂ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ: ‘ਜੀ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ! ਤੁਰਕਾਂ ਦਾ
ਦਲੁ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ : ‘ਤੁਰਕ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਸੰਗਤ
ਆਉਂਦੀ ਹੈ ।’

ਲਬਾਣੇ ਸਿਖ ਦਿਆਂ ਅਸਵਾਰਾਂ ਕਹਿਆ : ‘ਅਗੇ
ਕਟਕ ਹੈ ।’ ਅਗੇ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਆਏ । ਏਧਰੋਂ ਸਿਖ ਗਏ ।
ਮੇਲਾ ਹੋਇ ਗਇਆ । ਸਿਖਾਂ ਥੀ ਓਨਾਂ ਪੁਛਿਆ : ‘ਏਹ
ਕਉਣ ਉਤਰਿਆ ਹੈ ?’

ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ : ‘ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੈਨ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕਉਨ ਹਉ ?’

ਉਨਾਂ ਕਹਿਆ : 'ਅਸੀਂ ਲਬਾਣੇ ਸਿਖ ਦੇ
ਨੌਕਰ ਹਾਂ ਜੀ ।'

ਸਿਖਾਂ ਆਣ ਕਹਿਆ : 'ਸੰਗਤ ਹੈ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਕੀ ।'

ਲਬਾਣੇ ਸਿਖ ਦਿਆਂ ਅਸਵਾਰਾਂ ਜਾਇ ਕਹਿਆ,
'ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੈਨ ।' ਫੇਰ ਕੋਈ ਘੜੀ ਪਿਛੋਂ ਲਬਾਣਾ ਆਇ
ਉਤਰਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁੜ ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੀਹ ਮਣ ।
ਓਦੋਂ ਦੇਗ ਨਾ ਬਣਾਈ, ਗੁੜ ਹੀ ਛਕਾਇਆ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ,
ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਨਿਹਾਰੀ ਗੁੜ ਹੀ ਵਰਤਾਇਆ । ਓਹੁ
ਲਬਾਣਾ ਸਿਖ ਦਸਵੰਧ ਦਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਉਸ ਦੀ ਭਾਵਨੀ
ਗੁੜ ਹੀ ਦੇਣੇ ਦੀ ਸੀ ।

ਤੀਰਥ ਦੇ ਉਗਣ ਵਲ ਦੇ ਪਾਸੇ ਦੋ ਜੋਗੀ ਆਣ
ਖੜੇ ਹੋਏ । ਹਥਿ ਜੋੜ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ
ਆਦਰੁ ਕੀਆ ਦਸਤ ਸਿਉ ।

ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਏਕ ਅੰਗੁਲੀ ਖੜੀ ਕਰੀ, ਫੇਰ ਦੋ,
ਫੇਰ ਤਿੰਨ, ਚਾਰ ਪਾਂਚੋਂ ਕਰੀਆਂ । ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੰਜਾਂ
ਛਾਤੀ ਸਿਉਂ ਲਗਾਇਆ । ਜੋਗੀ ਦੇਖ ਕਰਿ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ
ਕਰਿ ਚਲੇ ਗਏ । ਸਿਖਾਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰੀ : 'ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ
ਆਪ ਕਾ ਬਚਨ ਹੈ, ਕੰਨ ਕਟੇ ਕਾ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਕਰਣਾ ।
ਏਹ ਤਾਂ ਕੰਨ ਕਟੇ ਹੈਸਨ ?'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ : 'ਏਹ ਗੋਪੀਚੰਦ ਭਰਥਰੀ ਹੈਸਨ ।'
ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ : 'ਸਾਨੂੰ ਭੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਈਏਜੀ !'
ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ : 'ਹੁਣ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਲਾਲ

ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਹੈਨ ।’

ਸਿਖਾਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰੀ : ‘ਜੀ ਅੰਗੁਲੀ ਪੰਜੇ ਕਾ
ਅਰਥ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੀਏ ਜੀ ?’

ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ : ‘ਓਨਾਂ ਪ੍ਰਸਨ ਕੀਤਾ ਸੀ :
ਏਹੁ ਸਮਾਂ ਕਲਜੁਗ ਦਾ ਕਠਨ ਹੈ, ਰਖੀਸਰ ਮੁਨੀਸਰ ਅਤੇ
ਸਿਧ ਡਰਦੇ ਇਸ ਲੋਕ ਨੂੰ ਛਡ ਗਏ ਹੈਨ, ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ
ਜਹਾਜ ਪੂਰਿਆ ਹੈ, ਪਾਰ ਕਜੇਂ ਕਰ ਲੰਘੇਗਾ ?’ ਗੁਰੂ ਜੀ
ਕਹਿਆ : ‘ਅੰਗੁਲੀਆਂ ਕਰ ਉਤਰਿ ਦੀਆ ਸੀ । ਇਸ ਕਾ
ਅਰਥੁ ਇਹੁ ਹੈ ਜੋ ਕੋਈ ਇਕ ਸਿਖ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨੀ
ਕਰ ਕਰੇਗਾ, ਏਕ ਹੀ ਸਿਖ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਿਨੇ ਕਰ ਪਾਰ
ਲੰਘੇਗਾ । ਫੇਰ ਉਨਹੁ ਨੇ ਕਹਿਆ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਜੀ,
ਸਿਖ ਦੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਮਲਨ ਹੋਵੈਂਗੇ, ਉਨ ਬਿਖੇ ਬਲ
ਬੋੜਾ ਹੋਵੈਗਾ, ਤਾਂ ਓਹੁ ਕੈਸੇ ਲੰਘਾਵੇਗਾ । ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਦੇ
ਅੰਗੁਲੀਆਂ ਖੜੀਆਂ ਕਰੀਆਂ । ਇਸੀ ਪਰਕਾਰ ਬਾਰੰਬਾਰ
ਉਨਕੇ ਪੁਛਣੇ ਕਰਿ ਪਾਂਚੇ ਅੰਗੁਲੀ ਖੜੀ ਕਰੀ । ਤਾਂ ਉਨਹੁ
ਨੇ ਫੇਰ ਭੀ ਸੰਕਯਾ ਕਰੀ, ਕਹਿਆ : ਜੀ ਸਮਾਂ ਕਠਨ ਹੈ !
ਪੰਜਾਂ ਕਰਿ ਸਿਖ ਜੇ ਨਾ ਲੰਘੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾ ਛਾਤੀ
ਨਾਲ ਲਾਇ ਲੀਆ ।’

ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ : ‘ਜੇਹੜਾ ਸਿਖੁ ਸਾਡਾ ਹੋਵੈਗਾ ।
ਪੰਜਾਂ ਪਯਾਰਯਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇਗਾ ਭਾਵਨੀ ਕਰ, ਉਸ ਦੇ
ਵਾਲੀ ਅਸੀਂ ਹਾਂ । ਫੇਰ ਉਨਹੁ ਨੇ ਕਹਿਆ ਸਤ ਬਚਨ ਜੀ !
ਜੇ ਆਪ ਵਾਲੀ ਹਉ ਤਾਂ ਕਯਾ ਸੰਸਾ ਹੈ ਜੀ ।’

ਨੈ
ਡੇਰਾ ਦਸ ਦਿਨ ਰਹਿਆ । ਨਗਰੀ ਨੇ ਹੋਰਨਾਂ
ਨਗਰੀਆਂ ਨੇ ਟਹਿਲ ਕੀਤੀ । ਜਮਾਂ ਨਿਰਨਾਂ ਇਹੁ : ਗੁਰੂ ਜੀ
ਨੈ ਦਿਹ, ਨੈ ਪਹਿਰ, ਨੈ ਘੜੀਆਂ, ਨੈ ਪਲ ਡੇਰਾ ਰਹਿਆ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੜਨ ਲਗੇ ਨਗਰੀ ਨੇ ਜਥਾ ਸਕਤਿ ਸੀ
ਸੋ ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ ॥੧੨੦॥

॥ ਸਾਖੀ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ॥

ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਪਤਾਹਕ

ਪੰਥ ਸੇਵਕ ਅਖਬਾਰ

ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ

‘ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ’ ਅਖਬਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਪੰਥ ਦਾ ਸੇਵਕ ਅਖਬਾਰ ਹੈ, ੧੮੯੯ ਈ: ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਹੋਇਆਂ ੬੯ ਸਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਤਦ ਤੋਂ ਇਹ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ, ਦੇਸ਼-ਕੌਮ ਤੇ ਪੰਥ ਸੇਵਾ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋ ਕੇ ਲਗਾਤਾਰ ਅਣਥੱਕ ਘਾਲ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ‘ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ’ ਇਕ ਬਹੁ-ਗੁਣੀ ਪਿਆਰਾ ਸਪਤਾਹਕ ਪੱਤ੍ਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਲੇਖ ਆਤਮਾ ਦੀ ਰੂਹਾਨੀ ਖ਼ੁਰਾਕ, ਧਾਰਮਕ ਗਿਆਨ, ਆਦਰਸ਼ਕ ਮਾਨਵ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਆਦਰਸ਼ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪਰ ਟੋਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰ-ਸਿੱਖੀ, ਗੁਰਮਤ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਯਾਖਯਾ, ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਦਰਸ਼ਨ, ਧਾਰਮਕ ਜੀਉਤਿਆਂ, ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ, ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਮਾਚਾਰ, ਆਤਮ-ਕਥਾ, ਨੀਤੀ ਵਾਰਤਾ, ਸਿਖਯਾਦਾਇਕ ਵਾਰਤਾਵਾਂ; ਦੇਸ਼ ਤੇ ਪੰਥ ਦੇ ਉਸਾਰੂ ਸਮਾਚਾਰ ਆਦਿ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸਿੰਮ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ਤਾਜ਼ੇ ਕਰਨੇ ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕਰਤੱਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ। ਇਹ ਪਰਚਾ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਤੇ ਫੌਜਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਹੈ ਤੇ ਦੇਸ਼-ਬਿਦੇਸ਼ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਰਚਾ ਹਰ ਘਰ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਬੁੱਢੇ ਵੀਰਾਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਜੋਗ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ ਇਸ ਦੇ ਗ੍ਰਾਹਕ ਨਹੀਂ ਬਣੇ ਤਾਂ ਅੱਜੋ ਹੀ, ਪਹਿਲੀ ਫੁਰਸਤ ਵਿਚ ੯) ਚੰਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਮਨੀਆਰਡਰ ਦੁਆਰਾ ਭੇਜ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਗ੍ਰਾਹਕ ਬਣੋ। ਕੋਈ ਘਰ ਇਸ ਦੇ ਪਾਠ ਤੋਂ ਵਿਰਵਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਏ। ਜੀਵਨ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਲਈ ੧੨੫) ਇਕੱਠੇ ਭੇਜਣੇ ਚਾਹੀਏ। ਆਪਣੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਇਸ ਵਿਚ ਛਪਵਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਤੇ ਮਾਯਕ ਲਾਭ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਚਿੱਠੀ-ਪੱਤਰ ਤੇ ਮਨੀਆਰਡਰ ਭੇਜਣ ਦਾ ਪਤਾ—
ਮੈਨੇਜਰ—ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ, ਹਾਲ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਸ੍ਰੀ ੧੧ ੮੭ ਪੰਨੇ ਹੋਏ ਸੁਫਲ ਪੜ੍ਹੇ ੨੦੨੫

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਚਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਨਾਮ ਪੁਸਤਕ

ਬਿਨਾਂ ਜਿਲਦ
ਜਿਲਦ ਸਾ

੧. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਮਤਕਾਰ (ਦੋ ਭਾਗ) — ੧
੨. ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਚਮਤਕਾਰ (ਦੋ ਭਾਗ) — ੧
੩. ਸ੍ਰੀ ਅਸ਼ਟ ਗੁਰੂ ਚਮਤਕਾਰ (ਭਾਗ ੧) —
੪. ਬਾਬਾ ਨੌਧ ਸਿੰਘ —
੫. ਰਾਣਾ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ —
੬. ਮੇਰੇ ਸਾਂਈਆਂ ਜੀਓ —
੭. ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਟੀਕ ਭਾਵ ਅਰਥਨੀ ਟੀਕਾ
੮. ਸੰਬੰਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (੭ ਜਿਲਦਾਂ)
੯. ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਸਟੀਕ
੧੦. ਕਬਿਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਭਾਗ ੨, —
੧੧. ਸੁੰਦਰੀ III)
੧੨. ਬਿਜੈ ਸਿੰਘ ੧II)
੧੩. ਸਤਵੰਤ ਕੌਰ ੨I)
੧੪. ਮਟਕ ਹੁਲਾਰੇ —
੧੫. ਲਹਿਰ ਹੁਲਾਰੇ —
੧੬. ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਹਾਰ —
੧੭. ਬਿਜਲੀਆਂ ਦੇ ਹਾਰ —
੧੮. ਕੰਬਦੀ ਕਲਾਈ — ੨III) ੩)
੧੯. ਪ੍ਰੀਤ ਵੀਣਾ II) — ੧
੨੦. ਕੰਤ ਮਹੇਲੀ I—) — III—
੨੧. ਭਰਥਰੀ ਹਰੀ ਜੀਵਨ ਤੇ ਨੀਤੀ ਸ਼ਤਕ III) — ੧
੨੨. ਅਮਰ ਲੇਖ (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ) — —
੨੩. ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ (੧੪ ਜਿਲਦਾਂ) ਵਿਚ ੧੫੮

ਏਹ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਇਸ ਪਤੇ ਤੋਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ :—

ਮੈਨੇਜਰ, ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ, ਹਾਲ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਸ੍ਰੀ
ਗੁਰੂ
ਗ੍ਰੰਥ
ਸਾਹਿਬ